

ORTAOKUL VE İMAM HATİP ORTAOKULU

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
İNKILAP TARİHİ
VE
ATATÜRKÇÜLÜK**

DERS KİTABI

8

YAZARLAR

Mehmet ÜLKÜ

Özlem MUTLU

Fatih ÇETİNKAYA

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI.....: 6984
DERS KİTAPLARI DİZİSİ.....: 1839

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

Editör
Mehmet ÜLKÜ

Dil Uzmanı
Osman ÖZDEN

Rehberlik Uzmanı
Hayrettin KARTAL

Program Geliştirme Uzmanı
Mahmut KARTAL

Görsel Tasarım
İbrahim ÖZKAL
Selda KARATAŞ MIŞE
Şenol GÜLTEPE
Bahattin GÜNERLİ

ISBN 978-975-11-4917-6

Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim ve Terbiye Kurulunun 18.04.2019 gün ve 8 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmektedir.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'sım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalar sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

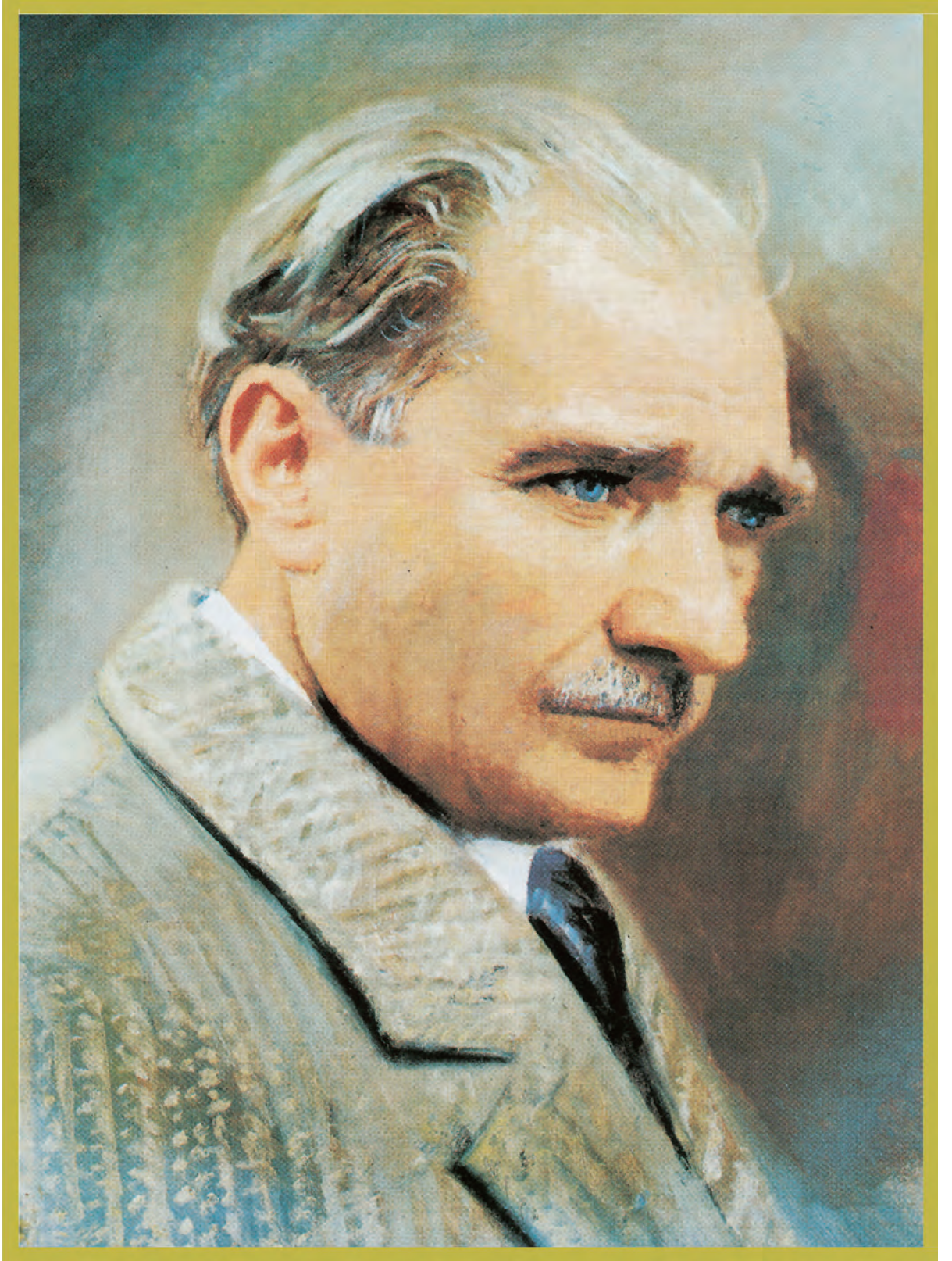
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsaî bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

KİTABIMIZI TANIYALIM	11
----------------------------	----

1. ÜNİTE BİR KAHRAMAN DOĞUYOR

1. AVRUPA'DAKİ GELİŞMELER VE OSMANLI DEVLETİ..... 14

XIX. Yüzyılda Avrupa'daki Gelişmeler	14
Avrupa'daki Gelişmelerin Osmanlı Devleti'ne Etkileri	15
Osmanlı Devleti'nin Dağılmasını Önlemeye Yönelik Fikir Akımları	17

2. MUSTAFA KEMAL'İN ÇOCUKLUK DÖNEMİ VE ÖĞRENİM HAYATI 19

Selânik ve Mustafa Kemal	19
Mahalle Mektebi ve Şemsi Efendi Okulu	21
Selânik Mülkiye Rüştiyesi	22
Selânik Askeri Rüştiyesi	22
Manastır Askeri İdadisi	22
İstanbul Harp Okulu ve Harp Akademisi	25

3. MUSTAFA KEMAL'İN ASKERLİK HAYATI 26

Selânik'e Dönüş ve 31 Mart Olayı	27
İlk Askeri Başarı: Trablusgarp Savaşı	28
Balkan Savaşları ve Sofya	29

1. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI..... 32

2. ÜNİTE MİLLÎ UYANIŞ

1. I. DÜNYA SAVAŞI (1914-1918) 38

Savaşın Nedenleri	38
Savaşın Başlaması ve Gelişmesi	40

2. I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI DEVLETİ 41

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda Yer Aldığı Cepheleer	43
Kafkas Cephesi	43
Kanal Cephesi	45
Çanakkale Cephesi	45
Irak Cephesi	49
Suriye-Filistin Cephesi	50
Hicaz-Yemen Cephesi	51
Yardım Cepheleeri	52
İtalya ve ABD'nin I. Dünya Savaşı'na Girişi	52
Wilson İlkeleri	53
I. Dünya Savaşı'nın Sonuçları	53

3. MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI'NIN İMZALANMASI VE UYGULANMASI 54

İşgaller Karşısında Osmanlı Yönetiminin, Mustafa Kemal'in ve Halkın Tutumu	59
--	----

4. KUVÂ-YI MİLLÎYE HAREKETİ 60

Cemiyetler	60
------------------	----

5. MİLLÎ MÜCADELE'NİN HAZIRLIK DÖNEMİ..... 63

Millî Mücadele Yolundaki İlk Adım: Mustafa Kemal'in Samsun'a Çıkışı	63
Havza Genelgesi	64
Amasya Genelgesi	65
Erzurum Kongresi	66
Sivas Kongresi	67
Amasya Görüşmeleri	69
Temsil Heyeti'nin Ankara'ya Gelişi	70

İÇİNDEKİLER

6. MİSAK-I MİLLÎ'NİN KABULÜ (28 Ocak 1920) VE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN AÇILMASI (23 Nisan 1920)	72
İstanbul'un Resmen İşgali	73
Büyük Millet Meclisinin Açılması	74
7. BÜYÜK MİLLET MECLİSİNE KARŞI İSYANLAR	76
Büyük Millet Meclisinin İsyanlara Karşı Aldığı Tedbirler	77
8. SEVR ANTLAŞMASI (10 Ağustos 1920)	78
2. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI.....	82

3. ÜNİTE MİLLÎ BİR DESTAN: YA İSTİKLAL YA ÖLÜM!

1. MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE DOĞU VE GÜNEY CEPHELERİ	90
Doğu Cephesi	90
Güney Cephesi	91
Maraş Savunması	92
Urfa'nın Kurtuluşu	93
Antep Savunması	94
2. MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE BATI CEPHESİ	96
Düzenli Ordunun Kurulması	96
I. İnönü Savaşı	97
Teşkilat-ı Esasiye Kanunu	98
Londra Konferansı	98
Afganistan'la Dostluk Antlaşması	99
İstiklal Marşı'nın Kabulü	100
Moskova Antlaşması	101
II. İnönü Savaşı	102
Kütahya-Eskişehir Savaşları	102
3. MAARİF KONGRESİ (15-21 Temmuz 1921)	105
4. BAŞKOMUTANLIK YASASI VE TEKÂLİF-İ MİLLÎYE EMİRLERİ....	106
5. SAKARYA MEYDAN SAVAŞI'NDAN MUDANYA ATEŞKES ANTLAŞMASI'NA MUSTAFA KEMAL	109
Sakarya Meydan Savaşı	109
Kars Antlaşması	111
Ankara Antlaşması	112
Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Savaşı	112
Mudanya Ateşkes Antlaşması	114
6. LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI (24 Temmuz 1923)	116
7. MİLLÎ MÜCADELE'NİN SANATA VE EDEBİYATA YANSIMALARI	120
3. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI.....	122

İÇİNDEKİLER

4. ÜNİTE ATATÜRKÇÜLÜK VE ÇAĞDAŞLAŞAN TÜRKİYE

1. ATATÜRK İLKELERİ	128
Cumhuriyetçilik	128
Milliyetçilik	129
Halkçılık	130
Devletçilik	131
Laiklik	132
İnkılapçılık	133
2. SİYASAL ALANDA YAPILAN İNKILAPLAR	134
Saltanatın Kaldırılması	134
Ankara'nın Başkent Oluşu	135
Cumhuriyetin İlanı	137
Halifeliğin Kaldırılması	138
1924 Anayasası	139
3. HUKUK ALANINDA YAPILAN İNKILAPLAR	140
Türk Medeni Kanunu'nun Kabul Edilmesi	140
4. EĞİTİM VE KÜLTÜR ALANINDA YAPILAN İNKILAPLAR.....	142
Tevhid-i Tedrisat Kanunu	142
Harf İnkılabı ve Millet Mekteplerinin Açılması	143
Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu	144
Türk Tarih Kurumu	145
Türk Dil Kurumu	145
Çağdaş Üniversite Reformu	146
Güzel Sanatlar ve Spor	146
5. TOPLUMSAL ALANDA YAPILAN İNKILAPLAR	148
Şapka Kanunu ve Kıyafette Değişiklik	148
Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması	149
Uluslararası Takvim, Saat, Rakam ve Ölçü Birimlerinin Kabulü	149
Soyadı Kanunu	150
Türk Kadınına Verilen Haklar	151
6. EKONOMİK ALANDA YAPILAN İNKILAPLAR	153
Türkiye İktisat Kongresi	153
Tarım Alanında Yapılan Çalışmalar	155
Sanayi, Ticaret ve Denizcilik Alanında Gelişmeler	155
1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ve Türkiye'ye Etkileri	156
7. ATATÜRK VE SAĞLIK	159
8. CUMHURİYETİN TÜRK MİLLETİNE KAZANDIRDIKLARI VE ATATÜRK'ÜN GÖSTERDİĞİ HEDEFLER	161
9. ATATÜRK İLKE VE İNKILAPLARINI OLUŞTURAN TEMEL ESASLAR	163
Millî Tarih Bilinci	163
Bağımsızlık ve Özgürlük	163
Millî Egemenlik	164
Millî Kültür ve Millî Kültürün Geliştirilmesi	164
Çağdaşlaşma	164
Millî Birlik ve Beraberlik, Ülke Bütünlüğü	165
4. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI.....	166

İÇİNDEKİLER

5. ÜNİTE DEMOKRATİKLEŞME ÇABALARI

1. ATATÜRK DÖNEMİ'NDE DEMOKRATİKLEŞME YOLUNDA ATILAN ADIMLAR	172
Halk Fırkası	173
Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası	174
Serbest Cumhuriyet Fırkası	175
2. MUSTAFA KEMAL'E SUİKAST GİRİŞİMİ (15 Haziran 1926)	178
3. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE YÖNELİK TEHDİTLER	180
5. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI.....	182

6. ÜNİTE ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

1. ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASININ TEMEL İLKE VE AMAÇLARI	186
Tam Bağımsızlık	186
Gerçekçilik ve Akılcılık	187
Mütekabiliyet (Karşılıklılık)	187
Barış	188
Millî Menfaatleri Esas Alma	188
Türk ve Dünya Kamuoyunu Dikkate Alma	189
2. ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YAŞANAN GELİŞMELER	190
Lozan Barış Antlaşması'nın Türk Dış Politikasına Etkileri	190
Yabancı Okullar Sorunu	191
Dış Borçlar	192
Musul Sorunu	193
Nüfus Mübadelesi	194
Türkiye'nin Milletler Cemiyetine Girişi	195
Balkan Antantı	195
Montreux (Montrö) Boğazlar Sözleşmesi	196
Sadabat Paktı	197
3. HATAY'IN TÜRKİYE'YE KATILMASI	198
6. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI.....	200

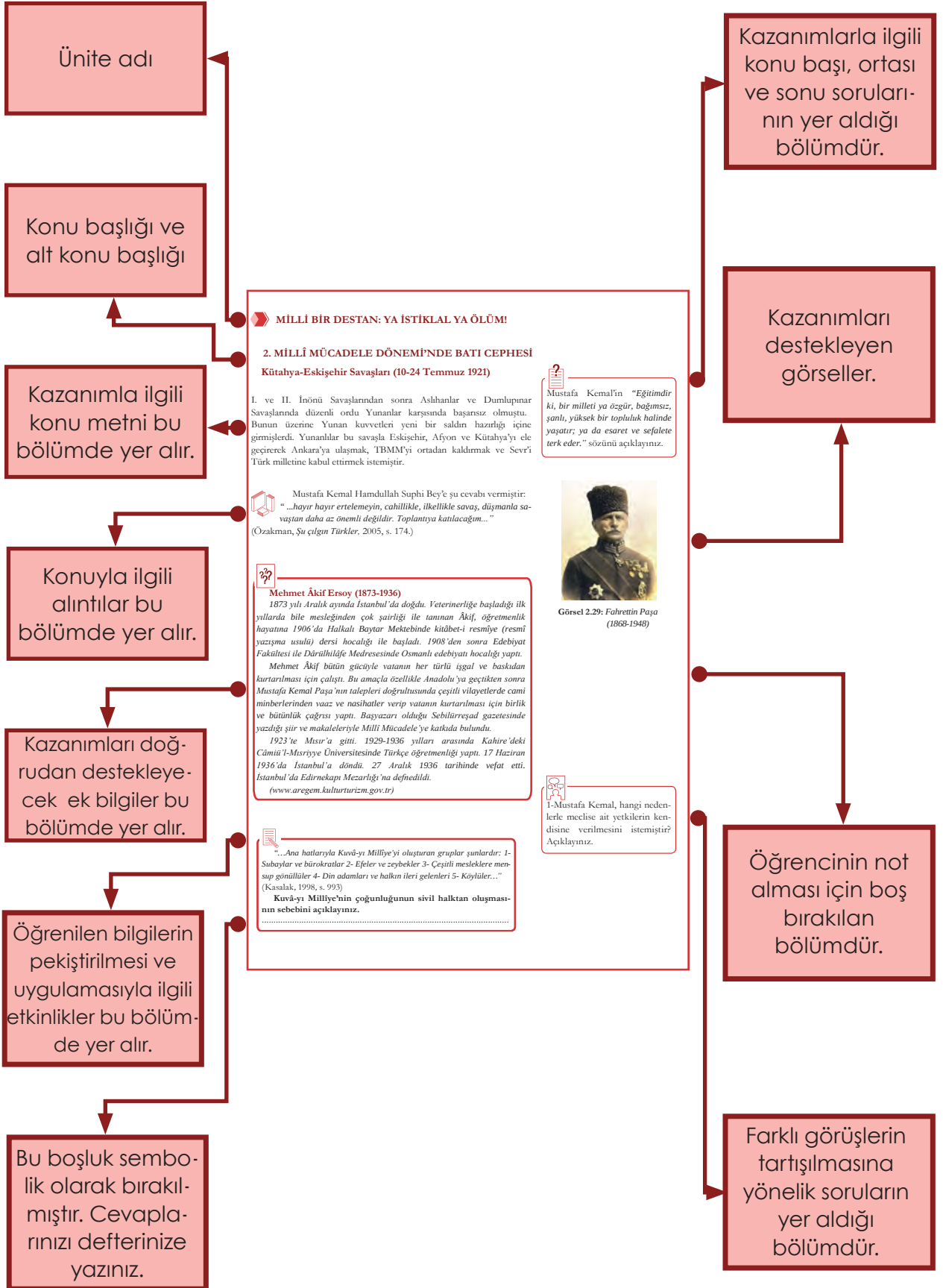
7. ÜNİTE ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ VE SONRASI

1. ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ VE ÖLÜMÜNÜN YANSIMALARI	204
Atatürk'ün Ölümünün Yurt İçi Yansımaları	206
Atatürk'ün Ölümünün Yurt Dışı Yansımaları	207
2. ATATÜRK'ÜN ESERLERİ	210
3. ATATÜRK'ÜN II. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ TESPİTLERİ VE GİRİŞİMLERİ	212
4. II. DÜNYA SAVAŞI VE SAVAŞIN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ	213
II. Dünya Savaşı	213
II. Dünya Savaşı'nın Sonuçları	215
II. Dünya Savaşı'nın Türkiye'ye Etkileri	216
5. TÜRKİYE'NİN ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞİ	218
7. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI.....	222

CEVAP ANAHTARI	224
SÖZLÜK	226
KRONOLOJİ	230
KAYNAKÇA	232
TÜRKİYE HARİTASI	239
TÜRK DÜNYASI HARİTASI	240

KİTAPIMIZI TANIYALIM

KİTABIMIZI TANIYALIM

Kazanımla ilgili konu başı sorusu

Kazanımla ilgili konu ortası sorusu

Kazanımla ilgili konu sonu sorusu

Kazanımla ilgili tartışalım

Kazanımla ilgili etkinlik

Kazanımla ilgili kitap alıntısı

Kazanımla ilgili dergi alıntısı

Kazanımla ilgili gazete alıntısı

Kazanımla ilgili internet alıntısı

Bunları biliyor musunuz?

BİR KAHRAMAN DOĞUYOR

Mustafa Kemal'in Doğduğu Ev, Selanik

1.
ÜNİTE

KONULAR

1

AVRUPA'DAKİ GELİŞMELER VE OSMANLI DEVLETİ

2

MUSTAFA KEMAL'İN ÇOCUKLUK DÖNEMİ VE ÖĞRENİM HAYATI

3

MUSTAFA KEMAL'İN ASKERLİK HAYATI

I. ÜNİTE ANAHTAR KAVRAMLAR

Sanayi
İnkılabı

Millîyetçilik

Düyûn-ı
Umûmiye
İdaresi

Tanzimat
Fermanı

Islahat
Fermanı

Meşrutiyet

İttihat ve
Terakki

Denge
Politikası

Mebusan
Meclisi

Özgürlük ve bağımsızlık benim karakterimdir.

M. Kemal

Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecine girmesinde milliyetçilik akımının etkisini araştırınız.

1. AVRUPA'DAKİ GELİŞMELER VE OSMANLI DEVLETİ XIX. Yüzyılda Avrupa'daki Gelişmeler

Yeni Çağ'da, Rönesans hareketleri ve Hümanizm akımıyla başlayıp Coğrafi Keşifler ve Reform hareketleriyle devam eden gelişmeler, akıllı ön plana çıkardı. Bu gelişmeler, insanı baskılardan kurtararak özgür bir düşünce ve değerler sistemi getirdi. Gerçeğe akıl yoluyla ulaşmayı hedefleyen bir hayat anlayışının oluşmasına zemin hazırladı. XVIII. yüzyıldaki bu düşünce yapısı Avrupa'da insanı merkeze alan, akla ve gerçeğe dayalı bir hayat anlayışını ortaya çıkardı. Avrupa'da XVIII. yüzyılda gelişen, önceki dönemlerin ön yargı ve ideolojilerinden uzak, bilgiye dayalı özgür ve akılcı düşüncüyü temsil eden bu döneme **Aydınlanma Çağı** denir.

Aydınlanma Çağı'nın en önemli düşünürleri Fransa'da yetişmiştir. Montesquieu (Montesku) mutlakiyete karşı meşruti monarşiyi (anayasalı krallık rejimini) savunmuştur. Rousseau (Ruso) eşitlik ve demokrasiyi, Voltaire (Volter) vicdan ve fikir hürriyetini eserlerinde ele almıştır. Diderot (Didero) yayımladığı ansiklopedide esaret, hürriyet, adalet gibi kavramları halka açıklamıştır. Bu aydınlar, Fransa'da mevcut ekonomik ve siyasal düzeni eleştirmişler ve daha iyi bir toplumsal düzenin kurulabileceğini göstermişlerdir.

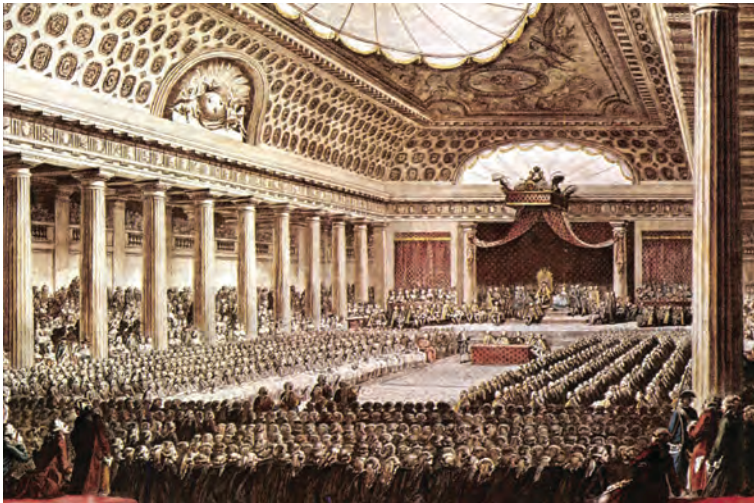
Fransa'da krallık rejiminde halka yönelik baskı ve eşitsizliğe dayalı toplum yapısı vardı. Halk, ekonomik sıkıntıların ve vergilerin ağırlığı altında eziliyordu. İngiltere ve Amerika'da hak ve özgürlükler konusunda yaşanan gelişmelerin de etkisiyle Fransız halkı mevcut düzeni değiştirmek için harekete geçti.

1789'da başlayan **Fransız İhtilali**, kısa sürede ülke geneline yayıldı ve bir şiddet gösterisine dönüştü (Görsel 1.1). Halk, Paris'te yönetime el koydu. Krallık rejimi yıkıldı. 1789'da **"Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi"** yayımlandı. Bu bildiriyle insanların, hakları bakımından hür ve eşit doğdukları ve öyle yaşayacakları vurgulandı. Hürriyet, mülkiyet, güvenlik gibi hakların yanı sıra her türlü egemenliğin millete ait olduğu bildiride yer aldı. Demokratik anlayış ve laik devlet anlayışı yaygınlaştı (Görsel 1.2). Fransız İhtilali ile her milletin kendi bağımsız devletini kurma hakkına sahip olduğunun vurgulanması, **milliyetçilik** fikrinin yayılmasına ve imparatorlukların dağılma sürecine girmesine yol açtı.

Aydınlanma Çağı'nda Avrupa'da yalnız bilim ve felsefe alanında değil, üretim teknolojisinde de önemli gelişmeler yaşandı. Birçok alanda teknolojik buluşlar gerçekleştirildi ve bunların üretime uygulanmasıyla **Sanayi İnkılabı**'nın temelleri atıldı. Buhar gücünün makinelerde kullanılması, insan ve hayvan gücüne dayalı üretim tarzından makine gücüne dayalı üretim tarzına geçilmesini sağladı. Avrupa'da yaşanan bu önemli gelişme Sanayi İnkılabı olarak adlandırıldı.

Görsel 1.1: Fransız İhtilali'ni Temsil Eden Posta Pulu

Görsel 1.2: Fransa'da Halk Meclisi Toplantı Halindeyken, Fransız Ressam Auguste Couder (Ogüst Kuder), 1839

Sanayi İnkılabı, İngiltere’de XVIII. yüzyılın ikinci yarısında başladı. XIX. yüzyılda diğer Avrupa devletlerine yayıldı. Sanayinin gelişmesiyle fabrikalar kurulmaya başlandı. Sanayileşen ülkeler ham maddeye ihtiyaç duydular ve ürettikleri malları satabilecekleri yeni pazar arayışına girdiler. Ekonomik ve askeri yönden güçlü olan devletler, geri kalmış ülkeleri birer ham madde kaynağı ve açık pazar olarak gördüler, onlara ait toprakları işgal ederek sömürgeleştirdiler.

Osmanlı Devleti’nin XIX. yüzyılda izlediği denge politikasını araştırınız.

Avrupa’daki Gelişmelerin Osmanlı Devleti’ne Etkileri

Osmanlı Devleti, Rusya başta olmak üzere Avrupa devletlerinin saldırıları sonucu XIX. yüzyıla önemli toprak kayıpları yaşayarak girmişti. Bu saldırılar karşısında **denge politikası** izleyerek ayakta kalmaya çalışan Osmanlı Devleti siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik bakımdan oldukça zayıflamıştı. Devlet, XIX. yüzyılın başlarından itibaren bütün bu olumsuz gelişmelerin yanı sıra başka sorunlarla da karşı karşıya kalacaktı. Bunların başında azınlık isyanları gelmekteydi (Harita 1.1).

Harita 1.1: XX. Yüzyıl Başlarında Avrupa ve Osmanlı Devleti

Fransız İhtilali ile yayılan milliyetçilik akımı, farklı milletleri bünyesinde barındıran Osmanlı Devleti’nin dağılma sürecine girmesine neden oldu. Özellikle Balkanlardaki Hristiyan topluluklar, milliyetçilik akımının etkisi ve büyük Avrupa devletlerinin de kışkırtmaları sonucu bağımsızlıklarını elde etmek için ayaklanmaya başladılar. Osmanlı Devleti’nde milliyetçiliğin etkisiyle ilk olarak 1804’te Sırp isyanı çıktı. 1829 Edirne Antlaşması’yla Yunanlar bağımsızlıklarını kazandı. Devam eden dağılma süreci, **1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı**’nda alınan ağır yenilgi sonrası 1878 yılında imzalanan **Berlin Antlaşması** ile hız kazandı. Bu antlaşma ile bağımsızlıklarını kazanan Sırbistan, Karadağ ve Romanya Osmanlı Devleti’nden ayrıldılar.

- 1-Ham madde ve pazar nedir? Açıklayınız.
- 2-Bir devletin, başka devletlerin açık pazarı haline gelmesi ne demektir? Açıklayınız.

Görsel 1.3: Padişah Abdülmecid, (1823-1861), İngiliz Ressam Sir David Wilkie, Topkapı Sarayı Müzesi

Görsel 1.4: Osmanlı Mebusan Meclisi, 1908

Siyasi çalkantıların yanı sıra Osmanlı Devleti'nin ekonomisi de giderek zayıflamaktaydı. Avrupa'daki fabrikalarda seri bir şekilde, bol miktarda ve düşük fiyatla üretilen mallar, Osmanlı pazarını istila etti. Kapitülasyonlar nedeniyle gümrük vergilerinin düşük olması da Osmanlı Devleti'nin Avrupa'nın ham madde kaynağı ve açık pazarı haline gelmesinde önemli rol oynadı. Küçük atölyelerde ve el tezgahlarında üretim yapan Osmanlı esnaf ve zanaatkarları, Avrupalı üreticilerle rekabet edemediler. Bu durum zamanla el tezgahlarının ve küçük atölyelerin kapanmasına, Osmanlı ekonomisinin büyük zarara uğramasına neden oldu.

Sanayileşemeyen ve ekonomisini düzeltmeyen Osmanlı Devleti, uzun süren ve genellikle yenilgiyle sonuçlanan savaşların giderlerini karşılamakta zorlanmaktaydı. Bu zorluğu aşmak için **Kırım Savaşı** (1853-1856) sırasında 1854'te İngiltere'den ilk kez dış borç alındı. Zamanla diğer Avrupa devletlerinden de borçlanmaya gidildi. Alınan paralar genellikle savaş giderleri ve altyapı çalışmaları için kullanıldı. Osmanlı borçlarını ödeyemez hale geldi. 1881'de Avrupa Devletleri'nin temsilcilerinden oluşan **Düyûn-ı Umûmiye** (Genel Borçlar) **İdaresi** kuruldu. Böylece Osmanlı Devleti'nin düzenli gelir kaynakları denetim altına alındı.

Osmanlı aydınları ve devlet adamları, yaşanan olumsuz gelişmeler üzerine Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmalarına engel olmak ve devletin dağılmasını önlemek amacıyla çalışmalar yapmaya başladılar. Bu doğrultuda Padişah Abdülmecid (Görsel 1.3) Dönemi'nde 1839'da **Tanzimat Fermanı** (Gülhane Hatt-ı Hümayunu) ilan edildi. Fermana göre halkın can, mal ve namus güvenliği sağlanacaktır. Vergi herkesin gelirine göre alınacaktır. Mahkemeler açık olarak yapılacak, rüşvet ve iltimas (kayıрма) önlenecektir. Tanzimat Fermanı'yla Müslüman ve gayrimüslim ayrımı yapılmaksızın herkes kanun önünde eşit sayıldı. Osmanlı Devleti'nde ilk defa padişahın gücü üstünde kanun gücünün varlığı kabul edildi. 1856 yılında ise **Islahat Fermanı** ilan edilerek gayrimüslimlere verilen haklar genişletildi.

Tanzimat Dönemi'nde ve sonrasında yapılan yenilikleri yeterli görmeyen bazı Osmanlı aydınları, **Genç Osmanlılar** (Jön Türkler) adıyla örgütlendi. Bu aydınlar, Osmanlı Devleti'nde meşrutiyet yönetimine geçilmesi halinde ülkedeki karışıklıkların ve isyanların sona ereceğine inanıyorlardı. Genç Osmanlılar kendileriyle aynı fikri paylaşmayan Padişah Abdülaziz'i tahttan indirdiler ve V. Murat'ı tahta çıkardılar. Ancak daha sonra Genç Osmanlılar ile anlaşılan ve 1876'da tahta çıkan Padişah II. Abdülhamit tarafından Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası **Kanun-ı Esasi** ilan edildi. Anayasaya göre **Osmanlı Mebusan Meclisi** açıldı (Görsel 1.4). Osmanlı Devleti'nde **I. Meşrutiyet Dönemi** başladı. Halk ilk kez seçimlere katılarak sınırlı da olsa yönetimde söz sahibi oldu. Fakat meşrutiyet yönetimi uzun sürmedi.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlaması ve meclis ile Hükûmet arasındaki ilişkilerin bozulması üzerine padişah, meclisi kapattı. Anayasayı yürürlükten kaldırdı ve meşrutiyet yönetimine son verdi.

II. Abdülhamit, 1908 yılına kadar devleti mutlakiyetle yönetti. **İttihat ve Terakki Cemiyeti**'nin meşrutiyeti yeniden getirmek için yürüttüğü mücadele sonucunda II. Abdülhamit, 23 Temmuz 1908'de meşrutiyeti yeniden ilan etti. Böylece **II. Meşrutiyet Dönemi** başladı. Anayasada önemli değişiklikler yapıldı, padişahın yetkileri sınırlandırıldı ve meclis-in yetkileri artırıldı. Ayrıca ilk kez siyasi partilerin kurulması sağlandı.

Osmanlı Devleti'nin Dağılmasını Önlemeye Yönelik Fikir Akımları

XIX. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti dağılma sürecine girdi. Bu gelişme üzerine Osmanlı aydınları ve devlet adamları dağılmayı önlemeye yönelik fikirler üretmeye ve çözüm yolları bulmaya çalıştılar. Böylece devletin parçalanıp dağılmasını önlemek için bazı fikir akımları ortaya çıktı. Bunların başlıcaları: Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılıktır.

Osmanlı Devleti'nin hangi özelliği, devletin dağılmasında önemli bir rol oynamıştır? Açıklayınız.

FİKİR AKIMLARI

OSMANLILIK	Osmanlı Devleti'nin dağılmasını önlemek amacıyla devletin sınırları içinde yaşayanları hangi din veya milletten olursa olsun kaynaştırarak bir Osmanlı milleti oluşturmayı amaçlar. Osmanlıcılık fikrini savunanlar, Genç Osmanlılar Cemiyeti adı altında örgütlendiler. Başlıca temsilcileri Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa'dır. Cemiyet, Devleti yıkılmaktan kurtarmak için haklar bakımından herkesin eşit olması gerektiğini savundu. Meşrutiyet yönetimine geçilmesini savunarak başta Balkan milletleri olmak üzere halkın tamamını yönetime katıp Osmanlı vatandaşı olma bilincini yerleştirmeyi amaçladı. Osmanlıcılık düşüncesi, çeşitli milletlerin Osmanlı birliğinden ayrılmasıyla başarısız olmuştur. Bu düşünce, Balkan Savaşları sonunda önemini kaybetse de Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar varlığını sürdürmüştür.
İSLAMCILIK (ÜMMETÇİLİK)	İslami kuralların devlet hayatına tam anlamıyla hâkim olmasını ve Müslümanların Osmanlı halifesinin etrafında toplanmasını savunan fikir akımıdır. Başlıca temsilcileri Cemalettin Afgani, Sait Halim Paşa (Görsel 1.5), Mehmet Âkif (Ersoy)'tir. Bu fikri savunanlara göre İslamcılık, devlet ve toplum düzenlerinin içinde en gelişmiş ve en yararlısıdır. Bu nedenle İslami kurallar, ödün verilmeden devlet hayatı ve toplumsal yaşamda uygulanmalı, yeryüzündeki bütün İslam ülkeleri arasında birlik kurulmalıdır. II. Abdülhamit Dönemi'nde etkili olan bu fikir akımına göre Osmanlı padişahı aynı zamanda Müslümanların halifesi olduğu için kurulacak birlik, devlete eski gücünü ve saygınlığını yeniden kazandıracaktır.
TÜRKÇÜLÜK	Ziya Gökalp, Yusuf (Akçura), Gaspıralı İsmail ve Mehmet Emin (Yurdakul) gibi aydınların savunduğu bu fikir akımına göre Osmanlı Devleti dini, dili, soyu ve ülküsü bir olan topluma dayanarak ayakta kalabilirdi. Türkçülük akımı, Osmanlı Devleti yönetimi altında yaşayan Türklere millî bilinç kazandırmayı amaçlamıştır. II. Meşrutiyet öncesinde kültürel alanda kendini göstermişken daha sonra büyük Türk birliğini kurma idealine (Turancılık) dönüşmüştür.
BATICILIK	XVIII. yüzyıldaki ıslahatlara dayanan bir fikir akımıdır. Bu fikir akımıyla Batı'nın bilim ve tekniğini, yönetim biçimini ve düşünce yapısını alarak Osmanlı Devleti'nin geri kalmışlıktan kurtarılması ve yıkılmasının önlenmesi amaçlanmıştır. Başlıca temsilcileri Abdullah Cevdet, Celal Nuri (İleri) ve Tevfik Fikret'tir.

Görsel 1.5: Sait Halim Paşa, (1863-1921), Italiano Della Guerra Müzesi, İtalya

Osmanlı Devleti'ni, dağılmaktan ve yıkılmaktan kurtarmak için çareler arandı. Fakat tüm çabalar sonuçsuz kaldı. XIX. yüzyılın sonlarından itibaren ortaya atılan fikir akımları ve yenileşme çalışmaları sorunu çözemediği gibi toplum içindeki ayrılıkları da ortadan kaldırmaya yetmedi. Bunun nedeni, bu fikirlerin toplumun geneline yayılamaması ve milliyetçilik akımı sonucu ortaya çıkan bağımsızlık hareketlerinin giderek hız kazanmasıydı.

Halife, Ziya Gökalp, İttihat ve Terakki, Tanzimat Fermanı, Batı, Tevfik Fikret, II. Abdulhamit, Namık Kemal, Meşrutiyet, Türk Birliği, Genç Osmanlılar, İslam Birliği

Aşağıda tanımları verilen fikir akımlarıyla ilgili kavramları altlarındaki boşluklara yerleştiriniz?

OSMANLILIK

Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan tüm milletleri Osmanlı milleti adı altında bir araya getirerek devletin dağılmasını önlemeyi amaçlayan fikir akımıdır.

.....		
-------	-------	-------

İSLAMCILIK

Müslüman milletlerin Osmanlı halifesinin liderliğinde tek bir çatı altında birleşmesini savunan fikir akımıdır.

.....		
-------	-------	-------

TÜRKÇÜLÜK

Bütün Türkleri Osmanlı Devleti çatısı altında milli bir duygu ile bilinçlendirmeyi ve bir bayrak altında toplamayı amaçlayan fikir akımıdır.

.....		
-------	-------	-------

BATICILIK

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasını önlenmek ve devleti geri kalmışlıktan kurtarmak için Avrupa'dan bilim, teknik ve yönetim anlayışının alınması gerektiğini savunan fikir akımıdır.

.....		
-------	-------	-------

2. MUSTAFA KEMAL'İN ÇOCUKLUK DÖNEMİ VE ÖĞRENİM HAYATI

Selânik ve Mustafa Kemal

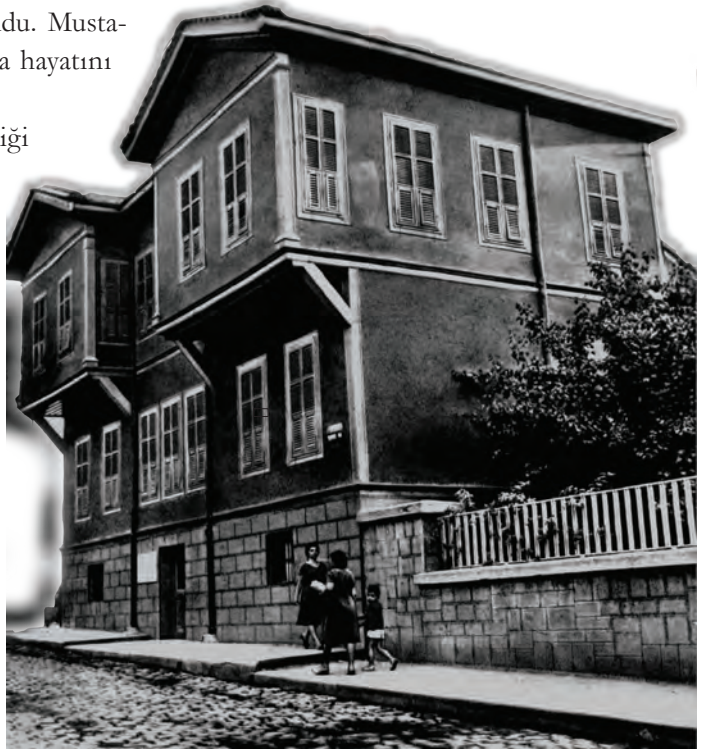
Mustafa, 1881'de Selânik'te Koca Kasım Mahallesi, Islahhane Caddesi'nde bulunan bir evde doğdu (Görsel 1.6). Babası Ali Rıza Efendi (Görsel 1.7), annesi Zübeyde Hanım'dır (Görsel 1.8). Anne ve baba tarafı Anadolu'dan Rumeli'ye göç eden Türkmen ailelerindendi. Babası, Selânik Asakir-i Milliye Taburunda üsteğmen rütbesiyle görev yaptı. Daha sonra evkaf (vakıflar) katipliği ve rüsumat (gümrük) memurluğu görevlerinde bulundu. Ali Rıza Efendi bir süre sonra memuriyetten ayrılarak kereste ve tuz ticaretiyle uğraştı. Zübeyde Hanım okuma ve yazma bilen kültürlü bir ev hanımıydı. Ali Rıza Efendi ve Zübeyde Hanım'ın evliliklerinden Fatma, Ahmet, Ömer, Mustafa, Makbule (Görsel 1.9) ve Naciye adlarında altı çocuğu oldu. Mustafa ve Makbule hariç diğer çocukları küçük yaşta hayatını kaybetti.

Mustafa'nın doğduğu ve çocukluğunun geçtiği Selânik, Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki gelişmiş şehirlerinden biriydi. İşlek bir limana sahip olmasının yanı sıra Avrupa'yla olan demir yolu bağlantısı, şehirde ticari ve ekonomik hayatı canlandırmıştı. Selânik, Osmanlı'nın Batı'ya açılan kapısı konumundaydı. Türklerle birlikte Rum, Sırp, Yunan, Bulgar ve Yahudi gibi farklı etnik ve dini kökenden gelen toplulukların birlikte yaşadığı bir şehirdi.

Selânik'te Türkçe, Rumca, Bulgarca ve İbranice yayımlanan resmi vilayet gazetesinin yanı sıra Avrupa'da çeşitli dillerde basılan gazete, dergi ve kitapları takip etme imkanı da vardı. Selânik şehrinin çok uluslu yapısı, zengin bir kültürel ortamın oluşmasını sağlamıştır. Bu ortam, Mustafa'nın farklı düşünce ve inançlara karşı saygılı olmasında, demokratik bir kişilik kazanmasında etkili olmuştur.

Doğup büyüdüğümüz yer, yaşamımızı nasıl etkiler? Açıklayınız.

Görsel 1.6: Mustafa Kemal'in Doğduğu Ev, Selânik

Görsel 1.7: Babası Ali Rıza Efendi

Görsel 1.8: Annesi Zübeyde Hanım

Görsel 1.9: Kız Kardeşi Makbule Hanım

Görsel 1.10: Günümüzde Selânik

Görsel 1.11: XIX. Yüzyılda Selânik

1-Selânik'te ulaşımın gelişmiş olması, şehre neler kazandırmıştır? Söyleyiniz.

2-Selânik şehrinde geçmişten günümüze nelerin değiştiğini görsellere bakarak açıklayınız. (Görsel 1.10, 1.11)

“...Selânik, dağ eteklerinden yukarıya doğru tırmanan, büyük, durgun körfezinin sularına yayılan ve çevresindeki Roma, Bizans ve Türk surlarının sınırlarını çoktan aşmış, çağdaş Batı ölçütlerindeki rihtım ve bulvarları boyunca iyice gelişmiş bir kent görünümündeydi. Yıkık istihkâmlarının üzerindeki karmaşık çatıların arasından minareler ve çan kuleleri yükseldi...

Kent, 1889'da Sırbistan ve Viyana üzerinden demir yoluyla Avrupa'ya bağlanmıştır. Diğer bir demir yolu hattı da kenti, Bulgaristan üzerinden Avrupa'ya ve İstanbul'a bağlamaktaydı. Kentin elektrik ağı 1889'da kurulmuştur. Bu süreçte dokuma fabrikalarında pamuklu ve yünlü kumaş üretilmiş, yabancıların kontrolündeki Düyûn-ı Umûmiye İdaresinin bir bölümü olan ve reji olarak bilinen devlet tekelinin himayesinde önemli ölçüde tütün ihraç edilmiştir.

XIX. yüzyılın son kırk yılında, Selânik'in nüfusu yetmiş binden yüz binin üzerine çıkmıştır. Bu süreçte Teselya'dan ve diğer yerlerden gelen göçmenler kentin Müslüman nüfusunu artırmıştır.”

(T. Faik Ertan, “Çoklu Zekâ Kuramı ve Askeri Okul Hayatının Atatürk'ün Liderliğine Etkileri”, s. 8-9)(Düzenlenmiştir.)

Yukarıdaki metne göre soruların cevaplarını boşluklara yazınız.

1-Selânik'in göç alma nedenleri nelerdir?

.....

2-Selânik'teki inanç özgürlüğü konusunda düşünceleriniz nelerdir?

.....

3-Avrupa'daki yeniliklerin Selânik'e kısa bir sürede ulaşmasının nedenleri nelerdir?

.....

4-Selânik'te başlıca hangi ekonomik faaliyetler görülmektedir?

.....

Mahalle Mektebi ve Şemsi Efendi Okulu

Mustafa'nın öğrenim hayatı Selânik, Manastır ve İstanbul'da geçti. Önce annesinin isteğiyle Selânik'teki mahalle mektebine başladı. Bu okula kısa bir süre devam ettikten sonra Selânik'te bulunan ve modern eğitim metotlarını uygulayan Şemsi Efendi (Görsel 1.12) Okuluna kaydoldu. Burada öğrenimine devam ederken babası Ali Rıza Efendi vefat etti. Babasının vefatı sırasında Mustafa'nın Makbule ve genç yaşta ölen Naciye olmak üzere kendinden küçük iki kız kardeşi bulunuyordu. Babalarını kaybetmeleri aileyi oldukça sarstı. Zübeyde Hanım, çocuklarını alarak Selânik yakınlarındaki kardeşi Hüseyin Ağa'nın kahyalık yaptığı çiftliğe gitti. Mustafa burada köy hayatıyla tanıştı. Çiftlik işlerinde dayısına yardımcı oldu. Bu süreçte Mustafa'nın öğrenim hayatı bir süre kesintiye uğradı. Oğlunun eğitiminin aksamasından endişe duyan Zübeyde Hanım, onu Selânik'e halasının yanına gönderdi. Mustafa, Selânik Mülkiye Rüştiyesine kaydoldu.

Görsel 1.12: Şemsi Efendi
(1851-1917)

“Çocukluğuma dair ilk hatırladığım şey, mektebe gitmek meselesine aittir. Bundan dolayı annemle babam arasında şiddetli bir mücadele vardı. Annem, ilahilerle mektebe başlamamı ve mahalle mektebine gitmemi istiyordu. Rüsumatta (gümrük) memur olan babam, o zaman yeni açılan Şemsi Efendi'nin mektebine devam etmeme ve yeni usul üzerine okumama taraftardı. Nihayet, babam işi ustalıkla halletti. Evvela mahalle mektebine başladım. Bu suretle annemin gönlü yapılmış oldu. Birkaç gün sonra da mahalle mektebinden çıktım. Şemsi Efendi'nin mektebine kaydedildim.” (A. Emin Yalman, “Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa ile Bir Mülakat”)

Selânik Mülkiye Rüştiyesi

Mülkiye Rüştiyeleri ve Askeri Rüştiyeler, ilk olarak Padişah II. Mahmut döneminde İstanbul'da açılan ve ortaokul seviyesinde eğitim veren kurumlardı. Rüştiyelerden mezun olanlar, o dönemde devletin idari birimleri de dahil olmak üzere çeşitli kurumlarda meslek sahibi oluyorlardı. İlk olarak Selânik Mülkiye Rüştiyesine kaydolun Mustafa burada eğitim görmekten pek memnun kalmadı ve bu okuldan ayrıldı. Çocukluk hayallerini gerçekleştirebilmenin ve çok sevdiği askerlik mesleğine girebilmenin yollarını aramaya başladı.

Çocukluğundan itibaren askerliğe büyük ilgi duyan ve bu mesleği yapmak için son derece istekli olan Mustafa'nın askerlikle ilgili hevesi, üniformalı subayları gördüğünde daha da artıyordu. Fakat Zübeyde Hanım oğlunun bu zor mesleği tercih etmesine karşı çıkıyordu. Onu bu düşüncesinden vazgeçirmek istiyordu. Askerlik mesleğini seçmekte kararlı olan Mustafa, Selânik Askeri Rüştiyesinin giriş sınavına katılmış ve sınavı kazanmıştı. Bu gelişme üzerine annesi de onun askeri okula gitmesine onay vermişti.

“Komşumuz Binbaşı Kadri Bey'di. Onun oğlu Ahmet askeri okula gidiyordu. Askeri mektep elbiseleri giyiyordu. Onu görünce ben de böyle elbiseler giymeye hevesleniyordum. Sokaklarda zabıtlar (subay) görüyordum. Onların derecesine varmak için takip edilmesi lazım gelen yolun askeri rüştiyeye girmek olduğunu anlıyordum. O sırada annem Selânik'e geldi. Askeri rüştiyeye girmek istediğimi söyledim. Annem askerlikten pek korkuyordu. Asker olmama şiddetle engel oluyordu. Kabul imtihanı zamanı gelince ona sezdirmeden kendi kendime askeri rüştiyeye imtihan verdim. Böylece anneme karşı bir emrivaki yaptım.”

(Ş. Süreyya Aydemir, “Tek Adam”, s. 52)

Soruları yandaki metne göre cevaplayınız.

1-Mustafa Kemal'in eğitimiyle ilgili anne ve babasının tutumu hakkındaki görüşleriniz nelerdir? Söyleyiniz.

2-Mustafa Kemal'in bu anısından yola çıkarak Osmanlı eğitim sistemi hakkında neler söyleyebilirsiniz? Açıklayınız.

Gelecekte hangi mesleği seçeceğinize karar verdiniz mi? Verdiyseniz bu kararı almanızdaki etkenler nelerdir? Söyleyiniz.

Soruları yandaki metne göre cevaplayınız.

1-Mustafa'yla annesi arasında geçen bu konuşma, Mustafa hangi okula başlamadan önce gerçekleşmiştir? Söyleyiniz.

2-Metinde anlatılanlar, Mustafa'nın hangi kişilik özelliklerini yansıtır? Söyleyiniz.

Görsel 1.13: Selânik Askeri Rüştiyesi
4. Sınıf Not Çizelgesi

Mustafa Kemal'in annesinin düşüncelere dalmasının nedenlerini, Osmanlı'nın son dönemlerini de düşünerek açıklayınız.

“...Makbule Hanım'ın anlattığına göre ana oğul arasında bir tartışma başlıyor. Zübeyde Hanım ‘Ben seni asker yapamam. Baban gibi tüccar yapacağım!’ diyor. Mustafa ısrarla ‘Ben mutlak asker olacağım. Omzumda basma topu taşıyamam!’ diye çıkışıyor ve ayak diyor. Fakat fayda etmiyor, annesi resmi evrakı mühürlemeyeceğini söylüyor...”

(D. Genç Acar, “Makbule Atadan'ın Atatürk'e İlişkin Anlattıkları Üzerine Bir Basın Taraması”, s. 1099)

Selânik Askeri Rüştiyesi

Mustafa, 1893 yılında Selânik Askeri Rüştiyesine girdi. Okula kısa sürede alıştı ve öğretmenlerini sevdi. Arkadaşları arasında zekası ve üstün yetenekleri ile ön plana çıktı. Onun bu meziyetleri Matematik Öğretmeni Yüzbaşı Mustafa Bey'in dikkatini çekti. Öğretmeni, ona duyduğu sevgiden ve onun olgun kişiliğinden dolayı “*Kemal*” adını verdi. İşte o zamandan başlayarak küçük askeri rüştiyeli, “*Mustafa Kemal*” olarak anılmaya başlandı.

Mustafa Kemal, Nakiyüddin Bey'le ilgili şunları söylemektedir:

“...Bizi bugün için yetiştirmeye çalışan gerçek ve fedakâr öğretmenler, eğitimciler eksik değildi. Onların bize verdiği feyiz elbette sonuçsuz kalmamıştır. Şimdi burada saygıdeğer bir kişiye rastladım. O benim rüştiye birinci sınıfında öğretmenimdi. Bana henüz ilk bilgileri öğretirken gelecek için ilk fikirleri de vermişti.

Efendiler, açıklamak istiyorum ki ilk eğitim ana, baba kucağından sonra okuldaki eğitimcinin dilinden, vicdanından, terbiyesinden alınır.”

(Şerafettin Turan, *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen, Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, s. 5)

Manastır Askeri İdadisi

Mustafa Kemal, Askeri Rüştiyeden sonra idadi öğrenimine İstanbul'daki Kuleli Askeri İdadisi'nde devam etmek istiyordu. Fakat bu isteği gerçekleştirmemiş ve Manastır'daki Askeri İdadiye kaydolmuştur.

“...Hiç unutmam. Bir kış gecesi, büyük kardeşim sobaya birkaç odun attıktan sonra mindere oturmuş ve kitaplarını karıştırmaya başlamıştı.

Annem sordu ‘Ne okuyorsun oğlum?’

Büyük kardeşim hemen cevap verdi:

‘Tarih... Plevne muharebeleri, Osman Paşa...’

Annem bir şey söylemedi ve derin düşüncelere daldı. Sonra yerinden kalkarak büyük kardeşimin saçlarını okşadı, okşadı: ‘İnşallah sen de onun gibi olursun Mustafa'm!’ dedi...”

(D. Genç Acar, “Makbule Atadan'ın Atatürk'e İlişkin Anlattıkları Üzerine Bir Basın Taraması”, s. 1104)

Okul hayatınızda sizi etkileyen öğretmenler oldu mu? Bu öğretmenlerin daha çok hangi yönlerinden etkilendiniz? Açıklayınız.

Mustafa Kemal, Selânik Askeri Rüştiyesini bitirdikten sonra 1896'da Manastır Askeri İdadisine başladı (Görsel 1.14). Bu okulda da matematik derslerindeki başarısıyla dikkat çekti. Ancak Fransızcası zayıftı. Fransızca öğretmeni, bu konuda Mustafa Kemal'e uyarılarda bulunuyordu. Bu uyarıları dikkate alan ve dil öğrenmenin meslek hayatı açısından önemini farkında olan Mustafa Kemal, Selânik'te özel bir kursa devam ederek Fransızcasını ilerletmişti.

Görsel 1.14: *Manastır Askeri İdadisi*

Mustafa Kemal, Manastır Askeri İdadisinde geleceğin ünlü hatip ve şairi Ömer Naci ile tanıştı ve arkadaş oldu. Ömer Naci, Mustafa Kemal'e Tevfik Fikret'in (Görsel 1.17) ve Namık Kemal'in (Görsel 1.18) eserlerini tanıtmış ve sevdirmiştir. Yakın arkadaşı Ali Fethi'nin (Okyar) Fransızca hâkimiyeti oldukça ileri bir seviyedeydi. Onun aracılığıyla Rousseau, Voltaire ve Montesquieu gibi Aydınlanma Çağı Fransız düşünürlerin eserleriyle tanıştı.

Mustafa Kemal, vatan ve millet sevgisinin oluşmasında Namık Kemal'den (Görsel 1.15); hak, adalet ve özgürlük kavramlarında Tevfik Fikret'ten; Türk milliyetçiliği duygusunda Ziya Gökalp'ten (Görsel 1.16); millî kültür, millî birlik ve beraberlik konularında ise Mehmet Emin'den (Yurdakul) (Görsel 1.19) etkilenmişti. Ayrıca Aydınlanma Çağı düşünürlerinin eserlerini okuyarak demokrasi, millî egemenlik, özgürlük, eşitlik, hukukun üstünlüğü gibi kavramları öğrenme fırsatı bulmuştur.

Görsel 1.15: *Namık Kemal'in "Vatan Yahut Silistre" Tiyatrosu*

Görsel 1.16: *Ziya Gökalp, (1876 - 1924)*

Görsel 1.17: *Tevfik Fikret, (1867 - 1915)*

Görsel 1.18: *Namık Kemal, (1840 - 1888)*

Görsel 1.19: *Mehmet Emin (Yurdakul), (1869 - 1944)*

Görsel 1.20: Manastır Askeri İdadisi 3. Sınıf Not Çizelgesi

Soruları yandaki metne göre cevaplayınız.

1-Manastır'daki yabancı konsoloslukların ayrılıkçı isyanlara ne gibi etkileri olmuştur? Açıklayınız.

2-Makedonya'daki gelişmeler Mustafa Kemal'de hangi kişilik özelliklerinin oluşmasına katkı sağlamıştır? Açıklayınız.

Ali Fuat (Cebesoy), sınıf arkadaşı olan Mustafa Kemal'in Tarih Öğretmeni Tevfik Bey ile ilgili düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

"... Mustafa Kemal, öğretmeninden daima saygı ile söz etmiştir. Kolağası Mehmet Tevfik Bey değerli ve milliyetçi bir Türk subayıydı. Türk tarihini iyi biliyor ve öğrencilerine tarih zevkini veriyordu. Mustafa Kemal, Türk tarihini bütün genişliği ve derinliği ile kavramış olan hocasından daima saygı ile söz etmiştir. 'Mehmet Tevfik Bey'e minnet borcum vardır, bana yeni bir ufuk açtı.' demiştir."

(A. Fuat Cebesoy, *Sınıf Arkadaşım Atatürk*, ss. 17-18)
(Düzenlenmiştir.)

Manastır Askeri İdadisi Hitabet Öğretmeni Mehmet Asım Efendi, edebiyata ilgi duyan Mustafa Kemal'in askeri yeteneğini sezmiş ve bu yönünü daha fazla geliştirmesi için onu teşvik etmiştir.

Mustafa Kemal'in Askeri İdadî eğitimi gördüğü Manastır şehrinin genel özellikleri şöyledir (Görsel 1.21):

Manastır, Makedonya'da önemli bir ticaret ve konsolosluklar şehridir. Bu özellikler şehirde kültürel bir zenginliğin oluşmasına katkı sağlamıştı. Fakat konsolosluklar Balkanlarda ayrılıkçı fikirlerin yayılmasında önemli rol oynadı. Aralarında çekişme bulunan çeşitli din ve milliyetten insanların bir arada yaşadığı Manastır'da özellikle Sırlar, Bulgarlar ve Yunanlar kiliseleri aracılığıyla bölgeye hâkim olmak istiyordu.

(T. Faik Ertan, *"Çoklu Zekâ Kuramı ve Askeri Okul Hayatının Atatürk'ün Liderliğine Etkileri"*, s. 68) (Düzenlenmiştir.)

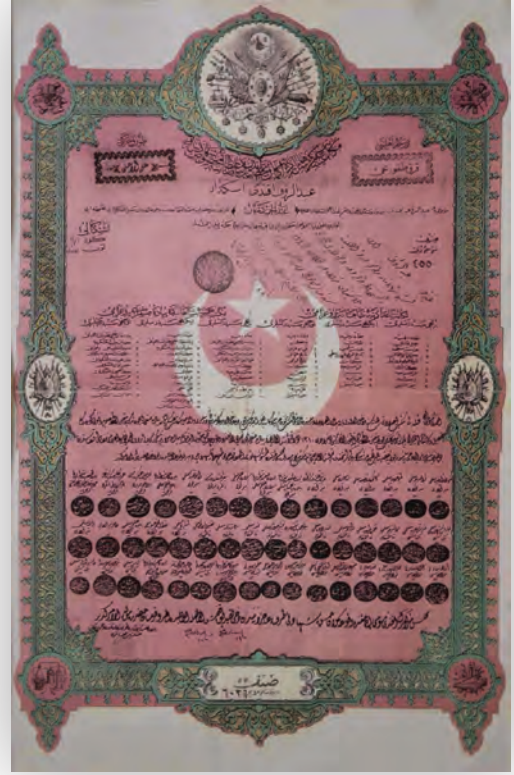
Görsel 1.21: XX. Yüzyılda Manastır Şehri, Makedonya

İstanbul Harp Okulu ve Harp Akademisi

Manastır Askeri İdadisini başarı ile bitiren Mustafa Kemal, 1899'da İstanbul Harp Okuluna girdi. Öğrenimi sırasında sevdiği ve yetişmesinde etkili olan öğretmenlerin başında Yüzbaşı Naci (Eldeniz) Bey gelmekteydi. Fransızca Öğretmeni Necip Asım Bey de Mustafa Kemal'in üzerinde iz bırakan öğretmenlerdendi.

Harp Okulunun ikinci ve üçüncü sınıflarında derslerine daha dikkatle çalışan Mustafa Kemal, 1902'de teğmen rütbesiyle Harp Okulundan mezun oldu ve aynı yıl Harp Akademisine girdi. Burada üç yıl devam eden eğitiminde daha yetkin öğretmenlerden dersler aldı. Bunlar arasında Topçu Feriki (Tümgeneral) Ahmet Muhtar Paşa, Kurmay Binbaşı Refik Bey gibi isimler vardı.

Harp Akademisi öğrenimi sırasında derslerinde başarılı, siyasi faaliyetlerde aktif olan Mustafa Kemal, yakın arkadaşı Ali Fuat (Cebesoy) ile birlikte İstanbul'un sosyal hayatı içine de girdi. Harp Akademisindeki eğitimini tamamlayan Mustafa Kemal, 1905 yılında kurmay yüzbaşı rütbesiyle mezun oldu (Görsel 1.22).

Görsel 1.22: Mustafa Kemal'in Kara Harp Okulu Diploması

Şemsi Efendi Okulu, öz güven, Namık Kemal, yaşadığı çevre, mahalle mektebi, kararlılık, siyasi

Aşağıdaki cümlelerde yer alan boşluklara verilen sözcükleri yazınız.

1-Mustafa Kemal, komşularının oğlundan etkilenecek askerlik mesleğine yönelmiştir. Tarih öğretmeni sayesinde de tarih dersine olan ilgisi artmıştır. Buna göre Mustafa Kemal'in öğrenim hayatında etkili olmuştur.

2-Selânik Askeri Rüstiyesinde seçkin öğrencilere verilen sınıf çavuşluğu ve müzakerecilik görevlerini alması Mustafa Kemal'de duygusunu geliştirmiştir.

3-Diğer derslerine göre Fransızcada geri olan Mustafa Kemal, öğretmenin uyarılarını da dikkate alarak iki üç ay kadar gizlice Frerler Okuluna gitmiş ve Fransızcasını ilerletmiştir. Bu durum, Mustafa Kemal'in özelliğine bir örnektir.

4-Manastır bir konsolosluklar şehridir. İstanbul ise Osmanlı Devleti'nin yönetim merkezidir. Mustafa Kemal her iki şehirde de eğitim görmüştür. Bu şehirler Mustafa Kemal'in fikirlerinin gelişmesine katkı sağlamıştır.

5-..... *İntibah* romanının yazarıdır. Yazdığı eserlerle birçok Türk gencini etkileyen yazar, Mustafa Kemal'de vatan ve millet sevgisinin oluşmasında etkili olmuştur.

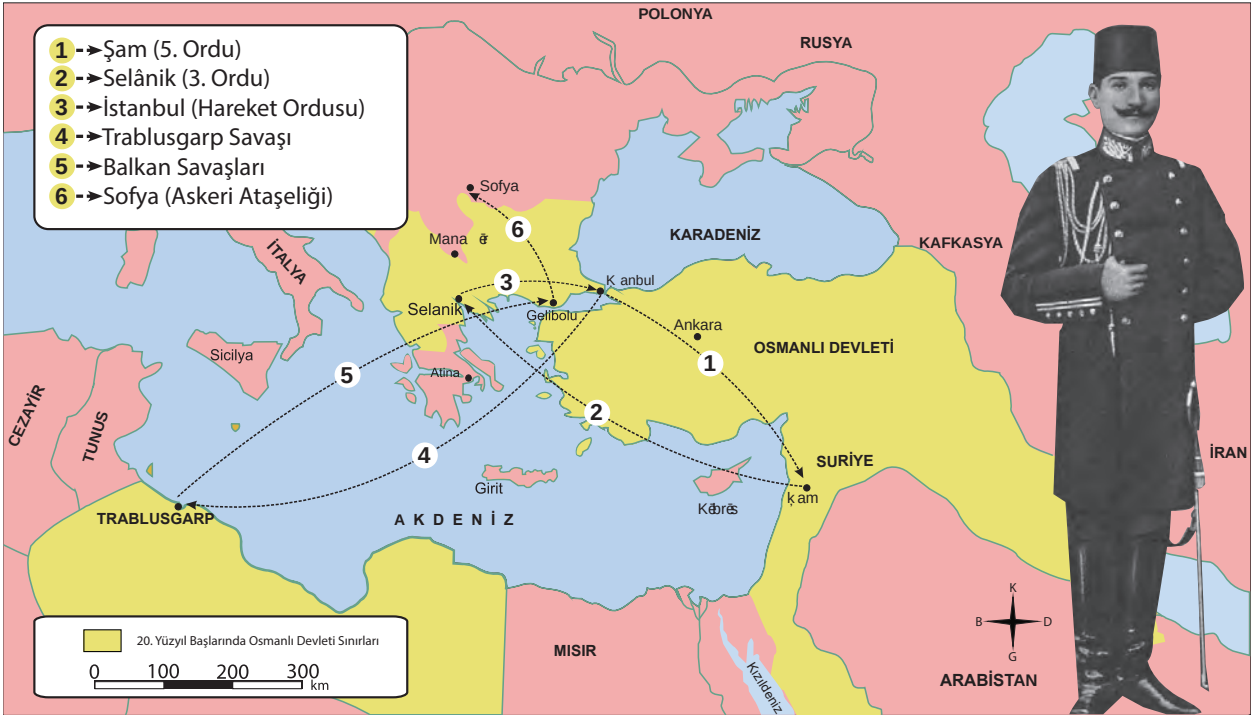
6-Mustafa Kemal'in annesi, oğlununne, babası isena gitmesini istemiştir.

1-Mustafa Kemal'in öğrencilik yıllarının bir bölümünün İstanbul'da geçmesi, onun siyasi konularda gelişmesine nasıl bir katkı sağlamıştır? Açıklayınız.

2-Mustafa Kemal'in öğrenim hayatında onu etkileyen öğretmenler kimlerdir? Söyleyiniz.

3. MUSTAFA KEMAL'İN ASKERLİK HAYATI

Harita 1.2: I. Dünya Savaşı'na Kadar Mustafa Kemal'in Askerlik Hayatının Geçtiği Yerler

Yukarıdaki haritadan yararlanarak Mustafa Kemal'in görev yaptığı şehirleri kronolojik olarak söyleyiniz (Harita 1.2).

Mustafa Kemal'in askerlik hayatında gösterdiği başarılar, kendisinin ve Türk milletinin geleceğini etkilemiştir. Öğrenim hayatını başarı ile tamamlayan Mustafa Kemal, 1905'te kurmay yüzbaşı rütbesiyle ilk görev yeri olan Şam'daki 5. Orduya atandı (Görsel 1.23). Burada yakın arkadaşlarıyla birlikte **“Vatan ve Hürriyet”** adında gizli bir cemiyet kurdu. Bir süre daha Şam'da kalan Mustafa Kemal topçu stajını tamamladı, kolağası (kıdemli yüzbaşı) rütbesine yükseldi.

 Mustafa Kemal Şam'da kurduğu cemiyetin adıyla ilgili niçin hürriyet, niçin vatan gibi sorulara şöyle cevap vermiştir:

“...Ancak hür fikirli insanlardır ki vatanlarına faydalı olabilirler, onlardır ki vatanlarını kurtarıp muhafaza etmek kudretine malik olurlar....”
(Ş. Süreyya Aydemir, “Tek Adam”, s. 93)

Mustafa Kemal'in Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'ni kurması, onun hangi kişilik özelliklerini yansıtır? Söyleyiniz.

Görsel 1.23: *Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal Arkadaşlarıyla, Şam, 1906*
(Soldan Sağa: Ali Fuat (Cebeşoy) (Ayakta Sol Başta), Lütfi Müfit Bey
(Sağdan İkinci Oturan), Mustafa Kemal (Sağda Oturan))

Selânik'e Dönüş ve 31 Mart Olayı (13 Nisan 1909)

1907 yılında Şam'daki görevini tamamlayan Mustafa Kemal aynı yıl merkezi Manastır'da bulunan 3. Ordu Karargâhı'nın Selânik'teki kurmay şubesine atandı. Bu görev ve ek olarak kendisine 1908'de Üsküp-Selânik arasındaki demir yolu müfettişliği görevi de verildi.

Mustafa Kemal, Selânik'te görevine devam ederken İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarıyla bir araya gelerek İstanbul'daki siyasi gelişmeleri yakından takip etmekteydi. II. Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre sonra 13 Nisan 1909'da İstanbul'daki avcı taburlarında çıkan isyan kısa sürede şehre yayıldı. Bu olay Rumi takvime göre 31 Mart 1325'te başladığı için **"31 Mart Vakası (Olayı)"** olarak adlandırılır. Meşrutiyet yönetimine karşı çıkanların ve İstanbul'daki ordu mensuplarının da içinde yer aldığı bu isyanı bastırmak için Selânik'te **"Hareket Ordusu"** hazırlandı. Komutanlığını Mahmut Şevket Paşa'nın yaptığı bu ordunun kurmay başkanlığını ise Mustafa Kemal üstlendi (Görsel 1.24). Mustafa Kemal daha önce kurmay subay olarak görev yaptığı Suriye'de askeri meseleler hakkındaki görüşleriyle kendini kanıtlamıştı. Bu önemli görevle kurmaylık yeteneği pekişmişti.

Mustafa Kemal, Selânik'te bu ordunun kuruluşunda yer almış ve aynı zamanda bu orduya Hareket Ordusu adını da vermişti. Bu ordunun İstanbul'da uygulayacağı planları ve bildiriye de hazırladı. Hareket Ordusu İstanbul'a ulaştıktan sonra kısa sürede duruma hâkim oldu, isyanı bastırdı (Görsel 1.25).

Meşrutiyet rejimine karşı olan isyanın bastırılmasından sonra Padişah II. Abdülhamit tahttan indirildi ve yerine V. Mehmet Reşat geçti. Böylece İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetimdeki ağırlığı giderek artmaya başladı. Orduyu da kendi yanlarına çekmeye çalışan İttihatçılar ülkenin kaderine hâkim konuma gelmişlerdi.

Mustafa Kemal, Meşrutiyet'in ilanı ve sonrasında yapılanları yeterli görmüyordu. Memlekette daha büyük ve köklü değişikliklerin yapılması gerektiğine inanıyordu. Bir süre sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarıyla fikir ayrılığına düştü. Bu cemiyetin gizli olmaktan çıkarılması ve yasal bir partiye dönüşmesi gerektiğini belirtti. Ayrıca ordunun siyasetten ayrı tutulması fikrini savundu.

Mustafa Kemal'in bu konudaki görüşleri şöyledir:

"... Ordu mensupları cemiyet içinde kaldıkça millete dayanan bir parti kuramayız. Orduyu da zaafa uğratarız. Bugün mensuplarının çoğu İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üyesi olan 3. Ordu esas itibarıyla modern bir ordu sayılamaz. Ordu ile cemiyeti ayıralım. Cemiyet tam manasıyla siyasi bir parti halinde milletin bünyesinde kök salsın. Ordu da asli vazifesiyle uğraşsın..."

(A. Fethi Tevettoğlu, *Atatürk ve İttihat Terakki*, s. 617)

Görsel 1.24: Mustafa Kemal Hareket Ordusu'yla İstanbul'a Gitmeden Önce İzzettin (Çalışlar) Bey ile (sağda) Selanik Tren Garında, 1910

31 Mart Olayı'nın bastırılması Osmanlı Devleti'ni nasıl etkilemiştir? Tartışınız.

Görsel 1.25: Hareket Ordusu Kurmay Başkanı Mustafa Kemal Arkadaşları İle İstanbul'da, 1909

Mustafa Kemal'in inkılapçı kişiliğiyle 31 Mart Olayı'nın bastırılmasında görev alması arasında nasıl bir bağlantı kurabilirsiniz? Açıklayınız.

Trablusgarp, günümüzde hangi ülkedir? Araştırınız.

1-Mustafa Kemal'in gönüllü olarak Trablusgarp'a gidip İtalyanlara karşı savaşması onun hangi kişilik özelliğini yansıtır? Söyleyiniz.

2-Mustafa Kemal'in Derne ve Tobruk'taki çalışmaları ona hangi alanlarda tecrübe kazandırmıştır? Söyleyiniz.

Bu görüşlerinden dolayı cemiyetin üst düzey yöneticileri ile arası açıldı. Bundan sonra Mustafa Kemal İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden uzaklaşarak önceden olduğu gibi askerlik mesleğine yoğunlaştı.

Mustafa Kemal, Picardie'de (Pikardi) yapılacak askeri manevraları izlemesi için 1910 yılında Fransa'ya gönderildi.

İlk Askeri Başarı: Trablusgarp Savaşı (1911-1912)

1870 yılında siyasi birliğini tamamlayan ve sanayisi hızla gelişen İtalya, sömürgecilğe yöneldi. Coğrafi konum olarak kendisine yakın ve zayıflamış Osmanlı Devleti'nin toprağı olan Trablusgarp'a göz dikti. Büyük devletlerden buranın işgali konusunda onay alan İtalya, 1911 yılı Eylül ayı sonunda Trablusgarp'ı işgal etti. Osmanlı Devleti bu işgale doğrudan müdahale edemedi. Mısır, İngiliz işgali altında olduğu için karadan, donanmanın yetersizliğinden dolayı da denizden Trablusgarp'a yardım gönderilemedi. Aralarında Mustafa Kemal'in de bulunduğu genç subaylar, gönüllü olarak bölgeye gittiler (Görsel 1.26).

Burada halkı örgütleyerek İtalyanlara karşı büyük bir direniş başlattılar (Görsel 1.27). Mustafa Kemal, Derne ve Tobruk bölgelerinde İtalyanlara karşı önemli başarılar kazandı ve binbaşılığa terfi etti. İtalya, bu direniş karşısında başarısız olunca Osmanlı Devleti'ni barışa zorlamak için Çanakkale Boğazı'nı ablukaya aldı ve **On İki Ada**'yı işgal etti. Balkan Savaşlarının başlaması üzerine 18 Ekim 1912'de imzalanan **Ouchy (Uşi) Antlaşması**'yla savaşa son verildi. Trablusgarp ve Bingazi İtalya'ya bırakıldı. Yunan işgaline uğrayabileceği nedeniyle On İki Ada geçici olarak İtalya'ya verildi. Böylece Osmanlı Devleti, Kuzey Afrika'daki son toprağını da kaybetti.

Görsel 1.26: Mustafa Kemal Trablusgarp'ta, 1912

Görsel 1.27: Mustafa Kemal Trablusgarp'ta Gönüllü Subaylarla Beraber, 1912

Balkan Savaşları (1912-1913) ve Sofya

Görsel 1.28: Mustafa Kemal, Rauf Bey'le Beraber, 1912

Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecinde art arda bağımsızlıklarını kazanan Balkan devletleri, Avrupa devletlerinin de kışkırtmalarıyla topraklarını genişletmek için Osmanlı Devleti'ne karşı harekete geçti. Rusya başta olmak üzere büyük Avrupa devletleri, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki varlığına son vermek istiyordu. Trablusgarp Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin oldukça zayıfladığının anlaşılması, Balkan devletlerini cesaretlendirmişti. Bütün bu gelişmeler üzerine Yunanistan, Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan ittifak yaparak 1912 yılı Ekim ayında Osmanlı Devleti'ne karşı saldırıya geçti ve böylece **I. Balkan Savaşı** başladı. Osmanlı Devleti; ordu içindeki çekişmeler, Balkanlarda silah ticaretinin serbest bırakılması, ordunun hazırlıksız

olması gibi nedenlerle I. Balkan Savaşı'nda ağır bir yenilgi aldı. 30 Mayıs 1913 tarihinde yapılan **Londra Antlaşması**'yla Midye-Enez Hattı'nın batısındaki bütün toprakları kaybetti. Bulgarlar, Çatalca önlerinde durdurulabildi.

I. Balkan Savaşı sonunda Osmanlı Devleti'nin Balkanlardan çekilmesi bölgede bir otorite boşluğu meydana getirdi. Bu arada küçük Balkan devletleri önemli ölçüde toprak kazanmıştı. Savaşta en fazla toprağı Bulgaristan elde etmişti. Bu durum diğer Balkan devletlerinin tepkisine neden oldu. Sırbistan ile Yunanistan'ın Bulgaristan'a karşı ittifak yapması üzerine Bulgaristan 29 Haziran 1913'te bu iki devlete saldırdı. Böylece II. Balkan Savaşı başladı. Karadağ ve Romanya'nın da Bulgaristan'a savaş ilan etmesiyle savaş daha geniş bir alana yayıldı. Bulgarlar tüm cephelerde yenildi. Osmanlı Devleti de Bulgaristan'a karşı bir cephe açarak Dimetoka, Kırklareli ve Edirne'yi Mustafa Kemal'in de katkılarıyla II. Bakan Savaşı, Balkan devletlerinin kendi aralarında yaptıkları **Bükreş Antlaşması** (10 Ağustos 1913) ile sona erdi (Harita 1.3).

Balkan Savaşları sırasında Çanakkale ve Gelibolu'nun savunulması amacıyla kurulan askeri birliğin Harekât Şubesi Müdürlüğüne atanan Mustafa Kemal (Görsel 1.28), bu görevi sırasında Çanakkale Boğazı'nı askeri açıdan ayrıntılı olarak inceleme fırsatı buldu.

Harita 1.3: II. Balkan Savaşı Sonrasında Balkanlar

Görsel 1.29: *Balkanlardan Anadolu'ya Göç Eden Türkler*

Ne suyun bizimdir, artık, ne selin
Kıyını el aldı adalar elin...
Toprağa belenmiş kınalı gelin,
“Vay benim gelinlik kınam!” der,
ağlar!
Gider Mustafa Paşa'm, “Tuna'm!”
der, ağlar!
Arif Nihat Asya, 1964
(Mehmet Güneş, “Rumeli'nin
Kaybının Türk Şiirindeki Akisleri”
s. 196)
Şiirde hangi bölgenin kaybedil-
mesi konu edilmiştir?
Söyleyiniz.

Balkan Savaşları sonunda Osmanlı Devleti Bulgaristan ile İstanbul, Yunanistan ile Atina ve Sırbistan ile İstanbul antlaşmalarını imzaladı. Batı Trakya, Makedonya, Arnavutluk, Ege Adaları ve On İki Ada'yı kaybetti. Balkanlardaki Osmanlı hâkimiyetinin sona ermesi üzerine burada yaşayan Türkler, azınlık durumuna düştüler. Türklerin çeşitli baskılarla karşı karşıya kalmaları nedeniyle Balkanlardan Anadolu'ya büyük bir göç hareketi başladı (Görsel 1.29). Ayrıca I.Balkan Savaşı'nda alınan ağır yenilgi, Osmanlı ordusunda bir reform yapılması ihtiyacını da ortaya çıkardı.

Balkan Savaşlarının sona ermesiyle 1913'te Mustafa Kemal, Bulgaristan'ın başkenti Sofya'ya askeri ataşe olarak atandı. Yüzlerce yıl Osmanlı egemenliği altında yaşayan Bulgaristan'ın I. Balkan Savaşı'nda, Osmanlı Devleti'nin başkentini ele geçirmeye teşebbüs edecek kadar güçlenmesinin nedenlerini araştırdı. Bulgaristan'da bulunduğu süre içinde yaptığı incelemeler akılcı ve gerçekçi bir kalkınmanın sonuçlarını görmesini sağlamıştı. Mustafa Kemal bu konularda çeşitli değerlendirmelerde bulunmuştu.

Aşağıdaki tablolarda I. ve II. Balkan Savaşı'na katılan bazı devletler yer almaktadır. Buna göre tablolardaki boşlukları doldurunuz ve soruları cevaplayınız.

I. Balkan Savaşı'na Katılan Devletler

Yunanistan		
.....		 Devleti
Sırbistan		
Karadağ		

II. Balkan Savaşı'na Katılan Devletler

Yunanistan		
.....		Bulgaristan
Romanya		
.....		
Karadağ		

1- I. Balkan Savaşı'na katılmadığı halde II. Balkan Savaşı'na katılan devlet hangisidir? Yazınız.

.....

2- II. Balkan Savaşı'nda, Balkan devletleri niçin Bulgaristan'a karşı savaş açmışlardır? Yazınız.

.....

3- Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşlarında yenilmesi ve bu bölgeyi kaybetmesi Balkanlarda yaşayan Türkleri nasıl etkilemiştir? Yazınız.

.....

Harbiye Nezaretinin Mustafa Kemal'den beklediği en önemli görev, Bulgarlarla Osmanlı Devleti arasındaki askeri sorunların çözülmesi ve buradaki askeri gelişmelerin yakından izlenmesiydi. Aynı zamanda diğer Balkan devletlerinin askeri durumlarının öğrenilmesi de görevleri arasındaydı. Mustafa Kemal bu görevleri titizlikle gerçekleştirdi. 1914'te yarbay rütbesine yükseldi.

Mustafa Kemal görevinden fırsat buldukça Bulgaristan'ın sosyal, ekonomik ve kültürel hayatını yakından tanımaya çalışmıştı. Operayı ilk kez burada izlemiş, bunun yanı sıra Bulgaristan'da yaşayan Türklerin sorunlarıyla yakından ilgilenmişti. Onların kültürel hayatlarının geliştirilmesi için girişimlerde bulunan Mustafa Kemal, Bulgaristan'da yaşayan Türklerin çıkardığı gazeteleri yakından takip etmişti (Görsel 1.30). Bulgar meclisinde incelemelerde bulunmuş, Türk milletvekilleri aracılığıyla ülke siyasetinde etkin rol oynamaya çalışmıştı. Bu çalışmalar Bulgaristan'daki Türklerin varlığını korumasını, geliştirmesini ve millî bilinç temellerinin oluşmasını sağlamıştı.

Görsel 1.30: Mustafa Kemal, Yeniçeri Kıyafetiyle Bir Baloda, Sofya, 1914

Balkan Savaşları yıllarındaki Türklerin sorunlarıyla günümüzde Balkanlarda yaşayan Türklerin sorunlarını karşılaştıran bir araştırma yapınız. Araştırmanın sonuçlarını birkaç cümleyle defterinize yazınız.

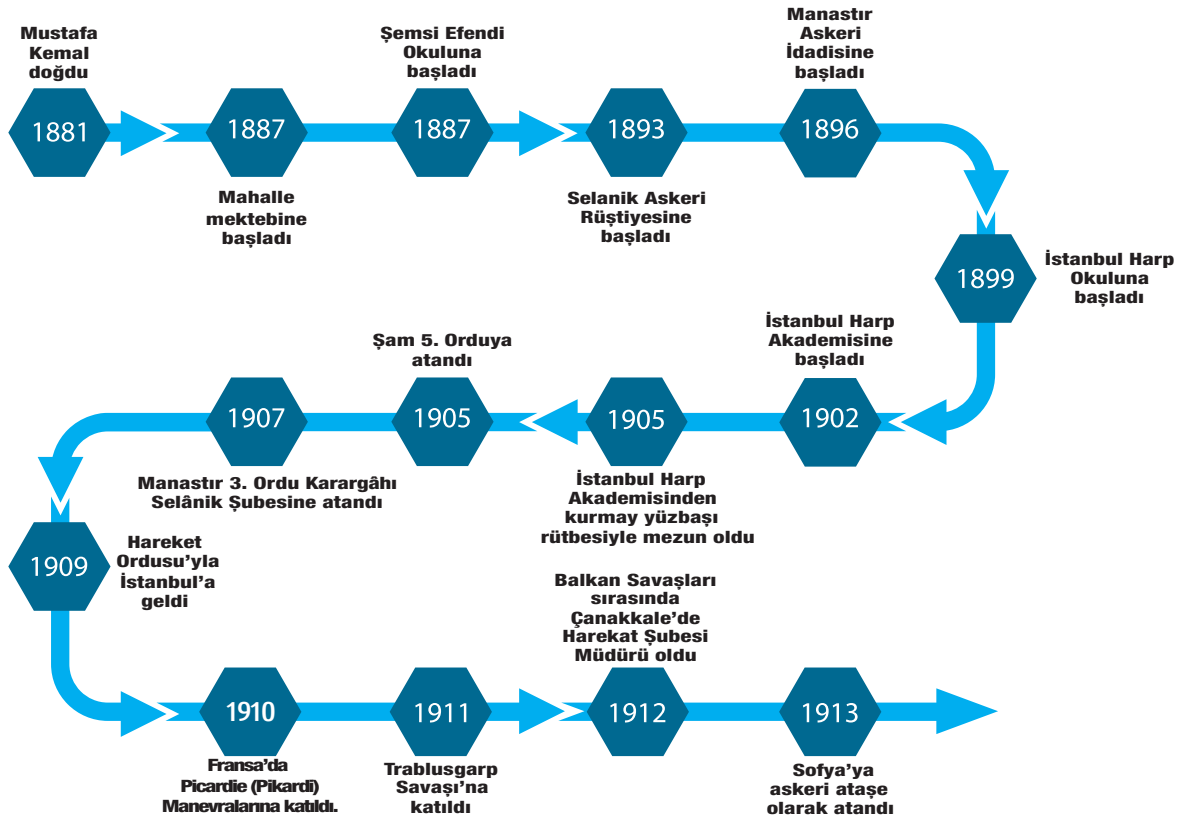
.....

.....

Mustafa Kemal, Sofya'daki görevi sırasında askeri tecrübesinin yanı sıra hangi alanda kendini geliştirmiştir? Açıklayınız.

Mustafa Kemal'in öğrenim hayatı ve I. Dünya Savaşı'na kadar askerlikle ilgili görevleri:

1. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki tabloda I. Dünya Savaşı öncesinde Mustafa Kemal'in görev yaptığı yerler ve bu yerlerin Mustafa Kemal için önemini belirten ifadeler yer almaktadır. Boş bırakılan bölümlere uygun olan yerleşim yerlerini yazınız.

TRABLUSGARP	ŞAM	1-	31 Mart Olayı'nın çıktığı şehirdir.	4-	Hareket Ordusu'nun kurulduğu yerdir.
İSTANBUL	MANASTIR	2-	Askerlik hayatındaki ilk görev yeridir.	5-	Askeri ataşe olarak çalıştığı şehirdir.
SELÂNİK	GELİBOLU	3-	Balkan Savaşları sırasında görev yaptığı yerdir.	6-	İlk askeri başarısını elde ettiği yerdir.
SOFYA					

B. Aşağıdaki tabloda Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Selânik şehrinin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısıyla ilgili bazı ifadeler yer verilmiştir. Verilen ifadenin ilgili olduğu alana (X) işareti koyunuz.

Selânik Şehrinin Özellikleri	Sosyal	Kültürel	Ekonomik
1-Farklı milletlerin bir arada yaşaması			
2-İşlek bir limanının olması			
3-Çok uluslu olması			
4-Basın, yayın hayatının zengin olması			
5-Farklı fıkirlere açık bir yer olması			

C. Aşağıda, Osmanlı Devleti zamanında faaliyet gösteren ve Mustafa Kemal'in de öğrenim gördüğü bazı okullar verilmiştir. Bu okullarla ilgili soruların cevaplarını boş bırakılan yerlere yazınız.

a. Harp Okulu	b. Selânik Askeri Rüştîyesi	c. Sıbyan Mektebi
ç. Selânik Mülkiye Rüştîyesi	d. Enderun	e. Şemsi Efendi Okulu
f. Manastır Askeri İdadisi	g. Mahalle Mektebi	h. Harp Akademisi

6-Mustafa Kemal'in öğrenim gördüğü okulları tablodaki harfleri kullanarak kronolojik olarak sıralayınız.

.....

7-Mustafa Kemal' in mezun olduğu okulların adını simgeleyen harfleri yazınız.

.....

8-Mustafa Kemal'in öğrenim gördüğü ortaokulların adlarını simgeleyen harfleri yazınız.

.....

9-Mustafa Kemal'in Ömer Naci ile tanıştığı okulun adını simgeleyen harfi yazınız.

.....

10-Mustafa Kemal'in Osmanlı Devleti'nin başkentinde okuduğu okulları simgeleyen harfleri yazınız.

.....

Ç. Tabloda sömürgeci Avrupa Devletleri'nin I. Dünya Savaşı öncesindeki yüzölçümleri ve nüfusları, sahip oldukları sömürgelerin yüzölçümü ve nüfusları ile birlikte verilmiştir.

	İngiltere	Fransa	Belçika	Hollanda	Almanya
Ülke Yüzölçümü (km ²)	94.000	212.600	11.800	13.200	210.000
Ülke Nüfusu	45.500.100	42.000.000	8.300.000	8.500.00	67.500.000
Kolonilerin Yüzölçümü (km ²)	13.100.000	4.300.000	940.000	790.000	1.100.000
Kolonilerin Nüfusu	470.000.000	65.000.000	13.000.000	66.000.000	13.000.000

(www.ait.hacettepe.edu.tr)

Aşağıdaki soruları tablodaki sayısal verileri kullanarak cevaplayınız.

11-En fazla sömürge alanına sahip ülke hangisidir? Yazınız.

.....

12-Nüfusu en fazla olan sömürgeci ülke hangisidir? Yazınız.

.....

13-İngiltere' nin yüzölçümünün 94.000 km² olmasına rağmen “**üzerinde güneş batmayan ülke**” olarak adlandırılmasını tablodaki verileri kullanarak açıklayınız.

.....

D. Aşağıda Mustafa Kemal’le ilgili verilen bilgilerin onun hangi kişilik özelliklerine ait olduğunu yandaki boşluklara yazınız.

14- Ülke sorunlarıyla yakından ilgilenmesi	
15- İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin üyelerinden tepki göreceğini bildiği halde İttihatçıların kongrelerinde ordunun siyasetten ayrı tutulması gerektiğini söylemesi	
16- Meşrutiyet yönetimine karşı çıkan ayaklanmayı bastırmada görev alması	
17- Askeri rüştiyede matematik; idadide hitabet, edebiyat, tarih; Harp Okulu ve Akademisinde siyasete ilgi duyması	

E. Fransız İhtilali ile yayımlanan “Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi’nde” kişilere özgürlük ve milletlere bağımsızlık verilmesi belirtilmiştir. Millet niteliğindeki her topluluğun kendi bağımsız devletini kurma hakkı olduğu açıklanmıştır. Bu durum farklı milletleri bünyesinde barındıran imparatorlukların parçalanmalarına ve dağılmalarına yol açmıştır. Osmanlı Devleti de çok uluslu yapısı ve Avrupa devletlerinin saldırıları nedeniyle milliyetçilik akımından olumsuz etkilenmiş, dağılma sürecine girmiştir.

Verilen bilgidен yola çıkarak Osmanlı Devleti’nin milliyetçilik akımından olumsuz etkilenmesinin nedenlerini yazınız.

.....

F. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

18-Fransız İhtilali'nin getirdiği akımının etkisiyle zayıflayan Osmanlı Devleti'ni dağılmaktan kurtarmak isteyen aydınlar ilk olarak fikrini ortaya attılar fakat dağılmaya engel olamadılar. Böylece Balkan toplulukları Osmanlı Devleti'nden ayrıldı. Müslüman milletlerin de Osmanlı'dan kopmaması için II. Abdülhamit Dönemi'nde fikri uygulanmıştır. Bu arada bir kültür hareketi olarak başlayan ve İttihat ve Terakki tarafından II. Meşrutiyet Dönemi'nde iç politikada akımı uygulamaya konulmuştur. Ancak bu fikir akımlarının hiçbiri devletin dağılmasını engelleyememiştir.

Yukarıdaki boşluklara uygun olan kavramlar aşağıdaki seçeneklerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?

- A) Milliyetçilik – Türkçülük – İslamcılık – Osmanlıcılık
- B) Osmanlıcılık – Türkçülük – Milliyetçilik – İslamcılık
- C) Milliyetçilik – Osmanlıcılık – İslamcılık – Türkçülük
- D) İslamcılık – Milliyetçilik – Osmanlıcılık – Türkçülük

19-II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden kısa bir süre sonra meşrutiyete karşı olanlar tarafından İstanbul'da bir isyan çıkarıldı. "31 Mart Olayı" adı verilen rejim karşıtı bu ilk isyanı bastırmak için Selânik'ten bir ordu gönderildi. Selânik'ten yola çıkan ve kurmay başkanlığını Mustafa Kemal'in yaptığı Hareket Ordusu isyanı bastırdı.

Yalnızca bu bilgileri dikkate alarak aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşamaz?

- A) Hareket Ordusu'nun merkezi İstanbul'dur.
- B) Mustafa Kemal yeniliklerin korunmasında önemli bir rol almıştır.
- C) 31 Mart Olayı, Osmanlı Devleti'nde yönetime karşı yapılan ilk isyandır.
- D) Mustafa Kemal ülke sorunlarına kayıtsız kalmamıştır.

20-Mustafa Kemal, İtalya'nın sömürge elde etmek için Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki son toprak parçası olan Trablusgarp'a saldırması üzerine gönüllü olarak o bölgeye gitti. Buradaki yerli halkı örgütledi. Komutasındaki birliklerle Derne, Tobruk ve Bingazi'de İtalyanlara karşı önemli başarılar kazandı.

Bu durum Mustafa Kemal'in

- I. Bağımsızlığa olan inancı
- II. Teşkilatçı oluşu
- III. Vatansever oluşu
- IV. Liderliği

gibi özelliklerinden hangisi veya hangileriyle ilgilidir?

- A) Yalnız I
- B) I, II
- C) I, II, III
- D) I, II, III, IV

21-Mustafa Kemal, Balkan Savaşlarından sonra Sofya'ya askeri ataşe olarak atanmıştır. Bu görevi sırasında Balkan devletlerindeki askeri gelişmeleri izlemesinin yanı sıra bölgede yaşayan Türklerin sorunlarıyla da yakından ilgilenmiştir.

Metne göre Mustafa Kemal'in bu tutumu aşağıdakilerden hangisinin göstergesidir?

- A) Balkanlardan Anadolu'ya göçler yaşandığının
- B) Bölgedeki Türklerin sorunlarına duyarlı olduğunun
- C) Balkan Savaşlarının kaybedildiğinin
- D) Balkan Türklerinin azınlık durumuna düştüğünün

22-Mustafa Kemal'in, **Selânik'te (I)** öğrenim gördüğü yıllarda burada farklı dillerde yazılmış kitaplar ve basılmış gazeteler zengin bir kültürel ortamın oluşmasını sağladı. Mustafa Kemal **Manastır'da (II)** öğrenim görürken Türk tarihi ve kültürü ile ilgili birçok kitap okudu. Namık Kemal ve Ziya Gökalp gibi vatansever şairlerden etkilendi. **İstanbul (III)** Harp Okulu ve Akademisindeyken arkadaşlarıyla gazete çıkarmış ve çeşitli konferanslar düzenlemiştir. **Sofya'da (IV)** görevliyken diğer ülke diplomatlarıyla çeşitli konularda fikir alışverişinde bulunmuştur.

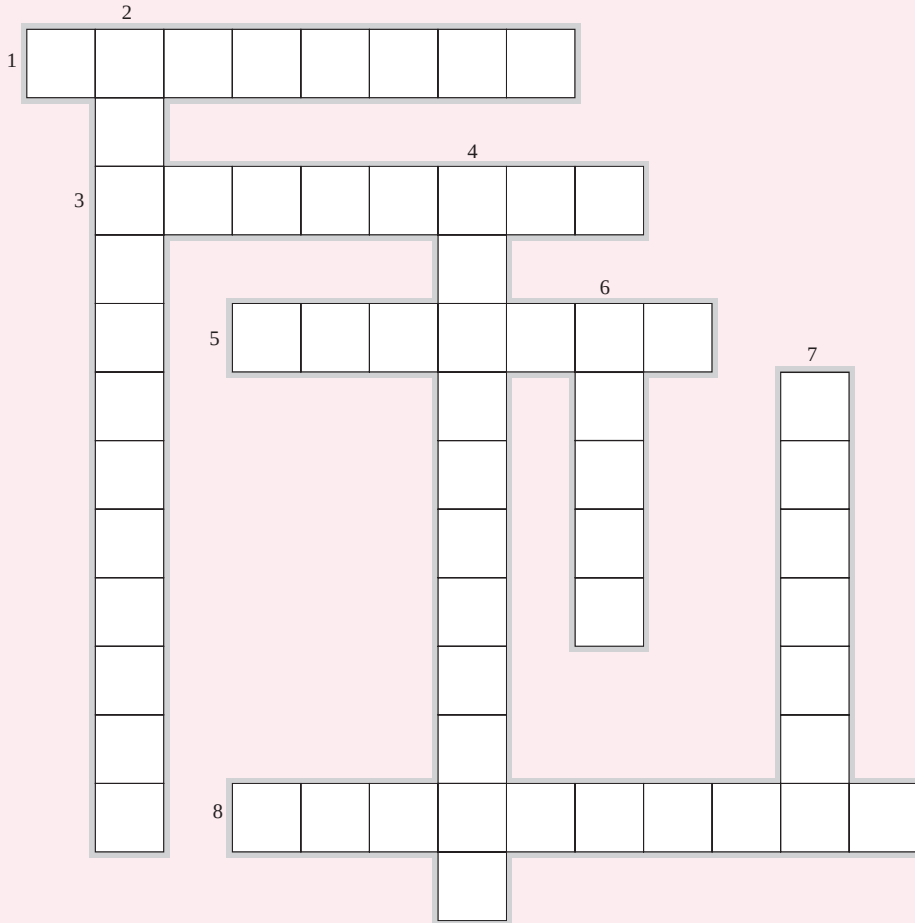
Bu bilgilerden yola çıkarak Mustafa Kemal'in bulunduğu şehirler ile ilgili yapılan yorumlardan hangisi yanlıştır?

- A) I. şehirde Mustafa Kemal zengin bir kültürel ortamda bulunmuştur.
- B) II. şehir Mustafa Kemal'in düşünce hayatının gelişmesine önemli katkı sağlamıştır.
- C) III. şehirde Mustafa Kemal, Türk ve Batı kültürünü tanıma fırsatı bulmuştur.
- D) IV. şehir Mustafa Kemal'in diğer ülkelerle ilgili düşüncelerinin geliştiği yerdir.

23-Aşağıdaki şehirlerden hangisi Mustafa Kemal'in çocukluk yıllarının geçtiği yerlerden biridir?

- A) Dimetoka
- B) İstanbul
- C) Selânik
- D) Sofya

G. Aşağıdaki bulmacayı soldan sağa ve yukarıdan aşağıya doldurunuz.

Sorular:

- 1-**Mustafa Kemal'in Harp Okulu ve Harp Akademisi öğrenimini gördüğü yer
- 2-**Emperyalizm, yayılcılık
- 3-**Mustafa Kemal'in askeri liseyi okuduğu yer

- 4-**Mustafa Kemal'in ilk askeri başarısını kazandığı yer
- 5-**Mustafa Kemal'in doğduğu yer
- 6-**Osmanlı Devleti'nde lise
- 7-**Osmanlı Devleti'nde ortaokul
- 8-**Anayasal ve parlamenter yönetim

MİLLÎ UYANIŞ

Mustafa Kemal, Sivas Kongresi Üyeleriyle,
Sivas, 11 Eylül 1919

2.
ÜNİTE

KONULAR

- 1 I. DÜNYA SAVAŞI
- 2 I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI DEVLETİ
- 3 MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI'NIN İMZALANMASI VE UYGULANMASI
- 4 KUVÂ-YI MİLLÎYE HAREKETİ
- 5 MİLLÎ MÜCADELE'NİN HAZIRLIK DÖNEMİ
- 6 MİSAK-I MİLLÎ'NİN KABULÜ VE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN AÇILMASI
- 7 BÜYÜK MİLLET MECLİSİNE KARŞI İSYANLAR
- 8 SEVR BARIŞ ANTLAŞMASI

Türkiye halkı mütevazî, millî sınırları içinde bütün uygar insanlar gibi tam anlam ve kapsamıyla hür ve bağımsız yaşayacaktır.

Gay. M. Kemal

1-“Dünya Savaşı” kavramından ne anlıyorsunuz?
Açıklayınız.

2-I. Dünya Savaşı’nın çıkmasına neden olan en önemli etken nedir? Araştırınız.

1. I. DÜNYA SAVAŞI (1914-1918)

Savaşın Nedenleri

Avrupa’da XIX. yüzyılda yaşanan önemli gelişmeler ve sanayileşmenin hız kazanması Avrupa’yı dünyanın sermaye, sanayi ve üretim merkezi haline getirdi. Fransız İhtilali’nin yaydığı milliyetçilik akımı bu kıtadaki kuvvetler dengesini büyük ölçüde değiştirdi. Yeni “ulus devletler” ortaya çıktı. Ayrıca bu dönemde 1870’te İtalya, 1871’de Almanya siyasi birliklerini tamamlayarak sömürgecilğe yöneldi. Böylece Avrupa’da kuvvetler dengesini etkileyecek iki önemli güç ortaya çıktı.

Harita 2.1: I. Dünya Savaşı Sırasında Avrupa

Görsel 2.1: Padişah II. Abdülhamit, (1842-1918)

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan sonra İngiltere, Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünü savunma politikasından vazgeçti. Osmanlı Devleti’nin parçalanması için çaba gösteren devletlerle iş birliği yapmaya başladı. 1878’de Rus işgali tehlikesi karşısında Kıbrıs’ın idaresi geçici olarak İngiltere’ye devredildi. İngilizler 1882’de ise Mısır’ı işgal etti. Padişah II. Abdülhamit (Görsel 2.1), Osmanlı Devleti’nin tek başına ayakta kalmasının mümkün olamayacağını anladı. Siyasi birliğini tamamlayan Almanya ile yakınlaşan Osmanlı Devleti, bir denge politikası izlemeye başladı. Osmanlı Devleti son dönemlerde yaşadığı siyasi yalnızlıktan kurtulmak, yakın dönemde kaybettiği toprakları geri almak ve kapitülasyonları kaldırmak istiyordu. Böylece savaşın genel nedenleri arasında:

- 1789 Fransız İhtilali ile yayılan milliyetçilik akımının etkisi
- Sanayi İnkılabı’nın sonucunda ham madde ve pazar arayışının artması ve sömürgecilik yarışı
- Devletler arası bloklaşma ve silahlanma yarışı yer almıştır.

Avrupa'da devletler arasındaki siyasi ve ekonomik çıkar çatışmalarının giderek artması bloklaşmaları ortaya çıkardı (Harita 2.1). Almanya'nın öncülüğünde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve İtalya'nın katılımıyla **Üçlü İttifak Devletleri** kuruldu (1882). **Üçlü İtilaf Devletleri** adı verilen karşı blok ise İngiltere'nin liderliğinde Fransa ve Rusya'nın bir araya gelmesiyle oluştu (1907).

I. DÜNYA SAVAŞI		
	İTİLAFA DEVLETLERİ	İTTİFAK DEVLETLERİ
SAVAŞ BAŞLAMADAN ÖNCE	İngiltere, Fransa, Rusya	Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya
SAVAŞ BAŞLADIKTAN SONRA	İngiltere, Fransa, Rusya, ABD, İtalya, Sırbistan, Belçika, Karadağ, Japonya, Romanya, Yunanistan	Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti, Bulgaristan

I. Dünya Savaşı sırasında taraf değiştiren devlet hangisidir? Söyleyiniz.

XX. yüzyılın başlarında, bloklar arasında giderek artan sömürgecilik rekabeti ve silahlanma yarışı bunalımı tırmandırdı. I. Dünya Savaşı'nın özel nedenleri şunlardır:

İNGİLTERE	Dünyanın en büyük sömürgeci devleti olması ve sömürgecilik yarışında rakibi olan Almanya'yla çıkar çatışması yaşaması
RUSYA	Slav ırkından ve Ortodoks mezhebinden olan milletleri Panslavizm politikasıyla bir bayrak altında toplamaya çalışması ve bu amaca ulaşabilmek için Balkanlarda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile çekişmesi, sıcak denizlere inme politikasını sürdürmesi
FRANSA	İngiltere gibi büyük sömürgelere sahip olması ve 1871 Sedan Savaşı'nda kaybettiği Alsas-Loren Bölgesi'ni Almanya'dan geri almak istemesi
ALMANYA	Hızla gelişen sanayisine ham madde ve pazar bulabilmek için İngiltere'nin ve Uzak Doğu'daki Japonya'nın sömürgelerine göz dikmesi, Orta Doğu'ya ulaşmak amacıyla Osmanlı Devleti ile yakınlaşmak istemesi
İTALYA	Siyasi birliğini geç tamamlaması ve sömürgeler elde etmek için Akdeniz'de yayılma politikası izlemesi. Avusturya-Macaristan yönetiminde kalan topraklarını kurtarmayı amaçlaması
AVUSTURYA-MACARİSTAN	Rusya'nın Panslavizm politikasından rahatsız olması ve Balkan toplulukları üzerinde Rusya'ya karşı nüfuz kurma mücadelesine girişmesi

1-Alsas-Loren Bölgesi'nin hangi özelliği Fransa ve Almanya arasında sorun oluşturmuştur? Araştırınız.
2-Uzak Doğu ülkeleri hangileridir? Araştırınız.

Görsel 2.2: Avusturya-Macaristan Veliht Prensi Ferdinand ve Eşi

Mustafa Kemal'in I. Dünya Savaşı öncesinde yaptığı bu konuşma onun hangi kişilik özelliğini yansıtmaktadır? Söyleyiniz.

Savaşın Başlaması ve Gelişmesi

Avusturya-Macaristan veliahtı François (Franz) Ferdinand ve eşi (Görsel 2.2), Saraybosna'yı ziyaretleri sırasında 28 Haziran 1914'te bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürüldü. Bu olaydan sonra Avusturya-Macaristan, Sırbistan'a savaş ilan etti. Rusya, Sırbistan'ın; Almanya, müttefiki Avusturya-Macaristan'ın yanında savaşa girdi. İngiltere ve Fransa müttefikleri Rusya'nın yanında yer alarak savaşa dahil oldu ve Avrupa'da savaş başladı.

Mustafa Kemal, I. Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'daki devletler arası rekabeti değerlendirerek çıkabilecek bir savaşı Almanların kaybedeceğini söylemişti.

Alman ordularının Batı ve Doğu Avrupa'dan geri çekilmesini ve kuvvet dengesini asker kişiliğiyle iyi değerlendiren Mustafa Kemal "Alman kuvvetleriyle beraber olanlar yenilecektir.

Fransa'da katıldığım son manevralardan hatırımda kaldığına göre Fransız ordusunun büyük toplantı yeri güneydedir. Paris üzerine yürümekte olan Alman ordularına karşı hücum beklenebilir..."

(Ünsal Yavuz, *Atatürk İmparatorluktan Millî Devlete*, s.33)

Aşağıdaki devlet başkanlarına ait konuşmaların hangi ülkelere ait olduğunu boşluklara yazınız.

Siyasi birliğimizi geç kurduk ve hızla sanayileştik. Yeni sömürgeler elde etmek istedik. Büyük devletlerin elindeki sömürgeleri ele geçirmeyi amaçladık. Osmanlı Devleti'yle iyi ilişkiler kurduk. Sınır komşumuz ile kömür madeni bakımından zengin sınır bölgesi sebebiyle aramız bozuldu.

Görsel 2.3: II. Wilhelm (Vilhem) (1859-1941)

Sanayi İnkılabı'nı ilk gerçekleştiren ve en fazla sömürgeye sahip olan devletiz, "üzerinde güneş batmayan ülke" olarak tanındık. Sömürgelerimizi elimizde tutmak için güçlü bir donanmamız vardı. Orta Doğu petrol alanları, oldukça ilgimizi çekiyordu.

Görsel 2.4: V. George (Corc) (1895-1936)

Siyasi birliğimizi geç kurduk. Sanayimiz için yeni sömürgeler elde etmek istedik. Kuzey Afrika'daki Trablusgarp'ı aldık. Doğu Akdeniz'de güçlendik. Bu durumdan bazı büyük devletler rahatsız oldular.

Görsel 2.5: III. Vittorio (Vittoryo) (1869-1947)

En büyük amacımız Boğazları ele geçirip sıcak denizlere inmektir. Balkanlarda hâkimiyet kurmaya çalıştık. Osmanlı topraklarında yaşayan Slav ve Ortodoksları kendi amaçlarımız doğrultusunda yönlendirdik.

Görsel 2.6: II. Nikola (1868-1918)

2. I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI DEVLETİ

I. Dünya Savaşı'nın başladığı günlerde Osmanlı Devleti Trablusgarp ve Balkan Savaşlarındaki kayıplarının da etkisiyle ordu ve donanmasını iyileştirmekle uğraşmaktaydı. Savaşın başlangıcında tarafsızlığını açıklayan Osmanlı Devleti aynı zamanda seferberlik ilan etti. Bu durum, yakın bir gelecekte savaşa girme ihtimalinin olduğunu göstermekteydi.

Osmanlı Devleti tarafsızlığını ilan etmiş olmasına rağmen siyasi yalnızlıktan kurtulmak için bir yandan da ittifak arayışı içine girdi. İlk ittifak girişimleri İngiltere ve Fransa'yla yapıldı fakat olumlu bir sonuç alınmadı. Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri grubuna kabul edilmesinin en önemli nedeni, bu devletlerin savaş sırasında yaptıkları gizli antlaşmalarla Osmanlı topraklarını paylaşmayı düşünmeleriydi. İngiltere er ya da geç Osmanlı topraklarının parçalanacağı görüşündeydi. Osmanlı Devleti'nin parçalanması durumunda İngiltere, kendisine düşen payı alabilecek, himayesi altında Doğu Akdeniz ve Batı Anadolu'da bir Yunan Krallığı kurarak bölgedeki üstünlüğünü sağlayacaktı. Bu yüzden Osmanlı Devleti'ni kendi yanlarında savaşta görmek istemedikleri gibi Osmanlı'nın tarafsız kalmasını da sağlamaya çalıştılar.

Osmanlı Devleti, gelişmeler karşısında iktidardaki Alman yanlısı olan İttihat ve Terakki Hükümeti'nin de etkisiyle Almanya'yla yakınlaştı. Almanlar, Boğazlara sahip ve İngilizlerin Uzak Doğu sömürgelerine giden yolu tehdit edebilecek önemli bir stratejik konumda olan Osmanlı Devleti'ni kendi yanlarında savaşa dahil etmeyi düşünmüşlerdi. Almanlar, savaşı geniş bir alana yayarak İtilaf Devletleri'ne karşı yeni cepheleler açmak suretiyle Avrupa'daki yüklerini hafifletmeyi amaçlamışlardı. Bununla birlikte Osmanlı halifesinin nüfuzundan yararlanarak İngiliz ve Fransız sömürgelerindeki Müslümanları bu devletlere karşı ayaklandırarak onları zor durumda bırakmak istemişlerdi.

Osmanlı Devleti'nde Enver Paşa başta olmak üzere Almanya'nın yanında savaşa girme taraftarı olan devlet adamları, savaşı Almanya'nın kazanacağına inanıyordu. Böylece yakın dönemde kaybedilen bir kısım topraklar geri alınacaktı. Rusya'ya karşı açılacak bir cepheyle elde edilecek başarı sonucunda, Orta Asya Türkleri Rusya'nın egemenliğinden kurtarılacak ve Turancılık ideali gerçekleştirilmiş olacaktı. Said Halim Paşa Hükümeti'nin çoğunluğunun tarafsız politika izlenmesi yönündeki görüşlerine rağmen İttihat ve Terakki mensuplarının tercihleri doğrultusunda 2 Ağustos 1914 tarihinde Almanya'yla gizli bir ittifak antlaşması yapıldı. Bu antlaşmaya göre Osmanlı Devleti, Avrupa'da Almanya'yla Rusya arasında yaşanabilecek bir savaşta Almanya'yı destekleyecekti.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı başladığındaki tutumu nedir? Açıklayınız.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesine yol açan temel sebep nedir? Açıklayınız.

Görsel 2.7: I. Dünya Savaşı'nda İttifak Devletleri Liderleri (Soldan Sağa: Osmanlı Sultanı Mehmet Reşad, Bulgar Kralı Ferdinand, Alman İmparatoru II. Wilhelm, ortada oturan: Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph)

Görsel 2.8: Cihad-ı Ekber Fetvası'nın Fatih Camii'nde Okunması

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalması mümkün olabilir miydi? Tartışınız.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı başlarında savaşa girilip girilmemesi konusundaki bazı görüşler şunlardır:

Mustafa Kemal'in Görüşleri

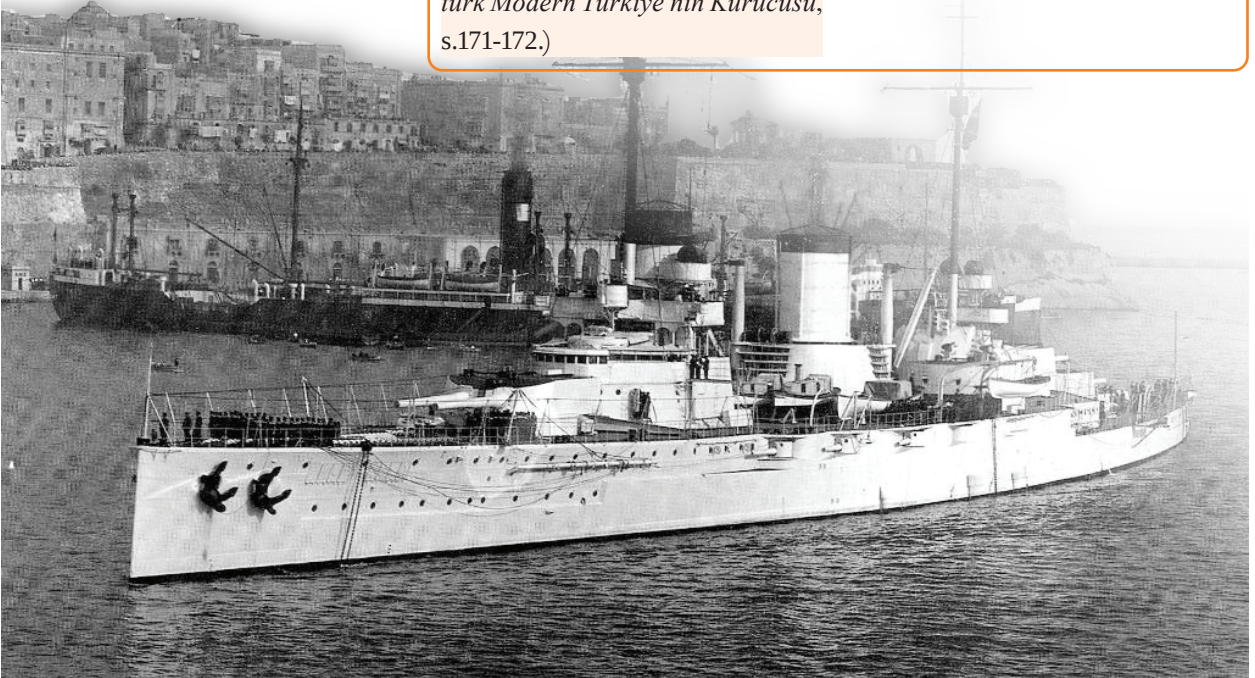
"Artık kesin olarak bilinmelidir ki Mustafa Kemal, I. Dünya Savaşı'na, durumun nasıl gelişmekte olduğunu iyice görmeden girme taraftarı değildi. O, acele etmemek, fırsat kollamak, savaşa girilecekse askeri durumla siyasi olayların gelişimine göre en uygun zaman ve tarafı seçmek ve tabii millet ve memleketin menfaatlerine en uygun şartları da kesin olarak sağladıktan sonra girmek fikrindeydi."

(İngiliz Yazar Andrew Mango, *Atatürk Modern Türkiye'nin Kurucusu*, s.171-172.)

Kâzım (Karabekir) Paşa'nın Görüşleri

"...O zaman fikrimi sorsalardı ben de artık Almanlarla ittifak yapılmasına taraftar olduğum cevabını verirdim. Çünkü meydana bulunan tehlikeye karşı Boğazların korunmasını ve dolayısıyla vatanın korunmasını başka şekilde temin etme imkanımız kalmamıştı..."

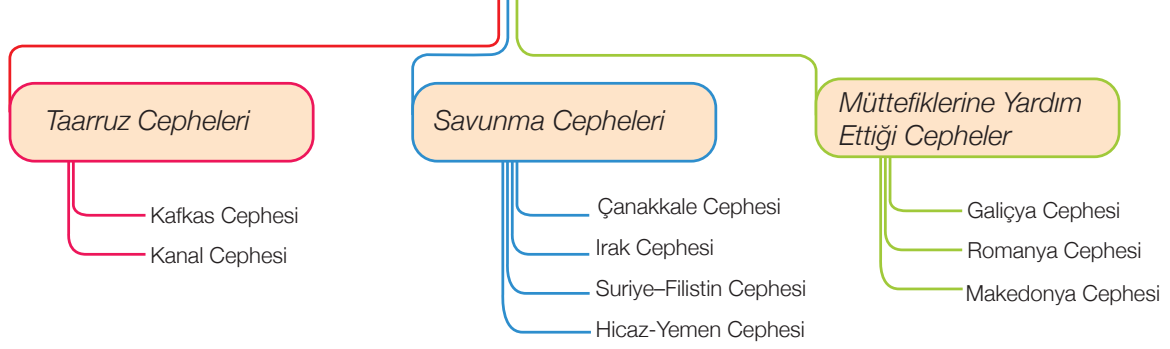
(Kâzım Karabekir, *Birinci Dünya Savaşı Anıları*, s.53)

Görsel 2.9: Yavuz (Göeben) Gemisi

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda Yer Aldığı Cepheler

Cephelerde Osmanlı Devleti

1-Yukarıdaki şemaya baktığınızda cephelerin savunma, taarruz ve yardım cepheleri olarak gruplanmasının sebebi nedir? Açıklayınız.

2-Osmanlı Devleti sınırları dışında olan cepheler hangileridir? Söyleyiniz (Harita 2.2).

Harita 2.2: I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Savaştığı Cepheler

Kafkas Cephesi

Osmanlı Devleti, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'yla kaybettiği **El-viye-i Selase**'yi (Üç Sancak: Kars, Ardahan, Batum) geri almak, Orta Asya'da yaşayan Müslüman Türkleri Rus egemenliğinden kurtarmak ve Turancılık idealini gerçekleştirmek amacıyla bu cepheyi açtı. Enver Paşa, komutasındaki Osmanlı ordusuyla Kars ve Batum'u geri almak için 1914 yılı Aralık ayı sonlarında Ruslara karşı **Sarıkamış Harekâtı**'nı başlattı. Zorlu kış şartları, salgın hastalıklar ve malzeme eksikliği gibi nedenlerle on binlerce Osmanlı askeri henüz Ruslarla savaşmadan hayatını kaybetti.

1915 yılı başlarında saldırıya geçen Ruslar, Van, Muş, Bitlis, Erzurum, Erzincan ve Trabzon'u işgal etti. Çanakkale Savaşları'ndan sonra 16. Kolordu Komutanlığına atanan Mustafa Kemal, Rusları yenilgiye uğratarak bu cephede başarı elde etti. 1916 yılında Ruslardan Muş ve Bitlis'i geri almayı başardı. Rusya'da 1917 yılı Ekim ayında Bolşevik İhtilali çıktı. Savaştan çekilen yeni Rus yönetimi ile İttifak Devletleri arasında 3 Mart 1918'de **Brest-Litovsk (Birest Litovsk) Antlaşması**'nın imzalanmasıyla bu cephe kapandı. Bu antlaşmayla 1878 Berlin Antlaşması'nda kaybedilen Kars, Ardahan ve Batum yöreleri Ruslardan geri alındı.

Görsel 2.10: Sarıkamış Harekâtı'nda Osmanlı Kayakçı Birliği Askerleri, (1915)

Görsel 2.11 : Enver Paşa, (1881-1922)

Osmanlı Devleti'nin Sevk ve İskân Kanunu'nu çıkarmasında Ermenilerin hangi eylemleri etkili olmuştur? Açıklayınız.

Sarıkamış Harekâtı sırasında Tümen Komutanı Albay Arif (Baytın) ordunun (Görsel 2.10) durumunu şöyle anlatmaktadır:

“...Gıdasızlıktan vücudun harareti kaybolmakta ve donma vakaları artmaktaydı. Hayatta kalanlar yüz, el ve ayakları donarak hayaletler gibi dolaşmaktaydılar. Hayvanlar ise çam yapraklarını yemediklerinden karı eşeleyerek bulabildikleri ot saplarını, bazen de birbirlerinin semerlerini, kuyruk ve yelelerini kemirmekteydi. Muharebe meydanının hiçbir yerinde akarsu da yoktu. Su ihtiyacı, karları ısıtarak ve çay yaparak gideriliyor veya ağızda kar eritiliyordu. Karavanalarda ısıtılarak eritilen kar suyunu ise hayvanlar bile içmiyordu. Orman içinde bulunduğumuz halde ateş yakılarak ısınma da mümkün değildi. Kalın gövdeli ağaçları devirecek balta veya testere olmadığından taşınabilir balta ve kürekle ağaçlar kesiliyor, kurumuş dallar toplanarak ateş yakılıyordu.”

(Hümmet Kanal, “Sarıkamış Harekatı Esnasında Cephe Yaşananlar ve Anadolu'ya Etkileri”, s.102)

Enver Paşa (Görsel 2.11) komutasındaki Osmanlı ordusu, zor şartlar altında Kafkas Cephesi'nde Ruslarla savaşırken Rusların kıskırttığı Ermeniler, çeşitli bölgelerde **Hınçak** ve **Taşnak** örgütlerinin öncülüğünde çeteler kurdu. Savaş ortamının meydana getirdiği otorite boşluğundan yararlanan Ermeniler, Osmanlı halkına yönelik katliama başladı. Bu arada Ruslara casusluk yapmanın yanı sıra Osmanlı kuvvetlerini arkadan vuran Ermeniler, Osmanlı birliklerinin harekâtına engel olmuş, yolları ve köprüleri imha ederek Rus işgalini kolaylaştırmıştır.

Osmanlı Devleti, Ermenilerin Ruslarla iş birliğini önlemek ve halka yönelik saldırılarını durdurmak için birtakım önlemler alma yoluna gitti. Önce 24 Nisan 1915 tarihinde yayımlanan bir genelgeyle Ermeni komite merkezleri kapatıldı, belgelere el konuldu. Komite başkanları tutuklandı. Alınan bu önlemlere rağmen Ermenilerin saldırıları durdurulamayınca Osmanlı Hükûmeti 27 Mayıs 1915 tarihinde **Sevk ve İskân Kanunu (Tehcir Kanunu)**'nu çıkardı.

Ruslarla iş birliği yapan, casusluk faaliyetinde bulunan ve katliama girişen Ermeniler, Sevk ve İskân Kanunu'nun çıkarılmasıyla Osmanlı toprağı olan Suriye'ye zorunlu göçe tabi tutuldu. Göç ettirilen Ermenilerin vergileri ertelendi. Diledikleri eşyaları almalarına izin verildi. Can ve mal güvenliklerinin korunması, ihtiyaçlarının giderilmesi için devlet yetkilileri görevlendirildi ve güvenliklerini sağlamak için karakollar kuruldu. I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Sevk ve İskân Kanunu ile göç ettirilen Ermenilerin eski yerlerine dönmesi için **“Geri Dönüş Kararnamesi”** yayımlandı.

Kanal Cephesi

Osmanlı Devleti bu cepheyi Mısır'ı geri almak için Almanlarla birlikte açtı. Almanların bu cephedeki amacı Süveyş Kanalı'nı ele geçirerek İngiltere'nin Uzak Doğu sömürgelerine giden yolunu kesmekti. Cemal Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Şubat 1915 tarihinde I. Kanal Harekâtı'nı, Ağustos 1916'da II. Kanal Harekâtı'nı yaptı. İngilizlerin kışkırtmasıyla bir kısım Arapların Osmanlı'ya karşı ayaklanması ve ordunun malzeme sıkıntısı gibi nedenlerle başarıya ulaşamadı. İngilizler, Sina Yarımadası'nı alarak Suriye sınırına kadar dayandı.

Çanakkale Cephesi

İtilaf Devletleri 1915 yılında müttefikleri Rusya'ya yardım götürmek, İstanbul'u alarak Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakmak istiyordu. Ayrıca tarafsızlığını koruyan Balkan devletlerini kendi yanlarına çekmek için Çanakkale Cephesi'ni açtı.

Görsel 2.12: Çanakkale Panoraması, Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Ressam Aydın Erkmen, Ankara

İtilaf Devletleri 19 Şubat 1915 tarihinden itibaren modern silahlarla donatılmış oldukça güçlü bir donanmayla Boğazları geçme girişiminde bulundular (Görsel 2.12). Türk tabyalarını (Görsel 2.13) bombalamaya başladılar. Nusret Mayın Gemisi'nin Boğaz'a döşediği mayınlar ve Türk topçu bataryalarının isabetli atışları sonucunda İtilaf Devletleri Ocean (Oşın), Queen Elizabeth (Kuin Elizabet) ve Bouvet (Bovet) gibi önemli savaş gemilerini kaybetti. 18 Mart 1915 tarihinde Boğaz'ı geçemeyen İtilaf donanması geri çekildi.

Görsel 2.13: Çanakkale Cephesi'nde Osmanlı Askerleri

Çanakkale Deniz Savaşları'nın kazanılmasında Nusret Mayın Gemisi'nin rolünü açıklayınız.

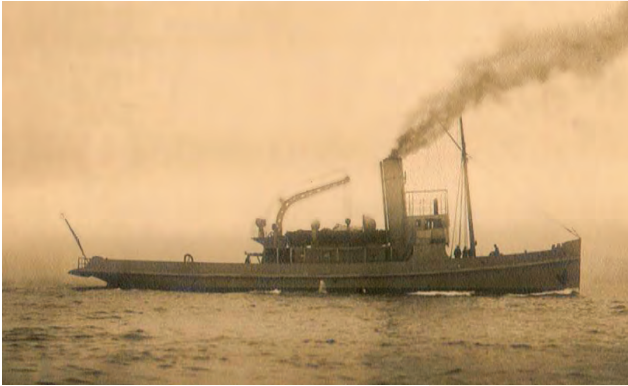

Nusret Mayın Gemisi ve Cevat (Çobanlı) Paşa

“...Cevat Paşa komutasındaki Çanakkale istihkâmları, düşmana karşı belki de bütün savaşın gidişine tesir edecek galibiyeti kazandı. Bunun üzerine İngilizler, Bahriye Nazırı Churchill'in emriyle dünyanın en büyük harp gemisi olan *Queen Elizabeth* dretnotunu, herhangi bir kazadan korumak için Çanakkale'den çektiler.

Görsel 2.14: Çanakkale Boğazı'nda Majestic'in Batışı, 1915

Görsel 2.15: Nusret Mayın Gemisi

İngiliz General Oglander'in **Çanakkale-Gelibolu Askeri Harekâtı** adlı eserinin 1. cildinde: 1. Dünya Harbi'nde bu kadar insanın ölmesine harbin ağır masraflara mal olmasına, denizlerde onca ticaret ve savaş gemisinin batmasına başlıca neden, Türkler tarafından bir gece önce atılan o incecek çelik halat ucunda sallanan yirmi altı adet mayındır. Nusret'in gizlice döktüğü bu 26 demir kap, savaşın devamı ve dünyanın geleceği bakımından diğer tüm çabalardan daha tam ve daha kesin sonuçtu. Yalnız başına bu mayın engelidir ki Türkiye'yi bir yenilgiden kurtardı ve savaşı uzattı.

Düşman tarafından 18 Mart 1915 olayının bu çerçevede değerlendirilmesi, **Nusret Mayın Gemisi**'nin (Görsel 2.15)döşediği mayınların savaş planlarını alt üst etmesini (Görsel 2.14) kabul ettiklerini göstermektedir. Neticede, 18 Mart 1915 tarihinde Çanakkale'de tesis ettiği mayın hatları ile savaşın kaderini değiştiren kahraman gemi, Nusret Mayın Gemisi'dir. Bunun en önemli komutanı da Cevat Paşa'dır. 100 gemi ve yaklaşık 250 ağır topa sahip olan Müttefik Donanması, üç hat şeklinde teşkilatlandırılmış olarak 18 Mart 1915 sabahı saat 10.00'dan itibaren Boğaz'ı zorlamaya başlamışlarsa da istediklerine ulaşamamışlardır.”

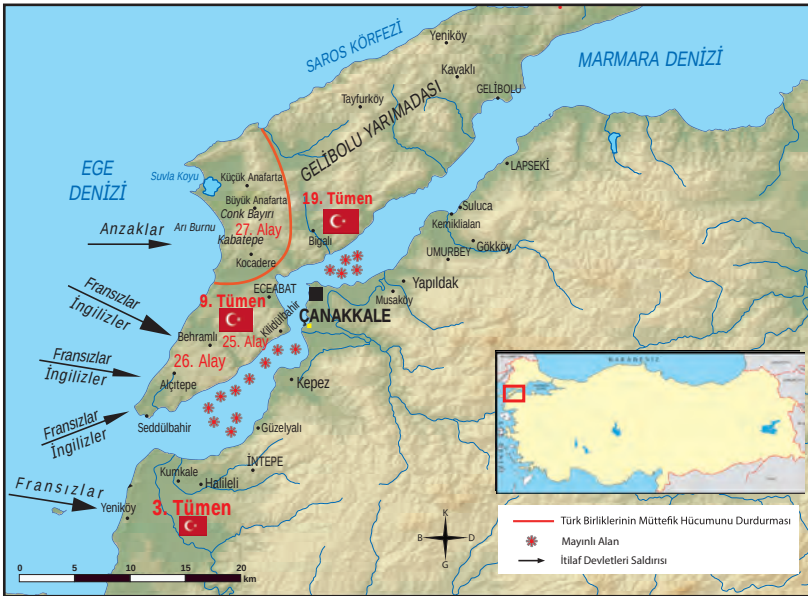
(Nurdan Baş, “Çanakkale Cephesi Deniz Savaşlarında 18 Mart Kahramanı Cevat (Çobanlı) Paşa”, s.100-101)

Görsel 2.16: Çanakkale Savaşı'nda Bir Grup Osmanlı Askeri

Deniz savaşlarından yenik ayrılan İtilaf Devletleri bu defa Gelibolu Yarımadası'na çıkarma yaparak Boğazları karadan geçme girişiminde bulundu. 25 Nisan 1915 tarihinde General Hamilton komutasındaki İtilaf Devletleri, aralarında **Anzakların** (Avusturalya ve Yeni Zelandalı askerler) da yer aldığı 100 bin kişilik bir kuvvetle kara savaşlarını başlattı. Seddülbahir, Arıburnu ve Kumkale'ye çıkarma yaptı (Harita 2.3). İtilaf Devletleri, öncelikle kıyıları ele geçirerek Türk ordusunu geri çekilmeye zorladı. Fakat başta Mustafa Kemal (Görsel 2.17) olmak üzere birçok Türk komutan ve askerinin büyük gayreti ve kahramanlıkları sonucu İtilaf Devletleri kara savaşlarında da başarılı olamadı (Görsel 2.18). Anafartalar Grup Komutanlığına atanan Yarbay Mustafa Kemal askerlerine *"Ben size taarruzu emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum! Biz ölünceye kadar geçecek zaman içinde yerimize başka kuvvetler ve komutanlar gelebilir."* sözüyle birliklerini harekete geçirmiştir. Mustafa Kemal, Anafartalar, Conkbayırı ve Kocaçimen'de Anzakları geri çekilmeye zorlamış ve Boğazları kurtarmıştır.

Mustafa Kemal, 19. Tümen'e bağlı 57. Alay'ı merkezden emir beklemeden kendi kararıyla cepheye sürerek Çanakkale Cephesi'nin düşmesini engellemiştir (Görsel 2.19). Hüseyin Avni Bey komutasındaki 57. Alay'da tüm askerler şehit olmuştur.

Harita 2.3: Çanakkale Cephesi'ni Gösteren Harita

Çanakkale'de elde edilen başarının etkisiyle Bulgaristan, İttifak Devletleri yanında savaşa girdi. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin Almanya ile doğrudan kara bağlantısı kurmasını sağladı. Müttefiklerinden yardım alamayan Rusya, I. Dünya Savaşı'ndan çekildi. Çanakkale Savaşlarında on binlerce Osmanlı askeri şehit oldu. İtilaf Devletleri'nin kayıpları çok daha fazladır. Bu kayıplar daha çok sömürgelerinden getirdikleri kuvvetlerden oluşmaktaydı.

Mustafa Kemal'in Çanakkale Savaşlarında düşmanın manevralarını önceden kavraması, aldığı kararları cesaretle uygulaması savaşın gidişatını değiştirmiştir. Bu durum onun Türk ve dünya kamuoyu tarafından tanınmasını sağladı.

Görsel 2.17: Mustafa Kemal Çanakkale Cephesi'nde

"Ben size taarruzu emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum!"

1-Mustafa Kemal'in bu emri vermesi onun hangi kişilik özelliğini gösterir? Söyleyiniz.

2-Mustafa Kemal'in bu emrinin askerler üzerinde nasıl bir etki oluşturduğunu kendi cümlelerinizle açıklayınız.

3-Mustafa Kemal'in Çanakkale Savaşı'nda elde ettiği başarılar, onun Millî Mücadele'deki konumunu nasıl etkilemiştir? Açıklayınız.

Görsel 2.18: Çanakkale Cephesi'nde Osmanlı Topçusu

Görsel 2.19: 57. Alay Şehitliği, Gelibolu

Seyit Onbaşı (Görsel 2.20)
yaşadıklarını şöyle anlatıyor:

“...Toprağın altından çıktım. Bak-
tım ki on üç arkadaşım şehit olmuş.
Bir ben kalmışım, bir arkadaşım
Niğdeli Ali, bir de batarya komutanı
Yüzbaşı Hilmi Bey. Arkadaşlarımın
bu şekilde gözlerimin önünde şe-
hit edilmesini içime sindiremedim.
Anamın bana öğrettiği duaları oku-
dum. Size izahını yapamayacağım
bir şeyler doldu içime. Merminin ya-
nına koştum... Topun vinci de bozul-
muştu. O mermiyi bir kez kaldırdım.
Niğdeli Ali beni biraz destekledi.
Basamaktan çıkarken kemiklerimin
çatırtısını duyuyordum. Mermiyi
namluya sürdüm, patlattım... İsabet
ettiremedim. Aynı olayı üç kez tek-
rar ettim. Üçüncü mermiyle onların
en büyük zırhlılarından Ocean zırh-
lısını dümen kısmından vurdum...
O anda zırhlı etrafında dönmeye
başladı. Denizin ortasında tam bir
panik yaşıyorlardı!”

(Ahmet Çapku, “Kaderin Üstünde
Bir Kader Vardır”, s. 19)

**Mustafa Kemal, Bomba Sır-
tı Muharebeleri’nde gözünü
kırpmadan vatani için ölümü
göze alan Mehmetçiklerin mü-
cadele ruhunu şöyle anlatıyor:**

“...Karşılıklı siperler arasındaki
mesafemiz 8 metre, yani ölüm ke-
sin...Birinci siperdekiler hiçbiri
kurtulamamacasına hepsi düşüyor,
ikincidekiler onların yerine giriyor.
Fakat ne kadar imrenilecek bir so-
ğukkanlılık ve tevekkülle biliyor mu-
sunuz? Öleni görüyor, üç dakika ka-
dar sonra öleceğini biliyor, en ufak
bir duraksama bile göstermiyor,
sarsılmak yok! Okuma bilenler elle-
rinde Kur’an-ı Kerim, cennete gir-
meye hazırlanıyorlardı. Bilmeyenler
kelime-i şehadet getirerek yürüyor-
lar. Bu, kahraman Türk askerlerin-
deki ruh kuvvetini gösteren hayrete
ve tebriğe değer bir örnektir. Emin
olmalısınız ki Çanakkale savaşları-
nı kazandıran bu yüksek ruhtur.”

(Cemalettin Taşkıran, “18 Mart
Çanakkale Deniz Savaşı”, s.6)

Görsel 2.20: Seyit Onbaşı

**Bomba Sırtı Muharebeleri’nde 276 kiloluk mermiyi insanüstü
bir güçle kaldıran Seyit Onbaşı’nın ve üç dakika sonra ölecek-
lerini bildikleri halde savaşa devam eden askerlerin duygularını
kendi cümlelerinizle ifade eden bir yazıyı defterinize yazınız.**

.....

Irak Cephesi

Bu cephe, İngilizler tarafından sömürge yollarını güvence altına almak, kuzeye doğru ilerleyerek Rusya'ya yardım ulaştırmak ve Irak petrollerini ele geçirmek amacıyla açıldı. 1914 yılı Kasım ayından itibaren Basra Körfezi'ne asker çıkaran İngilizler, 20 Ocak 1915'te Binbaşı Süleyman Askerî Bey'in komutasındaki gönüllü Osmanlı Taburu'na yenildiler. Fakat 28 Eylül 1915'te **Kut'ül-Amâre**'yi aldılar (Görsel 2.21). 22 Kasım 1915 tarihinde **Selman-ı Pak Muharebeleri**'nde büyük başarı gösteren Osmanlı kuvvetleri (Görsel 2.22) Kut'ül-Amâre'de bulunan İngiliz kuvvetlerini kuşattı. Halil Paşa komutasındaki Osmanlı birlikleri burada İngilizleri yenerek General Townshend (Tavzin) komutasındaki çok sayıda İngiliz askerini esir aldı. Kut'ül-Amâre Zaferi genel olarak I. Dünya Savaşı'nı etkilemiş ve Bağdat'ı ele geçirmeye yönelik planlar yapan İngilizlere büyük bir darbe vurmuştur. İngilizlerin Irak'ta ilerlemeleri durduruldu ancak Basra Körfezi'nden yeni kuvvetler çıkaran İngilizler Irak içlerine ilerlemeye devam etti. 1916 ve 1917 yıllarındaki savaşlar Osmanlı Devleti'nin bağlı bulunduğu İttifak Devletleri'nin başarısızlığı ile sonuçlandığından Orta Doğu tamamen kaybedildi. Şubat 1917'de Kut'ül-Amâre, Mart ayında ise Bağdat İngilizlerin eline geçti. Bu cephede Osmanlı Devleti başlangıçta yer yer başarılar elde etmiş olmasına rağmen İngilizlerin Irak'ı işgalini önleyemedi.

Görsel 2.21: Kut'ül-Amâre'de Osmanlı Süvari Birlikleri

Görsel 2.22: Irak Cephesi'nde Sancak Taşıyan Osmanlı Askerleri

Halil (Kut) Paşa (1882-1957, Görsel 2.23)

1882'de İstanbul'da doğdu. Enver Paşa'nın amcasıdır. "Kut'ül-Amâre Kahramanı" olarak bilinir. Harp Akademisinde Mustafa Kemal ile aynı sınıfta okudu. İttihat ve Terakki Fırkası'na girdi. I. Dünya Savaşı'nda Kut'ül-Amâre'de General Townshend komutasındaki İngiliz kuvvetlerini esir aldı. Ardından Irak askeri valiliğine getirildi. 6. Ordu Komutanlığına atandı. Mondros Mütarekesi'nin ardından İstanbul'a dönmek zorunda kaldı. Anadolu'ya geçerek Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal ile görüştü. Buradan Azerbaycan'a giderek Enver Paşa ve kardeşi Nuri Paşa ile buluştu. Kurdukları İslam Ordusu'yla Ermenilere karşı savaştı. Bu arada Ankara Hükûmeti adına Moskova yönetimi ile görüştü. Sovyetlerin Ankara Hükûmeti'ne gönderdiği yardımları getirdi. Ankara Hükûmeti'nin Türkiye'de oturmasına izin vermemesi üzerine Moskova'ya döndü (1921). Enver Paşa, Türkistan'da SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği) yönetimine karşı savaş başlatınca Halil Paşa 1922'de Rusya'dan ayrılarak Almanya'ya gitti. Millî Mücadele'den sonra hükûmetin izniyle İstanbul'a yerleşti. 1957'de İstanbul'da vefat etti. Anıları, "Kut'ül-Amâre Kahramanı Halil Paşa'nın Anıları: Bitmeyen Savaş" adıyla 1972'de yayımlandı.

(www.img.eba.gov.tr) (Düzenlenmiştir.)

Görsel 2.23: Halil (Kut) Paşa, (1882-1957)

??

Kut'ül-Amâre Zaferi'nden sonra Halil (Kut) (Görsel 2.24) Paşa'nın orduya hitaben yazdığı tebrikname şöyledir:

Görsel 2.24: Halil (Kut) Paşa, Bir Grup Osmanlı Subayıyla

“...Allah'ın büyüklüğüne bakınız ki 1500 senelik İngiliz Devleti'nin tarihine bu olayı yazdıran ilk defa Türk süngüsüdür. İki seneden beri devam eden Cihan Harbi böyle bir olayı göstermedi. Ordum, Kut karşısında ve Kut'u kurtarmaya gelen İngilizler karşısında şehit ve yaralı olarak 300'ü aşan subay ve 10 bin askerini kaybetti. Fakat buna karşılık bugün Kut'tan 5'i general olmak üzere 481 subayla birlikte yaklaşık 13 bin kişilik ordusunu teslim alıyoruz. Bu teslim aldığımız İngiliz ordusunu kurtarmaya gelen İngiliz ordusuna da 30 bin kayıp verdirerek şu iki toplama yüzeysel olarak bakılırsa cihanı hayretlere düşürecek büyük bir fark görülecek ve tarih de bu olayı yazmakta zorlanacaktır. İşte Türk sabrının İngiliz inadını kırdığı bu harpte birinci defa

Çanakkale'de, ikinci defa da burada görüyoruz. Yalnız, süngü ve göğsümüzle kazandığımız bu zaferde yeni gelişmekte olan savaş teknolojisi karşısında gelecekteki başarılarımıza parlak bir başlangıç olacağına kesin bir delildir. Bunun ismine 'Kut Bayramı' namını veriyorum. Ordu her sene bu günü kutlarken şehitlerimize dualar okuyacaktır...”

(Mehmet Nuri Efendi, *Harb-i Umumide Irak Harekatı Kutü'l- Amare*, s.114)

Suriye-Filistin Cephesi

Osmanlı Devleti'nin Kanal Cephesi'nde başarısız olması üzerine bölgedeki bazı Araplardan da destek alan İngilizler önce Sina Yarımadası'nı işgal etti. Donanmalarının da destek vermesiyle Filistin'e yöneldi ve Kudüs (Görsel 2.25), Gazze, Yafa şehirlerini ele geçirdiler. Buradan kuzeye doğru ilerleyerek Suriye'ye giren İngilizler, Osmanlı kuvvetlerinin Şam'a kadar çekilmesine neden oldular ve kısa bir süre sonra Şam'ı da ele geçirdiler.

Görsel 2.25: Enver Paşa ve Cemal Paşa'nın Kudüs Ziyareti, 1916

İngilizler ve Arapların saldırıları karşısında geri çekilen Osmanlı ordusu 1918 yılı Ekim ayı sonlarına doğru Halep'i boşalttı. Bu arada Suriye Cephesi'nde Yıldırım Orduları Grubuna bağlı 7. Ordu Komutanlığına atanan Mustafa Kemal, dağılmış olan Osmanlı kuvvetlerini yeniden topladı. İngilizlere karşı bir savunma hattı oluşturdu. Yapılan başarılı savunma savaşı sonucunda İngilizleri Halep'in kuzeyinde durdurmayı başardı. Böylece Anadolu'nun o gün için işgalini önledi. Mustafa Kemal daha sonra Yıldırım Orduları Grup Komutanlığına atandı.

Aşağıdaki metinde Suriye Cephesi'nde Mustafa Kemal ile Liman Von Sanders'in savaş taktiği konusunda yaşadığı bir anlaşmazlık anlatılmaktadır.

Görsel 2.26: Mustafa Kemal

Görsel 2.27: Liman Von Sanders

“...Hintli bir asker kaçağı İngilizlerin iki gün sonra sahil yönünden saldırı yapacağını bildirdi. Refet Bele, Ali Fuat ve Mustafa Kemal bu bilgilerin doğruluğuna inanıyordu. Bu görüşlerini Liman Von Sanders'e bildirdiler. Liman Von Sanders aksi görüş belirtti. Ona göre İngilizler ancak demir yoluyla taarruz yapabiliyordu. Hintlinin söylediği düşülmemesi gereken bir tuzaktı. Bu nedenle birliklerini çölden gelecek bir saldırıyı karşılayacak biçimde yerleştirdi. Kaçak Hintlinin söylediklerinin doğruluğuna inanan Mustafa Kemal son hazırlıklarına yöneldi ve bütün kumandanlara hazırlıklı olmalarını söyledi. Hintli ayrıca İngilizlerin kuvvetli bir bombardıman başlattıklarını bildirdi. Gerçekten de şafak vakti İngiliz saldırısı başladı. Saldırıdan son anda kaçabilen General Liman Von Sanders'i az daha esir alacaklardı. Türk ordusu geri çekilmeye başladı. Bölgedeki sivil halk da orduyla birlikte çekiliyordu. Mustafa Kemal zaman geçmeden Liman Von Sanders'in yanına döndü ve düşüncelerini anlattı. Von Sanders:

- Planınız akla yatkın ama ben size onu icra etme emri veremem.

-Niçin diye sordu Mustafa Kemal.

-Ben burada bir yabancıyım diye cevapladı Liman, savaşmadan Osmanlı Devleti'nin bir parçasını düşmana terk etmenin sorumluluğunu üzerine alamam. Bu, Türklerin aralarında çözecekleri bir sorundur.

-Önemi yok, dedi Mustafa Kemal, sorumluluğu ben üstleniyorum.

-O halde size yeşil ışık, dedi Liman Von Sanders.

Mustafa Kemal derhal karargahına döndü ve Suriye Cephesi'ndeki bütün birliklerine, doğrudan doğruya Halep üzerine çekilme emrini verdi. Kendisi de hızla bir savunma hattı hazırlamak için önden gitti...”

(Fransız Yazar ve Siyasetçi Benoist Mechin, *Mustafa Kemal, Bir İmparatorluğun Ölümü*, ss.140-143)

1-Yandaki metinde Mustafa Kemal ile Liman Von Sanders arasında nasıl bir taktik anlaşmazlığı vardır? Açıklayınız.

2-Mustafa Kemal'in görevi tamamen üstlenmesini onun kişilik özellikleri açısından değerlendiriniz.

Liman Von Sanders'in Suriye Cephesi'ni terketmenin sorumluluğunu üzerine almaması ve Türklerin aralarında çözecekleri bir sorun olarak görmesi doğru mudur? Tartışınız.

Hicaz-Yemen Cephesi

Kutsal toprakları korumak için İngilizlerin yanı sıra isyancı bazı Araplar ile de mücadele etmek zorunda kalan Osmanlı Devleti bu cephede başarısız oldu. Fakat Medine'yi az sayıdaki Türk askeriyle savunan Fahrettin Paşa, 1919 yılı Ocak ayı başına kadar askerleriyle İngilizlere karşı direnişini sürdürdü. Savaşın sonunda Osmanlı Devleti Hicaz topraklarından da çekilmek zorunda kaldı.

Çöl Kapları Fahrettin (Türkkan) Paşa (1868-1948)

Asker ve diplomat olan Fahrettin Paşa (Görsel 2.28) Rusçuk'ta doğdu. Asıl adı Ömer, babası Mehmed Nahit Efendi, annesi Fatma Adile Hanım'dır. 93 Harbi'nden sonra İstanbul'a geldi. Harp Okulunu birincilikle bitirdi. 1891'de Harp Akademisinden kurmay yüzbaşı olarak mezun oldu.

Balkan Savaşlarında Edirne'nin geri alınmasında görev aldı. I. Dünya Savaşı başlarında 12. Kolordu Komutanı olarak Musul'da bulundu. Urfa, Zeytun, Saimbeyli ve Musadağı yörelerindeki Ermeni isyanlarını bastırdı. 1916'da Hicaz bölgesine atandı. İşgalci İngilizlere ve onları destekleyen Mekke Emiri Şerif Hüseyin'e karşı kısıtlı imkanlarla yaklaşık 2 yıl 7 ay Medine'yi kahramanca savundu.

Osmanlı Hükûmeti'nin Hicaz'ı kısmen boşaltma kararı alması üzerine Hz. Peygamberin kabrinde bulunan 30 parçadan oluşan kutsal emanetleri, işgalcilerin yağmasından korumak için 2000 askerle birlikte trenle Medine'den İstanbul'a gönderdi. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasıyla teslim olması istenince: "Baskı altında imzalanmıştır. Medine Kalesi'nden Türk bayrağını kendi elimle indiremem, eğer mutlaka boşaltacaksınız buraya başka bir kumandan gönderin. Ben Hz. Peygamberimizin mezarını bunlara bırakamam. Al bayrak burada dalgalanacak." cevabını verdi. Ateşkesten sonra yatağını yorganını Hz. Peygamberin kabri yanına serdirdi ve 72 gün daha Medine'yi savundu. Fahrettin Paşa, 10 Ocak 1919'da teslim olmuş ve Malta Adası'na sürgün edilmiştir. Malta'daki sürgün hayatından kurtulduktan sonra Eylül 1921'de Ankara'ya gelerek Millî Mücadele'ye katıldı. TBMM tarafından Kâbil Büyükelçiliği'ne atandı. 1936'da emekli oldu. 1948'de vefat etti. Kabri İstanbul'dadır. (Süleyman Yatak, "Fahreddin Paşa", s. 87-89) (Düzenlenmiştir.)

Görsel 2.28: Fahrettin Paşa (1868-1948)

Yardım Cepheleri

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nda Galiciya, Romanya ve Makedonya cephelerinde müttefiklerine yardım amacıyla savaşmıştır. Kendi sınırları dışında bulunan bu cephelerde müttefikleri Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'ı desteklemiştir.

İtalya ve ABD'nin I. Dünya Savaşı'na Girişi

I. Dünya Savaşı öncesinde İttifak Devletleri içinde yer alan İtalya savaş başlayınca tarafsız kalmıştı. İtalya, Avusturya-Macaristan ile Balkanlar ve Adriyatik'te yaşadığı sorunlar nedeniyle İtilaf Devletleri'ne yakınlığı. İtalya, Osmanlı topraklarından On İki Ada ve Antalya yöresinin kendisine verilmesi karşılığında İtilaf Devletleri'nin yanında I. Dünya Savaşı'na girdi.

I. Dünya Savaşı başlarında tarafsız olan ABD, İtilaf Devletleri'ne silah satmakta ve maddi yardımda bulunmaktaydı. Bu durum savaşta dengeleri değiştirmekteydi. Almanlar, Atlas Okyanusu'nda Amerikan gemilerini denizaltılarla vurmaya başladılar (Görsel 2.29). ABD bu saldırılar karşısında I. Dünya Savaşı'na girme kararı aldı. 2 Nisan 1917'de İtilaf Devletleri yanında savaşa girdi. İtilaf Devletleri, bu sayede Rusya'nın savaştan çekilmesiyle oluşan boşluğu ABD'nin kendi yanlarında savaşa girmesiyle doldurdu ve savaşı lehlerine çevirmeyi başardılar.

Görsel 2.29: Almanlara Ait Eski Bir Denizaltı

Wilson İlkeleri (8 Ocak 1918)

I. Dünya Savaşı sonlarına doğru ABD başkanı Wilson (Vilsın) (Görsel 2.30), savaşın sonunda kalıcı bir barışın sağlanabilmesi amacıyla 14 maddeden oluşan **Wilson İlkeleri**'ni açıklamıştır. Bu ilkelere göre:

- Barış antlaşmaları açık olacak, gizli antlaşmalar yapılmayacaktır.
- Denizler herkesin kullanımına açık olmalıdır. Ekonomik engeller kaldırılmalı, ticaret serbestliği sağlanmalıdır.
- Ülkelerin silahlanması en alt düzeyde olmalıdır.
- Yenilen devletlerden toprak ve savaş tazminatı alınmayacaktır.
- Uluslararası barışı sağlamak amacıyla **"Milletler Cemiyeti"** kurulacaktır.
- Osmanlı Devleti'nde Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerin egemenliği sağlanmalı, Türk egemenliği altında bulunan diğer unsurlara da özerklik verilmelidir (12. Madde).

Wilson İlkeleri, yenilen devletlere umut ışığı olmuştur. Ateşkes antlaşmalarının imzalanmasını ve I. Dünya Savaşı'nın bitişini kolaylaştırmıştır. İtilaf Devletleri, ABD'nin savaşa girme aşamasında bu ilkelere uyacaklarını açıklamış ancak savaştan sonra izledikleri politikalarla uymadıklarını göstermişlerdir.

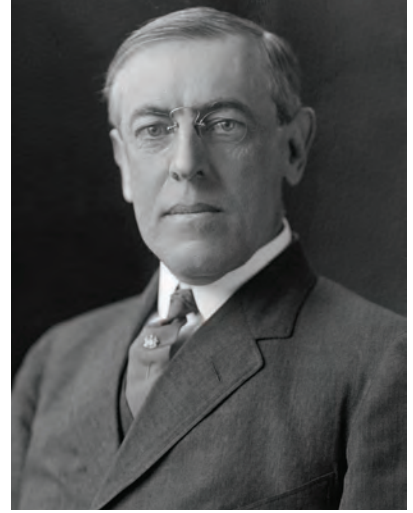
1918 yılı sonlarına doğru İttifak Devletleri'nin savaşı kaybedeceği ortaya çıkmıştır. Wilson İlkeleri'nin de etkisiyle önce Bulgaristan ateşkes isteyerek I. Dünya Savaşı'ndan çekildi. Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi, Osmanlı Devleti'nin Almanya ile kara bağlantısını kopardı. Savaşı sürdürmekte daha fazla zorlanan Osmanlı Devleti, ardından Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve en son Almanya ateşkes isteyerek savaştan çekildi.

I. Dünya Savaşı'nın Sonuçları

Dört yılı aşan bir süre devam eden I. Dünya Savaşı, savaşta yer alan bütün devletler açısından son derece yıkıcı olmuştur.

Savaşın sonuçları başta Avrupa olmak üzere dünyada şu önemli değişikliklere yol açmıştır:

- Savaşı İtilaf Devletleri kazanmış, İttifak Devletleri kaybetmiştir. Yenilen devletlerle ayrı ayrı ve şartları oldukça ağır antlaşmalar imzalanmıştır.
- Şehirler yakılıp yıkılmış, milyonlarca insan hayatını kaybetmiştir.
- Büyük ekonomik kayıplar yaşanmıştır.
- Devletler arası dengeler bozulmuş, sınırlar değişmiştir. Böylece Avrupa'nın siyasi haritası yeniden çizilmiştir.
- İmparatorlukların yıkılmasıyla yeni devletler ortaya çıkmıştır. (Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Yugoslavya)
- Yeni rejimler (Komünizm, Faşizm, Nazizm) ortaya çıkmıştır.
- Tanklar, kimyasal silahlar ve denizaltılar ilk kez kullanılmıştır.
- Savaşta cephe gerisinde sivil kayıpların fazla olması sivil savunma teşkilatının kurulmasını sağlamıştır.
- Sömürgeciliğin yerini manda ve himaye sistemi almıştır.
- Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) kurulmuştur.
- I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan antlaşmaların çok ağır şartlar taşıması ve sınırların çizilmesinde milliyet prensibine dikkat edilmemesi yeni sorunlara yol açmış ve ikinci bir dünya savaşının yaşanmasına neden olmuştur.

Görsel 2.30: ABD Başkanı Woodrow Wilson, (1856-1924)

I. Dünya Savaşı'ndan sonra sivil kayıpların önlenmesi ve uluslararası barışın sağlanması amacıyla hangi teşkilatlar kurulmuştur? Söyleyiniz.

Görsel 2.31: Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalayan Osmanlı Heyeti Başkanı Rauf (Orbay) Bey, (1881-1964)

3. MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI'NIN İMZALANMASI (30 EKİM 1918) VE UYGULANMASI

I. Dünya Savaşı'nın son yılında Osmanlı Devleti'nde padişah V. Mehmet Reşat öldü, yerine VI. Mehmet Vahdettin geçti (5 Temmuz 1918). Cephelerde alınan yenilgiler üzerine Talat Paşa Hükûmeti istifa etti. Enver, Talat ve Cemal Paşalar ülkeyi terk ettiler. Böylece yönetimde İttihat ve Terakki'nin etkinliği azaldı. 8 Ekim 1918'de Ahmet İzzet Paşa Hükûmeti kuruldu.

Şartların Osmanlı Devleti için giderek kötüleşmesi üzerine hükûmet, İtilaf Devletleri'nden ateşkes istedi. Ancak Osmanlı Devleti'nin ateşkesi sağlaması kolay olmadı. İspanya'nın arabuluculuğu ile Osmanlı Devleti ve İtilaf Devletleri arasında ateşkes görüşmeleri başladı. Bahriye Nazırı Rauf Bey (Orbay) (Görsel 2.31) başkanlığındaki Osmanlı heyeti Limni Adası'nın Mondros Limanı'na gitti. Burada İtilaf Devletleri'ni temsil eden İngiliz Amiral Calthorpe (Kaltorp) ile Osmanlı heyeti arasında bir İngiliz savaş gemisinde yapılan görüşmeler sonucu 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandı. Yirmi beş maddeden oluşan ve oldukça ağır şartlar içeren bu antlaşma ile Osmanlı Devleti fiili varlığını kaybetmiştir.

Soruları, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın yandaki maddelerine göre cevaplayınız.

- 1-Antlaşmanın Wilson İlkele-ri'yle çelişen yönleri nelerdir? Açıklayınız.
- 2-Osmanlı ordusunun terhis edilmek istenmesinin sebeplerini açıklayınız.
- 3-Antlaşmanın hangi maddeleri Osmanlı Devleti'ni askeri olarak kısıtlama amacı taşımaktadır? Açıklayınız.
- 4-Antlaşmanın 7. maddesinin ortaya çıkardığı en önemli sonuç nedir? Açıklayınız.
- 5-Halkın örgütlenmesini engellemeye yönelik maddeler hangileridir? Açıklayınız.
- 6-Mondros Ateşkes Antlaşması'nı Osmanlı Devleti'nin geleceği açısından kısaca değerlendiriniz.

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Önemli Bazı Maddeleri

Karadeniz'e geçiş için Çanakkale ve İstanbul Boğazları açılacak. Karadeniz ve Çanakkale istihkâmları İtilaf Devletleri'nce işgal edilecek.

1. madde

Sınırların korunması ve iç güvenliğin sağlanması dışında Osmanlı ordusu derhal terhis edilecek.

4. madde

Toros tünelleri İtilaf Devletleri'nce işgal edilecek.

5. madde

Osmanlı savaş esirleri serbest bırakılmayıp İtilaf Devletleri'nin elinde kalacak.

7. madde

10. madde

12. madde

22. madde

24. madde

Türklerin elindeki savaş esirleri ile esir ya da tutuklu Ermeniler serbest bırakılacak.

İtilaf Devletleri güvenliğini tehdit edecek bir durum ortaya çıkması halinde herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkına sahip olacak.

Hükûmet haberleşmesi dışında bütün haberleşme, ulaşım araç ve gereçleri İtilaf Devletleri'nin kontrolünde olacak.

Altı vilayette (Vilayet-i Sitt: Erzurum, Sivas, Van, Bitlis, Diyarbakır, Elâzığ) karışıklık çıkarsa İtilaf Devletleri bu vilayetleri işgal etme hakkına sahip olacak.

Mustafa Kemal'in antlaşmayla ilgili görüşlerinde Osmanlı Devleti'nin nasıl bir tehlikeyle karşı karşıya bırakıldığından söz edilmektedir? Açıklayınız.

Mustafa Kemal, 13 Ekim 1918 tarihinde Halep'ten çektiği telgrafta: *"Ordular savaş gücünden yoksun ve zaten mevcut kuvvetler savunmadan aciz bir hale getirilmiştir. Düşman her gün daha uygun ve ezici şartlar kazanmaktadır. Müttefiklerle birlikte olmadığı takdirde onlardan ayrı olarak mutlaka barışı sağlamak lazımdır..."* diyen Mustafa Kemal'in, Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonraki görüşleri şöyledir:

"Genel savaştan sonra imza edilen ateşkes sonucunda ülkemizin büyük bir kısmı elden gittikten başka bugünkü vatanımızın önemli parçaları da düşman orduları tarafından işgal edilmişti. Ordumuzun silahları ve cephanesi yabancılar tarafından toplanarak ülke dışına sevk ediliyor ve denize atılıyordu. Kökleri, insanlık tarihinin derinliklerinde bulunan Türk milletinin son ve tek bağımsız devleti (Osmanlı Devleti) yıkılıyordu."

(Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal'in El Yazıları*, s.201) (Sadeleştirilmiştir.)

Mustafa Kemal, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 16. maddesindeki Kilikya hududunun açıklığa kavuşturulmasını istiyordu.

"...Suriye ile terk ettiğimiz ve bizimle irtibatı olan hiçbir kıta yoktur. Hicaz'da bir kuvve-i seferiyemiz (savaş kuvveti) vardır. Onunla telsizle dahi irtibat halinde değiliz, Kilikya havalisinin Adana vilayetinin bir kısm-ı mühimini (önemli bir parçasını) ihtiva ettiği (kapsadığı) malumsa (doğruysa) da hududu meçhuldür (bilinmeyen, belli değildir). Bunun tasrihi (açık açık anlatılması) icap eder (gerekir)..."

İngilizler, Mekke Emiri Şerif Hüseyin'le yazışmalarında Adana adını kullandıkları halde, Mondros Mütarekesi'nde Kilikya adını yazmışlardır. İngilizlerin elindeki tarihi atlasta Kilikya'nın hududu, Maraş kuzeyinden geçiyordu. Mustafa Kemal, İngilizlerin bu oyununu fark eder ve hükûmetin dikkatini çeker." (Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal'in El Yazıları*, s. 201)

Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın Mondros Ateşkes Antlaşması'yla ilgili değerlendirmesi şöyledir:

"...Ancak ateşkesin imzalanması anında iki düşman taraf neredeyse oradan ileri gidilmemek ve yalnız bazı ayrıntıların daha sonra karşılıklı olarak ordular tarafından belirlenmesi temel kurallardan iken düşmanlarımız ateşkesin arkasından anlaşmayı bozucu bir hayli zorluklar çıkarmaya kalkışmışlardır. Benim istifamın hemen arkasından özellikle Fransızlar, kocaman bölgeleri işgale kadar ileriye gitmişlerdir. Bir de kontrol deyiminin İngilizce anlamı, bizim bildiğimiz gibi olmayıp adeta hüküm, kumanda ve tasarruf anlamına geldiği daha sonra iddia olunarak bu yüzden de bir hayli müdahalelere kalkışılmış, söz gelimi telsiz, telgraf istasyonlarının kontrolünü biz tabii olarak haberleşmenin kontrolü hakkı sanırken bunlara büsbütün el konulmuştur..." (Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım*, s. 29)

Yukarıda, Mondros Ateşkes Antlaşması ile ilgili metinler verilmiştir. Antlaşmaya, yoruma açık maddeler niçin konulmuştur? Yazınız.

.....

.....

I. Dünya Savaşı sonunda yenilen devletlerin durumlarını görüşmek ve yapılacak barış antlaşmalarının esaslarını belirlemek amacıyla 18 Ocak 1919 tarihinde **Paris Barış Konferansı** toplandı (Görsel 2.32). 32 devletin temsilcilerinin katıldığı konferansta İngiltere, ABD, Fransa, İtalya ve Japonya etkili oldu. Konferansa katılan ABD'nin amacı Milletler Cemiyetinin kurulmasını sağlamaktı. İngiltere ve Fransa ise barışı sağlamaktan daha çok kendi çıkarlarını gerçekleştirmek amacındaydı.

Konferansta daha önce gizli antlaşmalarla İtalya'ya verilen İzmir ve çevresi, İngilizlerin desteği ile Yunanistan'a verildi ve Yunan ordusunun İzmir'i işgal etmesi kararlaştırıldı. İtalya bu karara tepki gösterdi ve konferansı terk etti. Bu gelişme, İtilaf Devletleri arasında görüş ayrılıklarının ortaya çıkmasını göstermektedir.

Alsas Loren'in Almanya'dan alınarak Fransa'ya verilmesi, Avusturya, Çekoslovakya ve Macaristan gibi devletlerin kurulması kararlaştırıldı. Osmanlı Devleti hariç, İttifak Devletleri'yle yapılacak barış şartları belirlendi. Uluslararası kalıcı barışı sağlamak amacıyla Milletler Cemiyetinin (Cemiyet-i Akvam) kurulmasına karar verildi.

I. Dünya Savaşı sonunda İttifak Devletleri'yle İtilaf Devletleri arasında yapılan barış antlaşmaları şunlardır:

Ülke	İmzalanan Antlaşma	İmzalanma Tarihi
Almanya	Versailles (Versay) Antlaşması	28 Haziran 1919
Avusturya	Saint Jermen (Sen Jermen) Antlaşması	10 Eylül 1919
Bulgaristan	Neuilly (Nöyyi) Antlaşması	27 Kasım 1919
Macaristan	Trianon (Tiryanon) Antlaşması	4 Haziran 1920
Osmanlı	Serves (Sevr) Antlaşması	10 Ağustos 1920

Yenilen devletler, bu antlaşmalarla toprak kaybetmiş, ağır savaş tazminatına çarptırılmış, askeri ve ekonomik kısıtlamalarla karşı karşıya bırakılmıştır. İtilaf Devletleri bu tutumlarıyla daha önce söz vermelerine rağmen Wilson İlkeleri'ne uymadıklarını göstermiştir.

Paris Barış Konferansı'nda alınan karar doğrultusunda Yunanlar, İzmir'i işgal etmek için hazırlıklara başladı. Bölgedeki nüfusun çoğunluğunun Rumlardan oluştuğu, buranın tarihsel olarak kendilerine ait olduğu ve Rumların, Türklerin tehdidi altında olduğu gibi asılsız iddialar öne sürdüler. Yunanlar bu yolla işgallerini haklı gerekçelere dayandırmaya çalışmıştı.

15 Mayıs 1919 sabahı İngiliz gemilerinin desteğindeki Yunan savaş gemileri İzmir Limanı'na demirledi ve Yunanlar şehri işgale başladı (Görsel 2.33). Karaya çıkan Yunan askerleri yerli Rumların sevinç gösterileriyle karşılandı. Askeri kışlayı ve hükûmet konağını ele geçirdiler. Gazeteci **Hasan Tahsin**, Yunan askerlerine ateş açarak işgale karşı ilk tepkiyi gösterdi.

Görsel 2.32: Paris Barış Konferansı, Paris, 1919,

(Soldan Sağa: İtalya Başbakanı Vittorio Emanuele Orlando, İngiltere Başbakanı David Lloyd George, Fransa Başbakanı Clemenceau, ABD Başbakanı Woodrow Wilson)

Görsel 2.33: Yunan İşgal Kuvvetleri Törenle İzmir'e Çıkarken, 1919

Görsel 2.34: Gazeteci Hasan Tahsin, (1888-1919)

(Bu gazeteler 1969-1970 yıllarında kurgulanarak yayımlanmıştır.)

Konuyla ilgili bilgilerinizden yararlanıp yukarıdaki gazete manşetlerini okuyunuz ve soruları cevaplayınız.

İzmir **ne zaman** işgal edildi?

İzmir'in işgaline İstanbul Hükûmeti'nin tepkisi **ne** oldu?

İzmir'in işgali **nerede** kararlaştırıldı?

İzmir'in Yunanlar tarafından işgaline halk **nasıl** tepki gösterdi?

İzmir Yunanlar tarafından **ne-den** işgal edildi?

İşgale karşı ilk tepkiyi **kim** gösterdi?

Osmanlı Devleti, İzmir'in işgali sırasında meydana gelen olayların incelenmesini istemiştir. Osmanlı Devleti'nin bu isteği üzerine Amerikalı Amiral Bristol (Biristil) başkanlığında İngiliz, Fransız ve İtalyanlardan oluşan bir komisyon bölgede incelemeler yaparak bir rapor hazırlamıştır.

Raporun bir bölümünde olaylardan şöyle söz edilmektedir:

"...İngiliz Hükûmeti liderlerinin kamuoyu önünde verdikleri demeçlerde, İzmir ve çevresindeki bölge nüfusunun çoğunluğunun Rum olduğu, dolayısıyla Yunan koruyuculuğu altında bulunması gerektiği ile ilgili iddialar, gerçeklerle bağdaşmamaktadır. Bazı kıyı kentlerinde, örneğin Ayvalık ve benzeri yerlerde yaşayanların çoğu Rum'du ama bunların çevresindeki bölgeler neredeyse tamamen Türk'tü. İzmir kentinde bile en yetkili kişiler ahalî çoğunluğunun Rum olduğunu söyleyemezler. İzmir çevresinde, iç bölgelerde halk tamamen Türk'tür. Yunan işgalinden sonra Aydın demir yoluyla Balçık'tan Ormulu'ya kadar boşalmış bölgeyi görmek, bu durumun açık bir örneğidir. Yunan kuvvetleri tarafından buralarda ayakta bir ev, köy bırakılmamıştır. Tarlalarda ürün toplayan bir kişi görülmemektedir. Ürün terk edilmiş ve çürümektedir. Bölge halkı, evlerini bırakıp bölgeyi terk etmiştir. Bu bölgeden 1500-2000 kadar Türk göçmen Nazilli'ye götürülmüştür. İzmir konusunda Uluslararası İnceleme Komisyonunun verdiği rapora göre Yunanlarca işgal edilen bu bölgelerde halkın çoğu Türk'tür..."(Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, ss. 100-101)

İşgaller Karşısında Osmanlı Yönetiminin, Mustafa Kemal'in ve Halkın Tutumu

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra başlayan işgaller karşısında hükûmet çaresiz kalmıştı. Yaşanan siyasi bunalım Ahmet İzzet Paşa'nın istifasına neden oldu. 9 Kasım 1918'de Tevfik Paşa Hükûmeti kuruldu. Kısa bir süre görev yapan Tevfik Paşa Hükûmeti'nin de görevi bırakması üzerine yeni hükûmet Damat Ferit Paşa tarafından kuruldu (4 Mart 1919). Damat Ferit'e göre işgaller geçiciydi. Bu nedenle işgallere karşı sessiz kalınmalıydı. İtilaf Devletleri'ni kızdıracak tutum ve davranışlardan kaçınılmalıydı. Barış antlaşması imzalanıncaya kadar İtilaf Devletleri'ne karşı uzlaşmacı bir politika izlenmeliydi.

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a gelmişti. İtilaf Devletleri, gerçekleştirdikleri işgallerle ateşkesin ağır şartlarına dahi uymayacaklarını açıkça ortaya koymuşlardı. Mustafa Kemal, İstanbul'da bulunduğu günlerde ülkenin durumuyla ilgili değerlendirmeler yapmaktaydı. Genelturmaydaki arkadaşlarıyla ve bazı çevrelerle çeşitli görüşmelerde bulunarak kurtuluş çareleri aramaktaydı. Bu günlerde ülkenin kurtuluşu için çeşitli çözüm önerileri ortaya atılmıştı. Bunlardan birincisi, İngiltere veya Amerikan mandasını istemek, bir diğeri de bölgesel kurtuluş yollarını aramaktı. Bu çözüm önerilerini doğru bulmayan Mustafa Kemal, kurtuluşun halkın millî birlik ve beraberliğinin sağlanmasıyla (Görsel 2.35) elde edileceğine inanmaktaydı. İşgal kuvvetlerine karşı millî bağımsızlığın kazanılması için mücadele edilmesi gerektiğini düşünmekteydi.

Mustafa Kemal'in işgaller karşısındaki düşünceleri şöyledir:

"...Türk ata yurduna ve Türk'ün bağımsızlığına saldıranlar kimler olursa olsun onlara bütün ulusça silahlı olarak karşı çıkmak ve onlarla savaşmak gerekiyordu. Bu önemli kararın bütün gereklerini ilk gününde açıklamak elbette yerinde olamazdı. Uygulamayı birtakım evrelere ayırmak ve olaylardan yararlanarak ulusun duygu ve düşüncelerini hazırlamak ve adım adım ilerleyerek amaca ulaşmaya çalışmak gerekiyordu..."

(M. Kemal Atatürk, *Nutuk*, s. 21)

İşgallerin giderek yaygınlaşması ve Damat Ferit Hükûmeti'nin işgalcilerle karşı kayıtsız kalması üzerine Türk halkı, vatanını korumak ve bağımsızlığını elde etmek için harekete geçti. Ülkenin çeşitli yerlerinde halk, cemiyetler kurarak ülke topraklarının haksız bir şekilde işgal edilmesini telgraflar çekerek ve mitingler düzenleyerek protesto etmeye başladı (Görsel 2.36). Aynı zamanda işgalcilere karşı vatan topraklarını savunmak için silahlı direniş kuvvetlerini (Kuvâ-yı Millîye) kurdular.

"...Ana hatlarıyla Kuvâ-yı Millîye'yi oluşturan gruplar şunlardır:

1- Subaylar ve bürokratlar 2- Efeler ve zeybekler 3- Çeşitli mesleklere mensup gönüllüler 4- Din adamları ve halkın ileri gelenleri 5- Köylüler..."
(Kadir Kasalak, *"Kuvâ-yı Millîye'nin Askeri Açıdan Etüdü"*, s.993)

Kuvâ-yı Millîye'nin çoğunluğunun sivil halktan oluşmasının sebebini açıklayınız.

.....

.....

Görsel 2.35: Fatih Mitingi, İstanbul, 1919

1-Yandaki metne göre, Mustafa Kemal'in hangi kişilik özelliklerine ulaşılabilir? Açıklayınız.

2-Ülkenin kurtarılması konusunda Mustafa Kemal'in çözüm önerileri nelerdir? Açıklayınız.

Görsel 2.36: Sultanahmet Mitingi, İstanbul, 1919

Görsel 2.37: Erzurumlu Fatma Seher Hanım (Kara Fatma) ve Bir Grup Kuvâ-yı Millîyeci

4. KUVÂ-YI MİLLÎYE HAREKETİ

Kuvâ-yı Millîye, millî kuvvetler demektir. Milis kuvvetler olarak da adlandırılmaktadır. Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Osmanlı ordusunun dağıtılması, ülkenin dört bir yandan işgal edilmesi ve Osmanlı hükûmetlerinin işgallere sessiz kalması üzerine, Türk halkının vatanseverlik duygusuyla bir araya gelerek oluşturduğu bölgesel ve düzensiz direniş kuvvetlerine denir (Görsel 2.37, 2.38). Kuvâ-yı Millîye birlikleri, Yunanların 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal etmesinden sonra yoğun olarak Batı Anadolu'da kurulmuştur. Yunan işgaline karşı mücadeleye başlayan Kuvâ-yı Millîye birlikleri ülkenin diğer bölgelerinde de işgalcilere karşı direnişlerini sürdürmüşlerdir. İşgal edilmeyen bölgelerde ise güvenliği sağlamak ve iç isyanları önlemek amacıyla görev yapmışlardır.

Görsel 2.38: Batı Cephesi Kuvâ-yı Millîye Birlikleri, 1919

Cemiyetler

Türk halkı bir yandan işgalcilere karşı silahlı mücadeleye devam ederken diğer yandan da millî cemiyetler kurarak hukuki mücadeleyi başlatmıştır. Buna karşılık sınırlarımız içinde yaşayan gayrimüslim azınlıklar ve tam bağımsızlığa inanmayan bazı çevreler ise Millî Mücadele'ye düşman olan cemiyetleri kurmuşlardır.

Millî Varlığa Düşman Cemiyetler:

AZINLIKLAR	CEMİYETİN ADI	KURULUŞ TARİHİ	AMACI
RUMLAR	Etniki Eteryia	1814	Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurmak
	Pontus Rum	1904	Karadeniz Bölgesi'nde bir Rum Devleti kurmak
	Mavri Mira	1918	Bizans İmparatorluğu'nu canlandırıp Büyük Yunanistan'ı kurmak
ERMENİLER	Hınçak	1887	Doğu Anadolu ve Çukurova'da bağımsız bir Ermeni Devleti kurmak
	Taşnaksutyun	1890	Doğu Anadolu ve Çukurova'da bağımsız bir Ermeni Devleti kurmak
YAHUDİLER	Alyans İsrailit	1860	Filistin'de İsrail Devleti kurmak
	Makabi	1860	Filistin'de İsrail Devleti kurmak

Azınlıklar tarafından kurulan millî varlığa düşman cemiyetlerin başlıca özellikleri şunlardır:

- Millî Mücadele hareketine karşı düşmanca tutum sergilemişlerdir.
- Bağımsız devlet kurmayı amaçlamışlardır.
- Faaliyette bulundukları bölgelerde yaşayan Türk halkının can ve mal güvenliğine zarar vermek suretiyle onları göçe zorlamışlardır. Böylece nüfus üstünlüğünü sağlamaya çalışmışlardır.
- İşgalci devletlerden yardım ve destek almışlardır.
- Bulundukları yerlerde güvenliği bozarak Mondros'un 7. maddesinin uygulanması için ortam hazırlamışlardır.

Görsel 2.39: Ermeni Çetelerinden Ele Geçirilen Silahlar

Millî Varlığa Düşman Diğer Cemiyetler:

CEMİYETİN ADI	KURULUŞ TARİHİ	KURULUŞ AMACI VE FAALİYETLERİ
Hürriyet ve İtilaf Fırkası	Kasım 1911	İttihat ve Terakki Fırkası'na karşı kurulmuştur. I. Dünya Savaşı sonrası iktidara gelmiştir. İttihatçı bir hareket olarak gördükleri Millî Mücadele'nin karşısında yer almışlardır.
Wilson Prensipleri Cemiyeti	Aralık 1918	Halide Edip, Yunus Nadi, Refik Halit gibi Osmanlı aydınlarının kurduğu cemiyet işgallere karşı çıkmış, kurtuluşun Amerikan mandasına girerek gerçekleşebileceğini savunmuştur. Cemiyet üyesi aydınların bazıları daha sonra Millî Mücadele'ye katılmıştır.
Kürt Teâlî-i Cemiyeti	Aralık 1918	İngilizlerin desteğiyle kurulan bu cemiyet, Wilson İlkeleri'ne dayanarak doğu illerinde bağımsız bir Kürt Devleti kurmayı amaçlamıştır.
Sulh ve Selâmet-i Osmaniye Fırkası	Ocak 1919	Ülkenin kurtuluşunun padişah ve halifenin emirlerine uymakla mümkün olabileceğini savunmuştur.
Teâlî-i İslâm Cemiyeti	Şubat 1919	İngiltere'nin desteğiyle İstanbul'da bazı medrese hocalarının önderliğinde kuruldu. Halifeliğin ve saltanatın güçlendirilmesini amaçlayan bu cemiyet Millî Mücadele hareketine karşı çıkmıştır.
İngiliz Muhipleri Cemiyeti	Mayıs 1919	Osmanlı Devleti'nin İngiltere'nin himayesine girmesini savunan bu cemiyet, Damat Ferit Paşa tarafından desteklenmiştir. Cemiyet, Millî Mücadele'ye karşı çıkmış, basın yoluyla İngiltere yanlısı kamuoyu oluşturmaya ve işgalcilere İstanbul'da her konuda yardımcı olmaya çalışmıştır.

Millî varlığa düşman diğer cemiyetlerin başlıca özellikleri şunlardır:

- Tam bağımsızlığa inanmayarak manda ve himayeyi savunmuştur.
- Saltanat ve halifelik makamlarının devamını savunmuşlardır.
- Anadolu'daki Millî Mücadele hareketine karşı çıkmışlardır.
- İtilaf Devletleri'nden yardım ve destek görmüşlerdir.

Millî Cemiyetler:

CEMİYETİN ADI	KURULUŞ TARİHİ	KURULUŞ AMACI VE FAALİYETLERİ
Millî Kongre Cemiyeti	29 Kasım 1918	Millî Mücadele'nin haklılığını basın yoluyla dünya kamuoyuna duyurmayı amaçlayan cemiyet, silahlı direnişi yöntem olarak benimsememiştir.
İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti	1 Aralık 1918	İzmir'in işgalini önlemek, İzmir ve Batı Anadolu'nun Yunanlara verilmesine engel olmak amacıyla kurulmuştur.
Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti	2 Aralık 1918	Trakya bölgesinin Yunanlara verilmesini önlemeye çalışmıştır. Edirne ve Lüleburgaz kongrelerinin toplanmasında etkili olmuştur.
Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (Vilâyât-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukûk-ı Millîye Cemiyeti)	4 Aralık 1918	Doğu Anadolu'nun Ermenilere verilmesine engel olmak amacıyla kurulmuştur. Cemiyet, Erzurum Kongresi'nin toplanmasında etkili olmuştur. Bölgeden Türk göçünü önlemeye çalışmıştır.
Kilikyalılar Cemiyeti	21 Aralık 1918	Çukurova Bölgesi'ndeki Fransız işgalini önlemek amacıyla kurulmuştur.
Trabzon Muhâfaza-i Hukuk-u Millîye Cemiyeti	12 Şubat 1919	Trabzon ve çevresinde Pontus Devleti kurmayı amaçlayan Rumlara karşı, bölgeyi savunmak amacıyla kurulmuştur.
İzmir Redd-i İlhak Heyet-i Millîyesi	14 Mayıs 1919	İzmir'in Yunanlara verilmesini ve buranın ilhakını önlemek amacıyla kurulmuştur.
Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti	5 Kasım 1919	Sivas'ta kurulmuştur. Ülke geneline yayılmıştır. Amacı vatansever Türk kadınlarını harekete geçirerek Millî Mücadele'ye destek sağlamaktır.

Millî cemiyetlerin özellikleri şunlardır:

- Bulundukları yöreleri savunmak amacıyla kurulmuşlardır.
- Bağımsızlık ve Türk vatanseverliği duygusunun bir sonucu olarak ortaya çıkmış bölgesel nitelikli cemiyetlerdir.
- Genellikle basın yayın yoluyla mücadele etmişlerdir.
- Azınlık cemiyetlerinin zararlı faaliyetlerine ve işgalci güçlere karşı mücadele etmişlerdir.
- Bir merkezden yönetilmemeleri etkili çalışma yapmalarını engellemiştir.
- Sivas Kongresi'nde “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” adı altında birleştirilmişlerdir.

“Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Sivas Valisi Reşit Paşa'nın eşi Melek Reşit Hanım ve arkadaşları tarafından Sivas'ta kurulmuş, kısa sürede Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde merkeze bağlı birçok şubesi açılmıştır. Düşman işgallerini büyük bir hassasiyet ve dikkatle izleyerek İtilaf Devletleri ve İstanbul Hükûmeti'ne karşı zaman zaman protestonameler yayımlayan, Millî Orduya para ve mal yardımı kampanyaları açan, Millî Mücadele için Anadolu'ya geçenlere kutlama mesajları gönderen bu cemiyet Kurtuluş Savaşı boyunca Türk kadınlığının iftihar edeceği büyük hizmetler görmüştür. Cemiyet, Atatürk'ün büyük takdirini kazanmıştır...”
(B. Sıtkı Baykal, *Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, ss.671-672)

5. MİLLÎ MÜCADELE’NİN HAZIRLIK DÖNEMİ

Millî Mücadele Yolundaki İlk Adım:

Mustafa Kemal’in Samsun’a Çıkışı (19 Mayıs 1919)

Mustafa Kemal, İstanbul’da bulunduğu süre içinde devletin ve milletin kurtuluşu için çareler aradı. İşgallere karşı etkin bir hükûmetin kurulmasına çalıştı. Ordunun dağıtılmasını önlemeye, silah ve cephanelerin İtilaf Devletleri’ne teslim edilmesini engellemeye çaba gösterdi. Mustafa Kemal, vatanın ve milletin bağımsızlığına kasteden düşmana karşı verilecek mücadelenin işgal altındaki İstanbul’dan başlatılamayacağını anladı. Ona göre mücadele Anadolu’dan başlatılmalı ve Türk milletinin desteği alınmalıydı. Samsun ve çevresinde Pontus Rumlarıyla Türkler arasında yaşanan çatışmalar nedeniyle İngilizler, İstanbul Hükûmeti’nden Trabzon, Erzurum, Sivas, Van vilayetleri ile Erzincan ve Samsun müstakil sancaklarında asayişin sağlanmasını istedi. Bunun üzerine Osmanlı Hükûmeti 30 Nisan 1919 tarihinde Mustafa Kemal’i 9. Ordu Müfettişliği görevine getirdi. Mustafa Kemal Paşa’ya görevi sırasında bütün askeri ve sivil makamlara emretme yetkisi de verildi.

Mustafa Kemal’in 9. Ordu Müfettişliği kapsamındaki görevleri şunlardır:

- Bölgede iç güvenliğin sağlanması, yerleştirilmesi ve güvenliği bozan olayların ortaya çıkış sebeplerinin araştırılması
- Bölgedeki silah ve cephanenin toplatılarak muhafaza altına alınması
- Bölgede yer aldığı iddia edilen Türk direniş kuvvetlerinin dağıtılması

Mustafa Kemal 16 Mayıs 1919 tarihinde Bandırma Vapuru ile İstanbul’dan ayrıldı (Görsel 2.41). 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıktı. Böylece millî bilincin uandırılması ve Millî Mücadele’nin başlatılması yolunda ilk adım atıldı. Mustafa Kemal Anadolu topraklarına ayak basar basmaz işgal altındaki Türk vatanının tam bağımsızlığını sağlamak için millî direniş fikrini uygulamaya koyacaktır.

Mustafa Kemal, Nutuk’ta Samsun’a çıkışını şöyle anlatmaktadır:

“1919 yılı Mayısının 19. günü Samsun’a çıktım.

Genel durum ve görünüş: Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu topluluk, Genel Savaş’ta yenilmiş, Osmanlı ordusu her yanda zedelenmiş, şartları ağır, bir ateşkes anlaşması imzalanmış. Genel Savaş’ın uzun yılları boyunca, millet yorgun ve fakir bir halde. Millet ve memleketi Genel Savaş’a sürükleyenler, kendi hayatları endişesine düşerek memleketten ayrılmışlardır...”

(M. Kemal Atatürk, *Nutuk*, s.3)

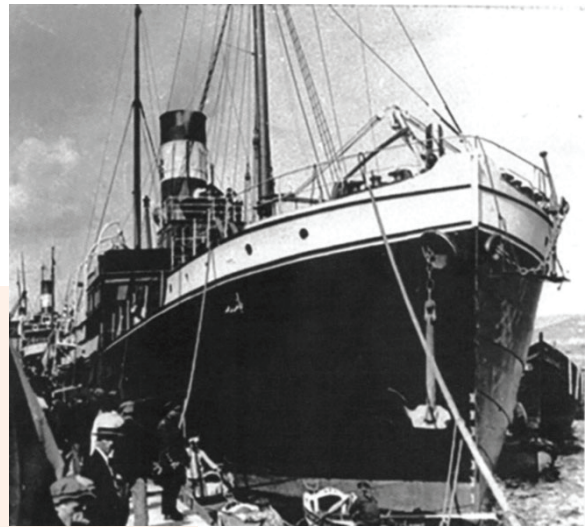
Mustafa Kemal, Samsun ve çevresindeki asayiş durumunu inceledi. 21 Mayıs 1919’da Genelkurmay Başkanlığına gönderdiği bir telgrafta bölgedeki Rumların, Pontus Devleti kurma emeli taşıdıklarını ve burada güvenliğin bozulmasından Rum çetelerinin sorumlu olduğunu bildirdi.

Görsel 2.40: Onur Anıtı, Samsun, Avusturyalı Heykeltıraş Heinrich Krippel (Haynrih Kırıpıl), 15 Ocak 1932

Rumların Karadeniz Bölgesi’ndeki güvenlik ortamını bozmalarının amacı nedir? Açıklayınız.

Görsel 2.41: Bandırma Vapuru, 1919

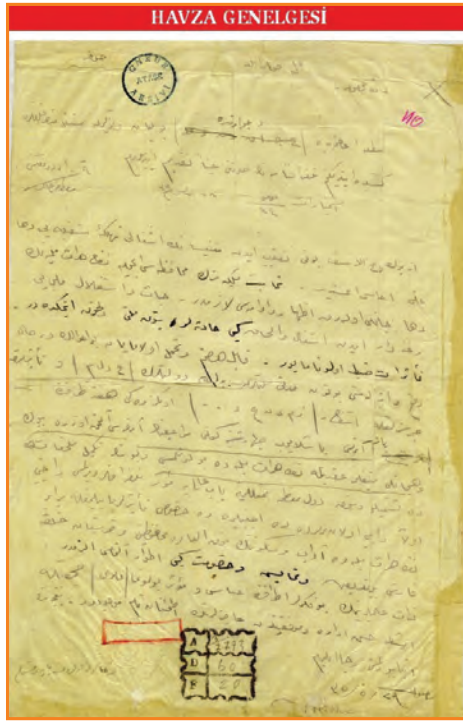
1-Genelge (tamim), bildirge, önerge kavramlarını araştırınız.

2-Havza Genelgesi'nin, Hristiyan halka karşı taşkınlık yapılması yönündeki maddesini, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın işgallerle ilgili 7. maddesi ile ilişkilendirerek açıklayınız.

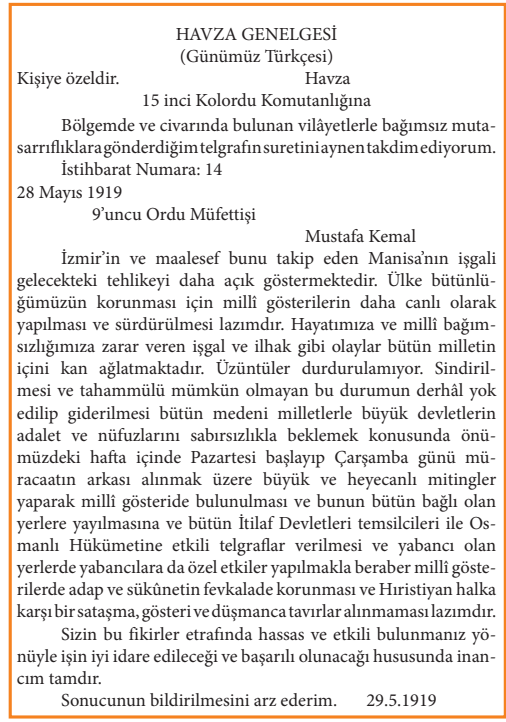
Havza Genelgesi (28 Mayıs 1919)

Mustafa Kemal, Samsun'daki çalışmalarından sonra 25 Mayıs 1919'da Havza'ya geçti. Askeri ve sivil yetkililerle temas kurdu. Burada Millî Mücadele'nin ilk genelgesi olan Havza Genelgesi'ni yayımladı (28 Mayıs 1919) (Görsel 2.42, 2.43). Mustafa Kemal, halkı işgallere karşı bilinçlendirmek amacıyla yayımladığı bu genelgeyle:

- İzmir'in işgali başta olmak üzere mitingler düzenlenerek işgallerin protesto edilmesini
- Gösteriler sırasında Hristiyan halka karşı herhangi bir saldırı ve düşmanlık yapılmamasını
- İstanbul Hükûmeti ve büyük devletlerin temsilcilerine protesto telgrafları çekilmesini
- Askerî ve millî teşkilatların hiçbir şekilde kapatılmamasını, komutaların devredilmemesini, silah, cephane ve diğer araçların hiçbir şekilde elden çıkarılmamasını istedi.

Görsel 2.42: Havza Genelgesi (orijinali), 1919

Görsel 2.43: Havza Genelgesi (günümüz Türkçesiyle), 1919

Görsel 2.44: Mustafa Kemal, Rauf (Orbay) ve Ali Fuat (Cebesoy) Çalışırken, Amasya, 1919

30 Mayıs 1919'da Havza'da Mustafa Kemal'in de katıldığı protesto mitingi düzenlendi. Havza Genelgesi, Türk halkı üzerinde büyük yankı uyandırdı ve yurdun birçok yerinde protesto mitinglerinin düzenlenmesinde etkili oldu. Türk milletinde işgallere karşı ülkesini savunma bilinci, millî birlik ve beraberlik ruhu oluşmaya başladı.

Anadolu ve İstanbul'da yapılan gösterilerden rahatsız olan İtilaf Devletleri, İstanbul Hükûmeti'nden Mustafa Kemal'in çalışmalarına son vermesini istedi. Bunun üzerine Hükûmet, Mustafa Kemal'i İstanbul'a geri çağırdı (8 Haziran 1919). Ancak Mustafa Kemal çeşitli gerekçeler ileri sürerek İstanbul'a dönmedi.

Amasya Genelgesi (22 Haziran 1919)

Havza'daki çalışmalarını tamamlayan Mustafa Kemal, 12 Haziran 1919'da Amasya'ya geldi. Burada Ali Fuat (Cebesoy) Paşa, Rauf (Orbay) Bey ve Refet (Bele) Bey gibi yakın arkadaşlarının imzası ve Konya'da bulunan Cemal Paşa ile Erzurum'da bulunan Kâzım (Karabekir) Paşa'nın da onayıyla Amasya Genelgesi'ni yayımladı (Görsel 2.44, 2.45). Genelgede Millî Mücadele'nin geleceği açısından çok önemli olan şu kararlar yer almıştır:

- Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir.
- Osmanlı Hükûmeti üzerine aldığı sorumluluğu yerine getirememektedir. Bu durum, milletimizi yok olmuş gibi göstermektedir.
- Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.
- Milletin durumunu göz önünde tutmak ve haklarını dile getirip bütün dünyaya duyurmak için her türlü etki ve denetimden uzak millî bir kurulun varlığı gereklidir.
- Anadolu'nun her yönden en güvenli yeri olan Sivas'ta millî bir kongre tez elden toplanmalıdır.
- Bunun için bütün illerden halkın güvenini kazanmış üç delegenin (üyenin) olabildiğince çabuk yetişmek üzere derhal yola çıkması gerekmektedir.
- Her olasılığa karşı, bu iş millî bir sır gibi tutulmalı ve delegeler gereken yerlere kimliklerini gizleyerek gelmelidir.
- Doğu illeri adına 10 Temmuz'da Erzurum'da bir kongre toplanacaktır. O güne kadar öteki il delegeleri de Sivas'a ulaşabilirse Erzurum Kongresi'nin üyeleri de Sivas'ta yapılacak kongreye katılacaktır.

Amasya Genelgesi'yle millî egemenliğe dayalı yeni bir Türk Devleti'nin kurulması yolunda ilk adım atıldı. Millî Mücadele'nin amaç, yöntem ve gerekçesi belirlenerek programı oluşturuldu. İlk kez millî egemenlik ilkesine üstü kapalı olarak vurgu yapıldı (Görsel 2.46). Genelge, İstanbul Hükûmeti'ne ve işgallere karşı çıkılmasını isteyen bir ihtilal çağrısı niteliğindedir.

Mustafa Kemal, genelgenin gizli tutulmasını istemiş olsa da Sivas'a gönderilecek delegelerin seçilmeye başlanması ile kendisine verilen görevin dışına çıktığı anlaşılmıştı. Bu durumdan tedirgin olan İngilizler, İstanbul Hükûmeti'ne yönelik baskılarını artırmıştır. Bunun üzerine Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey 23 Haziran 1919'da Mustafa Kemal'i görevden almıştır. Ancak Mustafa Kemal bu kararı tanımamış, sahip olduğu yetkileri bir süre daha elinde tutmaya çalışmıştır. Amasya'dan 26 Haziran 1919 tarihinde ayrılan Mustafa Kemal Tokat'a ulaşmıştır. Geceyi burada geçirmiş ve ertesi gün şehrin ileri gelenleriyle ülkenin durumuyla ilgili fikir alışverişinde bulunmuştur. 27 Haziran 1919'da Mustafa Kemal, şehirden ayrılarak Sivas üzerinden Erzurum'a hareket etmiştir.

Görsel 2.45: Amasya Genelgesi'nin imzalandığı Saraydüzü Kışlası, 1919

Görsel 2.46: Amasya Genelgesi'ni Gösteren Gazete Manşeti (Bu gazeteler 1969-1970 yıllarında kurgulanarak yayımlanmıştır.)

Okuduğunuz metinde “**kader tayin edici an**” diye bahsedilen konu nedir? Niçin bu şekilde bir tanımlama yapılmıştır? Açıklayınız.

“...Mustafa Kemal, Erzurum Kongresi'ne katılmak üzere Sivas üzerinden Erzurum'a ulaştı. Mustafa Kemal'e padişahın saray başkatipliğinden memuriyetine son verildiği için İstanbul'a dönmesi bildirildi. Mustafa Kemal ise aynı gün görevlerinden ve askerlik görevinden istifa ettiğini bildirdi. Diğer bir deyişle 'Sineî millete döndü.' Mustafa Kemal artık bir sivilidir. Bu durumda Mustafa Kemal'in en büyük destekçisi Kâzım (Karabekir) Paşa olur. 'Emrinizdeyim paşam. Ben, subaylarım, erlerim, kordum hepimiz emrinizdeyiz...' diyerek Mustafa Kemal'e bağlılığını bildirir. O an hem Mustafa Kemal'in hem de Millî Mücadele'nin tarihinde kader tayin edici bir andır.”

(Ş. Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, s.116) (Düzenlenmiştir.)

Erzurum Kongresi (23 Temmuz - 7 Ağustos 1919)

Görsel 2.47: Mustafa Kemal, Erzurum Kongresi Üyeleriyle Birlikte, 1919

Mustafa Kemal, 3 Temmuz günü Erzurum'a geldi. İstanbul Hükûmeti tarafından görevden alındığını öğrenince 8-9 Temmuz 1919 tarihinde görevinden ve askerlik mesleğinden istifa ettiğini padişaha ve Dahiliye Nazırlığına bildirdi. Mustafa Kemal, bundan sonra Türk milletinin verdiği görev ve yetkilerle yoluna devam edecekti.

Mustafa Kemal askerlik görevinden istifasını Nutuk'ta şöyle anlatmaktadır:

“...Durumu, ordulara ve ulusa kendim bildirdim. O günden sonra resmi görev ve yetkiden ayrılmış olarak yalnız milletin sevgisine, şefkat ve cömertliğine güvenerek onun bitmez verim ve güç kaynağından esin ve kuvvet alarak vicdan görevimizi yapmaya devam ettik...”

(M. Kemal Atatürk, *Nutuk*, s.65)

1-Erzurum Kongresi ve Temsil Heyeti Başkanlığına Mustafa Kemal'in seçilmesi, onun Millî Mücadele'deki rolünü ve geleceğini nasıl etkilemiştir? Açıklayınız.

2-Mustafa Kemal'in Erzurum Kongresi için “*Tarih bu kongremizi, şüphesiz ender ve büyük bir eser olarak kaydedecektir.*” sözünü söylemesinin sebebi nedir? Açıklayınız.

Amasya Genelgesi'nde kararlaştırılan Erzurum Kongresi'nin açılması için çalışmalar başladı (Görsel 2.47). Kongre, Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Millîye Cemiyetleri'nin öncülüğünde 23 Temmuz'da doğu illerinden gelen 54 delegenin katılımıyla toplandı (Görsel 2.48). Başkanlığını Mustafa Kemal'in yaptığı Erzurum Kongresi 7 Ağustos'ta çalışmalarını tamamladı. Kongrede şu kararlar alındı:

- Millî sınırlar içinde vatan bir bütündür, parçalanamaz.
- Osmanlı Hükûmeti'nin dağılması halinde millet, her türlü yabancı işgal ve müdahalesine karşı, kendini birlikte savunacak ve direnecektir.
- Vatanın ve bağımsızlığın korunmasına ve güvenliğin sağlanmasına İstanbul Hükûmeti'nin gücü yetmezse amacı gerçekleştirmek için geçici bir hükûmet kurulacaktır. Bu hükûmet üyeleri millî kongre tarafından seçilecektir. Kongre toplanmamışsa bu seçimi **Temsil Heyeti** yapacaktır.
- Kuvâ-yı Millîye'yi etkin, millî iradeyi hâkim kılmak esastır.
- Hristiyan azınlıklara siyasi hâkimiyet ve sosyal dengemizi bozacak ayrıcalıklar verilemez.
- Manda ve himaye kabul edilemez.
- Millî meclisin derhal toplanması ve hükûmet işlerinin meclis denetiminde yürütülmesini sağlamak için çalışılacaktır.

Başkanlığını Mustafa Kemal'in yaptığı 9 kişilik Temsil Heyeti oluşturuldu ve bu heyete bütün Doğu Anadolu'yu temsil etme yetkisi verildi. Doğu ille-
rindeki tüm cemiyetler, Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti çatısı altında birleştirildi. İlk kez millî sınırlardan bahsedilen bu kongrede vatanın bütünlüğüne, milletin birlik ve beraberliğine yönelik kararlar alındı. Erzurum Kongresi kararları İstanbul'daki işgal kuvvetlerine, yabancı devlet temsilciliklerine ve tüm yurda gönderildi. Kongre; toplanma amacı, toplanma şekli ve niteliği bakımından bölgesel olmakla beraber aldığı bazı kararlar vatanın bütününe ve milletin genelini ilgilendirdiği için millî bir nitelik taşır.

Görsel 2.48: Erzurum Kongresi'nin Yapıldığı Bina

Millî Mücadele Dönemi'nde yapılan diğer kongreler şunlardır:

“...Erzurum ve Sivas Kongreleri dışında bölgesel olarak Balıkesir Harekât-ı Millîye Kongresi, Alaşehir Harekât-ı Millîye ve Redd-i İlhak Büyük Kongresi, Nazilli Kongresi, Lüleburgaz ve Edirne Kongreleri, Denizli Ulusal Kurulu ve Pozantı Kongresi yapılmıştır. Bu kongrelerde gerek Kuvâ-yı Millîye'nin desteklenmesi, gerekse vatanın bağımsızlığının sağlanması yolunda önemli çalışmalar yapılmıştır.”

(Celal Erikan, *Komutan Atatürk*, ss.332-333)

Sivas Kongresi (4-11 Eylül 1919)

Mustafa Kemal, Erzurum Kongresi sonrasında Temsil Heyeti üyeleriyle birlikte yola çıktı. Erzincan üzerinden 2 Eylül'de Sivas'a ulaştı. Sivas Kongresi'nin açılması için çalışmalara başladı. Erzurum Kongresi kararlarının vatanın bütününe kapsayacak hale getirilmesini amaçlayan bu kongreyi engelleme girişimleri vardı. İstanbul Hükûmeti, kongrenin toplanmasını engellemesi ve Mustafa Kemal'i tutuklaması için Elâzığ Valisi Ali Galip'i görevlendirdi. Kongrenin toplanması halinde Fransızların şehri işgal edeceği söylentileri yayıldı. Tüm bu engelleme girişimlerine ve tehditlere rağmen kongre 4 Eylül 1919 tarihinde, yurdun çeşitli yerlerinden gelen 38 delegenin katılımıyla Sivas İdadisinde (Lisesi) toplandı (Görsel 2,49, 2.50). Kongre başkanlığına Mustafa Kemal seçildi. Vatanın bağımsızlığı ve milletin geleceği için çok önemli konuların görüşüldüğü Sivas Kongresi'nde tarihi kararlar alınarak çalışmalar 11 Eylül'de tamamlandı.

Kongrede alınan bazı önemli kararlar şunlardır:

- Vatanın bütünlüğünü ve milletin bağımsızlığını sağlama konusunda Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar aynen kabul edildi.
- Ülke genelindeki tüm millî cemiyetler Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirildi.
- Temsil Heyeti'nin sadece Doğu Anadolu'yu değil tüm yurdu temsil etmesi kararı alındı.
- Manda ve himaye kesin olarak reddedildi.

Sivas Kongresi, millî bir kongre olmasına rağmen kongredeki delege sayısının Erzurum Kongresi'ndeki delege sayısından daha az olmasının sebepleri nelerdir? Açıklayınız.

Görsel 2.49: Temsil Heyeti Başkanı Mustafa Kemal Sivas Kongresi Üyeleriyle, 1919
(Soldan Sağa Oturanlar: Ömer (Mümtaz), Rauf (Orbay), Şeyh Hacı Fevzi, Mustafa Kemal, Bekir Sami (Kunduh), Ahmet (Rüstem), Kadi Hasbi, Hüseyin Sami (Kızıldoğan), Mazhar Müfit (Kansu))

Görsel 2.50: Sivas Kongresi'nin Yapıldığı Tarihi Sivas Lisesi

16 kişiden oluşan Temsil Heyeti'nin başkanlığına Mustafa Kemal getirildi. Kongrede alınan başka bir kararla Batı Anadolu'daki Kuvâ-yı Millîye birlikleri Batı Anadolu Genel Kuvâ-yı Millîye Komutanlığı adı altında birleştirildi. Komutanlığına ise Ali Fuat Paşa atandı. Temsil Heyeti, bu kararı ile bir hükûmet gibi hareket etmiş ve yürütme yetkisini kullanmıştır. Millî Mücadele'nin halka doğru bir şekilde anlatılması için kongrede ayrıca, **İrade-i Millîye** adıyla bir gazete çıkarılması kararlaştırılmıştır.

Sivas Kongresi'yle bölgesel olan ve dağınık durumda bulunan millî cemiyetler bir çatı altında toplandı. Millî Mücadele'nin bir merkezden yürütülmesi ve daha etkili çalışmalar yapılması amaçlandı. Manda ve himayenin kesin olarak reddedilmesiyle tam bağımsızlık amacı bir kez daha vurgulandı. Böylece, Türk milleti millî birlik ve beraberlik düşüncesi etrafında toplandı.

Mustafa Kemal, halkın padişahla arasındaki bağını koparan Damat Ferit Hükûmeti'ne padişahla görüşmek isteğini bildirdi. Kongre kararlarını tüm yurda duyurmaya çalışırken Padişah Vahdettin'e de ulaştırmak istiyordu. Damat Ferit Hükûmeti, Sivas Kongresi'ni engellemeye çalıştığı gibi kongrede alınan kararların da padişaha ulaştırılmasına engel oldu. Bu gelişmeler üzerine Temsil Heyeti, İstanbul'da yasal bir hükûmet kuruluncaya kadar Anadolu'nun İstanbul ile tüm resmi haberleşmesini kestirdi. Mustafa Kemal aldığı bir kararla Osmanlı Hükûmeti ile yapılacak bütün resmi yazışmaların Temsil Heyeti'nin denetiminde yapılmasını istedi. Bu baskılara direnemeyen Damat Ferit Hükûmeti istifa etmek zorunda kaldı (30 Eylül 1919). Yerine, 2 Ekim 1919 tarihinde İstanbul'un Anadolu'daki otoritesini tekrar sağlayabileceği düşünülen Ali Rıza Paşa Hükûmeti göreve geldi. Damat Ferit Hükûmeti'nin görevden uzaklaştırılması Temsil Heyeti'nin gücünü göstermesi bakımından önemli bir gelişmedir.

Mustafa Kemal'in “İstanbul Anadolu'ya egemen değil bağlı olmak zorundadır.” sözünü Damat Ferit Hükûmeti ile ilişkileri açısından değerlendiriniz.

Sivas Kongresi sırasında manda ve himaye konusu tekrar gündeme gelmiş ve kongrenin en çok tartışılan konusu olmuştur. Bu konuda Mustafa Kemal ile genç tıbbiyeli Hikmet (Boran) Bey arasında şu konuşmalar yaşanmıştır:

“...Paşam, temsilcisi bulduğum tıbbiyeliler beni buraya istiklal dâvâ-mızı başarmak yolundaki mesaiye katılmak üzere gönderdiler. Mandayı kabul edemem. Eğer kabul edecek olanlar varsa, bunlar her kim olursa olsun şiddete reddeder ve kınarız. Mesela, manda fikrini siz kabul ederseniz sizi de reddeder, Mustafa Kemal'i ‘vatan kurtarıcısı değil, vatan batıracısı’ olarak adlandırırız” diye bağırdı.

Bu gencin yürekten kopup gelen bu sözleri karşısında orada hazır bulunanların birçoğunun gözleri yaşarmıştı. Mustafa Kemal Paşa da heyecanlı bir sesle:

‘Arkadaşlar gençliğe bakın, Türk millî bünyesindeki asil kanın ifadesine dikkat edin.’ dedi, sonra Hikmet Bey'e dönerek:

'Evlat, için rahat olsun! Gençlikle iftihar ediyorum ve gençliğe güveniyorum. Biz azınlıkta kalsak dahi mandayı kabul etmeyeceğiz. Parolamız tektir ve değişmez...' diyerek Hikmet Bey'e cevap vermiştir..."

Sivas Kongresi'nde bir daha geri gelmemek üzere mandacılık kesin olarak reddedilmiştir.

(M. Müfti Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, s.248)

(Sadeleştirilmiş ve düzenlenmiştir.)

Sivas'ta, Mustafa Kemal - General Harbord Görüşmesi

Sivas Kongresi'nin çalışmalarını tamamlamasından sonra Mustafa Kemal, Amerikalı General James Guthrie Harbord (Ceyms Gatri Harbird) ile 20 Eylül 1919 tarihinde görüşmüştü.

Mustafa Kemal, General Harbord'un her şeye rağmen Millî Mücadele'de başarıya ulaşamazsa ne yapılacağına ilişkin sorusuna, "Bir millet, varlığını ve bağımsızlığını korumak için düşünülebilen girişim ve özveri yapıldıktan sonra başarılı olur. Ya başaramazsa demek, o milleti ölü saymak demektir. Millet yaşadıkça ve özverili girişimlerini sürdürdükçe başarısızlık söz konusu olamaz." diyerek cevap vermiştir.

(M. Kemal Atatürk, *Nutuk*, s. 211)

Görsel 2.51: Mustafa Kemal Paşa
Bazı Sivas Kongresi'nin Üyeleriyle
1919, (Soldan Sağa Oturanlar: Ahmet
Rüstem Bey, Raif Efendi, Mustafa
Kemal, Rauf Bey, Şeyh Fevzi Efendi)

Amasya Görüşmeleri (20-22 Ekim 1919)

Temsil Heyeti Başkanı Mustafa Kemal, yeni kurulan Ali Rıza Paşa Hükûmeti'yle görüşmek istedi. Bu amaçla öncelikle 3 Ekim 1919 tarihinde hükûmete bir telgraf çekildi. Erzurum ve Sivas kongrelerinde alınan kararlara ve oluşturulan Temsil Heyeti'ne İstanbul Hükûmeti'nin saygılı davranması halinde, Temsil Heyeti'nin de onayını alarak Kuvâ-yı Millîye'nin hükûmete yardımcı olacağı bildirildi. Bu girişim İstanbul Hükûmeti'nde karşılığını buldu. Ali Rıza Paşa Bahriye Nazırı Salih Paşa'yı Amasya'ya gönderdi. 20-22 Ekim 1919 tarihleri arasında, Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal ve İstanbul Hükûmeti adına Bahriye Nazırı Salih Paşa arasında Amasya Görüşmeleri yapıldı. Görüşmeler sonunda açık ve gizli protokoller (antlaşma tutanağı) imzalandı ve şu kararlar alındı:

- Vatanın bütünlüğünün ve bağımsızlığının korunması esastır.
- Müslüman olmayan topluluklara siyasi ve sosyal dengemizi bozacak haklar verilmeyecektir.
- Milletvekili seçimleri serbestçe yapılacaktır.
- Mebusan Meclisi İstanbul dışında Osmanlı Hükûmeti'nin uygun göreceği güvenli bir yerde toplanacaktır.
- Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin hukuksal varlığı Osmanlı Hükûmeti tarafından tanınacaktır.
- İstanbul Hükûmeti'nin İtilaf Devletleri ile yapacağı barış görüşmelerine Temsil Heyeti'nin de uygun gördüğü temsilciler gönderilecektir.
- İstanbul Hükûmeti Sivas Kongresi'nin kararlarını tanıyacaktır.

Mustafa Kemal, İtilaf Devletleri ile yapılacak barış görüşmelerine niçin Temsil Heyeti'nin uygun gördüğü kişilerin katılmasını istemiştir? Açıklayınız.

Mustafa Kemal Mebusan Meclisinin hangi nedenlerle İstanbul dışında toplanmasını istemiştir? Tartışınız.

Osmanlı Hükûmeti'nin bir temsilcisini Temsil Heyeti'yle görüşmesi için Amasya'ya göndermesinin önemi nedir? Açıklayınız.

Salih Paşa, Amasya Görüşmeleri'nde alınan kararları hükûmetine kabul ettireceğini Mustafa Kemal'e bildirdi. Fakat meclisin açılması dışındaki kararlar İstanbul Hükûmeti tarafından kabul edilmedi. Bu görüşmelerle İstanbul Hükûmeti Millî Mücadele'nin içine çekilemedi ancak bir süre için de olsa hükûmetin Millî Mücadele hareketine karşı olumsuz tutumu engellendi. Bu görüşmelerden kazançlı çıkan Temsil Heyeti'nin varlığı İstanbul Hükûmeti tarafından resmen tanınmış oldu. Böylece Millî Mücadele hareketi hukuki bir nitelik kazandı. Bu başarı halkın bağımsızlığa ve kurtuluşa olan inancını artırdı.

Temsil Heyeti'nin Ankara'ya Gelişi (27 Aralık 1919)

Amasya Görüşmeleri'nde Mebusan Meclisinin açılması kararının kabul edilmesi üzerine ülke genelinde seçimler yapıldı. Mustafa Kemal Erzurum'dan milletvekili seçildi. Daha sonra Temsil Heyeti üyeleri ve komutanlarla Sivas'ta bir araya gelen Mustafa Kemal, yapılan görüşmeler sonucunda Temsil Heyeti'nin merkezinin Ankara olmasını kararlaştırdı. Ankara'nın Millî Mücadele'nin merkezi seçilmesinde, Batı Cephesi'ne yakın ve işgal görmemiş olması, İstanbul'da açılacak olan meclis çalışmalarının yakından takip edilmek istenmesi, şehrin ulaşım ve haberleşme imkanlarının iyi olması ve Ankara halkının Millî Mücadele'yi desteklemesi etkili olmuştur (Görsel 2.52).

Görsel 2.52: Temsil Heyeti'nin Ankara'da Seymenlerce Karşılanişını Gösteren Tablo, Ressam Saip Tuna, Kurtuluş Savaşı Müzesi, Ankara, 27 Aralık 1919

Mustafa Kemal, Mebusan Meclisinin İstanbul'da toplanmasına hangi nedenlerle karşı çıkmıştır? Açıklayınız.

Mustafa Kemal'in Mebusan Meclisinin toplanması ile ilgili düşünceleri şöyledir:

"...Baylar, Mebusan Meclisinin İstanbul'da toplanmasını önlemek zorunluluğu üzerine, İstanbul'da toplanacak mecliste, yurdun bütünlüğünü, devletin ve milletin bağımsızlığını güven altına alma amacımızı korumak ve savunmak için birleşik ve sabırlı bir grup meydana getirmeyi tek çare olarak düşündük..."

(M. Kemal Atatürk, *Nutuk*, s.443)

Mustafa Kemal ve Temsil Heyeti üyeleri 27 Aralık 1919'da Ankara'ya geldi (Görsel 2.53). Burada öğrenciler, seymenler ve halk tarafından coşkuyla karşılandı. 10 Ocak 1920'de Millî Mücadele konusunda halkı bilgilendirmek için Mustafa Kemal'in emriyle Ankara'da **Hâkimiyet-i Millîye** adlı bir gazete kuruldu. Bu gazete aynı zamanda BMM Hükûmeti'nin de yarı resmi yayın organı oldu. Basına oldukça önem veren, halkın doğru bilgilendirilmesi ve Millî Mücadele lehinde kamuoyu oluşturulması gerektiğini düşünen Mustafa Kemal, 6 Nisan 1920'de Yunus Nadi ve Halide Edip'le **Anadolu Ajansı**'nı kurdu. Böylece Millî Mücadele ile ilgili haberler doğru ve hızlı bir şekilde halka ulaştırıldı. Ayrıca 1917 yılında Afyon'da kurulan **Öğüt gazetesi** ile 5 Kasım 1919'da Kastamonu'da kurulan **Açıksöz gazetesi** de Millî Mücadele'yi destekleyen yayın organları arasında yer almıştır.

Görsel 2.53: Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti Üyelerinin Ankara'ya Gelişi, 1919

(Bu gazeteler 1969-1970 yıllarında kurgulanarak yayımlanmıştır.)

Atatürk ve Basın

Millî Bağımsızlık Savaşı'nda, millî bütünlüğün sağlanması, halkın bir bayrak altında toplanması konusunda Mustafa Kemal Paşa olağanüstü bir çaba göstermiştir. Kendisine ve arkadaşlarına bu konuda Anadolu basını ve zaman zaman İstanbul basını, kamuoyunun oluşması ve bilinçlenmesi bakımından büyük yardım sağlamıştır. Mustafa Kemal Paşa, bu arada halkın moralinin bozulmaması ve yanlış bilgi alınmaması için zararlı yayınlarda bulunan bazı İstanbul gazetelerinin ve azınlıklara ait basın organlarının Anadolu'ya sokulmaması için tedbirler aldırılmıştır. Anadolu basınının hemen hemen hepsi Millî Bağımsızlık Savaşı'nın yanında yer almış ve Mustafa Kemal Paşa'ya destek olmuştur...

(Yücel Özkaya, *Millî Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921)*, s.93.)

Soruları yukarıdaki metne göre cevaplayınız.

1-Basının kamuoyu oluşturmadaki rolü nedir? Yazınız.

.....

.....

2-Mustafa Kemal, Millî Mücadele Dönemi'nde niçin gazete kurulması emrini vermiştir? Yazınız.

.....

.....

3-Millî Mücadele Dönemi'nde bir gazete kurmuş olsaydınız gazetenizin adı ne olurdu? Yazınız.

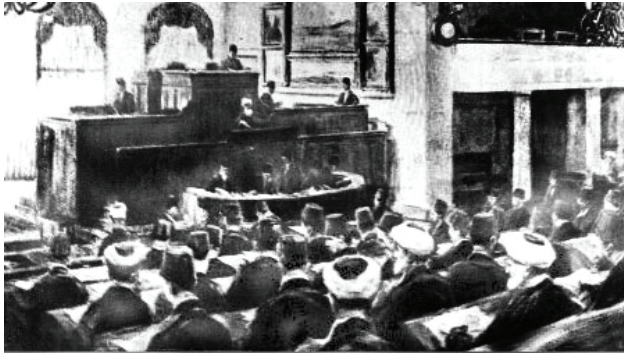
.....

.....

6. MİSAK-I MİLLÎ'NİN KABULÜ (28 Ocak 1920) VE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN AÇILMASI (23 Nisan 1920)

Amasya Görüşmeleri'nde açılması kararı alınan Mebusan Meclisi için ülke genelinde seçimler yapıldı. Anadolu'dan genellikle Müdafaa-i Hukuk yanlısı milletvekilleri seçildi. Erzurum milletvekili seçilen Mustafa Kemal, Mebusan Meclisi için seçilen milletvekillerini Ankara'ya çağırdı ve onlarla görüşmeler yaptı. Milletvekillerine bir amaç etrafında toplanmalarını önerdi ve onlardan:

- Meclis Başkanlığına kendisini aday olarak önermelerini ve desteklemelerini
- Mecliste Müdafaa-i Hukuk grubu kurmalarını
- Misak-ı Millî kararlarını kabul etmelerini istedi.

Görsel 2.54: Osmanlı Mebusan Meclisi, 1920

Mebusan Meclisi, 12 Ocak 1920'de İstanbul'da açıldı (Görsel 2.54). Mustafa Kemal, tutuklanma ihtimali olduğu için ve Temsil Heyeti'nin aldığı bir karar gereği İstanbul'a gitmedi. Meclis başkanlığına Reşat Hikmet Bey seçildi. Mustafa Kemal'i meclis başkanı seçmeyen milletvekilleri, aynı zamanda mecliste Müdafaa-i Hukuk adıyla değil Felah-ı Vatan (Vatanın Kurtuluşu) adıyla bir grup kurdular. 28 Ocak 1920 tarihinde yapılan gizli oturumda Misak-ı Millî kararları kabul edildi. Böylece Millî Mücade-

le'de ulaşılması düşünülen hedefler belirlenmiştir.

Misak-ı Millî kararlarından bazıları şunlardır:

- Osmanlı Devleti'nin Mondros Ateşkes Antlaşması öncesi işgal edilmiş topraklarının tamamı bir bütündür, parçalanamaz.
- Arap çoğunluğunun yerleşik olduğu ve düşman işgali altında bulunan yerlerin durumu oradaki halkın serbestçe verecekleri karara göre belirlenmelidir.
- Halkın oyuyla anavatanına katılan üç sancak (Kars, Ardahan, Batum) için gerektiğinde yeniden serbestçe halk oylamasına başvurulabilir.
- Batı Trakya'nın hukuki durumunun belirlenmesinde halk oylamasına başvurulmalıdır.
- Marmara Denizi'nin ve İstanbul'un güvenliği sağlandıktan sonra Boğazların dünya ulaşım ve ticaretine açılması konusunda Osmanlı Devleti'nin ve ilgili devletlerin vereceği kararlar geçerli olacaktır.
- Azınlık hakları, komşu ülkelerdeki Müslüman halka aynı hakların verilmesi şartıyla kabul edilecektir.
- Siyasi, adli ve mali gelişmemize engel olan sınırlamalar (kapitülasyonlar) kaldırılacaktır.

Misak-ı Millî kararlarının temelini Erzurum ve Sivas Kongresi kararları oluşturmuştur. Bu kararlar ile Türk vatanının sınırları çizildi. Türk milletinin kabul edebileceği asgari barış şartları belirlendi. Millî Mücadele'nin programı yasal hale getirildi. İtilaf Devletleri ile yapılacak barış antlaşmasının ilkeleri belirlenmiş oldu. Ayrıca bu belgeyle kapitülasyonlar, mali ve ekonomik müdahaleler, siyasi dayatmalar reddedilmiş; siyasi bağımsızlığın yanı sıra ekonomik bağımsızlıktan da ödün verilemeyeceği kararlı bir şekilde vurgulanmıştır.

1-Mustafa Kemal kendisini niçin meclis başkanlığına seçtirmek istemiştir? Açıklayınız.

2-Mustafa Kemal'in mecliste "Müdafaa-i Hukuk" adıyla bir grup kurulmasını istemesinin sebebi nedir? Açıklayınız.

İstanbul'un Resmen İşgali (16 Mart 1920)

İtilaf Devletleri 17 Şubat 1920'de kamuoyuna açıklanan Misak-ı Milli kararlarını beklentilerine aykırı buldular ve bu kararları geri alması için Mebusan Meclisine baskı yaptılar. Maraş Zeytun'da meydana gelen olayları bahane eden İngilizlerin Osmanlı Devleti'ne yaptığı baskılar sonucunda Ali Rıza Paşa Hükûmeti istifa etti (3 Mart 1920). Yeni hükûmet Salih Paşa tarafından kuruldu. Baskı ve tehditlerini giderek artıran İtilaf Devletleri, 150 Türk aydınını tutukladı ve bir gün sonra İstanbul'u resmen işgal ettiler (16 Mart 1920).

??

Telgrafçı Manastırlı Hamdi Bey (1891-1945)

1891'de Manastır'da doğdu. 1911'de Dere-i Bala kasabasında telgraf memurluğuna başladı. 1912'de Sırpların Manastır'ı işgali üzerine ailesiyle İstanbul'a göç etti. 1919'da İstanbul Merkez Postanesinde telgraf memuru olarak göreve başladı. Hamdi Bey, 16 Mart 1920'de İngilizlerin İstanbul'u işgali sırasında güç şartlar altında, işgali Mustafa Kemal'e bildirdi. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Hamdi Bey'e istiklal madalyası verildi. Soyadı Kanunu çıkınca Mustafa Kemal ona İstanbul'un işgal gününü hatırlatan "Martonalı" soyadını verdi. 1945'te Kon-ya'da öldü (Görsel 2.55).

(www.pttcocuk.gov.tr) (Düzenlenmiştir.)

Görsel 2.55: Telgrafçı Manastırlı Hamdi Bey Anısına Basılmış Posta Pulu

İtilaf Devletleri, işgal sabahı Sadrazam Salih Paşa'ya nota vererek şehri işgal edeceklerini bildirdiler. Aynı gün İngilizler Şehzadebaşı Karakolu'nu basarak Türk askerlerini şehit ettiler. Postaneleri denetim altına alarak Anadolu ile haberleşmeyi kestiler. Devlet dairelerine girdiler. Milli Mücadele taraftarı olan asker, memur ve gazetecileri tutukladılar. Mebusan Meclisinin akşam oturumunda da meclisi basarak bazı milletvekillerini tutuklayıp Malta Adası'na sürgüne gönderdiler.

Mustafa Kemal, İstanbul'un işgalini Telgrafçı Manastırlı Hamdi Bey'den dakika dakika öğrenmiştir ve olayı bütün Anadolu'ya duyurmuştur (Görsel 2.56). Çeşitli ülkelerin meclislerine çektiği telgraflarla işgali protesto eden Mustafa Kemal şu tedbirleri almıştır:

- İstanbul'la haberleşme kesildi.
- Halkın işgale karşı mitingler yapması ve protesto telgrafları göndermesi sağlandı.
- İstanbul'daki tutuklamalara karşılık olarak Anadolu'daki İtilaf Devletleri subayları tutuklandı.
- İşgalci devletlerin, İstanbul ve Adana'dan Anadolu'ya yapacakları sevkıyatı önlemek için Geyve ve Ulukışla civarındaki demir yolları tahrip edildi.
- Anadolu'da bulunan resmi ve sivil bütün kurumların para ve kıymetli eşya miktarları tespit edildi ve bunların İstanbul'a gönderilmesi yasaklandı.

Görsel 2.56: İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u Resmen İşgali, 16 Mart 1920

?

İtilaf Devletleri, Mebusan Meclisini dağıtarak neyi yok saymışlardır? Açıklayınız.

Tarihte kurulmuş Türk devletlerindeki meclis isimleri nelerdir? Araştırınız.

Görsel 2.57: Büyük Millet Meclisinin Açılışı, 23 Nisan 1920

Soruları, 24 Nisan 1920 tarihli Mustafa Kemal'in önergesine göre cevaplayınız.

1-Büyük Millet Meclisinin hangi yetkileri kullanması güçler birliği ilkesini benimsediğini gösterir? Söyleyiniz.

2-Meclisin geçici olmadığını, sürekliliğini gösteren madde hangisidir? Söyleyiniz.

3-Önergenin hangi maddeleri millî egemenlik ilkesiyle ilgilidir? Söyleyiniz.

4-Gelecekte saltanat ve halifeliğin kaldırılacağını işaret eden madde hangisidir? Söyleyiniz.

Büyük Millet Meclisinin Açılması (23 Nisan 1920)

İstanbul'un resmen işgali ve Mebusan Meclisinin dağıtılması, Mondros'ta fiilen yıkılan Osmanlı Devleti'nin sona doğru yaklaştığını gösteriyordu. Bu gelişmeler üzerine millî egemenliğe dayalı bir devlet kurmayı amaçlayan Mustafa Kemal, Anadolu'da millî bir meclis kurmak için çalışmalarına başladı. Bu amaçla 19 Mart 1920'de yayımladığı bir genelge ile bütün yurtta seçimlerin yapılmasını istedi. Aynı genelgede Mebusan Meclisi için seçilmiş olan ve İstanbul'daki tutuklamalardan kurtulan milletvekillerinin de Ankara'ya gelerek meclise katılabileceklerini bildirdi. Seçimlerin tamamlanması üzerine seçilen milletvekilleri ve İstanbul'dan gelen milletvekillerinin katılımıyla 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da Büyük Millet Meclisi açıldı (Görsel 2.57).

Büyük Millet Meclisinin en yaşlı üyesi olan Sinop Milletvekili Şerif Bey geçici başkan olarak meclisi açtı. Şerif Bey'in meclisi açış konuşmasından bir bölüm şöyledir:

“...Bu yüce meclisin en yaşlı başkanı sıfatıyla Allah'ın izniyle milletimizin iç ve dış tam bağımsızlık dahilinde kaderini doğrudan üstlendiğini ve idare etmeye başladığını bütün dünyaya ilan ederek Büyük Millet Meclisini açıyorum...”

(www.tbmm.gov.tr) (Sadeleştirilmiştir)

İlk meclisin adı ile ilgili tartışmalar şöyledir:

“...Ankara'da açılacak olan meclisin ismi de birçok tartışmaya konu olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, henüz yayımladığı seçim ile ilgili ilk tebliğde 'Meclis-i Müessisan' derken K. Karabekir Paşa buna karşı çıkarak bu ismi fazla kışkırtıcı bulmuştur. Hamdullah Suphi Bey 'Kurultay' derken, son Osmanlı Mebusan Meclisi Başkanı Celaleddin Arif Bey 'Meclis-i Kebir-i Millî' önerilerini getirmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın 'Büyük Millet Meclisi' adı kabul edilmiş ve zaman içerisinde alışılmıştır...”

(www.sdu.edu.tr)

24 Nisan 1920 tarihinde Mustafa Kemal meclis başkanlığına seçildi ve aynı gün mecliste kabul edilen önergesiyle meclisin çalışma prensipleri oluşturuldu. Bu önergeyle kabul edilen meclisin çalışma ilkeleri şunlardır:

- Hükûmet kurmak zorunludur.
- Geçici bir hükûmet başkanı tanımak veya padişah vekili atamak doğru değildir.
- Büyük Millet Meclisinin üstünde bir kuvvet yoktur.
- Mecliste toplanan millî iradeyi vatanın geleceğine egemen kılmak esastır.
- Büyük Millet Meclisi yasama ve yürütme yetkilerini kendisinde toplamıştır.
- Meclis içinden seçilecek ve vekil olarak görevlendirilecek bir kurul hükûmet işlerini yürütür. Meclis başkanı aynı zamanda bu kurulun da başkanıdır.
- Padişah ve halife baskılardan kurtulduktan sonra meclisin düzenleyeceği kanuna göre yerini alır.

Olağanüstü yetkilere sahip olan Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla Temsil Heyeti'nin görevi sona erdi. Türk milletinin tarihinde yeni bir dönem başladı. Millî egemenliğe dayalı bir devletin temelleri atıldı. İhtilalci bir karakter taşıyan bu meclis, güçler birliği ilkesini ve meclis hükûmeti sistemini esas almıştır. Halkın her kesiminden temsilcilerin yer aldığı bu demokratik meclisin öncelikli amacı Misak-ı Millî'yi gerçekleştirmek ve millî bağımsızlığı sağlamaktır. Bu nedenle mecliste siyasi partilere yer verilmemiştir. Çünkü bağımsızlık savaşının yapılacağı bir ortamda siyasi çekişmelerden uzak durmaya özen gösterilmiştir. Millî birlik ve beraberlik ruhu etrafında birleşilmiştir (Görsel 2.58).

Görsel 2.58: Mustafa Kemal Paşa'yı Görmek İçin Meclis Önünde Toplanan Halk

- (1) 23 Nisan 1920'de açılan BMM yasama, yürütme ve yargı yetkilerini kendinde toplamıştır.
- (2) Meclis, yasaları yapmak ve bunları kendi arasından seçtiği hükûmet üyelerine uygulamakla iki yetkisini doğrudan doğruya kendisi kullanıyordu. BMM, alınan kararların uygulanabilmesi için kendi içinden seçilerek 11 üyeden oluşturulan yürütmeye "İcra Vekilleri Heyeti", üyelerine de BMM'ye karşı sorumlu olduklarından "nazır" veya "bakan" denmeyip sadece "vekil" deniyor ve bunlar hükûmeti meydana getiriyordu. İcra Vekilleri Heyeti'nin başkanı BMM'nin de başkanıydı.
- (3) İlk mecliste asker, memur, din adamı, çiftçi, tüccar, aşiret başkanı gibi toplumun değişik kesimlerinden milletvekilleri bulunuyordu.
- (4) BMM'nin öncelikli amacı ülkeyi işgallerden kurtarmaktı.
- (5) BMM, ilk olarak Anadolu'daki asayişsizliği ortadan kaldırmak için harekete geçti ve 29 Nisan'da "**Hıyanet-i Vataniye Kanunu**"nu çıkardı.
- (6) Büyük Millet Meclisi, tam bağımsızlığı elde etmek için Millî Mücadele'yi başlatan ve yöneten bir meclis olarak tarihi bir görev gerçekleştirdi.
- (7) Büyük Millet Meclisi Ankara'da toplandı.

Yukarıdaki cümlelerin yanında bulunan rakamları, tablodaki ilgili oldukları kavramların altına yazınız.

Savaş meclisi	Karma meclis	Güçler birliği ilkesi
.....		
Tam bağımsızlık	Meclis hükûmeti	Yasama yetkisi
.....		

7. BÜYÜK MİLLET MECLİSİNE KARŞI İSYANLAR

Meclisin açılmasından sonra 2 Mayıs 1920 tarihinde meclis hükûmeti (icra vekilleri heyeti) kuruldu. 11 bakandan oluşan hükûmet üyeleri meclis tarafından seçilmiştir. Bu hükûmette Genelkurmay Başkanlığı da bakanlıklardan birisi olarak yer almıştır.

Büyük Millet Meclisinin amacı tam bağımsızlığı ve millî egemenliği sağlamaktır. Dördüncü kez kurulan Damat Ferit Hükûmeti, çalışmalarını bu amaçlar doğrultusunda sürdüren Ankara Hükûmeti'ne karşı tavrını sertleştirdi. İstanbul Hükûmeti, Millî Mücadele hareketine ve meclise karşı halkı kışkırtarak Anadolu'nun çeşitli yerlerinde isyanların çıkmasında etkili oldu (Harita 2.5).

Harita 2.5: BMM'ye Karşı Çıkan İsyânlar

İtilaf Devletleri, Türk milletini Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'ne karşı isyana kışkırtmak için birçok faaliyet içinde yer almıştır. İsyancıları daha etkili hale getirmek için Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi'ye fetva yayımlatan İstanbul Hükûmeti, halkın dini duygularını istismara yönelmiştir. İtilaf Devletleri'ne ait uçaklarla Anadolu'ya dağıtılan bu fetvada Mustafa Kemal ve Millî Mücadele yanlıları vatan haini ve din düşmanı ilan edildi. Ayrıca İngilizler Anadolu'daki otorite boşluğundan yararlanarak Boğazlardaki konumlarını güçlendirmek amacıyla isyanları desteklediler.

Azınlıklar, İtilaf Devletleri'nin kışkırtmalarıyla bulundukları bölgelerde bağımsız devlet kurmak için ayaklandılar. Bazı Kuvâ-yı Millîye birliklerinin düzenli orduya katılmak istememeleri ve başına buyruk hareket etmeleri isyan etmelerine yol açtı. Uzun süren savaşlarda yorğun düşen halkın bir kesiminin Millî Mücadele ve tam bağımsızlığa inanmamaları da isyanların nedenlerinden sayılabilir.

Büyük Millet Meclisine karşı başlıca şu isyanlar çıkmıştır:

BÜYÜK MİLLET MECLİSİNE KARŞI ÇIKARILAN İSYANLAR			
Doğrudan, İstanbul Hükûmeti tarafından çıkarılan isyanlar	İstanbul Hükûmeti ve İtilaf Devletleri'nin kışkırtmalarıyla çıkan isyanlar	Kuvâ-yı Millîyeci olup sonradan isyan edenler	Azınlıkların çıkardığı İsyânlar
Anzavur İsyanı Kuvâ-yı İnzibatiye (Halifelik Ordusu)	Bozkır İsyanı Bolu, Düzce, Hendek, Adapazarı İsyanları Çapanoğlu İsyanı Millî Aşireti İsyanı Çopur Musa İsyanı Koçgiri İsyanı Cemil Çeto İsyanı Ali Batı İsyanı	Ethem Bey İsyanı Demirci Mehmet Efe İsyanı	Ermeni İsyanları Rum (Pontus) İsyanları

Büyük Millet Meclisinin İsyanlara Karşı Aldığı Tedbirler

Büyük Millet Meclisi isyanları bastırmak ve otoritesini sağlamak için çeşitli tedbirler almıştır. Öncelikle, İstanbul Hükûmeti'yle resmi ilişkiler kesildi. İstanbul Hükûmeti'nin yayımladığı fetvaya karşı Ankara Müftüsü Rifat (Börekçi) Efendi ve 150 müftünün imzasıyla Millî Mücadele'yi destekleyen fetva yayımlandı. 29 Nisan 1920'de meclis tarafından ayaklananlarla mücadele etmek ve askerden kaçışları önlemek amacıyla Hıyanet-i Vataniye (vatana ihanet) Kanunu çıkarıldı. Bu kanuna göre meclise karşı söz, yazı ve hareketleriyle saldırıda bulunanlar ve ayaklananlar vatan haini sayılmıştı. Daha sonra suçluların yargılanması amacıyla üyeleri milletvekillerinden oluşan İstiklal Mahkemeleri kurulmuştu. Meclis, isyanları bastırırken Batı Anadolu'daki Kuvâ-yı Millîye birliklerine emir vererek suçluların yakalanıp İstiklal Mahkemelerine teslim edilmesini istemişti. Böylece Kuvâ-yı Millîye birliklerinin savunma dışındaki yetkilerini sınırlandırarak isyanların bastırılmasında bu birliklerden yararlanılmıştı.

Türk milletinin bağımsızlık mücadelesi verdiği bir dönemde ortaya çıkan isyanlar millî kuvvetlere zaman ve insan kaybettirdi; millî kuvvetlerin savaş gücünü zayıflattı. Millî Mücadele'nin uzamasına ve Yunan işgalinin Anadolu'nun içlerine kadar yayılmasına sebep oldu. Millî birlik ve beraberliğin sağlanmasında, sosyal hayatta ve savaşma gücünde derin yaralar açtı. Bütün bu olumsuzluklara rağmen meclis, tüm isyanları bastırarak otoritesini güçlendirdi ve Anadolu'da tek hâkim güç haline geldi.

BMM'nin, üyeleri milletvekillerinden oluşan İstiklal Mahkemelerini kurması meclisin hangi yetkiyi kullandığını gösterir? Söyleyiniz.

Anadolu Ajansı'nda çalışan bir gazeteci olduğunuzu varsayalım. İngiliz uçaklarıyla halka dağıtılan fetvanın bazı kesimlerde ortaya çıkardığı olumsuz etkilerini gidermek, halka doğru bilgi aktarmak amacıyla manşeti ve alt başlığı içeren bir gazete sayfası tasarlayınız.

.....

8. SEVR ANTLAŞMASI (10 Ağustos 1920)

I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılan devletlerle yapılan barış antlaşmalarının esasları Paris Barış Konferansı'nda belirlenmiş ve antlaşmalar imzalanmıştı. 1920 yılına gelinmesine rağmen henüz Osmanlı Devleti'yle herhangi bir antlaşma yapılmamıştı. Anadolu'da Türk halkının işgal güçlerine karşı direnişi ve İtilaf Devletleri arasındaki görüş ayrılıkları Osmanlı'yla imzalanacak barışı geciktirmişti.

Misak-ı Milli'nin ilanı ve Ankara'da Büyük Millet Meclisinin açılması üzerine İtilaf Devletleri bir araya gelerek İtalya'nın San Remo kentinde bir konferans düzenlediler (18-26 Nisan 1920). Bu konferansta Osmanlı topraklarının paylaşımı konusunda uzlaşmaya varan ve Sevr'in şartlarını hazırlayan İtilaf Devletleri, bu taslağı Paris'te bulunan Tevfik Paşa başkanlığındaki Osmanlı heyetine sundular. Tevfik Paşa, antlaşma şartlarının çok ağır olduğunu açıkladı ve değiştirilmesi için itirazda bulundu. Osmanlı heyetinin yaptığı itirazlar kabul edilmedi. İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'ni Sevr'in taslağını kabul etmeye zorlamak ve antlaşmanın imzalanmasını hızlandırmak için İngilizlerin desteğindeki Yunan kuvvetlerini **Milne Hattı**'ndan genel saldırıya geçirdiler. Yunan ordusu 22 Haziran 1920 tarihinden itibaren Nazilli, Balıkesir, Bursa, İzmit, Uşak, Alaşehir ve Edirne'yi işgal etti. İngilizler, Mudanya ve Bandırma'ya asker çıkardı. Bu baskı ve zorlamalar karşısında Sevr'in taslağını görüşmek üzere İstanbul'da **Saltanat Şurası** toplandı. Padişah ve Sadrazam Damat Ferit'in de katıldığı bu toplantı sonunda Topçu Feriki (Korgeneral) Rıza Paşa dışındaki şura üyeleri antlaşmanın kabul edilmesine karar verdiler. Bunun üzerine Paris'e giden Osmanlı heyeti 10 Ağustos 1920'de İtilaf Devletleri'yle **Sevr Antlaşması**'nı imzaladı (Görsel 2.59).

Osmanlı Devleti'ni, Sevr Antlaşması'nı imzalamaya zorlayan sebepler nelerdir? Açıklayınız.

Görsel 2.59: Osmanlı Heyeti Sevr Antlaşması'nı İmzalarken

Şartları çok ağır olan Sevr Antlaşması 433 maddeden oluşmaktaydı. Antlaşmada yer alan önemli maddelerden bazıları şunlardır:

- İstanbul ve çevresi ile Anadolu'nun bir bölümü Osmanlı Devleti'nde kalacak fakat azınlıkların hakları gözetilmezse İstanbul, Türklerin elinden alınacak.
- Boğazlar tüm devletlerin gemilerine açık olacak, uluslararası bir komisyon tarafından yönetilecek, bu komisyonda Türk üye bulunmayacak.

Sevr Antlaşması niçin hukuken geçersiz sayılmıştır? Söyleyiniz.

hukuki geçerliliği yoktur. Osmanlı'nın imzaladığı son antlaşmadır. Antlaşma Misak-ı Millî'ye aykırı olması ve Türk milletinin bağımsızlığını yok sayması nedeniyle Büyük Millet Meclisi tarafından da tanınmamış ve kabul edilmemiştir.

Mustafa Kemal “Siyasal bağımsızlığımızı, adli, ekonomik ve mali hayatımızı yok etmeye ve sonucunda yaşama hakkımızı ortadan kaldırmaya yönelmiş Sevr Antlaşması bizce yoktur.” diyerek Sevr Antlaşması'nı kesinlikle tanımadığını belirtmiştir. Antlaşma Türk milleti tarafından da tepkiyle karşılanmış ve reddedilmiştir. Türk milleti asla karamsarlığa düşmemiş, tam tersine direnme gücünü daha da artırmış, işgalcilerle savaşarak onları Anadolu'dan atarak bu antlaşmanın uygulanmasını engellemiş ve onaylamadığını göstermiştir.

İngiliz istihbaratında çalışan ünlü tarihçi Arnold Toynbee (Arnold Toynbi), 1921'de yayımladığı kitapta Sevr hakkında şunları yazıyor:

“Sevr Antlaşması'yla beraber yapılmış olan ve Anadolu'da nüfuz bölgeleri yaratan İngiliz-Fransız-İtalyan üçlü anlaşması, Batı emperyalizminin en şaşırtıcı örneklerinden biridir. Londra'da, San Remo'da ve Sevr'de İtilaf Devletleri temsilcileri ortak bir bölüşme planı hazırlamışlardı. Bu plana göre “Hasta adam”ın yere serilmiş vücudunu yalnız parçalamakla kalmayacaklar, aynı zamanda önemli bölgelerini, limanlarını işgal ederek hayati parçalarını da alıp götüreceklerdi. Bu emperyalizmin bir zaferiydi. Zafer saatinde mükafatlarını isteyen müttefikleri tatmin etmek için Batı Asya'nın en zengin bölgeleri bunlara koparılıp verilecekti.

Türkiye yenilmiş ve yıkılmıştı...

Sevr Antlaşması gereğince Türkiye, en zengin ve verimli bölgelerinden yoksun bırakılacak ve küçük bir sultanlık olarak Anadolu'nun ortasında alçaltıcı bir yalnızlık içinde yaşamaya mahkum edilecekti.”

Tonybee, Sevr Antlaşması'na Türkiye'deki tepkiyi şöyle anlatır:

“Fakat antlaşma barış değil savaş getirecekti. İmzalandığı gün Türkiye'de millî matem ilan edilmişti. İstanbul gazetelerinin hepsi siyah çerçevelerle çıkmıştı. Şehrin İstanbul yakasındaki bütün eğlenceler yasaklanmış, dükkanlar kapatılmış, bütün gün camilerde memleketin kurtuluşu için dualar edilmişti.”

(Taha Akyol, 1919-1920 Mondros, Sevr ve Kuva-yı Millîye, s.276-277)

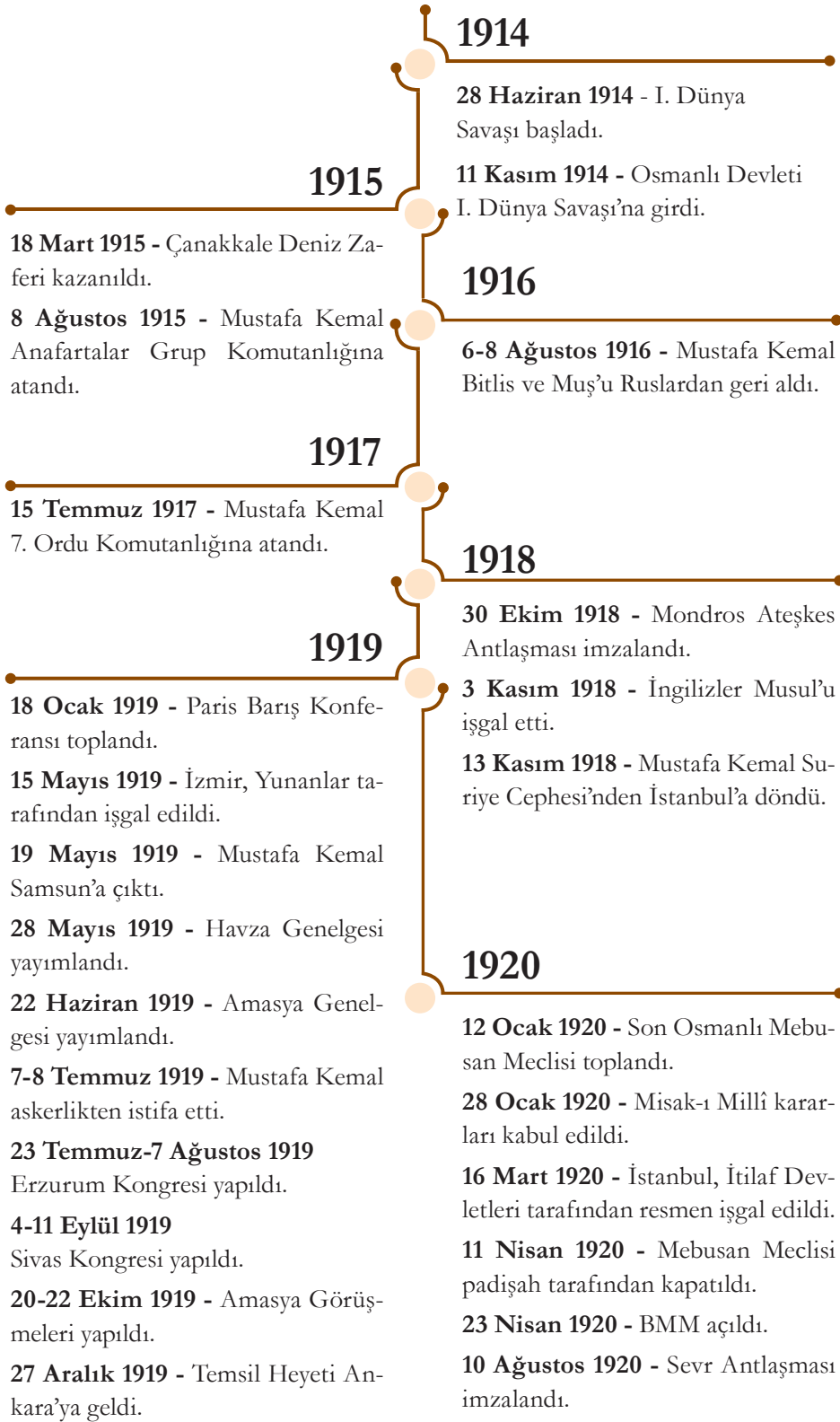
Soruları yukarıdaki metne göre cevaplayınız.

1-Arnold Toynbee, Sevr Antlaşması'nı neden emperyalizmin zaferi olarak görmüştür? Yazınız.

2-Londra, San Remo ve Sevr'in ortak özelliği nedir? Yazınız.

3-Arnold Toynbee'ye göre Sevr Antlaşması barış değil savaş getirecektir. Tonybee'nin Sevr Antlaşması ile ilgili bu tespitini antlaşmanın maddelerini dikkate alarak açıklayınız.

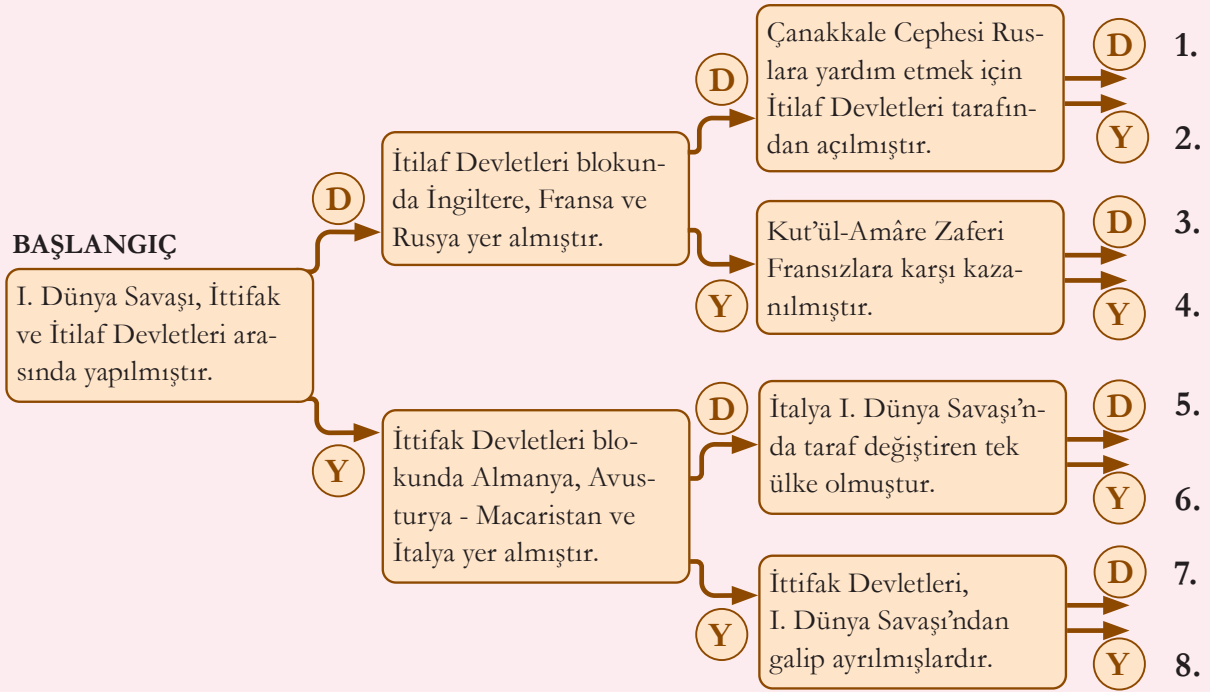
1914-1920 yılları arasındaki bazı önemli gelişmeler şunlardır:

2. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıda I. Dünya Savaşı'yla ilgili bazı doğru ve yanlış bilgiler verilmiştir. İlk bilgidan başlayıp doğru (D) veya yanlış (Y) olduğuna karar verdiğinizde okları takip ederek ulaştığınız çıkışı işaretleyiniz.

ÇIKIŞ

B. Aşağıda Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda savaştığı cepheler verilmiş ve bu cephelere ait özellikler sorulmuştur. Bu sorularla ilgili cevaplarınızı boşluklara yazınız.

a. Romanya Cephesi	b. Makedonya Cephesi	c. Galiçya Cephesi
ç. Kanal Cephesi	d. Kafkas Cephesi	e. Hicaz-Yemen Cephesi
f. Suriye-Filistin Cephesi	g. Irak Cephesi	h. Çanakkale Cephesi

1-Osmanlı Devleti'nin sınırları dışında müttefiklerine yardım etmek amacıyla savaştığı cepheleri simgeleyen harfleri yazınız.

.....

2-Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndaki taarruz cephelerini simgeleyen harfleri yazınız.

.....

3-Mustafa Kemal'in görev yaptığı cepheleri simgeleyen harfleri yazınız.

.....

4-Kut'ül-Amâre Zaferi'nin yaşandığı cepheyi simgeleyen harfi yazınız.

.....

5-Rusların savaştan çekilmesinde etkili olan cepheyi simgeleyen harfi yazınız.

.....

6-Mustafa Kemal'in Bitlis ve Muş'u Rus işgalinden kurtardığı cepheyi simgeleyen harfi yazınız.

.....

C. Sözcük Avı:

Aşağıdaki soruların cevaplarını sözcük avı bulmacasından bularak boş bırakılan yere yazınız.

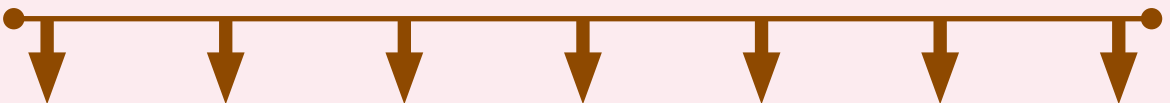
K P A I H I Y A N E T İ V A T A N İ Y E
U K İ L İ K Y A A V S I M I L Y S Y M E
V H İ Ğ İ W Y A B L M I T L Y Ü S R A R
A J V Z T S İ Z V N S O Y E H R A M V Z
Y M G O K M Y L S O R A N P M Ü K I R U
I Ş A L İ F Ü A S F U E S I Ç T I L İ R
M S S T Z T F O G O U C F L D M M L M U
İ R F E K I L I C E N R U M O E I I İ M
L K I M S B P T L N N İ Y G E R L K R K
L Z O S E V R H E M P E L J E Z E O A O
İ I K I R C Z M O B D A L K M J I N A N
Y K F L E K E C R V D S O G E P Z G B G
E E M H T Y I L S N N I Ş Ü P L Z R Ğ R
L T M E Z O M H A Y J Z T L M S E E A E
A R H A I V Y M C O T J G J K I I R Z S
M O C E G G Y A Y N O D E K A M Z N İ İ
G İ B T Ç A N A K K A L E C E P H E S İ
H L S I R B İ S T A N V K A N S H T A V
T H A V Z A G E N E L G E S İ V Z G Z C
H T E M S İ L H E Y E T İ M O N D R O S

7-Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda kutsal toprakları savunmak amacıyla İngilizlerle savaştığı cephe	
8-Mustafa Kemal'in Samsun'dan sonra ilk gittiği yerde yayımladığı belgenin adı	
9-Toplanış şekli bakımından bölgesel, alınan kararlar bakımından millî olan kongrenin adı	
10-Düzenli ordu kuruluncaya kadar işgalcilere karşı Anadolu'yu savunan düzen-siz birliklerin genel adı	
11-ABD başkanının I. Dünya Savaşı sonlarına doğru yayımladığı belge	
12-BMM'ye karşı çıkan isyanları bastırmak için çıkarılan kanun	
13-Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı sonunda İtilaf Devletleri'yle imzaladığı barış antlaşması	
14-Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı sonunda imzaladığı ateşkes antlaşması	
15-Amasya Genelgesi'nde söz edilen, Erzurum Kongresi sırasında oluşturulan kurulun adı	
16-Mondros Ateşkes Antlaşması'na göre işgal edilen Adana ve çevresinin genel adı	
17-Osmanlı Devleti'nin en büyük savunma cephesi olup I. Dünya Savaşı'nın uzatmasına neden olan cephe	
18-Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Batı Anadolu'da Büyük Yunanistan kurma amacı taşıyan cemiyet	
19-Almanya ve Fransa arasında sorun oluşturan, demir ve kömür madenleri bakımından zengin olan bölgenin adı	
20-I. Dünya Savaşı'nın başlamasına neden olan devletin adı	

Ç. Tablodaki harflerle gösterilen olayları ilgili alanlara yazınız.

	<i>Amasya Genelgesi</i>	<i>Havza Genelgesi</i>	<i>Sivas Kongresi</i>	<i>Sevr Antlaşması</i>	<i>Erzurum Kongresi</i>	<i>Mondros Ateşkes Antlaşması</i>	<i>Misak-ı Millî Belgesi</i>
	A	B	C	Ç	D	E	F
	Verilen olayların altındaki harfleri, aşağıdaki olaylarla ilgili bilgilerin yanına yazınız. (Bir harfi birden fazla kullanabilirsiniz.)						
21	İrade-i Millîye gazetesinin çıkarılmasına karar verilmiştir.						
22	Temsil Heyeti'nin yetkileri tüm yurdu kapsayacak şekilde genişletilmiştir.						
23	Mustafa Kemal'in askerlik mesleğinden istifa ettikten sonra katıldığı Millî Mücadele hazırlık dönemi ilk faaliyetidir.						
24	Osmanlı Devleti'nin fiilen yıkıldığını gösteren belgedir.						
25	Millî egemenlikten üstü kapalı bir şekilde ilk kez söz edilen belgedir.						
26	İlk defa millî sınırlardan söz edilen belgedir.						
27	Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı sonunda imzaladığı ancak hukuken geçersiz olan antlaşmadır.						
28	Batı Trakya ile Kars, Ardahan ve Batum'da halk oylaması yapılmasını bildiren belgedir.						
29	Millî Mücadele'nin amacı, gerekçesi ve yönteminin belirlendiği belgedir.						
30	Sadece Doğu Anadolu'daki millî cemiyetleri birleştiren kongredir.						
31	Albayrak gazetesinin çıkarıldığı şehirde yapılan kongredir.						
32	Doğu Anadolu'da iki yeni devletin kurulması kararının yer aldığı belgedir.						
33	Batı Cephesi Genel Kuvâ-yı Millîye Komutanlığına Ali Fuat Paşa'nın görevlendirilmesini belirten belgedir.						
34	İlk defa İstanbul Hükûmeti'nin görevini yerine getiremediğinden söz edilen belgedir.						
35	İlk defa geçici bir hükûmet kurulacağını belirten kongredir.						
36	Manda ve himayenin kesin olarak reddedildiği kongredir.						
37	Temsil Heyeti'nin ilk kez oluşturulduğu kongredir.						
38	Mustafa Kemal'in Samsun'dan ayrıldıktan sonra yayımladığı ilk genelgedir.						
39	İstanbul Hükûmeti'nin Ali Galip'i görevlendirerek toplanmasını engellemek istediği kongredir.						
40	Osmanlı ordularının derhal terhis edilmesinden söz edilen antlaşmadır.						
41	Toplanma amacı, toplanma şekli ve aldığı kararlar bakımından millî olan kongredir.						
42	Tüm yurttaki millî cemiyetlerin birleştirildiği kongredir.						
43	İşgallere karşı miting ve protestolar yapılmasının istendiği Millî Mücadele'nin ilk genelgesidir.						
44	Mustafa Kemal'in İstanbul Hükûmeti tarafından görevden alınmasına ve daha sonra askerlikten istifa etmesine sebep olan olaydır.						

D. Yukarıdaki tabloda altında harfler yazan olayları kronolojik olarak sıralayınız.

E. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

45-Mondros Ateşkes Antlaşması'nda

Sınırların denetlenmesi ve iç düzenin korunması için gerekli olan kuvvetler haricinde Osmanlı ordusu derhal terhis edilecek, ordunun savaş gemilerine, silah ve cephanesine el konulacak.

kararının alınmasıyla İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'ni hangi haktan yoksun bırakmayı amaçlamışlardır? Yazınız.

.....

46-Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanması sonrasında başlayan işgallere karşı İstanbul Hükûmeti teslimiyetçi bir politika izlemiştir. Halk, işgaller karşısında silahlı direniş örgütleri kurarak mücadele etmiştir. Dağınık ve düzensiz olan bu milis kuvvetler yer yer başarılar elde etmiş olsalar da düşmanı yurttan atacak güce sahip değildi.

Yukarıdaki paragrafta söz edilen milis kuvvetlere ne ad verilir? Yazınız.

.....

47-Türkler hakkında dünyada yapılan haksız propagandaları engellemek ve işgallerin haksızlığını dünyaya duyurmak amacıyla kurulmuştur.

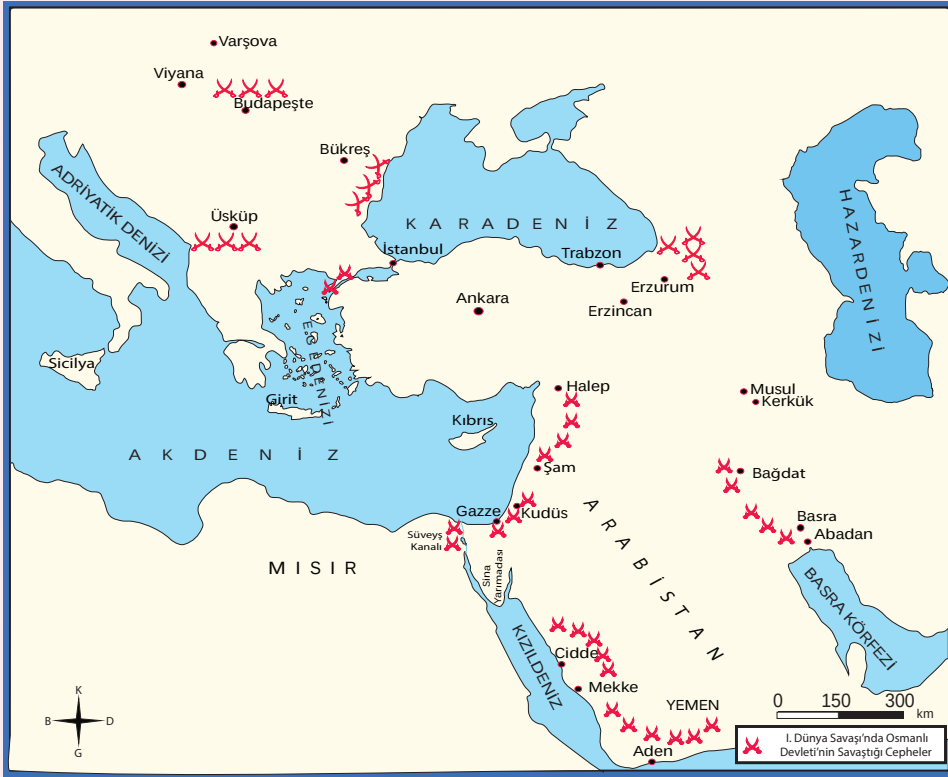
Basın, yayın yoluyla Millî Mücadele'ye destek olan bu millî cemiyetin adı nedir? Yazınız.

.....

F. Aşağıda harflerle gösterilen kavramları ilgili oldukları gelişmeyle eşleştiriniz.

I. BMM'nin açılması	a. Millî birlik
II. Misak-ı Millî'nin kabulü	b. Millî bağımsızlık
III. Müdafaa-i hukuk cemiyetlerinin birleştirilmesi	c. Millî egemenlik
IV. İşgallerin protesto edilmesi	ç. Millî bilinç

G. I. Dünya Savaşı'nda, Osmanlı Devleti'nin savaştığı cephelerin adlarını haritada (X) sembolüyle gösterilen yerlere yazınız.

H. Aşağıdaki soruları cevaplayınız

Azınlıkların Kurduğu Cemiyetler	Millî Cemiyetler
1. İtilaf Devletleri tarafından desteklenmişlerdir.	4. Bağımsız devlet kurmayı amaçlamışlardır.
2. Millî Mücadele'nin teşkilatlanmasını sağlamışlardır.	5. İşgallerin haksızlığını dünya kamuoyuna duyurmaya çalışmışlardır.
3. Anadolu'nun işgaline zemin hazırlamışlardır.	6. Bu cemiyetlerin birçoğu bölgesel kurtuluşu hedeflemişlerdir.

48-Yukarıdaki tabloda yer alan başlıkların altındaki bilgilerin doğru olması için hangilerinin yer değiştirmesi gerekir?

- A) 1 ve 3 B) 2 ve 4 C) 2 ve 5 D) 3 ve 6

49-Mustafa Kemal'in 9. Ordu Müfettişliği ile elde ettiği görev ve yetkilerinin İstanbul Hükûmeti tarafından geri alınmasında Amasya Genelgesi'nin özelliklerinden hangisi daha çok etkili olmuştur?

- A) Millî Mücadele'nin gerekçesini belirtmesi
B) Sivas'ta millî bir kongrenin toplanmasını kararlaştırması
C) Kongrelere katılacak delegelerin kimliklerini gizlemelerinin istenmesi
D) Millî egemenliğe vurgu yapması

50-İstanbul Hükûmetleri Mustafa Kemal'in Millî Mücadele yolundaki çalışmalarına zaman zaman engel oluyordu. Bu amaçla Mustafa Kemal başta olmak üzere Millî Mücadele'ye destek veren herkes vatan haini ilan edilmişti. Tüm bu güçlülere rağmen Mustafa Kemal, Türk milleti ile birlikte düşmana karşı mücadele ederek ülkeyi düşman işgalinden kurtarmıştır.

Parçaya göre Mustafa Kemal'le ilgili olarak aşağıdaki bilgilerden hangisine ulaşılabılır?

- A) En zor şartlarda bile mücadele azmini hiç yitirmediğine
B) İstanbul Hükûmeti'yle iş birliği yaptığına
C) İstanbul Hükûmeti'nin tavrının Mustafa Kemal'i karamsarlığa düşürdüğüne
D) Halk ile birlikte hareket etmediğine

51-Ünlü Tarihçi Bernard Lewis'e göre

"... Bu antlaşma pek insafsızdı. Türkiye'yi, en zengin illerini ilhak eden devletlerin ve ulusların insaflarına dayanarak yaşayabilecek; caresiz, kötürüm ve gölge bir devlet halinde bırakacaktı. Yenilmiş Almanya'ya empoze edilenden çok daha ağır olup Türk halkına yaşama hakkı tanııyordu..."

Bernard Lewis'in sözünü ettiği bu antlaşma aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Gümrü Antlaşması B) Sevr Antlaşması
C) Mondros Ateşkes Antlaşması D) Moskova Antlaşması

52-BMM'nin açılmasından kısa bir süre sonra, ülke içinde İtilaf Devletleri ve İstanbul Hükûmeti tarafından desteklenen isyanlar çıkarılmıştır. Çıkarılan isyanlar, Millî Mücadele'yi olumsuz etkilemiştir. BMM bu isyanları önlemek, huzur ve asayiş ortamını yeniden sağlamak amacıyla bazı önlemler almıştır.

Aşağıdakilerden hangisi BMM'nin aldığı bu önlemlerden biri değildir?

- A) Hıyanet-ı Vataniye Kanunu'nun çıkarılması B) İstiklal Mahkemelerinin kurulması
C) Kuvâ-yı Millîye'nin kurulması D) Din adamları tarafından fetvalar hazırlanması

53-“Siyasi yalnızlıktan kurtulmak, mevcut topraklarını korumak ve yakın dönemde kaybettiği toprakları geri almak isteyen Osmanlı Devleti ...”

Verilen paragraf aşağıdaki cümlelerin hangisiyle tamamlanabilir?

- A) İttifak Devletleri’nin yanında I. Dünya Savaşı’na girdi.
- B) Londra Konferansı’na katıldı.
- C) İngiltere ile ittifak antlaşması yaptı.
- D) Brest-Litovsk Antlaşması’nı imzaladı.

54-Son Osmanlı Mebusan Meclisi 28 Ocak 1920 tarihinde Misak-ı Milli kararlarını alarak vatanın parçalanamaz bir bütün olduğunu temel prensip olarak açıkladı. Buna karşılık Osmanlı yönetimi 10 Ağustos 1920 tarihinde Sevr Antlaşması’nı imzalayarak vatan topraklarının parçalanıp bölünmesine boyun eğdi.

Bu metne göre aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

- A) Alınan kararlardan sonra Mebusan Meclisinin dağıtıldığına
- B) Osmanlı yönetiminin halkın iradesine önem verdiğine
- C) Mebusan Meclisinin aldığı karar sonucu İstanbul’un işgal edildiğine
- D) Osmanlı yönetiminin milletin beklentilerine aykırı hareket ettiğine

55-Wilson İlkeleri’yle I. Dünya Savaşı sonunda yapılacak barış antlaşmalarının hangi ilkeler çerçevesinde oluşturulacağı belirlenmiştir. Bu ilkelerde yer alan “I. Dünya Savaşı öncesi veya savaş sürerken yapılan gizli paylaşma antlaşmaları hukuken geçersiz sayılacaktır.” maddesiyle devletler arası gizli antlaşmaların yapılması önlenmek istenmiştir.

Wilson İlkeleri’nin hangi maddesi bu yargıyı desteklemektedir?

- A) Devletler arası sorunları çözmek için uluslararası bir örgüt kurulacak.
- B) Yeniden devletler yenilenlerden toprak ve tazminat almayacak.
- C) Devletler arası açık diplomasi uygulanacak.
- D) Devletler arası silahlanma yarışına son verilecek

56-(I) Osmanlı yönetimi, Mondros Ateşkes Antlaşması’ndan sonra işgallere karşı sessiz kalıyordu. (II) Yönetime göre işgale direnmek imkânsızdı ve istekler yerine getirilerek uygun şartlarda bir antlaşmaya varılabilirdi. (III) Ülkenin hemen her yerinde kargaşa ve düzensizlik vardı, halk ne yapacağını bilmez durumdaydı. (IV) İşgallerin başlamasıyla birlikte Türk halkı kimseden emir ve talimat almadan vatanını, toprağını savunmaya başladı. Önce Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri’ni kurarak fıkri mücadeleye, ardından Kuvâ-yı Milliye’nin kurulmasıyla da silahlı mücadeleye geçildi.

Yukarıda numaralanmış cümlelerin hangisinde, Osmanlı yönetiminin işgallere karşı duyarsız kalmasının nedeni verilmiştir?

- A) I
- B) II
- C) III
- D) IV

57-Mustafa Kemal’in 8-9 Temmuz 1919 tarihinde askerlik görevinden istifa etmesi aşağıdaki olaylardan hangisinin sonrasında ve öncesinde gerçekleşmiştir?

- A) Havza Genelgesi sonrası, Amasya Genelgesi öncesi
- B) Samsun’a çıkışı sonrası, Havza Genelgesi öncesi
- C) Amasya Genelgesi sonrası, Erzurum Kongresi öncesi
- D) Erzurum Kongresi sonrası, Sivas Kongresi öncesi

MİLLÎ BİR DESTAN: YA İSTİKLAL YA ÖLÜM!

3.
ÜNİTE

“Başkomutan Mustafa Kemal Paşa’nın TBMM’den Cepheye Uğurlanışı”, Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Aydın Erkmən

KONULAR

- 1 MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE DOĞU VE GÜNEY CEPHELERİ
- 2 MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE BATI CEPHESİ
- 3 MAARİF KONGRESİ
- 4 BAŞKOMUTANLIK YASASI VE TEKÂLİF-İ MİLLÎYE EMİRLERİ
- 5 SAKARYA MEYDAN SAVAŞI'NDAN MUDANYA ATEŞKES ANTLAŞMASI'NA MUSTAFA KEMAL
- 6 LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI
- 7 MİLLÎ MÜCADELE'NİN SANATA YANSIMASI

Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır, o satıh bütün vatandır.

Mustafa Kemal

1-Türk halkı, Doğu ve Güney cephelerinde hangi devletlerle mücadele etmiştir? Söyleyiniz.

1. MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE DOĞU VE GÜNEY CEPHELERİ

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra ordunun dağıtılması ve Osmanlı yönetiminin işgallere karşı tedbir alamaması, işgallerin artarak devam etmesine neden oldu. İtilaf Devletleri Sevr Antlaşması'nın imzalanmasıyla Osmanlı Devleti'ni parçalama girişimlerine hız verdi. Ancak, Türk milleti bu antlaşmayı kabul etmedi. Vatan topraklarını savunmak için doğuda Ermenilere, güneyde Fransızlara ve Ermenilere, batıda ise Yunanlara karşı bağımsızlık savaşını başlattı (Harita 3.1). İngiltere ve İtalya'ya karşı bir cephe açılmadı. İtalya'da iç karışıklık yaşanması ve İngilizlerle aralarının bozulması İtalyanlarla savaş ihtimalini zayıflattı. İngilizlerin Türklere karşı Yunanları kullanmaları ve Anadolu'da fazla kuvvet bulundurmamaları bu devletle diplomatik olarak mücadele edilmesine yol açtı.

Harita 3.1: Millî Mücadele'de Doğu, Batı ve Güney Cepheleri

Doğu Cephesi

I. Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nde Ruslardan destek alan Ermeniler, Rusların 1917 Bolşevik İhtilali'yle savaştan çekilmesiyle aradıkları desteği İngiltere, ABD ve Fransa'dan gördü. Batılı devletlerden destek alan Ermeniler, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 24. maddesine ve Wilson İlkeleri'ne dayanarak bağımsız bir devlet kurmak amacıyla harekete geçti.

Paris Barış Konferansı'nda Doğu Anadolu'da ABD mandasında bir Ermenistan Devleti kurulması kararlaştırıldı. Bu durum doğu illerine yönelik Ermeni saldırılarının artmasına neden oldu. Sevr Antlaşması'nda da doğuda büyük bir Ermenistan kurulması kararlaştırıldı. Bu gelişmelerden cesaret alan Ermeniler, Kars ve çevresini işgal ettiler. Bununla yetinmeyen Ermeniler, Erzurum'dan Van'a kadar uzanan bölgelerde hak iddia ettiler. Bu gelişmeler üzerine BMM, 8 Haziran 1920'de doğuda geçici seferberlik ilan etti. 15 Haziran 1920 tarihinde 15. Kolordu Komutanlığının adı Doğu Cephesi Komutanlığına çevrildi ve komutanlığına Kâzım (Karabekir) Paşa atandı (Görsel 3.1).

Görsel 3.1: Musa Kâzım (Karabekir), (1882-1948)

24 Eylül 1920 tarihinde Kâzım (Karabekir) Paşa komutasındaki Türk ordusu, Ermeni saldırılarını önlemek için harekete geçti (Görsel 3.2). Ermeniler yenilgiye uğradı ve barış istemek zorunda kaldı. 3 Aralık 1920’de Büyük Millet Meclisi Hükûmeti’yle Ermenistan arasında **Gümrü Antlaşması** imzalandı. Bu antlaşmaya göre Ermeniler işgal ettikleri yerlerden geri çekilecek, Kars, Sarıkamış, Kağızman, Iğdır, Oltu ve Kulp BMM Hükûmeti’ne bırakılacaktı. Ermeniler, Sevr Antlaşması’nın geçersiz olduğunu kabul edecek ve Doğu Anadolu’ya yönelik toprak taleplerinden vazgeçecekti.

Gümrü Antlaşması’yla Millî Mücadele’nin Doğu Cephesi başarıyla kapanmıştır. Bu antlaşma sonucunda BMM Hükûmeti’nin saygınlığı artmış ve bu cephedeki birliklerin bir kısmı Batı Cephesi’ne nakledilmiştir. BMM’yi uluslararası alanda tanıyan ilk devlet Ermenistan olmuştur. Ermenilere karşı elde edilen bu zafer Millî Mücadele’nin ilk askeri, Gümrü Antlaşması ise ilk siyasi başarısıdır.

Görsel 3.2: 15. Kolordu Komutanlığı Binası, Erzurum, 1920

Doğu Cephesi’nde Ermeniler ile savaş sürerken Wilson, Ermeni meselesini araştırması için General Harbord’ı (Harbırd) bölgeye gönderdi. Harbord’ın tercümanı Hüseyin Pektaş, onun bölgedeki incelemeler sırasındaki izlenimlerini şöyle anlatmaktadır:

“...2 Eylül 1919’da İstanbul’a gelmiş. General Harbord, burada kaldığı dört gün zarfında resmi ve hususi temaslar yapmış. Bu ilk görüşmelerde, Millî Mücadele Hareketi’ne inanmayan, umutsuz, yılmış Türklerin şiddetle ‘Amerikan Mandası’ isteyişleri, generali şaşırtmış. Fakat, ben de yanındayken Anadolu’nun dört bir bucağında bulduğu ve tanık olduğu gerçek durum, General Harbord’un olumlu bir izlenimle isabetli kararlar almasını sağladı. Nitekim, Mustafa Kemal ve Kâzım (Karabekir) Paşalar başta olmak üzere, Rauf Bey, Ahmed Rüstem Bey, Bekir Sami Bey, Kurmay Albay Dadaylı Hâlid Bey gibi kişilerle tanışmıştı. Onların kurtuluş ve istiklal yolundaki inançlı, kararlı, imanlı ve yılmaz tutumlarına tanık olmuştu. General Harbord ve arkadaşları, vazifeli kılındıkları konuda dikkate alınacak ve bu bölgede hesaba katılacak tek ciddi kuvvetin, Mustafa Kemal Paşa’nın liderliğinde Anadolu’daki Millî Mücadele kadrosu olduğu hükmünü kuşkusuz verdiler.” (www.atam.gov.tr) (Düzenlenmiştir.)

Güney Cephesi

İtilaf Devletleri, Mondros Ateşkes Antlaşması’ndan sonra Osmanlı topraklarındaki işgallerini yaygınlaştırdı. Bu antlaşmayla Irak ve Filistin İngiltere’ye, Suriye ve Lübnan Fransa’ya bırakılmıştı. İngilizler, Musul’un işgali konusunda Fransa ile anlaştı. Bunun karşılığında işgal ettikleri Antakya, Urfa, Antep ve Maraş illerini Fransızlara bıraktı. Fransızlar daha önce işgal ettikleri Adana ve Mersin’in yanı sıra İngilizlerin boşalttığı yöreleri işgal etmeye başladı. Fransızlar, Ermenileri de yanlarına alarak yöre halkı üzerindeki baskılarını giderek artırdı. Bölge halkı işgallere karşı Kuvâ-yı Milliye birlikleriyle direnişe geçti. Bölgede düzenli bir ordunun bulunmaması nedeniyle Mustafa Kemal, direnişin daha etkili hale getirilebilmesi için buraya bazı subayları gönderdi. Bölge halkı işgalcilere karşı örgütlendi. Kuvâ-yı Millîye öncülüğünde işgalci Fransızlar ve işbirlikçisi Ermenilere karşı yöre halkı büyük bir bağımsızlık mücadelesi başlattı.

Doğu Cephesi’nin başarıyla kapanması diğer cepheleri nasıl etkilemiştir? Açıklayınız.

İngilizler daha önce işgal ettikleri Antep, Maraş ve Urfa’yı boşaltarak niçin Fransızlara devretmişlerdir? Açıklayınız.

Görsel 3.3: Kurtuluş Anıtı,
Heykeltıraş Fatih Karapınar,
Kahramanmaraş, 2004

Yukarıdaki alıntıya göre bayrağın indirilmesine halk neden tepki göstermiştir? Bayrağın bir millet için önemini göz önüne alarak düşüncelerinizi açıklayınız.

Maraş Savunması

Maraş, 22 Şubat 1919 tarihinde İngilizlerin işgaline uğradı. Şehir 30 Ekim 1919'da İngilizler ile yapılan antlaşma gereği Fransızlar tarafından işgal edildi. Fransızlar bölgedeki Ermenilerle işbirliği yaparak Türk halkına karşı baskı uygulamaya başladılar. Önce **“Sütçü İmam”** olayı, sonrasında 27 Kasım 1919'da Maraş Kalesi'ndeki Türk bayrağının işgalci Fransızlarca indirilmesi Maraş halkının bağımsızlık duygularını uyardı. Böylece işgalcilere karşı Kuvâ-yı Millîye birlikleriyle beraber yöre halkı silahlı direnişe başladı (Görsel 3.3).

Maraş Kalesi'ndeki Türk bayrağının indirilmesi:

“...Maraş'ta Ulu Cami'de cuma namazı kılmak için toplanan halk, kalede dalgalanan Türk bayrağının indirildiğini görmüştür. Halktan 'Bayraksız namaz kılınmaz.' seslerinin yükselmesi üzerine, Ulu Cami İmamı Rıdvan Hoca halkın görüşlerine tercüman olmuş ve 'hürriyeti elinden alınmış bir milletin cuma namazı kılamayacağını' bildirmiştir. Bunun üzerine halk, Maraş Kalesi'ne doğru sel gibi akmaya ve kaleye tırmanmaya başlamıştır...” (Yaşar Akbıyık, *Millî Mücadelede Güney Cephesi Maraş*, s.132) (Düzenlenmiştir.)

Maraş'ın Fransız işgalinden kurtarılması için bölgedeki Kuvâ-yı Millîye birlikleri asker ve silah bakımından güçlendirildi. Şehrin düşman işgalinden kurtarılması için yaşlılar, kadın ve çocuklara varıncaya kadar bütün Maraş halkı millî kuvvetlerle birlikte canla başla büyük bir mücadeleye giriştiler. Fransızlar ve Ermenilere karşı 22 gün sürdürülen başarılı mücadeleler sonucunda şehrin önemli bir kısmına hâkim olundu. Düşmana karşı olağanüstü bir direniş gösterildi. Bu direniş karşısında şehirde tutunamayan Fransızlar 11 Şubat'ı 12 Şubat'a bağlayan gece, şehirden çıkarıldı. Böylece fedakâr Maraş halkı Fransız işgalinden kurtulmuş oldu.

Sütçü İmam

Maraş'ta doğmuştur. Asıl adı Ali, lakabı Hacı İmam'dır. Maraş'ın Uzunoluk Mescidi'nde imamlık yaparken aynı zamanda süt sattığı için “Sütçü İmam” olarak biliniyordu. Fransız desteğindeki Ermeni kuv-

vetlerinin şehri işgal ettiği sırada Müslüman kadınlara sarkıntılık edilmesi üzerine çıkan olaylarda, bir Fransız askerini öldürmüş ve Maraş'ta bağımsızlık mücadelelerinin öncüsü olmuştur. Şehrin işgalden kurtarılmasından sonra belediye tarafından kaledeki topun idaresiyle görevlendirilmiştir. Abdülmecit Efendi, TBMM tarafından halife seçilince 101 pare kutlama atışı yapılması görevi ona verilmiş ve bu görevi yaptığı sırada barutun ateş alması sonucu yaralanarak 22 Kasım 1922'de vefat etmiştir.

Görsel 3.4: Sütçü İmam,
(?-1922)

(www.kahramanmaraş.gov.tr)
(Düzenlenmiştir.)

Urfa'nın Kurtuluşu

İngilizler önceden imzaladıkları gizli antlaşmalara ve Mondros Ateşkes Antlaşması'na dayanarak 24 Mart 1919'da Urfa'yı işgal etti. İngilizler işgal ettikleri şehri yaptıkları antlaşma gereği Fransızlara devretti. Fransızlar 30 Ekim 1919'da Urfa'yı işgal etti. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde ve Urfa'da işgale karşı tepkiler ortaya çıktı. Bunun üzerine Fransızlar işgalin geçici olduğunu açıkladı. Amaçlarının barışı sağlamak olduğunu duyurdular. Barış antlaşması yapılıncaya şehri terk edeceklerini bildirdiler. Fransızlar bu açıklamalarına rağmen şehirdeki Türk idaresine müdahaleye başlamışlardı.

Bölgedeki silahlı bazı Ermenilerin halka yönelik kışkırtıcı davranışları artış gösterince şehirde işgalcilere karşı savunma hazırlıkları başladı. Urfa Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey ile Belediye Başkanı Hacı Mustafa Bey'in liderliğinde kurulan Urfa Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Fransızlara karşı mücadeleye girişti (Görsel 3.5).

Fransızların çevre halkına yönelik özellikle bazı aşiretler üzerinde yoğunlaşan bölücülük faaliyetleri başarıya ulaşamadı. Urfa halkı, Fransızlara karşı tek vücut olup başarılı mücadeleler verdi. Bu başarıların kazanılmasında Urfa Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Ali Saip (Ur-savaş) Bey'in önemli bir katkısı oldu. Ali Saip, bölge halkına ve aşiret reislerine mektuplar yazarak Fransızlara karşı millî bir ayaklanma için hazır olmalarını istedi. Fransız işgaline karşı Siverek'te halkın katılımıyla üç bin civarında kuvvet toplandı. Ali Saip Bey bu kuvvetlerle 7 Şubat 1920'de Karaköprü köyüne geldi. Buradan Fransızlara uyarılarda bulunarak şehri 24 saat içinde terk etmelerini istedi.

Görsel 3.5: Milli Mücadele'de Binbaşı Ali Rıza Bey Başkanlığında Şanlıurfa İleri Gelenlerini Temsil Eden Anıt, Şanlıurfa

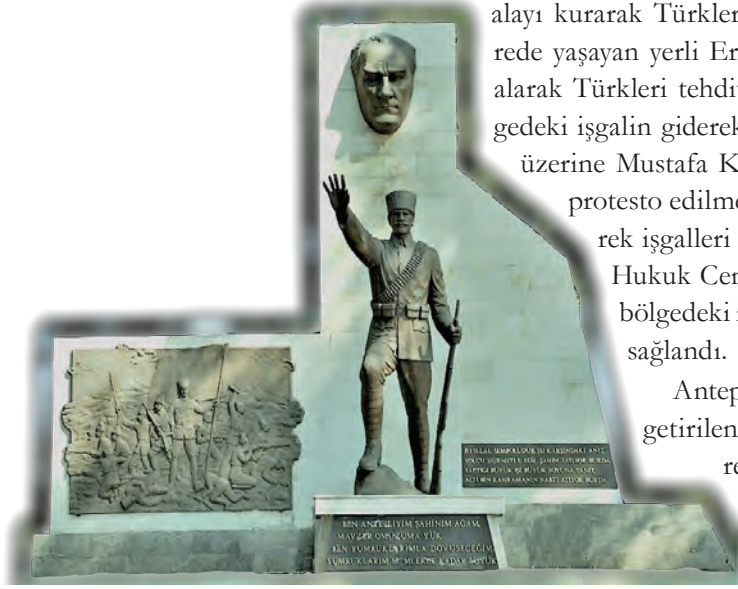
Ali Saip Bey, "Kuvâ-yı Millîye Kumandanı Namık" imzasıyla Fransızlara şu ultimatomu verdi:

"Asırlardan beri hür ve bağımsız yaşamış bir millet, istila ve esareti kabul edemez...Urfa'daki misafirliğinize daha fazla müsaade etmemize imkan yoktur. Antlaşmaya aykırı işgalinizi şiddetle reddeder, 24 saat içinde Urfa'yı terk ve tahliye etmediğiniz takdirde kesin hareketlere başvurulacağını ve dökülecek kanların sorumluluğunun size ait olacağını üzüntü ile bildiririz. Hristiyan vatandaşlarımızın her türlü hakkı korunacaktır. Urfa'yı boşaltmaya onay verdiğiniz takdirde sınırimızın dışına kadar serbestçe gidebileceğinizi temin ederiz." Bu ultimatomu elinde beyaz bayrakla, Badıllı Aşireti'nden Mahmut adında bir savaşçı götürmüştü. (İsmail Özçelik, *Millî Mücadele'de Güney Cephesi Urfa*, s.164) (Düzenlenmiş ve sadeleştirilmiştir.)

Şehri terk etmeyen Fransızlara karşı, Kuvâ-yı Millîye birlikleri 8-9 Şubat gecesi Urfa'ya girdi. Şehir kuşatma altına alındı ve 9 Şubat'ta çatışmalar başladı. Kuvâ-yı Millîye birlikleri karşısında tutunamayan Fransızlar 8 Nisan 1920'de anlaşma isteklerini bildirdiler. 11 Nisan 1920 tarihinden itibaren Urfa'yı terk etmeye başladılar. Böylece Urfa'daki Fransız işgali sona erdi.

Antep Savunması

Antep, Suriye sınırına hâkim bir konumdadır. Şehir 15 Ocak 1919'da İngilizler tarafından işgal edildi. Daha sonra Fransızlar ile yapılan anlaşma gereği 29 Ekim 1919 tarihinde Fransızlara bırakıldı. Fransızlar, mevcut kuvvetlerinin yetersiz oluşundan dolayı bölgede bir Ermeni alayı kurarak Türkler üzerinde baskı oluşturmayı amaçladı. Yörede yaşayan yerli Ermenilerin bir bölümü Fransızlardan cesaret alarak Türkleri tehdit etmeye ve onlara saldırmaya başladı. Bölgedeki işgalin giderek tehlikeli bir duruma dönüşmeye başlaması üzerine Mustafa Kemal, Antep ve Maraş yörelerinin işgalinin protesto edilmesini istedi. Antep halkı mitingler düzenleyerek işgalleri protesto etti. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Antep'te bir şubesi açıldı. Böylece bölgedeki işgale karşı daha etkili çalışmaların yapılması sağlandı.

Görsel 3.6: Şahin Bey Anıtı, Gaziantep

Antep-Kilis yolu Kuvâ-yı Milliye Komutanlığına getirilen Üsteğmen Mehmet Sait Bey, bölgedeki direnişin sembol ismi haline geldi. Üsteğmen Mehmet Sait Bey “Şahin” takma adıyla yöre halkını Fransızlara karşı örgütledi (Görsel 3.6). Fransız birliklerine ağır kayıplar verdirdi. Kilis yönünden Antep'e gelecek Fransız yardımını önlemek için 1920 yılı Şubat ayında Kilis-Antep yolunu kapattı. Fransızlar bu yolun derhal açılmasını istediler.

Şahin Bey yolun açılmasını isteyen Fransız komutana şu tarihi mektubu yazdı:

“...Kirli ayaklarınızın bastığı şu toprakların her zerresinde Türk kanı vardır. Her bucağında bir atanın mezarı vardır. Eski zamanlardan beri Türkler bu topraklarda yaşamıştır. Türk bu topraklara, bu topraklar da Türk'e ısındı, kaynadı. Sadece siz değil bütün dünya bir araya gelse, bizi bu topraklardan ayıramaz. Sonra sen, Türk esir yaşayamaz diye duymadın mı? Namus ve hürriyeti için ölüme atılmak bize, ağustos ayı sıcağında soğuk su içmekten daha tatlı gelir. Sizler canı kıymetli insanlarsınız bize çatmayınız. Bir an evvel topraklarımızdan savuşup gidiniz. Yoksa kıyarız canınıza...” (T.C. Millî Savunma Bakanlığı, *Cepheden Mektuplar*, s.79)

Görsel 3.7: Şahin Bey, (1877-1920)

Fransızlar kapalı olan bu yolu açmak için 26 Mart 1920'de harekete geçti. Fransızların kalabalık askeri kuvvetleri karşısında sonuna kadar kahramanca direnen Şahin Bey şehit düştü (Görsel 3.7). Bu olay üzerine Mustafa Kemal Kılıç Ali Bey'i Antep savunması için görevlendirdi. Bölgedeki direnişin güçlendirilmesi sağlandı. Antep halkı dışarıdan fazla bir yardım alamıyordu. Şehri kuşatan ve halkı aylarca aç ve susuz bırakan Fransızlara karşı Antepliler, on bir ay boyunca kahramanca direndi. Bu direniş süresince altı binin üzerinde şehit verildi. Fransızlar, Antep'e ancak 9 Şubat 1921 tarihinde girebildi. Bu cephede Fransızların politikaları, Batı Cephesi'nde Sakarya Savaşı'nın kazanılması ile değişmeye başladı. Güney Cephesi'ndeki savaş, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin Fransa ile imzaladığı 20 Ekim 1921 tarihli **Ankara Antlaşması** ile sona erdi ve Güney Cephesi kapandı.

Fransızların ve Ermenilerin dışında İtalyanlar da Mondros'a dayanarak bazı yerleri işgal etmiş; Antalya, Kuşadası, Marmaris ve Fethiye'yi ele geçirip Konya'ya asker göndermişti. Bu bölgelerde İtalyanlara karşı bir direniş olmadı ve cephe açılmadı. İtalyanlar, Yunanlara karşı kazanılan II. İnönü Savaşı'ndan sonra işgal ettiği yerlerden çekilmeye başladı. Sakarya Zaferi'nden sonra Anadolu'yu tamamen terk ettiler.

Millî Mücadele'de Kahraman Şehirler

Güney Cephesi'nde işgalci Fransızlar ve işbirlikçileri Ermenilere karşı bölge halkı düzenli bir ordudan yoksun olarak kahramanca direnmiştir. Bağımsızlıklarını elde etmek için kanlarını döken, canlarını feda eden bölge halkının gösterdiği bu fedakârlık ve kahramanlıklar üzerine TBMM tarafından 8 Şubat 1921'de Antep'e "Gazi" (Görsel 3.8), 7 Şubat 1973'te Maraş'a "Kahraman" ve 12 Haziran 1984'te Urfa'ya "Şanlı" unvanı verilmiştir. (Fatma Acun, *Atatürk ve Türk İnkılap Tarihi*, s. 163) (Düzenlenmiştir.)

Görsel 3.8: TBMM Tarafından Maraş'a İstiklal Madalyası Verildiğini Gösteren Belge

Tayyar Rahmiye Hanım (Görsel 3.9)

"...Tayyar Rahmiye 1920'de Adana'da Fransızlara karşı müfrezesiyle birlikte savaşmıştır. İki arkadaşını korumak amacıyla tereddütsüz çatışma ortamına atıldığı için kendisine tayyar (uçan) lakabı verilmiştir..."

Osmaniye işgale uğrayınca Hüseyin Ağa'nın millî kuvvetlerine katılmak için müracaat eden Rahmiye Hanım'a, Hüseyin Ağa'nın "Bacım! Bu, er işidir, sen cephe gerisinde belki daha yararlı olursun." demesi üzerine:

Tayyar Rahmiye Hanım: "Vatanın savunmasında hepimiz eriz. Düşman, toprağımıza ayak basmış, harîm-i ismetimizi (mukaddes ocak, namus ocağı, vatan) kirletmek istiyor. Elim silah tutarken ben nasıl savaşmam." cevabını vermiştir.

Rahmiye Hanım'ı tanıyanlar onu şöyle anlatırlar: Omzunda Alman filintası denen tüfeğini taşırdı. Genellikle atlı gezerdi. Güçlü, kuvvetli idi. Onun bu durumunu bilenler, "Taşı sıkça suyunu çıkarır." demişlerdir. Şu sözlerini kendisini tanıyanlar unutamamıştır: "Allah bana nusret verse yalnız başıma düşmanı kırarım. Ölüsem şehit, kalırsam gaziyim..." (www.turkoloji.cu.edu.tr) (Düzenlenmiştir.)

Aşağıdaki soruları metne göre cevaplayınız.

1-Rahmiye Hanım hangi cephede kahramanlık göstermiştir? Yazınız.

2-Rahmiye Hanım'a neden "tayyar" lakabı verilmiştir? Yazınız.

3-Millî Mücadele'de yer alan diğer kadın kahramanlar kimlerdir? Araştırınız.

Görsel 3.9: Tayyar Rahmiye Hanım

1-Urfa, Antep ve Maraş halkının yaşadıkları yöreleri işgalden kurtarmak için gösterdikleri cesaret ve kahramanlıklarını kendi cümlelerinizle açıklayınız.

2- Doğu ve Güney cephelerinin başarıyla kapanmasının Batı Cephesi'ne ve Millî Mücadele'ye etkisi nedir? Açıklayınız.

1-Batı Cephesi'nde hangi devlete karşı savaşılmıştır?
Söyleyiniz.

2- Millî Mücadele'de Batı Cephesi'nin açılmasında ve Kuvâ-yı Millîye birliklerinin yoğun olarak bu bölgede ortaya çıkmasında hangi olay etkili olmuştur?
Söyleyiniz.

2. MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE BATI CEPHESİ

Düzenli Ordunun Kurulması

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Osmanlı ordusunun büyük bir kısmı terhis edilmiş, silahları elinden alınmış ve donanmasına el konulmuştu. Osmanlı Devleti savunma gücünden yoksun bırakılmıştı. Mustafa Kemal, İstanbul'dan Samsun'a geldiğinde ordunun dağıtılmaması gerektiğini söylediye de Anadolu'da Kâzım (Karabekir) Paşa komutasındaki 15. Kolordu ve Ankara'daki 20. Kolordu'dan başka düzenli bir birlik kalmamıştı. İtilaf Devletleri, antlaşmanın 7. maddesine dayanarak işgallere başladı. İşgaller karşısında Osmanlı Hükûmeti'nin bir tedbir alamaması üzerine Türk halkı vatanını ve bağımsızlığını korumak için silaha sarıldı. Gönüllülerin oluşturduğu Kuvâ-yı Millîye birlikleri kuruldu (Görsel 3.10). Sivas Kongresi'nden sonra Temsil Heyeti tarafından Batı Cephesi Genel Kuvâ-yı Millîye Komutanlığına Ali Fuat Paşa atandı.

Görsel 3.10: Atlı Kuvâ-yı Millîye Birlikleri

Kuvâ-yı Millîye bir yandan Yunan işgalini önlemeye çalışırken diğer yandan Anadolu'daki Millî Mücadele'ye karşı çıkarılan isyanları bastırmakla da uğraşıyordu. Bu sırada Yunan ordusu Uşak üzerinden saldırıya geçti. Mustafa Kemal dağınık halde faaliyet yürüten Kuvâ-yı Millîye birlikleri ile kesin bir zafer kazanılamayacağını düşünüyordu. Bir merkezden koordine edilmeyen ve askeri disiplinden yoksun olan bu birlikler, düşmanı yurttan atacak güce sahip değildi. Zaman zaman disiplinsiz hareketlerde bulunmaları BMM'ye duyulan güveni zedelemekteydi. Bu olumsuzluklar üzerine Millî Mücadele'yi disiplinli ve düzenli birliklerle yürütebilmek amacıyla BMM'de düzenli bir ordu kurulması kararı alındı. Düzenli bir ordunun kurulması BMM'nin otoritesini sağlama yolunda karşılaştığı problemleri de ortadan kaldırmış olacaktı.

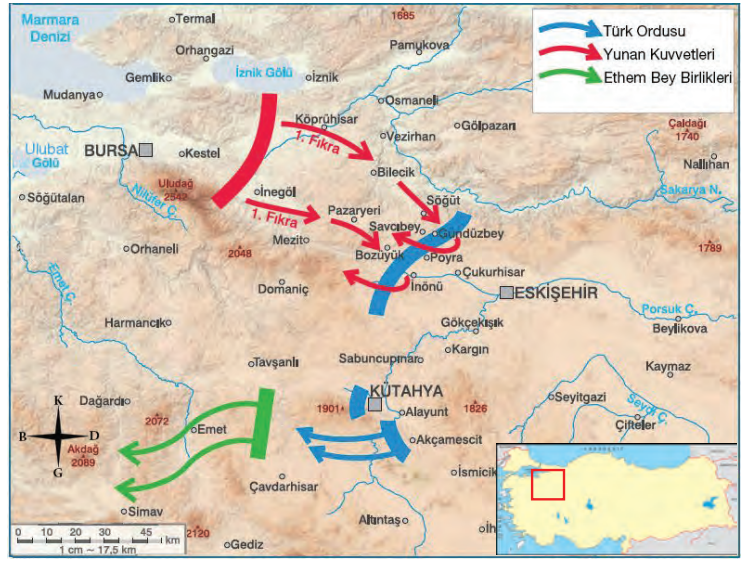
Görsel 3.11: Mustafa Kemal ve Batı Cephesi Komutanları, 30 Ekim 1920, (Soldan Sağa: Albay Abbas Bey, Albay İsmet Bey, Mustafa Kemal Paşa, Albay Refet Bey)

Büyük Millet Meclisi tarafından başlatılan düzenli ordu kurma çalışmaları kararlılıkla ve hızlı bir şekilde devam etmekteydi. 24-30 Ekim 1920 tarihlerinde Kuvâ-yı Millîye birlikleri tarafından Gediz ve çevresinde bulunan Yunan kuvvetlerine bir taarruz düzenlendi. Ancak bu taarruz başarıya ulaşamadı. Gediz taarruzunun başarısız olması üzerine Ali Fuat Paşa, Batı Cephesi komutanlığından alındı. BMM Hükûmeti, 9 Kasım 1920'de Batı Cephesi'nin batı ve güney şeklinde iki kısma ayrılmasına karar verdi. İzmit, Ertuğrul, Eskişehir, Kütahya sancaklarını içine alan Batı Cephesi Komutanlığına Albay İsmet (İnönü) Bey getirildi. Afyonkarahisar, Isparta, Burdur, Denizli, Aydın, Men-teşe, Antalya, Konya, Silifke, Niğde ve Adana merkez sancağını kapsayan Güney Cephesi Komutanlığına ise Albay Refet (Bele) Bey atandı (Görsel 3.11). Daha sonra Batı Cephesi'ndeki bütün Kuvâ-yı Millîye birlikleri Genelkurmay Başkanlığına bağlandı. Bu sırada Eskişehir'e gelen İsmet Bey düzenli ordu kurma çalışmalarını hızlandırdı. 1921 yılı başlarında BMM'ye bağlı düzenli bir ordu kuruldu.

Demirci Mehmet Efe ve Ethem Bey gibi bazı Kuvâ-yı Millîye birlikleri, düzenli orduya katılmak istemedikleri için isyan etti. Bu isyanlar düzenli ordu tarafından bastırıldı.

I. İnönü Savaşı (6-10 Ocak 1921)

İngiltere, Sevr Antlaşması'nı BMM Hükûmeti'ne kabul ettirmek için Yunanları harekete geçirdi. Meclis Hükûmeti'nin düzenli orduyu kurduğu dönemde Ethem Bey isyanını fırsat bilen Yunanlar 6 Ocak 1921'de Bursa-Uşak hattından Eskişehir'e doğru saldırıya geçti. Amaçları Eskişehir'i ele geçirip demir yolu hattını kontrol altına almak, Ankara'ya ulaşip meclisi dağıtmak ve Sevr'i BMM'ye kabul ettirmektir. Yunan kuvvetleri 9 Ocak 1921 tarihinde İnönü mevkiindeki Türk mevzilerine saldırdı (Harita 3.2). Savaşta Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey Yunan ordusunu durdurmayı başardı. Yunanlar 10 Ocak 1921'de bölgeden çekilmeye başladı. Böylece düzenli ordu ilk zaferini kazandı. Bu başarı iç ve dış politikada önemli gelişmelere yol açtı.

Harita 3.2: I. İnönü Savaşı'nın Yapıldığı Alanı Gösteren Harita

I. İnönü Savaşı'ndan sonra yaşanan gelişmeler şunlardır:

- Albay İsmet Bey'in rütbesi generalliğe yükseltildi.
- Meclis, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu adıyla yeni Türk Devleti'nin ilk anayasasını kabul etti.
- Ethem Bey İsyanı tamamen bastırıldı.
- İtilaf Devletleri savaş sonunda ortaya çıkan yeni durumu görüşmek için **Londra Konferansı**'nı düzenledi.
- Afganistan'la bir dostluk antlaşması imzalandı.
- İstiklal Marşı mecliste millî marş olarak kabul edildi.
- Sovyetler Birliği ile Moskova Antlaşması imzalandı.
- İtilaf Devletleri'nin Yunanlara olan güveni sarsıldı.
- Halkın düzenli orduya ve Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'ne olan güveni arttı. Askere alma işleri kolaylaştı ve hızlandı.

İsmet Bey kazanılan zaferi meclise şu sözlerle bildirmiştir:

"Askerlerimiz bugün de aralıksız devam eden düşman taarruzlarını, bir an gerilemeksizin göğüsliyorlar; Yunanların ilerlemesine imkân bırakmıyorlardı. Şüphesiz ki ordumuz, bu taarruzlar karşısında ağır zayıyat veriyor; ama canından aziz bildiği kutsal vatan topraklarını her ne pahasına olursa olsun savunmaktan geri kalmıyordu. En nihayet tükenen, gücü kırılan düşman oldu. İki gündür devam eden taarruzlarından bir başarı elde edemediğini, edemeyeceğini anladı. Artık bu safhada onlar için yapılacak bir şey vardı: Geri çekilmek!"

Bu zafer müjdesi üzerine 11 Ocak 1921'de Mustafa Kemal Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet Bey'e (Görsel 3.12)çektiği telgraf şöyledir:

"Bu başarının, mukaddes topraklarımızı düşman istilâsından tamamen kurtaracak olan kesin zafere hayırlı bir başlangıç olmasını Allah'tan diler, Batı Cephesi'nin bütün subay ve erlerini kazandıkları zafer dolayısıyla tebrik ederim." (Utkan Kocatürk, *Atatürk*, s.34)

I. İnönü Savaşı'nın sonuçlarından hangileri iç, hangileri dış politika ile ilgilidir? Söyleyiniz.

Görsel 3.12: Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, (1884-1973)

Görsel 3.13: Teşkilat-ı Esasiye Kanunu

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (20 Ocak 1921)

Büyük Millet Meclisinin açılması ve yeni Türk Devleti'nin temellerinin atılmasından sonra ihtiyaç duyulmasına rağmen henüz bir anayasa hazırlanamamıştı. Millî Mücadele Dönemi'nde cephelelerde düşmanla mücadele devam ederken Meclis, anayasa çalışmalarını da yürütmekteydi. I. İnönü Zaferi'nin kazanılmasından sonra 20 Ocak 1921 tarihinde Meclis, **Teşkilat-ı Esasiye Kanunu**'nu kabul etti (Görsel 3.13). Teşkilat-ı Esasiye Kanunu bağımsızlık savaşının sürdürüldüğü olağanüstü bir dönemde hazırlanmıştır. Bu anayasa bir anlamda yeni kurulmakta olan Türk Devleti'nin kuruluş belgesi sayılır. Sadece, devleti örgütleyen maddelerin yer aldığı anayasada insan hak ve özgürlüklerine yer verilmemiştir. Bunun nedeni anayasanın savaş dönemi için hazırlanmış olmasıdır.

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun bazı maddeleri aşağıda yer almaktadır. Buna göre verilen soruları cevaplayınız.

- Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Yönetim şekli, milletin geleceğini doğrudan kendisinin belirlemesi esasına dayanır.
- Yürütme gücü ve yasama yetkisi milletin tek ve gerçek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisinde belirir ve toplanır.
- Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisince yönetilir ve hükûmeti Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti adını alır.
- Büyük Millet Meclisi seçimleri iki yılda bir yapılır. Seçilen üyelerin üye kalma süresi iki yıldır.
- Şeriat hükümlerinin uygulanması, bütün kanunların yürürlüğe konması, değiştirilmesi, yürürlükten kaldırılması, antlaşma ve barış imzalanması ve vatan savunmasıyla ilgili savaş ilânı gibi temel haklar Büyük Millet Meclisi'ne aittir.

1-Bu anayasa maddelerinden hangisi gelecekte devletin yönetim şeklinin değişeceğini gösterir? Yazınız.

.....

2-Kuvvetler birliği ilkesinin uygulanmasının göstergesi olan maddeyi açıklayınız.

.....

Londra Konferansı (21 Şubat-12 Mart 1921)

I. İnönü Savaşı'nda Yunanların Türk ordusu karşısında yenilerek geri çekilmeleri üzerine İtilaf Devletleri, savaşta elde edemedikleri başarıyı diplomatik yollarla gerçekleştirmek istedi. Bu sırada Sovyetler Birliği ile TBMM arasında olumlu ilişkiler kurulmuştu. Fransa ve İtalya ise Anadolu'da başlayan Millî Mücadele hareketinin basit bir direniş olmadığını anlamışlardı. Bunun üzerine, İtilaf Devletleri ortaya çıkan yeni durumu değerlendirmek ve Sevr'i diplomatik yollardan TBMM'ye kabul ettirmek için Londra'da bir konferans düzenledi. Konferans sürecinde Yunanların toparlanarak yeni bir saldırıya hazırlık yapmalarına da zaman kazandırılmış olacaktı.

Konferansa İstanbul Hükûmeti'ni doğrudan davet eden İtilaf Devletleri, TBMM Hükûmeti'ni muhatap almak istememişlerdi. TBMM'nin İstanbul Hükûmeti heyeti içinde bir temsilci ile konferansa katılabileceğini bildirmişlerdi. İtilaf Devletleri bu tutumları ile Millî Mücadele hareketini yok sayarak TBMM Hükûmeti'ni tanımadıklarını göstermek istemişlerdi. Konu TBMM'de görüşülmüş ve doğrudan davet edilmedikleri takdirde konferansa katılmama kararı alınmıştı. Sonuçta, İtilaf Devletleri İtalya aracılığıyla TBMM'yi konferansa doğrudan davet etmişlerdi.

İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan'ın yer aldığı Londra Konferansı 23 Şubat 1921 tarihinde başladı. Konferansa Osmanlı Hükûmeti ve TBMM Hükûmeti birlikte katıldı. TBMM Hükûmeti'ni Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey, Osmanlı Hükûmeti'ni ise Tevfik Paşa temsil etti. Konferansta, İtilaf Devletleri ilk söz hakkını Osmanlı temsilcisi Tevfik Paşa'ya verdi (Görsel 3.14). Amaçları iki Türk tarafı arasındaki görüş ayrılıklarından yararlanarak Sevr'i TBMM Hükûmeti'ne kabul ettirmekti. Tevfik Paşa konferansta kısa bir konuşma yaparak *"Ben sözü Türk milletinin hakiki temsilcisi olan TBMM baştemsilcisine bırakıyorum."* demiştir. Sözü alan Bekir Sami Bey, ilk olarak Anadolu'nun boşaltılmasını istedi, Misak-ı Millî kararlarından bahsederek Türk halkının haklı davasını ve bağımsız yaşama isteğini anlattı. Ancak İtilaf Devletleri, Bekir Sami Bey'in dile getirdiği bu haklı istekleri kabul etmedikleri gibi Anadolu'yu boşaltmaya da razı olmadılar. Bunun üzerine konferans barış adına bir sonuç alınamadan dağıldı.

Konferansta anlaşma sağlanamamasına rağmen TBMM Hükûmeti, Misak-ı Millî'yi dünya kamuoyuna duyurmayı başardı ve böylece İtilaf Devletleri tarafından resmen ve hukuksal olarak tanınmış oldu. Ayrıca TBMM Hükûmeti konferansa katılmakla Avrupa kamuoyundaki *"Türkler barışa yanaşmıyor, savaşı uzatmak istiyorlar."* şeklindeki asılsız iddiaları da boşa çıkardı. Yunanların savaşı kaybetmeleri onlara duyulan güveni sarstı. Konferans, İtilaf Devletleri arasında Sevr Antlaşması'nın kolayca uygulanamayacağı yönündeki şüpheleri belirgin hale getirmiştir. Bu noktada Fransa, İtalya ve İngiltere arasında bazı fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. İtilaf Devletleri'nin Osmanlı Devleti konusundaki anlaşmazlıkları derinleşmiştir.

Afganistan'la Dostluk Antlaşması (1 Mart 1921)

I. İnönü Savaşı'ndan sonra TBMM, Sovyetler Birliği yönetimiyle dostluk antlaşması imzalamak üzere Moskova'ya bir heyet göndermişti. Aynı günlerde İngilizlere karşı Rusya'dan yardım ve destek sağlamakla görevli bir Afgan heyeti de Moskova'ya gelmişti. Burada Türk heyeti ile Afgan heyeti arasındaki görüşmeler sonucu bir dostluk ve iş birliği antlaşması yapıldı (Görsel 3.15). Antlaşmaya göre iki ülke arasında siyasi ilişkileri kuvvetlendirmek amacıyla karşılıklı elçiler görevlendirildi. İki devlet birbirlerinin bağımsızlığını tanıdı. Taraflardan biri saldırıya uğradığı zaman, saldırıya uğrayan devlete diğeri yardım edecekti. TBMM, Afganistan ordusunu eğitmek için subay ve öğrenci gönderecekti. Bu antlaşma ile ilk defa Müslüman bir devlet TBMM'yi ve Misak-ı Millî'yi tanımıştır. Ayrıca, TBMM Hükûmeti'nin İslam dünyasında ve uluslararası alanda tanınmasına katkı sağlamıştır.

1-İtilaf Devletleri'nin Londra Konferansı'na TBMM Hükûmeti ve İstanbul Hükûmeti'ni birlikte çağırılmalarının sebebi nedir? Açıklayınız.

2-Londra Konferansı'nda İtilaf Devletleri ile TBMM Hükûmeti arasında uzlaşma sağlanamamasının sebepleri nelerdir? Açıklayınız.

Görsel 3.14: Londra Konferansı Sırasında Bekir Sami Bey (en solda), Hüseyin Bey (solda ayakta) ve Fransız Delegeler, 1921

Mustafa Kemal, Londra Konferansı'ndan barış adına bir sonuç alınamayacağını bildiği halde hangi nedenlerle konferansa katılma kararı almıştır? Açıklayınız.

Görsel 3.15 : Mustafa Kemal, Afganistan Kralı Amanullah Han'la Birlikte

İstiklal Marşı'nın Kabulü (12 Mart 1921)

İSTİKLÂL MARŞI
(Kahraman Ordumuza)

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbin âfakını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayasızca akın.
Dogacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Canı, canânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlahî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmâhremi eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her certhamdan İlahî, boğanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-u mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

استقلال مارشی
قہرمان اوردوموزہ

قورقما، سونمز بو شافاقلارده يوزن آل سانچاق،
سونمدن يوردماک اوستنده توتن اک صوک اوجاق .
او بنم ملتکم يلديزيدر، پارلاياجاق،
او بنمدر ، او بنم ملتکمکدر ابراقاق !

چاقما ، قوربان اوله يم ، چهره کي اي نازلي هلال ،
قهرمان عرفمه بر گول .. نه بو شدت بو جلال ؟
سکا اولمازدوگون قانلريز صوکره حلال ،
حقيدر ، حقه طاپان ، ملتکم استقلال .

بن ازلدن بریدر حر ياشادم ، حر ياشارم .
هانکي چيلجين بکا زنجير ووراجقمش ؟ شاشارم !
کوکره مش سل کي يم : بندي چيکتر، آشارم ،
يرتارم طاغلري ، انکيتلر صيغمام طاشارم .

غربک افاقي صارمسه چيلک زهلي ديوار ،
بنم ايمان طولي کوکسم کي سرحدم وار .
اولسون ، قورقما نصيل بويله بر ايمان بوغار ،
" مدنيت " ديدنيک تک ديشي قالمش جاناور ؟

آرداش ! يوردجه اچقارقي اوغراغا صافين ،
سير ايت کووده کي ، طورسون بو حياسرجه آقين ،
طوغاچقدرساوا وعد ايتديکي کونلر حفاک .
کيم بيلير، بلکه يارين ، بلکه ياريندن ده ياقين .

ياصديغک يرلري " طوپراق " ديه رک کچمه ، طاق !
دوشون آلتنده کي بيگلرجه کفنسر ياتاق ،
سن شهيد اوغليسين ، يازيقدر، اتاق !
ويرمه ، دنياياري آسه ک ده ، بو جنت وطني .

کيم بو جنت وطنک اوغرينه اولمازکه قدا ؟
شهادا فيشقرچاق طوپراغي صقسه ک ، شهدا !
جان ، جاناني ، بوتون واري آلسينده خدا ،
ايتمينن تک وطنمندن بني دنياده جدا .

روحکم سندن الهی شودر آنچاق املی :
دکمه سين معيدهک کوکسنة نامرحم الی ،
بو اذالترکه شهادتري دينک تيلي ،
ابدي يوردچک اوستنده بنم ايکله هلی .

او زمان وجد اله بيک سجده ايدر وارسه طاشم ،
هر جريعه مدن الهی بوشانوب قانلي ياشم ،
فيشقرير روح مجرد کي يردن نلشم !
او زمان بوکسله رک عرشه دکر، بلکه ، باشم .

طالعه لان سن ده شفقک کي اي شانلي هلال !
اولسون آرتيق دوگون قانلريک هيسي حلال .
ابديا سکا يوق ، عرفمه يوق اضمحلال :
حقيدر، حر ياشامش ، يارايغمک حریت ،
حقيد حقه طاپان ، ملتکم استقلال .

محمد عاکف

Görsel 3.16: İstiklal Marşı'nın Osmanlı Türkçesi ve Günümüz Türk Harfleriyle Yazılışı

İstiklal Marşı'nın yazıldığı dönemin şartlarını göz önüne alarak Mehmet Âkif'in "Allah bir daha bu millete İstiklal Marşı yazdırmazın." sözünü niçin söylediğini açıklayınız.

Her devlet, milletin duygu ve heyecanını yansıtan bir marşı millî marş olarak kabul etmiştir. Millî marş, milletler için bayrak ve vatan gibi önemli millî değerler arasında sayılmıştır.

TBMM'nin açılması ve yeni bir Türk Devleti'nin kurulması ile millî marş ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Halkın heyecan ve millî duygularını canlı tutmak, millî birlik ve beraberliğini sağlamak, vatan ve millet sevgisini güçlendirmek için ordunun ve halkın moralini yükseltecek millî marş yazılması fikri gündeme geldi.

Millî marş yazılması konusundaki ilk çalışmaları Maarif Vekili (Eğitim Bakanı) Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey yaptı. 1920 yılı Ekim ayında millî marş yazılması için 500 lira para ödüllü bir yarışma düzenleneceği gazeteler aracılığıyla halka duyuruldu. Yarışmaya 700'den fazla eser başvurusu yapıldı. Fakat aranan özellikle bir eser bulunamadı. Eserler incelenirken daha önce yazdığı şiirlerle millî duyguları coşkuyla dile getiren Mehmet Âkif (Ersay) Bey'in yarışmaya katılmadığı görüldü. Bu şairin para ödülünü almak istememesi nedeniyle yarışmaya katılmadığı anlaşıldı. Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey, millî duyguları ve heyecanı en iyi yansıtacak şiirin Mehmet Âkif tarafından yazılacağına inanıyordu. Mehmet Âkif, para ödülünün verilmemesi şartıyla şiiri yazabileceğini ifade etti. Bunun üzerine Hamdullah Suphi Bey ödülü kaldırdı ve millî marşı yazma görevini ona verdi. Mehmet Âkif hemen

çalışmalara başlamış ve Ankara'daki Tacettin Dergahı'nda kısa bir süre içinde büyük bir heyecanla millî marşın yazımını tamamlamıştır (Görsel 3.16). Şiir aynı heyecanla dönemin Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey tarafından mecliste okundu ve büyük beğeni kazandı. Milletvekilleri tarafından ayakta alkışlanan İstiklal Marşı, 12 Mart 1921'de millî marş olarak kabul edildi. 1930 yılında Osman Zeki Üngör tarafından bestelendi.

Millî marşlar yazıldığı günlerin millî duygu ve heyecanlarını yansıtır. Türk milletinin bağımsızlığını elde etmek için giriştiği Milli Mücadele'nin en zor günlerinde kabul edilen İstiklal Marşı, Türk milletine ve ordusuna büyük bir moral kaynağı olmuştur.

Millî Mücadele'nin kazanılmasından sonra Mehmet Âkif'e, "Acaba yeniden yazılsa daha iyi olmaz mı?" şeklinde yöneltilen bir soruya "Allah bir daha bu millete İstiklal Marşı yazdırmazın." cevabını vermiştir.

Mehmet Âkif (Ersoy) (1873-1936, Görsel 3.17)

1873 yılı Aralık ayında İstanbul'da doğdu. Veterinerliğe başladığı ilk yıllarda bile mesleğinden çok şairliği ile tanınan Âkif, öğretmenlik hayatına 1906'da Halkalı Baytar Mektebinde kitâbet-i resmîye (resmî yazışma usulü) dersi hocalığı ile başladı. 1908'den sonra Edebiyat Fakültesi ile Dârülhilâfe Medresesinde Osmanlı edebiyatı hocalığı yaptı.

Mehmet Âkif bütün gücüyle vatanın her türlü işgal ve baskıdan kurtarılması için çalıştı. Bu amaçla özellikle Anadolu'ya geçtikten sonra Mustafa Kemal Paşa'nın talepleri doğrultusunda çeşitli vilayetlerde cami minberlerinden vaaz ve nasihatler verip vatanın kurtarılması için birlik ve bütünlük çağrısı yaptı. Başyazarı olduğu Sebülürreşad gazetesinde yazdığı şiir ve makaleleriyle Millî Mücadele'ye katkıda bulundu.

1923'te Mısır'a gitti. 1929-1936 yılları arasında Kahire'deki Câmiü'l-Mısriyye Üniversitesinde Türkçe öğretmenliği yaptı. 17 Haziran 1936'da İstanbul'a döndü. 27 Aralık 1936 tarihinde vefat etti. İstanbul'da Edirnekapi Mezarlığı'na defnedildi.

(www.aregem.kulturturizm.gov.tr)

Görsel 3.17: Mehmet Âkif (Ersoy), (1873-1936)

Moskova Antlaşması (16 Mart 1921)

Çarlık Rusyası 1917'de **Bolşevik İhtilali**'yle I. Dünya Savaşı'ndan çekilmişti. Bunun sonucunda yeni Rus yönetimi kendisinin de içinde yer aldığı İtilaf Devletleri'yle I. Dünya Savaşı sırasında yapılan gizli paylaşıma antlaşmalarını kamuoyuna açıkladı. Rejimi dolayısıyla Avrupa'da dışlanan ve düşmanca bir muamele gören Sovyetler Birliği ile Avrupa ülkelerinin arası iyice bozulmuştu. Rusya, Boğazlardan ve güneyden gelebilecek herhangi bir tehlikeye karşı dost bir devleti yanında görmek istiyordu. Bu nedenle İtilaf Devletleri'ne karşı savaştan TBMM Hükûmeti'ne siyasi ve ekonomik destek vermeye başlamıştı. TBMM de siyasi bir desteğe ihtiyaç duymaktaydı. Ali Fuat Paşa'nın Moskova Büyükelçiliği'ne atanması iki devlet arasındaki dostluk ilişkilerini geliştirdi (Görsel 3.18). Sovyetler Birliği yayımladığı bildiriyle Misak-ı Millî kararlarını kabul ettiğini açıkladı.

Batı Cephesi'nde Yunanlara karşı I. İnönü Zaferi'nin kazanılmasından sonra Sovyetler Birliği TBMM ile bir antlaşma yapma yoluna gitti. 16 Mart 1921 tarihinde **Moskova Antlaşması** imzalandı.

Antlaşmanın bazı maddeleri şunlardır:

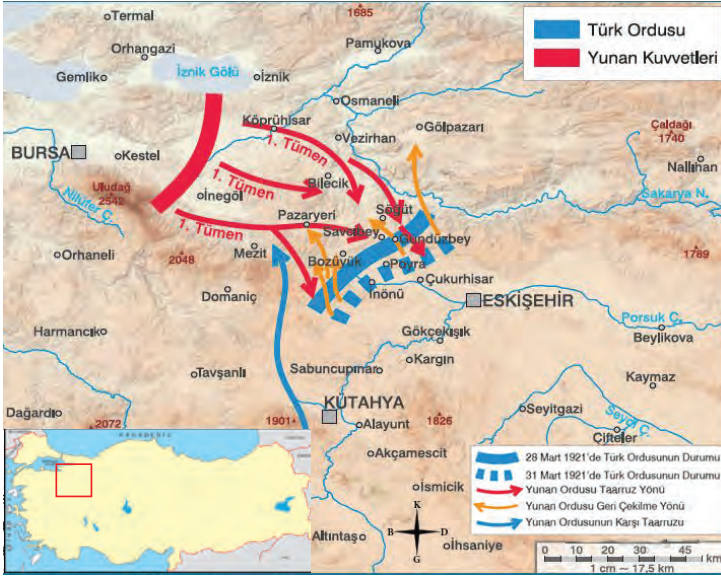
- Taraflardan birinin tanımadığı bir antlaşmayı diğer taraf da tanımayacaktır.
- Kars, Ardahan ve Artvin TBMM Hükûmeti'ne; Batum Gürcistan'a; Nahcivan Azerbeycan'a bırakılacaktır.
- Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusya'sı arasında yapılan bütün antlaşmalar geçersiz sayılacaktır.
- Sovyetler Birliği Misak-ı Millî'yi tanıyacak ve kapitülasyonlardan vazgecektir.
- Boğazlarla ilgili hususlar, Karadeniz'e kıyısı olan devletler arasında yapılacak bir konferansla belirlenecektir.

Moskova Antlaşması TBMM'nin büyük bir Avrupa devletiyle uluslararası alanda imzaladığı ilk antlaşmadır. Sovyetler Birliği Misak-ı Millî'yi tanıdı. Devletler uluslararası ilişkilerde birlikte hareket edeceklerdi. Batum'un Gürcistan'a bırakılması ile Misak-ı Millî'den ilk taviz verildi.

Görsel 3.18: Ali Fuat (Cebesoy), (1882-1968)

II. İnönü Savaşı (23 Mart-1 Nisan 1921)

Harita 3.3: II. İnönü Savaşı'nın Yapıldığı Alanı Gösteren Harita

Londra Konferansı'nda TBMM'nin Misak-ı Milli'den, İtilaf Devletleri'nin ise Sevri'den vazgeçmemeleri üzerine bir uzlaşma sağlanamamış ve konferans dağılmıştı. Bunun üzerine İtilaf Devletleri Yunanları tekrar harekete geçirdi. Yunanlar I. İnönü Savaşı'nda aldıkları yenilgiyi telafi etmek, İtilaf Devletleri'nin güvenini kazanmak ve yeniden desteğini almak istiyordu. Yunan ordusu düzenli ordunun taarruz gücüne ulaşmasına fırsat vermeden Ankara'ya kadar olan yerleri işgal etmek için saldırıya geçti (Harita 3.3).

İtilaf Devletleri'nden silah ve malzeme takviyesi alan Yunanlar 23 Mart'tan itibaren Bursa ve Uşak yönünden Afyon ve Eskişehir'e doğru ilerlediler. 26 Mart'ta başlayan

Yunan saldırısı 27 Mart'ta şiddetlenmişti. Yunanlar, 30 Mart'a kadar geçen sürede İnönü mevzilerini aşmaya çalışmışlardı. Ancak Türk ordusunun başarılı savunma savaşı ile Yunanlar 1 Nisan tarihine gelindiğinde geri çekilmek zorunda kalmışlardı.

Yunanların, Türk ordusu karşısında ikinci kez yenilgiye uğramaları İtilaf Devletleri arasındaki görüş ayrılıklarının artmasına neden oldu. İngilizler tavırlarını değiştirerek Malta'daki Türk esirlerden 40 kişiyi serbest bıraktı. İtalya Anadolu'da işgal ettiği yerleri boşaltmaya başladı. İngilizlerin, Yunanlara olan güveni sarsıldı. Bu zafer, ülke içinde sevinçle karşılandı. Orduya ve TBMM'ye olan güven arttı.

Mustafa Kemal, savaşın komutanı İsmet Paşa'ya 1 Nisan 1921 tarihinde gönderdiği telgrafta Yunanlar karşısında elde edilen bu zaferin Millî Mücadele'nin geleceği açısından ne derece önemli olduğunu şu sözleriyle dile getirmektedir:

“...Bütün dünya tarihinde sizin İnönü Meydan Savaşlarında yüklendiğiniz görev kadar ağır bir görev yüklenmiş komutanlar pek azdı. Milletimizin bağımsızlığı ve varlığı, çok üstün yönetiminiz altında şerefle görevlerini yapan komuta ve silah arkadaşlarınızın duyarlılığına ve vatanseverliğine büyük güvenle dayanıyordu. Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makus (ters) talihini de yendiniz. Düşman çizmesi altındaki kara yazılı topraklarımızla birlikte bütün vatan bugün, en kıyıda köşede kalmış yerlerine kadar zaferinizi kutluyor. Düşmanın vatanımızda istila hırsı, azim ve vatanseverliğinizin yalçın kayalarına başını çarparak paramparça oldu...”

(M. Kemal Atatürk, *Nutuk*, s.776)

Kütahya-Eskişehir Savaşları (10-24 Temmuz 1921)

I. ve II. İnönü Savaşlarından sonra Aslıhanlar ve Dumlupınar Savaşlarında düzenli ordu Yunanlar karşısında başarısız olmuştu. Bunun üzerine Yunan kuvvetleri yeni bir saldırı hazırlığı içine girmişlerdi. Yunanlar bu savaşla Eskişehir, Afyon ve Kütahya'yı ele geçirerek Ankara'ya ulaşmak, TBMM'yi ortadan kaldırmak ve Sevri Türk milletine kabul ettirmek istemiştir.

Mustafa Kemal'in İsmet Paşa'ya çektiği telgrafta “Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makus (ters) talihini de yendiniz.” sözünü Millî Mücadele'nin geleceği açısından yorumlayınız.

Yunan Kralı Konstantin İzmir'e gelmiş ve burada yaptığı basın toplantısında gazetecilere bir sonraki toplantısının Ankara'da yapılacağını açıklamıştır. Diğer taraftan Türk ordusunun hazırlıklarını engellemek isteyen Yunanlar, İstanbul'dan Anadolu'ya silah, cephane ve çeşitli malzemelerin gizlice çıkarıldığı limanlardan biri olan İnebolu'yu 9 Haziran 1921'de savaş gemisi ile topa tuttu.

10 Temmuz 1921 tarihinden itibaren Kütahya ve Eskişehir yönünden saldırıya geçen Yunan kuvvetleri 13 Temmuz'da Afyon, 17 Temmuz'da Kütahya ve 19 Temmuz'da Eskişehir'i ele geçirmişlerdir (Görsel 3.19). Türk ordusunun başlattığı karşı taarruz başarısız olunca Mustafa Kemal'in emriyle ordu, Sakarya Irmağı'nın doğusuna çekildi. Bu taktiksel geri çekilişle Türk ordusunun daha fazla kayıp vermesi önlenecek, Yunan ordusu bilmediği bir bölgeye çekilecek, lojistik destek kaynaklarından uzaklaştırılacak ve Sakarya Irmağı'nın doğusunda imha edilecekti. Mustafa Kemal'in bu kararının ne derece isabetli olduğu, Batı Cephesi'nde daha sonra yaşanacak gelişmeler dikkate alındığında açıkça görülmektedir. Onun ileri görüşlülüğü Türk ordusunun çok fazla kayıp vermeden bu savaşı tamamlamasını sağlamıştır.

Görsel 3.19: *Sivrihisar’da İşgalci Yunan Askerleri, 1921*

Kütahya-Eskişehir Savaşlarında
Türk ordusunun Sakarya Irma-
ğı'nın doğusuna çekilmesinin
nedenlerini söyleyiniz.

İstiklal Yolu (Görsel 3.20)

İstanbul'dan Anadolu'ya silah ve cephane taşımak için İnebolu-Ankara arasındaki bu yola "İstiklal Yolu" denir. İstanbul'da Kuvâ-yı Milliye'nin kurduğu gizli cemiyetler, elde ettikleri silahları birçok zorluğu göze alarak Anadolu'ya sevk etmişlerdir. İstanbul'dan İnebolu açıklarına gemilerle gelen silah ve cephane, kayıklarla İnebolu kıyılarına taşınıyordu. Bu malzemeleri fedakâr Türk kadınları, yaşlıları ve çocukları İstiklal Yolu'nu kullanarak zor şartlar altında Ankara'ya ulaştırmışlardır.

İnebolu-Ankara arasında büyük zorluk ve fedakârlık içinde birlik, beraberlik ve vatanseverlik duygularıyla gerçekleştirilen bu çalışmalar, cephede savaşan Türk askerinin verdiği mücadele kadar kutsaldır.

(www.kastamonukultur.gov.tr) (Düzenlenmiştir.)

Görsel 3.20: İstiklal Yolu

Kütahya-Eskişehir Savaşlarında düzenli ordunun yenilmesi ülke içinde ne gibi tartışmalara yol açmıştır? Açıklayınız.

Cephede Türk Kadını

Millî Mücadele, Türk milleti için bir ölüm kalım savaşıydı. Bunun farkında olan Türk kadınları da fiili olarak cepheye katılmakta gecikmedi. Bu yüzden, kahraman “Mehmetçik”lerimizin yanında “Ayşecik”ler, “Fatmacık”lar da anılmaya başlandı. Tarihimizde cephede bizzat savaşmış kadın kahramanlara rastlanmaktadır. Meselâ 93 Harbi’nde Aziziye tabyalarında kadınları peşine takarak kahramanca mücadele veren Kara Fatma ve Nene Hatun, bu konuda ismi efsaneleşen isimlerdendir. Millî Mücadele’ye katılan Türk kadınları da bu zincirin halkalarını meydana getirmektedirler. Yine bunlardan birisi Gördesli Makbule’dir (Görsel 3.21).

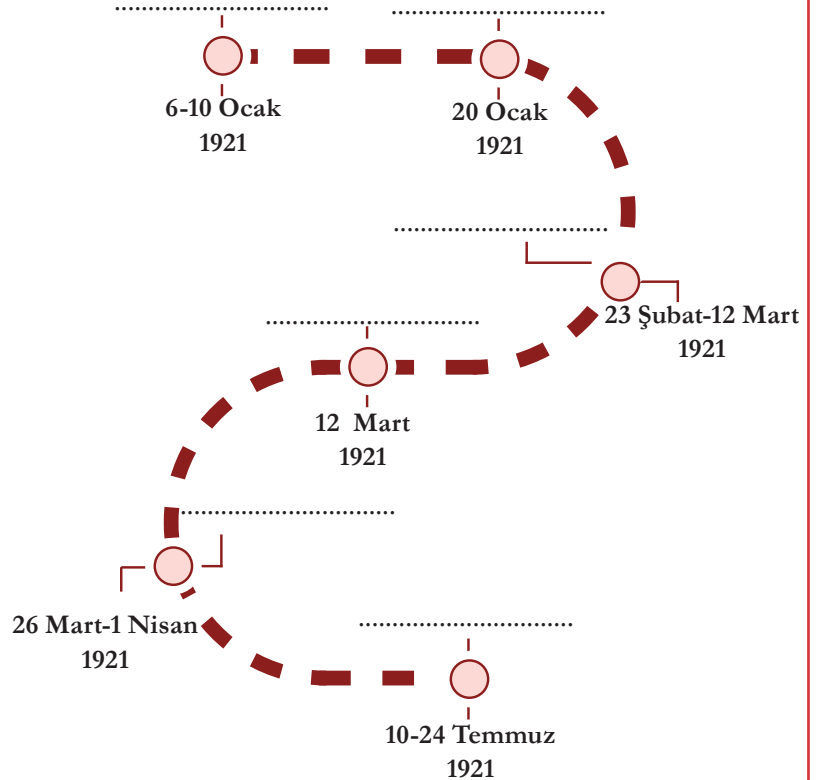
Yunanlar Sakarya Muharebesi’ni kaybederek Afyon mevzilerine çekildiklerinde, bir taraftan da Halil Efe’nin Gördes, Sındırgı, Akhisar havâlisinde faaliyet gösteren çetesinin saldırıları ile karşılaşılıyorlardı. Bunların içinde Halil Efe’nin karısı Makbule Hanım da vardı. Makbule Hanım, daha bir yıllık evli iken eşinin yanında mücadeleye atılmıştır. 16 Mart 1922’de Kocayayla’daki bir çatışmada çeteye cesaret vermek için hızla öne atılınca şehit düşmüştür. (Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını* (1839- 1923) , s.121-123)

Görsel 3.21: Gördesli Makbule, (1902-1922)

Eskişehir - Kütahya Savaşları, II. İnönü Savaşı, I. İnönü Savaşı, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Londra Konferansı, İstiklal Marşı’nın Kabulü
Yukarıda verilenleri, boşluklara kronolojik olarak yerleştiriniz.

3. MAARİF KONGRESİ (15-21 Temmuz 1921)

Kütahya-Eskişehir Savaşları sırasında, Yunanların saldırıya geçtikleri günlerde Mustafa Kemal Ankara'da **Maarif Kongresi**'nin toplanmasını istedi. Bağımsızlık savaşının en buhranlı döneminde Mustafa Kemal'in böyle bir kongreyi toplamak istemesi onun eğitime, bağımsızlık savaşı kadar önem verdiğini göstermektedir. Dönemin Maarif Vekili (Eğitim Bakanı) Hamdullah Suphi Bey savaş nedeni ile kongreyi erteleme isteğini Mustafa Kemal'e iletmıştır.

Mustafa Kemal Hamdullah Suphi Bey'e şu cevabı vermiştir:

"...Hayır hayır ertelemeyin, cahillikle, ilkelikle savaş, düşmanla savaşta daha az önemli değildir. Toplantıya katılacağım..."

(İ. Habib Sevük, *O Zamanlar*, s.174)

15 Temmuz 1921'de Mustafa Kemal'in talimatı üzerine Maarif Kongresi, Ankara'da Erkek Öğretmen Okulunda toplandı. Ülkenin birçok yerinden eğitimcilerin katıldığı kongrenin açılış konuşmasını Mustafa Kemal yaptı.

Mustafa Kemal Hâkimiyet-i Millîye gazetesinde yayımlanan konuşmasının bir bölümünde şunları söylemektedir:

"Gelecek için hazırlanan vatan çocuklarına, hiçbir zorluk karşısında baş eğmeyerek sabırla çalışmalarını ve eğitimdeki çocuklarımızın ana babalarına da yavrularının eğitimlerini tamamlamak için her fedakârlığa katlanmaktan çekinmemelerini öneririm. Büyük tehlikeler karşısında uyanan milletlerin ne kadar kararlı oldukları tarihçe ispat edilmiştir. Silahıyla olduğu gibi beyniyle de mücadele etmek zorunda olan milletimizin, birincisinde gösterdiği gücü ikincisinde de göstereceğine asla şüphem yoktur. Milletimizin temiz karakteri yetenek ile doludur..."

(Hâkimiyet-i Millîye, 21 Temmuz 1921) (Düzenlenmiştir.)

21 Temmuz'a kadar çalışmalarına devam eden kongrede, yeni Türk Devleti'nin takip edeceği millî eğitim politikasına ve bu politikanın nasıl gerçekleştirileceğine dikkat çekilmiştir. O günün olağanüstü şartları içinde böyle bir kongrenin gerçekleşmesi Türk Devleti'nin eğitim konusuna büyük önem verdiğini göstermektedir. Ayrıca kamuoyuna Millî Mücadele'nin zafere ulaşacağından emin olunduğu mesajı verilmiştir.

Mustafa Kemal'in "Eğitimdir ki, bir milleti ya özgür, bağımsız, şanlı, yüksek bir topluluk halinde yaşatır ya da esaret ve sefaletle terk eder." sözünü açıklayınız.

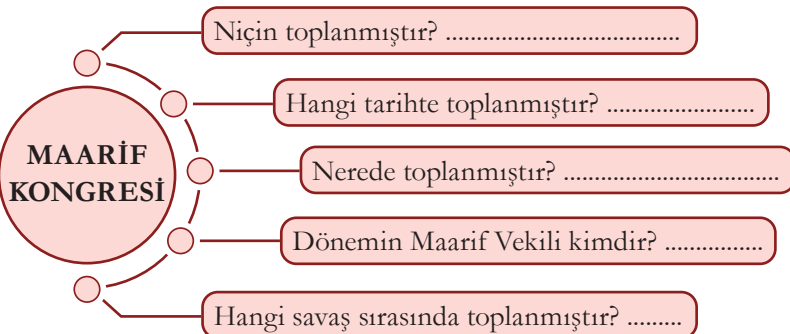

1-Mustafa Kemal, "cahillikle, ilkelikle savaş" sözüyle ne anlatmak istemiştir? Açıklayınız.

2-Mustafa Kemal'in 1921'deki Maarif Kongresi'ni savaş nedeniyle ertelemek isteyenlere karşı çıkmasının sebebi nedir? Açıklayınız.

Aşağıda Maarif Kongresi'yle ilgili soruların cevaplarını boşluklara yazınız.

Savaşlardan söz edilirken sıklıkla kullanılan “cephe”, “cephe gerisi”, “topyekün savaş”, “mühimmat” ve “lojistik” kavramlarını araştırınız.

Görsel 3.22: Fevzi (Çakmak) Paşa, (1876-1950)

Mustafa Kemal, hangi nedenlerle meclise ait yetkilerin kendisine verilmesini istemiştir? Açıklayınız.

4. BAŞKOMUTANLIK YASASI (5 AĞUSTOS 1921) VE TEKÂLİF-İ MİLLÎYE EMİRLERİ (7-8 AĞUSTOS 1921)

Kütahya-Eskişehir Savaşlarında alınan yenilgi ve ordunun Sakarya Irmağı'nın doğusuna çekilmesi, mecliste tartışmalara neden olmuştu. Bazı milletvekilleri yenilgiden Mustafa Kemal'i sorumlu tutmuşlardı.

Buna karşılık, Mustafa Kemal şunları söylemektedir:
“Efendiler, gerçekten de tahmin ettiğim manevî sakıncalar hemen kendini gösterdi. İlk duyarlık Meclis'te belirdi. Özellikle muhalifler, kötümser nutuklarla feryada başladılar ‘Ordu nereye gidiyor, millet nereye götürülüyor? Bu gidişin elbette bir sorumlusu vardır, o nerededir? Onu göremiyoruz. Bugünkü acıklı ve korkunç durumun asıl sorumlusunu ordunun başında görmek isterdik.’ diyorlardı. Bu şekilde konuşan kimselerin dolaylı yoldan kastettikleri şahsın ben olduğuma şüphe yoktu.”
(M. Kemal Atatürk, *Nutuk*, s.593)

Millî Savunma Bakanı Fevzi Paşa (Görsel 3.22) da mecliste konuyla ilgili olarak yapılan gizli oturumda söz alarak şunları söylemiştir:
“...Düşmanın ilerlemesine karşı, halkın tereddüt ve endişe etmesine yer yoktur. Düşmanın Anadolu içlerine doğru uzanmak isteyen kolları mezarlarına yaklaşıyor, bu yeni sefer düşmanın ölüm yolculuğudur.”
(Kâzım Karabekir, *Türk İstiklal Harbi*, 1974, s. 508)

Mustafa Kemal, Kütahya-Eskişehir Savaşlarındaki yenilginin sorumlusu olarak kendisinin gösterildiğini ifade etmektedir. Bu zor günlerde hiç düşünmeden vatanın kurtuluşu için bütün sorumluluğu alacaktır.

Mersin milletvekili Hüseyin Selahattin (Köseoğlu) Bey, mecliste Mustafa Kemal için “Ordunun başına geçsin!” görüşünü ortaya attı.

Tartışmaların giderek artması üzerine 4 Ağustos 1921 tarihinde mecliste yapılan gizli oturumda Mustafa Kemal, kendisini destekleyen milletvekillerine teşekkür ettikten sonra meclis başkanlığına bir önerge verdi. Bu önergede TBMM'nin yetkilerini (yasama, yürütme) fiili olarak kullanma şartıyla başkomutanlığı kabul edeceğini bildirdi. 5 Ağustos 1921'de Meclis tarafından çıkarılan bir kanunla başkomutanlık yetkisi 3 aylık bir süreyle Mustafa Kemal'e verildi. Bu yasanın ikinci maddesi: **Başkomutan ordunun maddi ve manevi gücünü büyük ölçüde artırmak ve yönetimini bir kat daha sağlamlaştırmak için Türkiye Büyük Millet Meclisinin bununla ilgili yetkisini meclis adına fiili olarak kullanabilir** şeklinde düzenlenmiştir.

Mustafa Kemal mecliste başkomutanlık yetkisinin kendisine verilmesi üzerine şunları söylemiştir:
“...Ulusumuzu esir etmek isteyen düşmanları ne olursa olsun yeneceğimize olan iman ve güvenim, bir dakika olsun sarsılmamıştır. Bu dakikada, bu tam inancımı yüce kurulunuza karşı, bütün millete karşı ve bütün dünyaya karşı ilan ederim...”
(M. Kemal Atatürk, *Nutuk*, s.821) (Düzenlenmiştir.)

Kütahya Eskişehir Savaşlarının kaybedilme nedenlerinden biri de ordunun silah, cephane ve araç gereç bakımından yetersiz olmasıydı. Mustafa Kemal'in başkomutanlık yasası ile TBMM'ye ait yetkileri üzerine almak istemesinin nedenlerinden biri de yasama yetkisini kullanarak ordunun ihtiyaçlarını karşılamaktı.

Mustafa Kemal, başkomutanlık yasama yetkisini kullanarak 7-8 Ağustos 1921'de **Tekâlif-i Millîye Emirleri**'ni (Millî Vergi Emirleri) yayımladı.

Tekâlif-i Millîye Emirleri'nin bazı maddeleri şunlardır:

- Yurtta her ev, birer kat çamaşır, birer çift çorap ve çarık hazırlayıp komisyona verecektir.
- Tüccar ve halkın elinde bulunan çamaşırlık bez, kaput bezi, pamuk, yıkanmış ve yıkanmamış yün, tiftik, kalın bez, kösele, demir kundura çivisi, tel çivi, kundura ve saraç ipliği, nal, yular, kaşağı gibi malların parası sonra ödenmek üzere yüzde kırkına el konulacaktır.
- Halkın elinde bulunan buğday, saman, un, arpa, fasulye, nohut, şeker, sabun, yağ gibi ürünlerin parası sonra ödenmek üzere yüzde kırkına el konulacaktır.
- Taşıtı olanlar, ayda bir kez yüz kilometrelik mesafeye bedelsiz olarak askeri nakliye yapacaktır.
- Halkın elinde bulunan, savaşa elverişli bütün silah ve cephane üç gün içinde komisyona verilecektir.

Görsel 3.23: *Cephaye Silah ve Cephane Taşıyan Kadınlar*

Halktan toplanacak malzemeler için yurdun dört bir yanında Tekâlif-i Millîye komisyonları oluşturulmuştur. Ayrıca emirlerin yerine getirilmesinde yaşanabilecek hukuki sorunları çözmek için bazı illerde İstiklal Mahkemeleri kurulmuştur. Yayımlanan emirler karşısında Türk milleti, maddi ve manevi bütün kaynaklarını ordu için seferber etmiştir.

Tekâlif-i Millîye Emirleri'yle vatani için sorumluluklarını yerine getiren Türk milleti, sadece bu emirleri uygulamakla kalmamış vatanseverliğin, millî birlik ve beraberliğin, millî dayanışmanın ve fedakârlığın güzel örneklerinden birini bütün dünyaya göstermiştir. Halkın, ordusuna yaptığı destek sadece Sakarya Savaşı ile sınırlı kalmamış, Millî Mücadele'nin sonuna kadar devam etmiştir (Görsel 3.23, 3,24).

Görsel 3.24: *Mermi İmalatı Yapan Kadınlar*

Görsel 3.25: Tekâlîf-i Millîye Emirleri'nin Uygulanışını Gösteren Tablo, Anonim, Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Ankara

2 no.lu Tekâlîf-i Millîye emri gereğince bağış olarak toplanan bazı giyeceklerin cins, miktar ve fiyatları şöyledir:

Cins	Birim fiyat (kuruş)	Miktar (adet)
Gömlək	75	452.672
Mintan	110	60.608
Çarık	45	334.934
Çorap	31	363.285

Sakarya Savaşı sona erdiğinde toplanan malzemenin bir bölümü cephe gerisindeki menzil hatlarında depolanmıştı. Bir diğer bölümü cepheye ulaştırılmak üzere yola çıkarılmış ve bir başka bölümü ise Tekâlîf-i Millîye komisyonlarının elinde bulunmaktaydı. Toplanan malzemelerin cepheye ulaştırılması zaman almaktaydı. (Serpil Sürmeli, *Millî Mücadele'de Tekâlîf-i Millîye Emirleri*, s.92-165) (Derlenmiştir.)

Aşağıdaki soruları tabloya ve metne göre cevaplayınız.

1- Yukarıdaki tabloda toplanan kıyafetlerin maddi değeri neden yazılmıştır? Yazınız.

.....

2- Tekâlîf-i Millîye Emirleri sonucu toplanan malzeme daha çok hangi savaş sırasında kullanılmıştır? Yazınız.

.....

5. SAKARYA MEYDAN SAVAŞI'NDAN MUDANYA ATEŞKES ANTLAŞMASI'NA MUSTAFA KEMAL

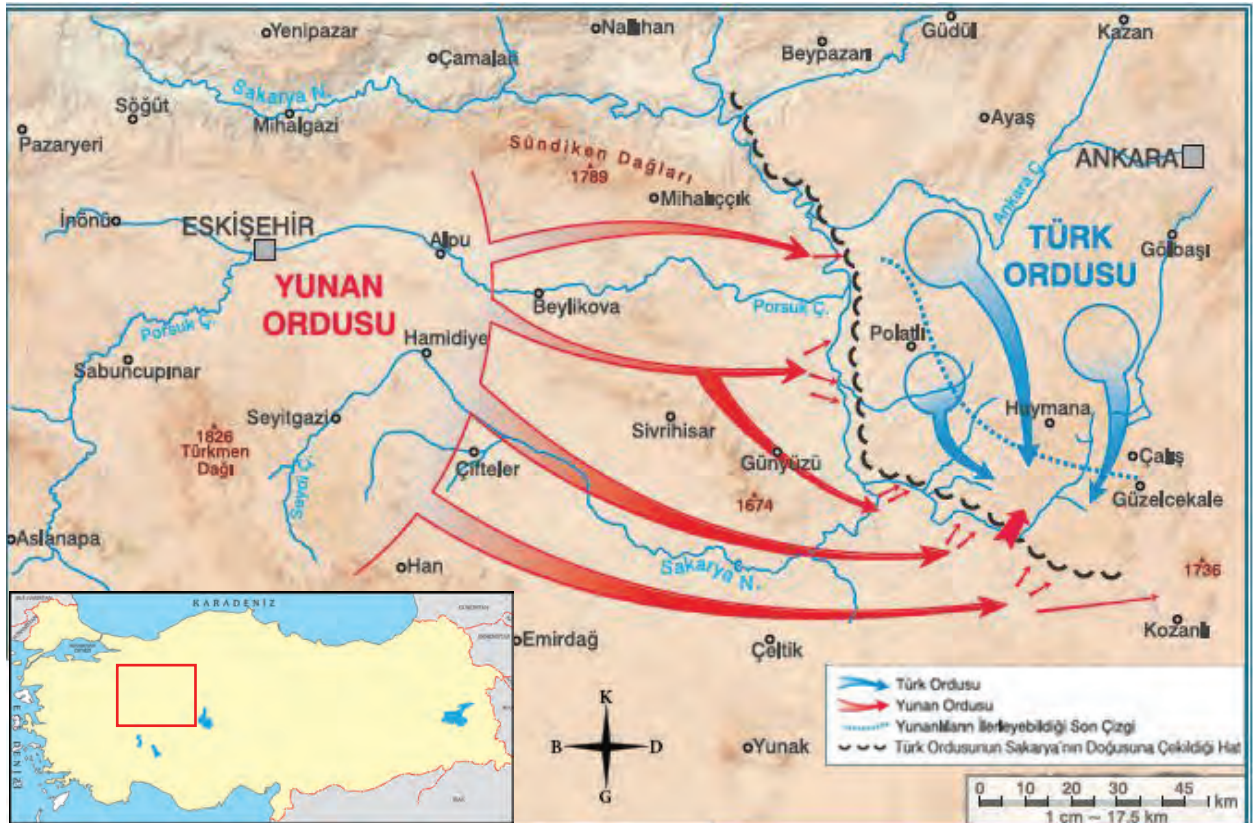
Sakarya Meydan Savaşı (23 Ağustos-13 Eylül 1921)

Yunan ordusu, Kütahya-Eskişehir Savaşlarında elde ettiği başarının verdiği moralle Türk ordusuna kesin darbeyi vurmayı amaçlıyordu. Böylece Ankara'ya ulaşır TBMM'yi ortadan kaldıracak ve Sevr'i Türk milletine kabul ettirmiş olacaktı. Yunanlar bu taarruz için yine İngilizlerin yardımı ile önemli hazırlıklar yaptı. Sakarya Irmağı'nın doğusuna çekilen Türk ordusu ise beklenen bir Yunan taarruzuna karşı savunma hazırlıklarına çoktan başlamıştı. Mustafa Kemal Paşa başkomutanlık görevine atandıktan hemen sonra Tekâlif-i Millîye Emirleri'ni yayımladı. Böylece ordunun ihtiyaçlarının bir bölümü karşılandı. Doğu Cephesi'nden ve Merkez Ordusu'ndan seçkin birlikler Batı Cephesi'ne sevk edildi.

Sakarya Irmağı'nın doğusuna geçen Yunan ordusunun saldırısı ile 23 Ağustos 1921 tarihinde Sakarya Meydan Savaşı başladı. Türk ve Yunan kuvvetleri arasındaki çarpışmalar 100 kilometrekairelik bir cephe üzerinde gerçekleşmekteydi. Yunan ordusu asker sayısı, silah ve cephane bakımından Türk ordusundan üstün durumdaydı. Yunanların saldırıları sonucunda Türk savunma hatlarında yer yer bozulmalar ortaya çıkmıştı. Hatta, Yunan ordusu bir ara Polatlı yakınlarına kadar ilerlemişti (Harita 3.4).

Görsel 3.26: Sakarya Meydan Savaşı Panoraması, Ressam Aydın Erkmen, Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Ankara

Harita 3.4: Sakarya Meydan Savaşı'nın Yapıldığı Alan

Görsel 3.27: Türk Kadınları Sakarya Meydan Savaşı Sırasında Cepheye Mühimmat Taşıırken, 1921

Mustafa Kemal Paşa'nın Sakarya Meydan Savaşı sırasında verdiği tarihi emrin savaşın seyrini değiştirmesi, onun hangi özelliğini yansıtmaktadır? Söyleyiniz.

"Bilirsiniz ki savaş ve çarpışma demek, iki ulusun yalnız iki ordunun değil, iki ulusun bütün varlıklarıyla, bütün mallarıyla, bütün maddi ve manevi güçleriyle karşılaşması ve birbirleriyle vuruşması demektir. Bunun için bütün Türk ulusunu, cephedeki ordu kadar düşüncesi ve duygusuyla ve fiili (eylemli) olarak savaşla ilgilendirmeliydim. Ulus bireyleri, yalnız, düşman karşısında olanlar değil, köyde, evinde, tarlasında bulunan herkes, silahla vuruşan savaşçı gibi kendini görevli bilerek bütün varlığını savaşa verecekti. Bütün maddi ve manevi varlığını yurt savunmasına vermekte ağır davranan ve titizlik göstermeyen uluslar, savaşı ve çarpışmayı gerçekten göze almış ve başarılacaklarına inanmış sayılamazlar." (Görsel 3.27) (M. Kemal Atatürk, *Nutuk*, ss.827-829)

Türk ordusunun başarılı savunma taktiği sonucunda Yunan kuvvetleri ummadıkları bir direnişle karşılaşmıştı. Yunanlar saldırı gücünü ve yeteneklerini kaybetmeye başlamıştı. Bu durumu anlayan Türk ordusu 10 Eylül 1921'de genel taarruza geçti. Yunan ordusu yenildi ve ağır kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kaldı. 22 gün 22 gece süren Sakarya Meydan Savaşı, 13 Eylül 1921 tarihinde Türk ordusunun zaferi ile sona erdi. Bu yenilgi üzerine Yunanlar, Batı Anadolu'da savunma hatları oluşturmaya başladı (Görsel 3.28, 3.29).

Görsel 3.28: Millî Mücadele'nin Komutanları Sakarya Meydan Savaşı'nda, 1921

Sakarya Zaferi şu önemli sonuçları ortaya çıkarmıştır:

- 1683 II. Viyana Kuşatması'ndan beri Avrupalılar karşısındaki geri çekiliş süreci sona erdi.

- Yunan ordusu ağır kayıplar vererek taarruz gücünü kaybetti.

- Halkın orduya güveni ve savaşın kazanılacağına olan inancı arttı.

- Kütahya-Eskişehir Savaşlarının olumsuz etkileri ortadan kalktı.

- Mustafa Kemal Paşa'ya gazilik unvanı ve mareşallik rütbesi verildi.

- TBMM'nin uluslararası alanda saygınlığı arttı.

- Kafkas cumhuriyetleriyle (Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan) TBMM arasında 13 Ekim 1921'de Kars Antlaşması imzalandı.

- Fransa'yla TBMM arasında 20 Ekim 1921'de Ankara Antlaşması imzalandı.

- İtilaf Devletleri TBMM'ye barış önerisinde bulundu. Ancak Sevr tekrar gündeme getirildiği için bu öneri kabul edilmedi.

- İtalyanlar Anadolu'da işgal ettikleri yerlerden tamamen çekildi.

- İngilizler ile esir değişimi antlaşması yapıldı.

Kars Antlaşması (13 Ekim 1921)

Ermeniler ile imzalanan Gümrü Antlaşması ve daha sonra Ruslarla yapılan Moskova Antlaşması'yla Türkiye'nin doğu sınırı çizilmişti. Sakarya Zaferi'nin ardından Rusya'nın aracılığı ile 13 Ekim 1921'de TBMM ile Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan arasında Kars Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmayla Kafkas cumhuriyetleri, Moskova Antlaşması'nda belirlenen sınırları onaylamıştır. Antlaşmada yer alan bazı maddeler şunlardır:

- İstanbul'un güvenliği sağlınırsa Boğazlar ticarete açılacak.

- Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan cumhuriyetleri, Türkiye'nin tanımadığı bir antlaşmayı tanımayacak.

- Nahcivan bölgesine özerklik verilecek.

- Taraflar arasında ticaret, gümrük, sağlık, güvenlik gibi konularda iş birliği yapılacaktır.

Bu antlaşmayla Türkiye'nin doğu sınırı kesin şeklini aldı. Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan Sevr Antlaşması'nın geçersiz olduğunu kabul etti.

Kars Antlaşması'yla ilgili Mustafa Kemal Paşa 1 Mart 1922'de TBMM'nin birinci dönem üçüncü yasama yılı açılış konuşmasında şunları söylemiştir:

“Ermeni sorunu denilen ve Ermeni milletinin gerçek olmayan isteklerinden çok, dünya kapitalistlerinin ekonomik yararlarına göre çözülmek istenen sorun, Kars Antlaşması ile en doğru şekilde çözüme ulaştırılmış oldu. Yüzyıllardan beri dostluk içinde yaşayan iki çalışkan halkın iyi ilişkileri yeniden kuruldu.”

(Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni Açış Konuşmaları, s.78)

Görsel 3.29: Mustafa Kemal, Sakarya Savaşı'nı Yönetirken, 1921

Sakarya Savaşı'nı anlatan bir kompozisyon yazdığınızı varsayalım. Savaşın sonuçlarını düşünerek nasıl bir başlık koyacağınızı söyleyiniz.

Ankara Antlaşması (20 Ekim 1921)

Görsel 3.30: Mustafa Kemal, Fransız Diplomat Franklin Bouillon (Boylon)'la Birlikte, Ankara, 1921

Fransızların Anadolu'nun güneyinde Türklere karşı sürdürdükleri savaş kendi kamuoylarında tepki çekmeye başlamıştı. Fransız halkı bu bölgedeki işgallerden bir sonuç alınamayacağını, gösterilen çabaların ve askeri harcamaların boş yere yapıldığını dile getiriyordu.

Güney Cephesi'nde bölge halkının Kuvâ-yı Milliye ile birlikte Fransızlara karşı başarılı mücadelesi ve Batı Cephesi'nde Yunanların Sakarya Savaşı'nı kaybetmeleri üzerine Fransızlar, TBMM Hükûmeti ile anlaşma yoluna gitmiştir (Görsel 3.30). Bunun üzerine 20 Ekim 1921 tarihinde Fransa ile TBMM Hükûmeti arasında Ankara Antlaşması imzalanmıştır.

Bu antlaşmaya göre:

- Taraflar arasındaki savaş durumu sona erecek.
- Savaş esirleri karşılıklı olarak serbest bırakılacak.
- Nusaybin, Cizre ve Kilis Türkiye'de kalacak, iki ay içinde Türk ordusu bu hattın kuzeyine, Fransız kuvvetleri ise güneyine çekilecek.
- İskenderun (Hatay) için özel bir yönetim oluşturulacak, resmi dil Türkçe olacak, Türk kültürünün geliştirilmesi amacıyla her türlü kolaylık sağlanacak.

Ankara Antlaşması ile Güney Cephesi'ndeki savaş sona erdi ve cephe kapandı. Hatay hariç Türkiye'nin güney sınırı çizildi. TBMM ilk kez bir İtilaf devleti tarafından tanındı. Bu antlaşma, İtilaf Devletleri'nin arasındaki anlaşmazlığın giderek artmasına ve Sevr'i gerçekleştirme arzu ve heyecanlarının giderek azalmasına neden oldu. Bu cephedeki askeri imkanlar Batı Cephesi'ne sevk edildi.

Büyük Taarruz (26 Ağustos 1922) ve Başkomutanlık Meydan Savaşı (30 Ağustos 1922)

Sakarya Zaferi'nden sonra Yunan ordusu Eskişehir-Afyon hattına kadar geri çekilmiş ve savunma mevzileri oluşturmuştu.

Büyük Taarruz'un Sakarya Meydan Savaşı'ndan farklı olan yönü nedir? Açıklayınız.

Görsel 3.31: Büyük Taarruz Panoraması, Ressam Aydın Erkmen, Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Ankara

Türk ordusunun yıpranması, silah ve cephane bakımından yetersiz olması gibi nedenlerle Yunanlara karşı bir taarruza geçilemedi. Mustafa Kemal Paşa bir an önce düşmanı tamamen yurttan atmak için taarruz hazırlıklarına başladı (Görsel 3.32). Yapılan başlıca hazırlıklar şunlardır:

- Orduya taarruz için gerekli eğitimler verildi.
- 20 Temmuz 1922’de Mustafa Kemal’in başkomutanlık görevi zafer kazanılincaya kadar uzatıldı.
- Tekâlif-i Millîye Emirleri bütün yurttan uygulandı.
- İstanbul’dan Anadolu’ya silah, cephane ve çeşitli malzemeler nakledildi.
- Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey siyasi destek aramak üzere Avrupa’ya gönderildi.

Görsel 3.32: Mustafa Kemal Paşa, Büyük Taarruz Öncesi Akşehir’de Askeri Birlikleri Denetliyor, 1922

“Büyük Taarruz için yapılan hazırlıklar gizlilik içinde yürütülmüştür. 28 Temmuz günü yapılacak bir futbol maçı vesilesiyle Mustafa Kemal ve komutanlar Akşehir’de buluştu. Yapılacak taarruzun bütün ayrıntıları burada görüşüldü ve karara bağlandı. Ayrıca Türk ordusu malzemelerini taarruz hattına taşıırken Yunanların fark etmemesi için at ve katırların ayaklarına keçeler bağlandı...”

(Durmuş Yalçın vd., *Türk İnkılap Tarihi I*, s.8)

Büyük Taarruz öncesi, Türk ordusunun yaptığı hazırlıklar nelerdir? Söyleyiniz.

İtilaf Devletleri, taarruz gücünü kaybetmiş ve savaşma gücü zayıflamış olan Yunan ordusuna zaman kazandırmak amacıyla TBMM Hükûmeti’ne 26 Mart 1922’de barış önerisinde bulundu. Sevr Antlaşması’nın bazı maddelerinin yumuşatılmasını içeren bu öneri kabul edilmedi. Mustafa Kemal, tam bağımsızlık olmadan anlaşmanın mümkün olamayacağını İtilaf Devletleri’ne açıkça ilettili.

Ordu komuta heyeti savaşı yönetmek için 25 Ağustos’ta Afyon Kocatepe’ye geldi (Görsel 3.33). Taarruz hazırlıklarının büyük bir gizlilik içinde tamamlanmasından sonra Mustafa Kemal, taarruz emrini verdi. 26 Ağustos 1922

Görsel 3.33: Mustafa Kemal Paşa, Afyon Kocatepe’den Büyük Taarruz’u Takip Ederken, 1922

tarihinde sabah saat 05.30’da Türk topçusunun ateşi ile Büyük Taarruz başladı. 27 Ağustos’ta Afyon düşman işgalinden kurtarıldı.

Taarruz başlamadan önce Türk ve Yunan ordularının askeri gücü şu şekildeydi:

	Subay	Er	Tüfek	Ağır Makineli Tüfek	Top	Uçak
Türk Ordusu	8659	199283	100352	839	340	8
Yunan Ordusu	6564	218000	83000	1280	418	50

(Durmuş Yalçın vd., *Türk İnkılap Tarihi I*, s.311)

Görsel 3.34: Büyük Taarruz Sırasında Esir Alınan Yunan Orduları Başkomutanı General Trikupis (altta soldan ikinci), Uşak, 1922

30 Ağustos 1922’de Dumlupınar’ın kuzeyinde Başkomutan Mustafa Kemal Paşa’nın idare ettiği **Başkomutanlık Meydan Savaşı**’nda Yunan ordusunun esas kuvvetleri yok edildi ve birçok Yunan askeri esir alındı. Yunan orduları Başkomutanı General Trikupis de esir alınanlar arasındaydı (Görsel 3.34). Kısa bir süre içerisinde bozulan ve dağılan Yunan kuvvetleri savaşın yapıldığı bölgede silah, araç gereç, erzak, eşya ve motorlu araçlarını bırakarak geri çekilmeye başladı.

Yunanların tekrar toparlanmasını engellemek için Mustafa Kemal Paşa, 1 Eylül 1922 tarihinde şu emri verdi: “*Ordular ilk hedefiniz Akdeniz’dir, ileri!*” Batı Anadolu’dan İzmir’e doğru geri çekilen Yunan ordusuna karşı, taarruza devam eden Türk ordusu 1 Eylül’de Uşak’ı, 2 Eylül’de Eskişehir’i, 6 Eylül’de Balıkesir’i, 8 Eylül’de Manisa’yı Yunan işgalinden kurtardı. 9 Eylül 1922’de Türk ordusu İzmir’e girdi. 10 Eylül’de Bursa işgalden kurtarıldı. 18 Eylül 1922’de Yunan ordusuna son darbe vuruldu ve Batı Anadolu tamamen Yunanlardan temizlendi. Büyük Taarruz, Türk ordusunun zaferiyle sonuçlandı ve Türk halkı bu zafere yurdun çeşitli yerlerinde sevinç gösterileriyle kutladı (Görsel 3.35). Batı Cephesi kapandı ve Millî Mücadele’nin askeri safhası sona erdi.

Görsel 3.35: Akşehir İdadisi Öğrencilerinin İzmir’in İşgalden Kurtuluşunu Kutlamaları, 1922

Görsel 3.36: Mudanya Ateşkes Görüşmeleri’nde Türk Heyeti (Soldan Sağa: Adnan (Adıvar), İsmet Paşa, Asım (Gündüz)), 1922

Mudanya Ateşkes Antlaşması (11 Ekim 1922)

Büyük Taarruz’un başarıyla sonuçlanması ve Batı Anadolu’nun Yunan işgalinden kurtarılmasından sonra Türk ordusu, Marmara kıyılarına ulaşmıştı. Doğu Trakya bölgesi hala Yunan işgali altındaydı. İstanbul ve Boğazlarda ise İngiliz işgali devam ediyordu. İngilizler, Türklerin İstanbul ve Boğazlar üzerine bir askeri harekâta girişebileceklerinden endişe duymaktaydı. Bu nedenle İtilaf Devletleri 23 Eylül 1922’de TBMM’ye ateşkes önerisinde bulundu. Ayrıca, ateşkes antlaşması ile ilgili konferans düzenleneceğini bildirdiler. TBMM’nin de bu konferansa katılmasını talep ettiler. Mustafa Kemal Paşa konferansa katılmayı kabul etti fakat Meriç Nehri’ne kadar Trakya’nın derhal boşaltılmasını ve Türk idaresine bırakılması şartını öne sürdü. İtilaf Devletleri’nin bu şartları kabul etmeleriyle 3 Ekim 1922 tarihinde Mudanya’da ateşkes görüşmeleri başladı. Görüşmelerde Türkiye’yi İsmet Paşa, İngiltere’yi General Harrington (Herington), Fransa’yı General Charpy (Şarpi), İtalya’yı General Monbelli (Monbeli) temsil etti (Görsel 3.36). Yunanistan temsilcisi General Mazarakis, Mudanya’ya geldiği gemiden karaya çıkmayarak görüşlerini yazılı olarak bildirmiştir. Çetin pazarlıklar ve tartışmaların ardından 11 Ekim 1922 tarihinde Mudanya Ateşkes Antlaşması imzalandı.

Antlaşmaya göre:

- Türk ve Yunan kuvvetleri arasındaki silahlı çatışmalar sona erecektir.
- Yunanlar Doğu Trakya’yı Meriç Nehri sınır olmak üzere, antlaşmanın yürürlüğe girmesini izleyen 15 gün içinde boşaltacaktır.

● Barış antlaşması yapıncaya kadar, İtilaf Devletleri Boğazlarda kalabilecektir.

● Doğu Trakya'nın güvenliğini sağlamak için 8000 Türk jandarma birliği görevlendirilecektir.

● Türk ordusu barış antlaşması imzalanıncaya kadar Çanakkale ve Kocaeli bölgesinde belirlenen çizgide kalacaktır.

Mudanya Ateşkes Antlaşması'yla Millî Mücadele'nin askeri safhası sona erdi, diplomatik safhası başladı. Doğu Trakya, İstanbul ve Boğazlar savaş yapılmadan işgalden kurtarıldı. Boğazların ve İstanbul'un yönetiminin TBMM'ye devredilmesiyle Osmanlı Devleti hukuken yok sayıldı. Yunanların Anadolu'daki işgallerinin başarısızlıkla sonuçlanması İngiltere'de Lloyd George (Lloyd Corc) Hükûmeti'nin istifasına yol açtı.

Millî Mücadele'nin “savaş dönemi” ve “diplomatik dönemi” terimlerini açıklayınız?

Aşağıdaki konuşma metinlerinde boş bırakılan yerleri tamamlayınız.

Türk ordusunun Batı Cephesi'nde son savunma savaşı'dır.

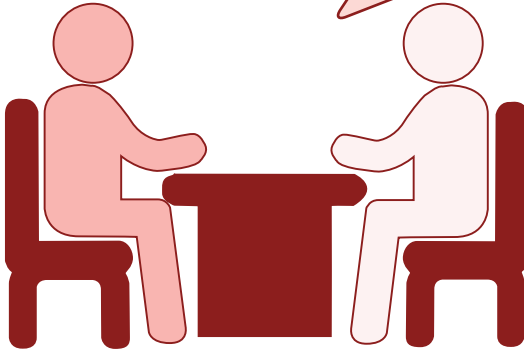
Bu savaştan sonra Türk ordusu geçmiştir.

Millî Mücadele'nin son savaşı'dur.

Bu savaşla Millî Mücadele'nin safhası sona ermiştir.

Millî Mücadele'yi bitiren Ateşkes Anlaşması'dır.

Bu antlaşmayla ve TBMM'ye verilmiştir.

İtilaf Devletleri'nin Lozan Barış Konferansı'na TBMM Hükûmeti'nin yanı sıra İstanbul Hükûmeti'ni de çağırımları karşısında TBMM Hükûmeti'nin aldığı önlem nedir? Söyleyiniz.

6. LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI (24 TEMMUZ 1923)

TBMM Hükûmeti ile İtilaf Devletleri arasında Mudanya Ateşkes Antlaşması imzalanmıştı. İstanbul, Boğazlar ve Doğu Trakya savaş yapılmadan düşman işgalinden kurtarılmıştı. Sıra, İtilaf Devletleri ile kalıcı bir barışın sağlanması için yapılacak görüşmelere gelmişti. İtilaf Devletleri Lozan'da toplanacak barış konferansına 28 Ekim 1922'de İstanbul Hükûmeti ve TBMM'yi birlikte davet ettiler. Amaçları iki Türk tarafı arasındaki görüş ayrılıklarından yararlanarak siyasi çıkar elde etmekte. TBMM, 1 Kasım 1922'de saltanatı kaldırarak İtilaf Devletleri'nin bu oyununu bozmuştur.

Harita 3.5: Lozan Antlaşması'na Göre Türkiye Sınırları

Mustafa Kemal, Lozan Konferansı'nın hangi nedenlerle İzmir'de toplanmasını istemiştir? Açıklayınız.

Mustafa Kemal Paşa, barış konferansının Lozan yerine İzmir'de yapılmasını istiyordu. Bunu istemesindeki amaçlardan biri İzmir ile kolayca haberleşmek ve konferanstaki görüşmeleri yakından takip etmekte. Diğeri ise Yunanların İzmir ve Batı Anadolu'da yaptığı tahribatı dünyanın gözleri önüne sermekti. Fakat bu istek olumsuz karşılandı. Konferansın Lozan'da yapılması kararından vazgeçilmedi.

Lozan Konferansı'nda Türkiye'yi Dışişleri Bakanı İsmet Paşa başkanlığında bir heyet temsil edecekti (Görsel 3.37). Lozan için hükûmet tarafından kesin şekli verilen heyet TBMM tarafından onaylandı.

Mecliste söz alan İsmet Paşa barış konferansında savunacakları temel ilkeleri şu konuşmasıyla açıklamıştır:

“Arkadaşlar, yüksek heyetinizin güvenini kazanarak barış konferansına heyetimiz gidiyor. Heyetimizin Avrupa'da takip edeceği davaların esas yolları, şimdiye kadar dünya tarafından bilinmektedir. Bu, milletimizin öteden beri millî istekleri yolunda takip ve tespit ettiği yoldur ki, Misak-ı Millî ile açıklanmıştır. Bundan dolayı Misak-ı Millî ve yüksek heyetinizin siyasetimize esas olarak kabul ettiği antlaşmalar bizim hareket hattımızın esasını teşkil eder...”

(www.ait.hacettepe.edu.tr) (Düzenlenmiştir.)

TBMM, Lozan'a gidecek heyetten kapitülasyonlar ve Ermeni Devleti'nin kurulması konusunda kesinlikle taviz verilmemesini istedi.

Lozan Konferansı 20 Kasım 1922'de açıldı. Konferansın toplanmasında İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya etkili olmuştu. Konferanstaki bütün görüşmelerde yer alan devletler TBMM, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya ve ABD'dir. Sovyetler Birliği ve Bulgaristan ise Boğazlarla ilgili konularda görüşmelere çağrıldı.

Görsel 3.38: Lozan Barış Konferansı'nda Türk Delegeler, 1923

İngiltere, Lozan Görüşmeleri'nde de I. Dünya Savaşı sonunda yapılan antlaşmalarda olduğu gibi İtilaf Devletleri adına hareket etme görevini üstlenmiştir. Konferansta İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'dan (Kırzin) sonra söz alan İsmet Paşa konuşmasında “Çok ıstırap çektik, çok kan akıttık bütün medeni milletler gibi hürriyet ve bağımsızlık istiyoruz.” dedi. Türkiye'nin bu haklı isteği konferansta İtilaf Devletleri'nce dikkate alınmadı. Onlar ön yargılarla hareket ediyorlar, Osmanlı Devleti'nden elde ettikleri ayrıcalıkları ve Orta Doğu'daki çıkarlarını kaybetmek istemiyorlardı. Türk tarafının iyi niyetli bütün girişimlerine rağmen birçok konuda uzlaşma sağlanamadı ve konferans 4 Şubat 1923 tarihinde dağıldı (Görsel 3.38). Lozan Barış Görüşmeleri'nin kesintiye uğradığı dönemde Türk ordusu Boğazlar ve Musul üzerine yürümeye hazırlanıyordu. Ancak hiçbir taraf savaşı göze alabilecek konumda değildi. Bunun üzerine yapılan görüşmelerde konferansa devam edilmesine karar verildi. Bu arada Mustafa Kemal Paşa İzmir'de bir iktisat kongresi topladı. Bu kongrede Misak-ı İktisadi kararları kabul edildi. Böylece Batılı devletlere ekonomik bağımsızlık konusunda da kararlı bir mesaj verilmiş oldu. Yine bu süreçte I. TBMM'nin yenilenmesine karar verildi.

23 Nisan 1923'te Lozan Konferansı yeniden toplandı, üç ay kadar süren görüşmelerin sonunda uzlaşmaya varıldı ve 24 Temmuz 1923'te **Lozan Barış Antlaşması** imzalandı. TBMM ise bu antlaşmayı 23 Ağustos 1923 tarihinde onayladı (Görsel 3.39).

23 Temmuz 1923 günlü Tevhid-i Efkar gazetesinde gazeteci Ebuzziya Zade Velid Bey, imparatorluk topraklarının kaybından üzüntüsünü belirtirken Lozan'ı şöyle tanımlamıştı:

“Delegelerimiz siyasi ve iktisadi istiklalimiz açısından mevcudiyetimizi ve millî kalkınmamızı sağlayacak bütün esasları kurtarmaya muvaffak oldular.” (Taha Akyol, 1919-1920 Mondros, Sevr ve Kuvâ-yı Millîye, s.320)

Görsel 3.37: İsmet Paşa, Lozan Barış Konferansı'na Uğurlanırken, 1922

Görsel 3.39: Lozan Barış Antlaşması İmzalanırken, 1923

Lozan Barış Antlaşması'nın maddeleri şunlardır:

Maddeler	Lozan Barış Antlaşması (Harita 3.5)
Sınırlar	Yunanistan Sınırı: Meriç Nehri sınır olarak kabul edildi. Doğu Trakya Türklere, Batı Trakya ise Yunanlara bırakıldı. Adalar: Gökçeada ve Bozcaada Türkiye'ye, diğer Ege adaları Yunanistan'a, On İki Ada ise İtalya'ya bırakıldı. Suriye Sınırı: 20 Ekim 1921'de Fransızlarla imzalanan Ankara Antlaşması'ndaki şartlar aynen kabul edildi. Irak Sınırı: Bir anlaşma sağlanamadı. Bu anlaşmazlıkların Türkiye ile İngiltere arasında barıştan sonraki 9 ay içerisinde yapılacak ikili görüşmelerle çözülmesi kararı alındı.
Boğazlar	Boğazların yönetimi, başkanı Türk olan uluslararası bir komisyona verilecektir. Boğazların her iki yakası askerden arındırılacaktır. Barış zamanında Boğazlardan ticari gemilerin geçisi serbest olacaktır.
Kapitülasyonlar	Kesin olarak kaldırılmasına karar verildi.
Azınlıklar	Bütün azınlıklar Türk vatandaşı kabul edilecektir. İstanbul'daki Rumlar ile Batı Trakya'daki Türkler hariç, Türkiye'deki Rumlarla Yunanistan'daki Türkler yer değiştirecektir.
Savaş Tazminatı	Yunanistan Türkiye'ye savaş tazminatı ödemeyecek, bunun karşılığı olarak Karaağaç'ı Türkiye'ye verecektir.
Osmanlı Borçları	Düvün-ı Umûmiye İdaresi kaldırıldı. Osmanlı borçları, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla ortaya çıkan yeni devletler ve Türkiye arasında paylaştırılacaktır. Borçların altın yerine kağıt para ve Fransız frangıyla ödenmesi kararlaştırılmıştır.
Rum Patrikhanesi	Patrikhane'nin ekümenik (evrensel) özelliği olmayacak ve siyasi yetkileri kaldırılacaktır. Patrikhane'nin İstanbul'da kalması kararlaştırıldı. Ayrıca Patrik seçiminde Türkiye'nin etkisi olacaktır.

1-Lozan Barış Antlaşması'nda Boğazların yönetiminin uluslararası bir komisyona bırakılmasını Türkiye'nin egemenlik hakları açısından değerlendiriniz.

2- Lozan Barış Antlaşması'na göre Ortodoks Rum Patrikhanesi'nin elinden siyasi yetkileri neden alınmıştır? Açıklayınız.

3- Lozan Barış Antlaşması'na göre Batılı devletlerin elde ettiği ayrıcalıklardan hangisinin kaldırılması Türkiye'nin ekonomik bağımsızlığını sağlamasında etkili olmuştur? Söyleyiniz.

Mustafa Kemal, Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasından sonra şu sözleri söylemiştir:

"...Muhterem efendiler, Lozan Barış Antlaşması'ndaki hükümleri, öbür barış önerileriyle daha çok karşılaştırmamın yersiz olduğu düşüncesindeyim. Bu antlaşma, Türk milletine karşı yüzyıllardan beri hazırlanmış ve Sevr Antlaşması ile tamamlandığı sanılmış büyük bir yok etme girişiminin yıkılışını bildirir bir belgedir..."

(M. Kemal Atatürk, *Nutuk*, s.1023)

İngiltere başta olmak üzere I. Dünya Savaşı'nın galip devletleri karşısında verilen uzun ve ciddi bir mücadele sonucu Lozan Barış Antlaşması imzalandı. Lozan'da sadece Millî Mücadele Dönemi savaşlarının sonuçları görüşülmemiştir. Osmanlı Devleti'nden kalan ve asırları aşan sorunlar da ele alınmıştır.

Misak-ı Millî sınırlarına tam olarak ulaşılamamıştır. Ancak Lozan'da çözümlenemeyen sorunların bir bölümü Atatürk dönemi Türk dış politikasının temel konularını oluşturmuştur. Antlaşma sonucunda Türkiye'nin lehine çözümlenemeyen Boğazlar ve Hatay sorunları daha sonradan çözüme kavuşturulmuştur.

Görsel 3.40: Yusuf (Akçura) Bey İstanbul'un Geri Alınmasıyla İlgili Belgeyi İmzalarken, 1923

Görsel 3.41: Türk Ordusunun İstanbul'a Girişi, 1923

Lozan Barış Antlaşması, Mondros Ateşkes ve Sevr Antlaşması'na dayanarak vatanı işgal edilmiş, yaşama hakkı elinden alınmış bir milletin var olma mücadelesini kazandığını belgelemiştir. Bugün hala geçerliliğini koruyan bu antlaşma, yeni kurulan Türk Devleti'ni ve onun bağımsızlığını dünyaya ilan etmiştir (Görsel 3.40, 3.41).

Türkiye'de yayımlanan bir derginin yayın yönetmeni olduğunuzu varsayalım. Lozan Konferansı sonunda imzalanan antlaşma ile ilgili derginizin için aşağıdaki başlıklardan hangisini kullandınız? Konuyla ilgili alt başlığınız ne olurdu? Yazınız.

“Yüzyıllık Hesapları
Kapatın Antlaşma”

.....
.....
.....

“.....”

“Bağımsızlığı Tescilleyen
Belge”

“.....”

7. MİLLÎ MÜCADELE'NİN SANATA VE EDEBİYATA YANSIMALARI

Görsel 3.42: “İstiklal Savaşı’nda Mermi Taşıyan Kadınlar” Tablosu, Ankara Resim ve Heykel Müzesi, Ressam Halil Dikmen, 1933

Görsel 3.43: Halide Edip Adıvar, “Türk’ün Ateşle İmtihani”

Sanat, gerçeği estetik düşünceyle yansıtan toplumsal bir alandır. Etkileşimlere açık bir alan olan sanat, toplum gerçeklerini de ortaya koyar. Sanat eserleri az ya da çok, üretildiği dönemlerin duygu ve düşünce dünyasını yansıtır. Sanatçılar olaylara farklı bakış açılarıyla yaklaşır. Olayları gözlemleyip yorumlayarak topluma aktarır. Millî Mücadele yıllarında yaşanan olaylar, o dönemde ve daha sonraki dönemlerde birçok sanatçıya ilham kaynağı olmuştur.

Sanatçılar, Türk milletinin verdiği şanlı bağımsızlık mücadelesini çeşitli sanat eserleriyle dile getirdiler. Millî Mücadele hareketinin gelişip yaygınlaşmasında ve halka ulaşmasında önemli görevler üstlendiler. Eserlerinde Türk milletinin bağımsızlığa olan düşkünlüğünü ve vatan sevgisi uğrunda sergiledikleri büyük fedakârlıkları işleyerek tarihe ışık tuttular. Dönemin sanatçıları edebiyat, resim, heykel, müzik gibi birçok sanat dalında eser ortaya koydular.

Millî Mücadele içinde aktif bir şekilde yer alan ve bunu eserlerine taşıyan yazarların başında Halide Edip (Adıvar) gelir. “*Ateşten Gömlek*” romanı ve “*Türk’ün Ateşle İmtihanı*” adlı hatıratında Millî Mücadele ruhunu yansıtmıştır (Görsel 3.43). Mustafa Kemal’in “*Nutuk*”, Ali Fuat (Cebesoy) Paşa’nın “*Millî Mücadele Hatıraları*”, Kâzım (Karabekir) Paşa’nın “*İstiklal Harbimizin Esasları*” adlı hatırat türündeki eserlerinde de bu dönemle ilgili olaylara yer verilmiştir.

Dönemin olaylarından kısa bir kesit şöyledir:

“...Londra’ya gönderilen (Şubat 1921) delegasyonun başında Bekir Sami Bey, İstanbul heyetinin başında da Tevfik Paşa bulunuyordu. Tevfik Paşa, Ankara delegesini meşru olarak kabul etmişti. Lloyd George’un Hükûmeti İzmir için bir özerklik ve Türk-Yunan savaşında da tarafsızlık teklif etmişti. Bütün bunları Ankara Hükûmeti önce tetkik edecekti. Eğer Büyük Millet Meclisi bunun lehinde bulunursa ağustos ve eylülde tekrar bir Türk delegasyonu isteyeceklerdi.

Bunun bir hileden ibaret olduğu çok çabuk meydana çıktı. Çünkü Türk delegasyonu Londra’dan dönerken Yunanlar, büyük bir taarruza geçtiler...” (H. Edip Adıvar, *Türk’ün Ateşle İmtihanı*, s.187)

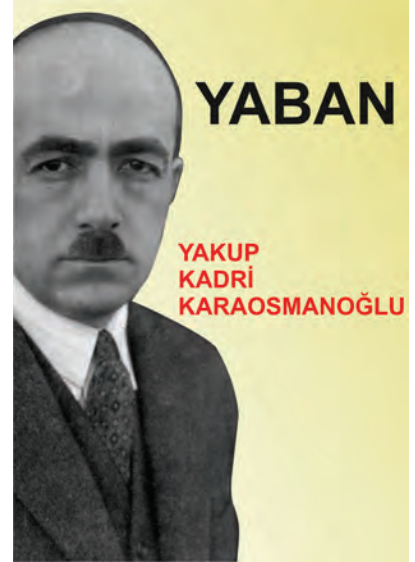
Millî Mücadele Dönemi’nden sonra yazılan Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun “*Yaban*” adlı romanı da Anadolu insanının Millî Mücadele’ye bakışını anlatmaktadır. Bunun dışında Kemal Tahir’in “*Esir Şehrin İnsanları*” ve “*Yorgun Savaşçı*”, Samim Kocagöz’ün “*Kalpakkıllar*” ve “*Doludizgin*”, Tarık Buğra’nın “*Küçük Ağa*”, Turgut Özakman’ın “*Şu Çılgın Türkler*” adlı eserlerinde de Millî Mücadele Dönemi çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Şiir türünde ise Kemalettin Kamu’nun “*Dumlupınar Önünde*”, Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın “*Üç Şehitler Destanı*”, Cahit Külebi’nin “*Atatürk Kurtuluş Savaşı’nda*” adlı eserlerinde, dönem coşkulu bir biçimde anlatılmıştır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974)

27 Mart 1889 tarihinde Kahire’de doğdu. İlköğrenimine Manisa’da başladı. 1903 yılında İzmir İdadisine girdi. Babasının ölümünden sonra annesiyle Mısır’a döndü. Öğrenimini İskenderiye’deki bir Fransız okulunda tamamladı. İstanbul’a geldi. Burada Fecr-i Ati topluluğuna katıldı.

Mütareke yıllarında İkdâm gazetesindeki yazılarıyla Millî Mücadele’yi destekledi. 1921 yılında Ankara’ya çağrıldı ve bazı görevler verildi. Gazeteciliğini ve roman yazarlığını sürdürdü. Çeşitli ülkelerde büyükelçilik görevlerinde bulundu. 1974 yılında Ankara’da öldü. I. Dünya Savaşı öncesi dönemi “Kıralık Konak”, II. Meşrutiyeti “Sodom ve Gomore” ve Mütareke Dönemi’ni “Yaban” adlı romanlarında ele ele aldı (Görsel 3.44). (www.katalog.marmara.edu.tr) (Düzenlenmiştir.)

Görsel 3.44: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “Yaban” Romanı

Millî Mücadele Dönemi ressamların tablolarına da yansımıştır. Bu eserler, savaşın yıkıcılığını ve hüznünü yansıtmakla kalmamış aynı zamanda çok zor şartlar altında kazanıldığını da belgelemiştir. Ali Cemal, İbrahim Çallı, Hikmet Onat, Sami Yetik, Namık İsmail ve Halil Dikmen tablolarında bu döneme yer vermişlerdir.

Millî Mücadele Dönemi, heykel sanatına da yansımıştır. Zühtü Müridoğlu, Nusret Suman, Hüseyin Özkan ve İlhan Koman gibi heykeltıraşlar Anıtkabir rölyeflerinde (kabartma) Millî Mücadele’yi işlemişlerdir. Savaştan sonraki dönemde Cemal Reşit Rey, Hasan Ferit Alnar, Ulvi Cemal Erkin, Ahmet Adnan Saygun, Necil Kâzım Akses gibi sanatçılar Türk müzik kültürünün birikimini Batı müziğiyle birleştirip müzik eserleri oluşturmuşlardır.

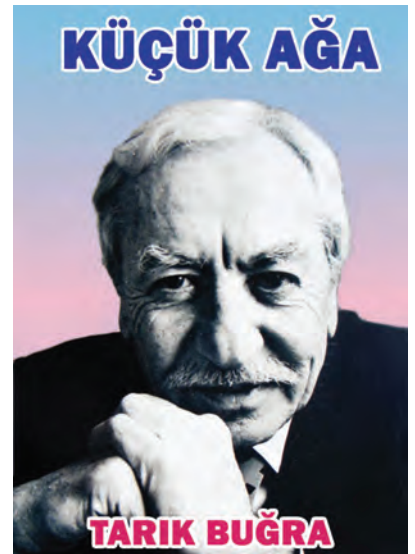
Aşağıda, Tarık Buğra’nın “Küçük Ağa” (Görsel 3.45) romanından İstanbul’un işgaliyle ilgili bir bölüm okuyacaksınız. Kitabın yazarı siz olsaydınız eksik cümleyi nasıl tamamlardınız?

“...Sonbahar, Anadolu’yu kurşun yüklü bulutlar ve ürpertici rüzgarlarla tarıyordu. Bütün Anadolu’nun üstünden o bulutlardan başka bulutlar geçiyor, o rüzgarlardan başka rüzgarların sürüklediği bulutlar geçiyordu. Şimdi düşman endişesine vatani, istiklali ve yaşama hakkını kaybetme endişesine bir de tedirginlik eklenmişti...

Payitahta düşman askeri girmişmiş. Yunan ordusu insanlığın eşini görmediği bir zulüm fırtınası gibi içperlere kadar dayanmışmış, aynı büyük ve asil devletin nimeti ile beslenen Rumlar, Ermeniler arkadan vurup dururlarmış. Bahar öyle bir geliş geldi ki sanki bütün mışmışlar ocak ayının donları, fırtınaları gibi çözülüp silinip gitti, sanki her şey yeniden başlıyordu, tıpkı 1071’deki gibi, tıpkı 1299’daki gibi.

Sanki Anadolu kocaman bir kovandı da oğul vermeye hazırlanıyor-du. Kısacası sallantılar, kararsızlıklar, bozgun tohumları ve ürkeklikler eriyip gitmiş ufuk aydınlanmış, ruh doğmuştu. O ruh

(Tarık Buğra, Küçük Ağa, ss.163-286) (Derlenmiştir.)

Görsel 3.45: Tarık Buğra, “Küçük Ağa” Romanı

3. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki tabloda Millî Mücadele'nin ulusal ve uluslararası sonuçlarıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgilerden yararlanarak soruları cevaplayınız. Cevaplarınızı boşluklara yazınız.

a. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu	b. Afganistan'la Dostluk Antlaşması	c. Ankara Antlaşması
ç. Londra Konferansı	d. Kars Antlaşması	e. İstiklal Marşı'nın Kabulü
f. Mudanya Ateşkes Antlaşması	g. Başkomutanlık Kanunu'nun çıkarılması	h. Moskova Antlaşması

1-Yeni Türk Devleti'nin ilk anayasasını simgeleyen harfi yazınız.	
2-I. İnönü Savaşı'nın ulusal ve uluslararası alanda ortaya çıkardığı sonuçların harflerini yazınız.	
3-TBMM'nin İtilaf Devletleri'nce tanındığı gelişmeyi simgeleyen harfi yazınız.	
4-Millî Mücadele'nin askeri safhasını sona erdiren olayı simgeleyen harfi yazınız.	
5-Doğu sınırlarımıza kesinlik kazandıran antlaşmayı simgeleyen harfi yazınız.	
6-Güney Cephesi'nde Fransızlarla yapılan savaşı sona erdiren ve cephenin kapanmasını sağlayan antlaşmayı simgeleyen harfi yazınız.	

B. Aşağıda, Millî Mücadele Dönemi'nde yaşanan bir olay verilmiştir. Metnin altındaki soruları metinden faydalananarak cevaplayınız.

.....

“...Bize ayrılan bölgede 300 kağıt tespit ettik. Bunları savaş esnasında derhal tanzim edebilmek için bir deneme çağırısı yaptık. Tebliğimizden 24 saat sonra 250 kağıt gelmiş bulunuyordu. Bazıları, öküzleri olmadığından kağıtlara ineklerini koşmuşlardı. Kağıtları getirenlerin bir kısmı çocuk ve ihtiyar, çoğu da kadınlardı. Tümen komutanı, düzlükte sıralanan bu kağıtları teftiş ederken uzun üvendireleriyle (uzun çubuk) sevgili hayvanlarının başlarında dizilen kadınlara, erkeklerin neden gelmediklerini sordu. Bu zahmetli işte çok yorulacaklarını, hatta dayanamayacaklarını söyledi. Kadınların verdikleri cevap şuydu:

.....”

(M. Akif Tural, “Tekâlif-i Millîye” (Halka Borcu Kalmayan Devlet), s. 555-556)

7-Yukarıdaki metne bir başlık yazınız.

8-Tümen komutanının sorusunu kadınlar nasıl cevaplamış olabilir? Yazınız.

9-Kağıtları getirenlerin kadın, çocuk ve yaşlı olmasının sebebi nedir? Yazınız.

10-Metne göre Türk halkının Millî Mücadele'ye ne gibi katkıları olmuştur? Yazınız.

C. Lozan Antlaşması ile ilgili 5N1K sorularını cevaplayınız.

Yunanistan savaş tazminatı yerine Türkiye'ye ne vermiştir?

Antlaşmada kapitülasyonlar nasıl çözümlenmiştir?

Antlaşma ne zaman imzalanmıştır?

Antlaşma nerede imzalanmıştır?

Lozan Konferansı neden ke-sintiye uğramıştır?

Antlaşmada Türk tarafını kim temsil etmiştir?

C. Millî Mücadele Dönemi savaşları ile ilgili tablodaki boşlukları doldurunuz.

	DOĞU CEPHESİ ↓	GÜNEY CEPHESİ ↓	BATI CEPHESİ ↓
a. Cephelelerde kimlere karşı savaşılmıştır?			
b. Cephelelerde görev alan birer komutanın adını yazınız.			
c. Cepheleler hangi antlaşmalarla kapanmıştır?			

D. Aşağıda Maarif Kongresi ve Sakarya Meydan Savaşı'yla ilgili olan kelimeler verilmiştir. Bu kelimelerden olayla ilgili olanlara (✓), olmayanlara (X) işareti koyunuz.

MAARİF KONGRESİ ↓	SAKARYA MEYDAN SAVAŞI ↓
() Eğitim	() Kütahya-Eskişehir
() Millî	() Geleneksel
() Çağdaş	() Mustafa Kemal
() Sağlık	() Mondros
() Ankara	() Hamdullah Suphi
() Kars Antlaşması	() Mustafa Kemal
() Fevzi Çakmak	() Gazi
() Son savunma	() Mareşal
() Türklerin yenilgisi	() I. İnönü
() Ankara Antlaşması	() Başkomutan

E. İrade-i Millîye gazetesinin muhabiri, Kuvâ-yı Millîye'nin Urfa'ya girişini şöyle haber veriyordu:

“Öteden beri yapılan zulümlerden dolayı gerilen halk, 8 Şubat gecesi büyük bir coşkuyla, Fransız hâkimiyetindeki karargâha hücum etti. Karargâhtaki Fransız bayrağını indirip yerine Türk bayrağını çekti. Fransızlar pek çok ganimet bırakarak geri çekildi. Asayiş öncekinden daha mükemmel hale geldi. Urfa halkının tamamı Kuvâ-yı Millîye'ye katıldı. Kuvâ-yı Millîyecilerin ihtiyaçları temin edildi ve iki saat içinde bin Osmanlı lirası toplandı.”

(İsmail Özçelik, *Millî Mücadele'de Güney Cephesi Urfa*, s.180)

Gazete haberini okuyup aşağıdaki soruları cevaplayınız.

11-Urfa halkı, hangi duygularla Kuvâ-yı Millîye'ye katılmıştır? Yazınız.

.....

12-Bu olay hangi cephede yaşanmıştır? Yazınız.

.....

F. Aşağıda harflerle gösterilen kavramları ilgili oldukları bilgiyle eşleştiriniz.

I. Eğitim alanında çalışmalar yapılmıştır.	a. İstiklal Marşı
II. Ordunun ihtiyaçları giderilmeye çalışılmıştır.	b. Maarif Kongresi
III. Ordunun ve halkın morali yüksek tutulmaya çalışılmıştır.	c. Ateşten Gömlek
IV. Meclis, Mustafa Kemal'e güvenini göstermiştir.	ç. Tekâlif-i Millîye Emirleri
V. Millî Mücadele'yi anlatan eserlerdendir.	d. Başkomutanlık Yasası

G. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

13-Fransızların Urfa, Antep, Maraş gibi şehirleri işgal edip yağmalaması üzerine buralarda yaşayan Türk halkı, kadın, çocuk, yaşlı demeden modern silahlara sahip güçlü bir orduya karşı taş, sopa, balta, av tüfeği gibi basit silahlar kullanarak direniş gösterdi.

Buna göre aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşamaz?

- A) Bu cephedeki savaşın kazanılmasında Türk halkının mücadelesi etkili olmuştur.
- B) Burada yaşayan halk, topyekün bir mücadeleye girişmiştir.
- C) Düzenli ordu henüz kurulma aşamasında olduğu için buraya asker gönderilememiştir.
- D) Burada yaşayan Türk halkı birlik ve beraberliğin örneğini sergilemiştir.

14- I. Yunan ilerleyişinin durdurulamaması

II. Meclis hükûmetinin iç isyanları bastırmada otorite sağlayamaması

III. Savunmaların bölgesel olması, tüm vatanı kurtarmaya yetmemesi

Verilen bilgilere göre aşağıdakilerden hangisinin kurulması zorunlu hale gelmiştir?

- A) Düzenli ordunun
- B) Kuvâ-yı Millîye'nin
- C) Temsil Heyeti'nin
- D) İstiklal mahkemelerinin

15-Atatürk'e göre millî eğitim, bağımsızlık savaşı kadar önemlidir. O, bunu Yunanların Kütahya-Eskişehir üzerinden Ankara'ya doğru saldırıya geçtikleri günlerde ispat etmiştir. Yunanların saldırıya geçtiği sırada, 16-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında Ankara'da, millî eğitim-öğretim seferberliğini başlatmıştır. Bu tutumuyla eğitim-öğretime ne kadar önem verdiğini göstermiştir.

Metinde özelliklerinden bahsedilen olay aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun çıkarılması
- B) Maarif Kongresi'nin toplanması
- C) Sivas Kongresi'nin toplanması
- D) Tekâlif-i Millîye Emirleri'nin yayımlanması

16-Büyük Taarruz için yapılan hazırlıklardan hangisi savaş sürecinde hızlı kararlar almak ve uygulamak amacına yöneliktir?

- A) Askeri birliklerin Doğu ve Güney cephelerinden Batı Cephesi'ne kaydırılması
- B) Rusya'dan silah ve cephane alınması
- C) Orduya taarruz eğitimi verilmesi
- D) Mustafa Kemal'e süresiz olarak başkomutanlık yetkilerinin verilmesi

17-Başkomutan Mustafa Kemal'in, "Milletimizi esir etmek isteyen düşmanları her koşulda yeneceğimize dair güvenim bir dakika olsun sarsılmamıştır." sözü onun hangi kişilik özelliği ile ilgilidir?

- A) Açık sözlülük
- B) Çok yönlülük
- C) İleri görüşlülük
- D) Kararlılık

18-Millî Mücadele'nin 1920-1921 yıllarına rastlayan en sıkıntılı günlerinde, yeni Türk Devleti'nin gelirleri, ordunun ihtiyaçlarını ve savaş giderlerini karşılamaya yetmiyordu. Buna karşılık işgal devletleri silah, cephane ve her türlü malzeme bakımından üstün durumdaydı.

Bu olumsuzluk aşağıdakilerden hangisiyle giderilmeye çalışılmıştır?

- A) Sanayileşmeye önem verilmesiyle
- B) Millî ekonominin kurulmasıyla
- C) Tekâlif-i Millîye Emirleri'nin yayımlanmasıyla
- D) Avrupa'dan borç alınmasıyla

19-Aşağıda, Büyük Taarruz’la ilgili doğru, yanlış tablosu verilmiştir. Tablodaki işaretlemelerden hangisi yanlıştır?

	Doğru	Yanlış
I. Mustafa Kemal “Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz’dir. İleri!” sözünü söylemiştir.	X	
II. Savaşın sonunda Sovyetler Birliği ile Moskova Antlaşması imzalanmıştır.	X	
III. Millî Mücadele’nin başarıya ulaştığı savaştır.		X
IV. Mustafa Kemal, savaşı başkomutan olarak yönetmiştir.	X	

A) I ve II

B) II ve III

C) II ve IV

D) III ve IV

20- I. Gümrü Antlaşması

II. Ankara Antlaşması

III. Kars Antlaşması

IV. Moskova Antlaşması

Yukarıdaki antlaşmalardan hangileri Türkiye’nin doğu sınırının belirlenmesi ile ilgilidir?

A) I ve III

B) I ve IV

C) I, III ve IV

D) II, III ve IV

21-Lozan Barış görüşmeleri devam ederken İtilaf Devletleri temsilcilerinin uzlaşmaz tavırlarını gören İsmet (İnönü) Paşa şunları söylemiştir:

“Beyler bizi karıştırmayın, biz buraya Mondros’tan değil, Mudanya’dan geldik.”

İsmet (İnönü) Paşa bu sözünü aşağıdakilerden hangisini vurgulamak istemiştir?

A) Saltanatın kaldırılacağını

B) Türk heyetinin yıkıcı değil yapıcı taraf olduğunu

C) Osmanlı Devleti’nin yerine yeni bir devletin kurulacağını

D) Türkiye’nin zafer kazanan taraf olduğunu

22-Sakarya Meydan Savaşı öncesinde Mustafa Kemal’e başkomutanlık yetkisi aşağıdakilerden hangisi tarafından verilmiştir?

A) Türkiye Büyük Millet Meclisi

B) Müdafaa-i Hukuk Grubu

C) Temsil Heyeti

D) Mebusan Meclisi

H.Görseldeki insanların yerinde olsaydınız o anki duygularınızla geleceğe nasıl seslenirdiniz veya gelecek nesillere nasıl bir öğüt verirdiniz? Yazınız.

Görsel 3.46: “Cepheye Yardım”, Ressam Hayri Çizel, Askeri Müze, İstanbul

ATATÜRK VE ÇAĞDAŞLAŞAN TÜRKİYE

Mustafa Kemal, Çalışma Odasında Kitap Okurken, 1931

4.
ÜNİTE

KONULAR

- 1 ATATÜRK İLKELERİ
- 2 SİYASAL ALANDA YAPILAN İNKILAPLAR
- 3 HUKUK ALANINDA YAPILAN İNKILAPLAR
- 4 EĞİTİM VE KÜLTÜR ALANINDA YAPILAN İNKILAPLAR
- 5 TOPLUMSAL ALANDA YAPILAN İNKILAPLAR
- 6 EKONOMİK ALANDA YAPILAN İNKILAPLAR
- 7 ATATÜRK VE SAĞLIK
- 8 CUMHURİYETİN TÜRK MİLLETİNE KAZANDIRDIKLARI VE ATATÜRK'ÜN GÖSTERDİĞİ HEDEFLER
- 9 ATATÜRK İLKE VE İNKILAPLARINI OLUŞTURAN TEMEL ESASLAR

Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.

Mustafa Kemal Atatürk

1-İlke nedir? Araştırınız.

2-Atatürk ilke ve inkılaplarının ortaya çıkmasında Türk halkının hangi ihtiyaçları etkili olmuştur? Söyleyiniz.

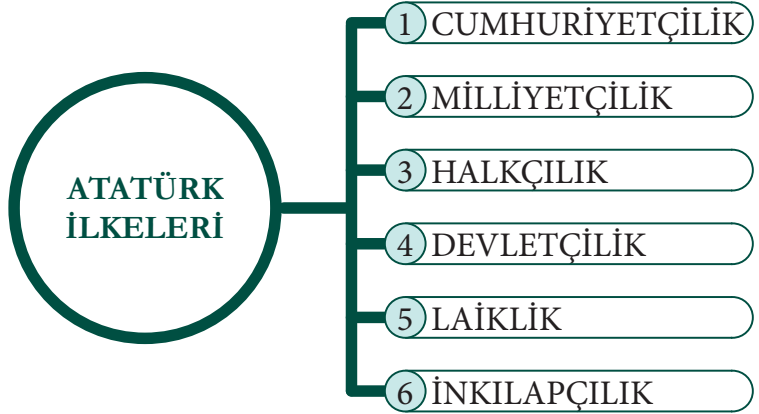
1. ATATÜRK İLKELERİ

Atatürk'ün düşüncelerini içeren dünya görüşüne Atatürkçülük denir. Onun devlet hayatına, ekonomik ve sosyal hayata, bilim ve kültüre, fikir hayatına, toplumun temel kurallarına, devletin rejimi ve bu rejimin işleyişine yönelik düşünce ve ilkeleri, Türk milletinin çağdaş uygarlığa ulaşmasında kılavuzluk etmiştir (Görsel 4.1). Bu ilkeler Millî Mücadele'nin başından itibaren Türk inkılabının temelini oluşturmuş ve bu inkılabın uygulamalarına yön vermiştir.

Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılapçılık Atatürk'ün temel ilkeleridir. Atatürk ilkeleri, anlamları ve amaçları bakımından birbiriyle yakından ilişkili, birbirini tamamlayan niteliktedir. Bu ilkeler, çağdaş yaşamın ilkelerine uygundur ve Türk milletinin hem o dönemdeki hem de gelecekteki ihtiyaçları göz önüne alınarak belirlenmiştir. Bu özelliğiyle Atatürk ilkeleri gerçekçi bir temele dayanmaktadır.

Görsel 4.1: Mustafa Kemal Atatürk, (1881-1938)

Cumhuriyetçilik

Görsel 4.2: Mustafa Kemal Atatürk, Meclis Kürsüsünde

Yeni kurulan Türk Devleti'nin rejiminin temellerini ve dayanağını oluşturan Atatürk ilkelerinin en önde geleni cumhuriyetçiliktir. Diğer bütün ilkelerin gerçekleşmesi ve yaşaması ancak cumhuriyetçilik ilkesinin hayata geçirilmesine bağlıdır. Cumhuriyet, halkın doğrudan doğruya ya da temsilcileri aracılığıyla egemenliği elinde tuttuğu yönetim biçimidir. Cumhuriyet "cumhur" kelimesinden gelir. Sözcük anlamı halk, kavim veya büyük kalabalık demektir. Siyasi bir kavram olarak ise halkın seçtiği kişilerin ülkeyi yönetmesi anlamına gelir. Bu yönetim anlayışında kişi egemenliği yoktur. Cumhuriyetçilik; devlet yönetiminde millî egemenliği, millî iradeyi ve özgür seçimi esas alan ilkenin adıdır (Görsel 4.2). Mustafa Kemal, cumhuriyeti şöyle tanımlamıştır: "*Cumhuriyet demek demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir.*" Millet, kendi yöneticilerini belirli bir süre için seçer, denetler ve gerektiğinde değiştirir. Cumhuriyet, demokrasinin en iyi uygulanabileceği yönetim şeklidir. Demokrasi ise toplum içinde değişik düşünce ve fikirlerin serbestçe temsil edilmesi ve kişilerin bunlardan dilediklerine taraf olması esasına dayanır. Cumhuriyet vatandaşın devlete, devletin vatandaşına karşı hak ve sorumluluklarını en iyi şekilde düzenleyen yönetim biçimidir. Cumhuriyet rejiminin temel ilkelerinden biri de yasama, yürütme ve yargı güçlerinin birbirinden ayrı olması anlamına gelen "**kuvvetler ayrılığı**" ilkesidir.

Mustafa Kemal'e göre; Türkiye Cumhuriyeti'ni güçlü ve modern bir devlet, Türk milletini de çağdaş uygarlık seviyesine ulaştıracak yönetim sistemi cumhuriyettir. O, insan hak ve özgürlüklerinin cumhuriyet rejimiyle korunduğunu ve savunulduğunu biliyordu. Mustafa Kemal, Türk halkına en uygun yönetim şeklinin cumhuriyet olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

Mustafa Kemal, Türk halkına en uygun yönetim şeklinin cumhuriyet olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Türk milletinin karakterine ve adetlerine en uygun olan yönetim, cumhuriyet yönetimidir.”

(Utkan Kocatürk, *Atatürk*, s.113)

Cumhuriyet yönetimiyle ilgili ilk işaretler ve Mustafa Kemal'in bu konuyla ilgili fikirleri Samsun'a çıktığında sistemli bir şekilde belirtmeye başladı. Genelge ve kongreler döneminde millî bağımsızlığın yanı sıra millî egemenlikten de söz edilmekteydi. TBMM'nin açılmasıyla millî egemenliğe dayalı bir devletin temelleri atıldı (Görsel 4.3). 1921 Anayasası'nın birinci maddesinde egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğunun belirtilmesi, cumhuriyet rejiminin hukuksal dayanağını oluşturdu. Saltanatın kaldırılması ve cumhuriyetin ilan edilmesiyle cumhuriyetçilik ilkesinin hayata geçirilmesi için önemli adımlar atıldı.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde ilerleyen yıllarda cumhuriyet rejimini ve demokrasiyi güçlendirmek için önemli atılımlar yapıldı. Siyasi partilerin kurulması, kadınlara siyasal hakların verilmesi bu konuda atılan adımlardan birkaçıdır. Atatürk, cumhuriyeti Türk gençliğine emanet etti. *“...Gençler! Cumhuriyeti biz kurduk, onu yükseltecek ve sürdürecektir sizsiniz.”* sözleri ile bu konuda Türk gençliğini görevlendirdi.

Milliyetçilik

Atatürk ilkeleri içinde önemli ilkelere biri de milliyetçiliktir. İnsanların beraber yaşama isteği yaratılışlarından kaynaklanan bir bilinç olarak ortaya çıkmıştır. Bireyden aileye, aileden cemiyete ve cemiyetten millete kadar uzanan bir duygu bağı bulunur. Bu nedenle milliyetçilik kavramının temelini millet oluşturur. Millet geçmişte beraber yaşamış, şimdi ve gelecekte bir arada yaşama inancı, isteği ve kararında olan, aynı vatana ve kültürel değerlere sahip çıkan, aralarında dil, kültür ve duygu birliği olan insan topluluğudur. Atatürk, milleti *“Zengin hatıra mirasına sahip bulunan, beraber yaşamak konusunda ortak arzu ve istekte samimi olan insanların birleşmesinden meydana gelen cemiyettir.”* şeklinde tanımlamıştır.

Fransız İhtilali'yle ortaya çıkan milliyetçilik akımı Osmanlı Devleti'nin parçalanmasında, Türk milliyetçiliği ise Millî Mücadele'nin doğuşunda ve başarıya ulaşmasında etkili olmuştur. Kurulan yeni devlet Türk halkına dayanan millî bir devlettir. Bu konuda Atatürk *“Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir.”* sözleriyle ülke toprakları üzerinde yaşayan tüm insanları eşit olarak görmüştür. Dolayısıyla, Atatürk milliyetçiliği ayrıştırıcı değil, bütünleştiricidir. Milliyetçilik, kendilerini aynı milletin üyesi sayan insanların bir arada, aynı sınırlar içinde bağımsız bir hayat sürme ve birlikte yaşadıkları toplumu ve onun değerlerini yüceltme istek ve arzusudur. Atatürk milliyetçiliğine göre Türk vatandaşları her şeyden önce kendi milletinin varlığı ve çıkarları için çalışacaktır.

Görsel 4.3: Atatürk, TBMM'den Çıkarken, 1930

Cumhuriyetin getirdiği değerleri yaşatmak ve geliştirmek için neler yapılabilir? Tartışınız.

Günümüzde yürürlükte olan anayasadaki siyasal hakların neler olduğunu araştırınız.

Atatürk'ün zengin hatıra mirası olarak bahsettiği miras neleri kapsar? Açıklayınız.

Görsel 4.4: Millî Birlik ve Beraberliği Simgeleyen Kolaj

Atatürk milliyetçiliğine göre dış politika anlayışı nasıldı? Açıklayınız.

Aynı zamanda başka milletlerin huzur ve refahını da düşünecektir. Bu durum Atatürk milliyetçiliğinin insancıl yönünü gösterir. Atatürk milliyetçiliği bir kültür milliyetçiliğidir. Irkçılığı, sınıf ve zümre ayrımını reddeder. Dış politikada barışa dayalı ilişkilerin kurulmasını amaçlar. Saldırgan, yayılmacı politikaları benimsemez ve gerçekçi bir siyaset izlenmesini tercih eder.

Milliyetçilik ilkesi, siyasi ve kültürel birliğe, ideal birliğine dayanan bir toplum yapısını ortaya çıkarır. Bu durum, toplumda millî kültürün geliştirilmesi için dil, tarih vb. alanlarda çeşitli çalışmalar yapılmasını ve kurumlar oluşturulmasını öngörür. Kapitülasyonların kaldırılması, Kabotaj Kanunu'nun çıkarılması, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumunun kurulması yapılan çalışmalardandır.

Atatürk, millî birlik konusunda şunları söylemektedir:

“Seneler geçtikçe, millî ideal verimleri güvenle çalışmada, ilerleme hevesinde millî birlik ve millî irade şeklinde gözlere daha iyi çarpmaktadır. Bu bizim için çok önemlidir; çünkü biz, esasen millî mevcudiyetin temelini, millî şuurda ve millî birlikte görmekteyiz.”

(Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri, s.79)

Türk milleti, milliyetçilik ilkesiyle millî birlik ve beraberliğini koruyarak sarsılmaz bir bütün olmuştur. Ülkede yaşanan doğal afetler, ekonomik bunalımlar, iç ve dış tehditler, uluslararası terör faaliyetleri karşısında Türk milliyetçiliği ve vatanseverliğinin verdiği güçle Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Türk milleti dimdik ayakta durmaktadır (Görsel 4.4).

Halkçılık

Görsel 4.5: Atatürk ve Latife Hanım Çocuklarla, 1923

Halk, bir milletin içinde yaşayan belirlirli bir topluluğu veya milleti oluşturan çeşitli kesimlerin ve toplumsal grupların içinde bulunduğu insanları ifade eder. Halkçılık ise bir ülkede yaşayan bireyler arasında ayrıcalık ve fark gözetmemek, halk adı verilen tek ve eşit bir insan topluluğunun var olduğuna inanmaktır. Halkçılık; halk devleti, halk yönetimi, halkın kendi geleceğine egemen olması, kısaca siyasi demokrasidir (Görsel 4.5).

Halkçılık, Türk toplumunun vatani ve milletiyle bölünmez bir bütün olduğunu kabul eden görüşten kaynaklanmaktadır. Cumhuriyetçiliğin doğal bir sonucudur. Cumhuriyet, bir halk rejimidir. Mustafa Kemal Millî Mücadele'nin başında Türk

halkını, ırken, dinen, kültür bakımından birbirine saygılı, özverili, geleceği ve çıkarları ortak olan toplumsal bir heyet olarak tarif etmektedir.

Atatürk halkçılıkla ilgili olarak şunları söylemiştir:

“Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan oluşmuş değil, kişisel ve sosyal hayat için iş bölümü itibariyle çeşitli mesleklerle ayrılmış bir toplum olarak görmek esas prensiplerimizdendir.”

(Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri, s.95)

Halkçılık, milliyetçilik ilkesinin doğal bir sonucudur. Milleti tümünü kucaklamayı öngörür. Bugüne ve geleceğe karşı sorumlu olmayı kabul eder. Hiçbir yabancı sisteme benzemeyen halkçılık, millîdir. Atatürk "...*Asıl temeli kendi içimizden çıkarmak mecburiyetini unutmamalıyız...*" sözüyle bu ilkenin Türk milletinin özünden kaynaklandığına işaret etmektedir. Halkçılığın hiçbir sisteme benzetilememesi karşısında Atatürk "...*Biz benzetilememekle, benzemekle iftihar etmeliyiz. Çünkü biz bize benziyoruz efendiler...*" sözleriyle halkçılığın özgünlüğüne işaret etmiştir.

Halkçılık toplumun huzurunu bozan çıkar çatışmalarına izin vermez. Sosyal adalete, sosyal güvenliğe, ekonomik dengesizliklerin ve haksızlıkların giderilmesine, adaletli gelir dağılımına önem verir. Bu ilke bütün vatandaşların kanun önünde eşit olmasını ve devlet hizmetlerinden eşit bir şekilde yararlanmasını sağlamıştır. Hiç kimseye, aileye ya da zümreye ayrıcalık tanınmamıştır. Vatandaşlar, yasal yolları kullanarak her türlü hak arama özgürlüğünden faydalanabilirler (Görsel 4.6).

Mustafa Kemal, dünyadaki demokrasi hareketlerinden esinlenip özgürlük, eşitlik, adalet gibi insanlığın ortak değerlerinden yararlanarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne halkçı bir karakter kazandırmıştır. 1921 Anayasası'nda egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğunun belirtilmesi, kurulan yeni Türk Devleti'nin halkçı bir yönetime dayandığını gösterir. Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre sonra Türkiye'de vatandaşlar arasındaki ayrıcalıkları ve eşitsizlikleri kaldıracak önemli adımlar atılmıştır. Köylüden alınan **aşar vergisi** kaldırıldı. Türk Medeni Kanunu'nun kabulüyle kadın-erkek eşitliği sağlanmıştır. Toplumda ayrıcalık ve üstünlük belirten lakap ve unvanların kaldırılması, seçme ve seçilme hakkının kadınlara da verilmesi bu konuda atılan adımlardan bazılarıdır.

Devletçilik

Devletçilik, Türkiye'de daha çok sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınmada izlenecek yöntemi belirleyen bir ilkedir. Millî Mücadele'nin kazanılması ve cumhuriyetin ilanından sonra ülkenin hızlı bir şekilde kalkınması için özellikle ekonomik alanda özel sektörün yapamayacağı büyük yatırımları devletin üzerine alması esasına dayanır (Görsel 4.7).

Devletçilik ilkesinin temel amacı ülke ekonomisini millî bir yapıya kavuşturarak güçlendirmek, Türk milletinin refahını yükselterek çağdaş milletler arasında yer almasını sağlamak ve sosyal adaleti sağlayacak yöntemler uygulamaktır. Atatürk'ün devletçilik anlayışı herhangi bir ekonomik görüşe (liberalizm, sosyalizm vb.) bağlı değildir. O, devletçiliğin Türkiye'nin ihtiyaçlarından doğduğunu, Türkiye'ye özgü bir sistem olduğunu söylemektedir.

Devletçilik ilkesi ekonomik bir politikadır ve bu politikanın kabulü çeşitli nedenlere dayanmaktadır. Birincisi, siyasi bağımsızlığın korunması için ekonomik kalkınmanın şart olduğunun kabul edilmesidir. Çünkü Türkiye'nin Batılı devletler tarafından eşit bir statüde kabul görmesi ancak ekonomik kalkınma ve sanayileşmeyle sağlanabilirdi. İkincisi, Millî Mücadele yıllarında çıkarılan vergiler, tasarruf tedbirleri, Düyun-ı Umûmiye'nin gelirlerine el konulması ve yabancı işletmelerin millileştirilmesidir. Üçüncüsü ise sosyal adaletin ve bölgeler arasındaki dengenin sağlanmak istenmesidir. Çünkü savaştan sonra devralınan ekonomi, ağır borç yükünün olduğu, gümrük vergilerinin olmadığı, her alanda yabancıların egemen olduğu plansız bir ekonomidir.

Görsel 4.6: Atatürk, Vatandaşın Sorunlarını Dinlerken, Tokat, 1930

Bütün vatandaşların kanun önünde eşit olması ve kimseye ayrıcalık tanınmaması Atatürk ilkelerinden hangisi veya hangileri ile ilgilidir? Söyleyiniz.

Görsel 4.7: Sıngeç Köprüsü Açılışı, Tunceli, 1937 (Soldan Sağa: Salih Bozok, Başbakan Celal Bayar, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, Sabiha Gökçen)

Devletçilik ilkesi çerçevesinde cumhuriyet döneminde çeşitli alanlarda yapılan yatırımlara örnekler veriniz.

Görsel 4.8: Nazilli Basma Fabrikası, Aydın, 1937

Din ve vicdan özgürlüğünün korunmasında ve geliştirilmesinde laikliğin önemini açıklayınız.

Görsel 4.9: Atatürk, Uşak Tren Garı'nda, 1923

Laiklik ilkesi neden Türk inkılabının en vazgeçilmez unsurlarından biridir? Açıklayınız.

Devletçilik anlayışı, içinde bulunulan ortama göre kamu yararının gerektirdiği alanlarda devlete görevler verir. Özel sektörün de ekonomik hayatın içinde yer almasını destekler. Bu sistem günümüzde **“karma ekonomi”** kavramıyla ifade edilebilir. Türkiye’de devlet, bu ilkeye dayanarak ekonomik faaliyetlerin başlatıcısı olmuştur. **Teşvik-i Sanayi Kanunu** (1927) gibi çıkarılan bazı kanunlarla devlet özel sektörü koruyup geliştirmeye, kredilerle kişileri üretim ve ticaret gibi işlere özendirmeye çalışmıştır.

Devletçilik ilkesiyle Türkiye’de toplumsal kalkınma hamlesi başlatılmıştır. Demir-çelik, dokuma, şeker fabrikaları gibi büyük yatırımlar devlet eliyle yapılmıştır (Görsel 4.8). Ekonomik kalkınmayla yeni iş alanları oluşturulmuştur. Devlet elde ettiği gelirlerin büyük bir kısmını eğitim, sağlık, kültür, savunma, spor ve diğer kamu yatırımlarının yapılması ve hizmetlerinin yürütülmesi için harcamıştır. Yabancıların elindeki işletmeler, devlet tarafından satın alınarak millileştirilmiştir.

Laiklik

Laiklik, genel anlamda din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması, dini inanç ve kanaatlerin devlet yönetiminden ayrı tutulmasıdır. Demokrasi standardını yükseltmenin ve hukuk devleti olmanın şartlarından biridir. Dar anlamıyla laiklik ise devletin her türlü din, inanç ve mezhepler karşısında tarafsız kalması, çeşitli din ve inanca mensup insanlar arasında ayırım yapmamasıdır. Laiklik ilkesiyle vatandaşların din ve inanç özgürlüğü garanti altına alınmıştır. Böylece millî birlik ve beraberliğin güçlendirilmesine ve toplumsal barışa katkı sağlamıştır.

Atatürk’e göre laiklik sadece din ve dünya işlerinin ayrılması demek değildir. Atatürk’ün öngördüğü laiklik anlayışı Batı’da ortaya çıkmış laiklik anlayışından daha çok, Türk toplumunun tarihsel birikimine ve millî ihtiyaçlarına uygun düşmektedir. Devletin bir niteliği olan laiklik, bir yönetim şekli değil, toplumsal hayatı düzenleyen hukuk kurallarının akla, mantığa ve bilime dayandırılmasıdır.

Din özgürlüğüne önem veren Mustafa Kemal İslam dini ile ilgili şunları söylemektedir:

“Bizim dinimiz en makul ve en tabii bir dindir. Bundan dolayıdır ki son din olmuştur. Bir dinin doğal olması için akla, fenne, ilme ve mantığa uyması lazımdır. Bizim dinimiz bunlara tamamen uygundur. Müslümanların toplumsal hayatında hiç kimsenin özel bir sınıf halinde varlığını korumaya hakkı yoktur. Kendilerinde böyle bir hak görenler, dini emirlere uygun harekette bulunmuş olmazlar. Hepimiz eşitiz, dinimizin hükümlerini eşit olarak öğrenmeye mecburuz. Her fert dinini öğrenmek için bir yere muhtaçtır, orası da mekteptir.” (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, s.90)

Laiklikte dini otorite ve kurallar devlet işlerinden ayrı tutulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, din işlerini ve hizmetlerini düzenlemek, halkın din hizmetlerinden daha iyi yararlanmasını sağlamak için tedbirler almaktadır. Bunun nedeni halkı birtakım zararlı dini akımlardan korumak ve din istismarının önüne geçmektir.

Laiklik ilkesi toplumda düşünce, inanç ve kanaat ayrılıklarının düşmanlığa dönüşmesine engel olmaktadır. Birlik ve beraberliğin sağlanmasında, toplumsal kaynaşmanın gerçekleşmesinde rol oynayan temel unsurlardan biridir. Vatandaşların dini inanç ve ibadetlerinde özgür olmaları gerektiğine inanan Atatürk, herkesin vicdanın emrine uymakta serbest olduğunu belirtmektedir.

Atatürk inkılapları ile siyasi, sosyal, kültürel ve hukuki alanlarda yapılan tüm yeniliklerde laiklik düşüncesi esas alınmış ve saltanatın kaldırılması laiklik konusunda atılan ilk adım olmuştur. Sonrasında halifeliğin, Şeriye ve Evkâf Vekâleti'nin kaldırılması ve **Öğretimin Birliği Yasası (Tevhid-i Tedrisat)** laiklik ilkesinin hayata geçirilmesi konusunda yaşanan diğer önemli gelişmeler olmuştur. Bunu hukukun laikleştirilmesi, medreselerin, tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması ve Medeni Kanun'un kabulü izlemiştir. 1928 yılında yapılan bir değişiklikle *"Devletin dini İslam'dır."* ibaresi 1924 Anayasası'ndan çıkarılmıştır. Laiklik ilkesi 1937 yılında diğer beş ilkeyle birlikte anayasaya girmiştir.

İnkılapçılık

İnkılap, bir toplumda ani ve derin siyasal, ekonomik ve sosyal değişiklikler meydana getirilmesine denir. İnkılapçılık ise Atatürk ilkelerinin korunmasını esas alan ve bu esaslara dayanarak, yeni atılımlarla Türk toplumunun ilerlemesini sağlayacak bir ilkedir. Bu ilke aklın ve bilimin rehberliğinde çağın gereklerine uygun olarak sürekli gelişmeyi esas alır.

Atatürk medeniyet yolunda ilerlemeyle ilgili şunları söylemektedir.

"...Medeniyet yolunda başarı, yenileşmeye bağlıdır. Sosyal hayatta, ekonomik hayatta, ilim ve fen sahasında başarılı olmak için tek gelişme ve ilerleme yolu budur. Hayat ve geçime egemen olan kuralların zaman ile değişme, gelişme ve yenilenmesi zorunludur." (Görsel 4.10)

(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s.117) (Düzenlenmiştir.)

Atatürk, yapılan inkılapları topluma anlatmaya ve halka mal etmeye önem veriyordu. O, bu konuda şunları söylemiştir: *"İhtilali milletin gerçek hedeflerine yönelme ve ulaştırma, ancak bütün milletin ilgisi sayesinde mümkündür. O zaman milletin iradesini millî meclisler yansıtır..."* (Görsel 4.11).

Atatürkçü düşünce sisteminin bir dogma olmadığını, sürekli yeniliklerle, değişime ve gelişmelere açık olduğunu ifade eden inkılapçılık ilkesinde, dinamizm ve canlılık esastır. Zor şartlar altında yapılan inkılapları korumak ve bunların kötüye kullanılmasını önlemek amacını taşır. İnkılapçılık ilkesi, çeşitli özellikleriyle sadece Türk halkı için millî bir değer olarak kalmamıştır. Bağımsızlık özlemi çeken mazlum milletlere örnek olmuş ve evrensel bir nitelik kazanmıştır.

Görsel 4.10: Atatürk, Cumhuriyet Bayramı Töreninde, 1930

Görsel 4.11: Atatürk, Ankara Palas'ta, Cumhuriyet Kutlamalarında, 1929

Aşağıdaki görseller, Atatürk ilkelerinden hangileriyle ilgilidir? Boşluklara yazınız.

Türkiye'nin geleceği açısından Atatürk ilkelerine sahip çıkılmasının önemini tartışınız.

Atatürk ilkelerinin bir bütün olarak temel amacı nedir? Açıklayınız.

- 1-İnkılap ve ihtilal kavramları arasındaki farkı araştırınız.
- 2-Atatürk hangi nedenlerle farklı alanlarda inkılaplar yapmıştır? Açıklayınız.

2. SİYASAL ALANDA YAPILAN İNKILAPLAR

Türk toplumunda yenilik ve değişim ihtiyacı, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yapılan ıslahatlara rağmen açıkça hissedilmeye başlamıştı. 1789 Fransız İhtilali ile ortaya çıkan eşitlik, özgürlük, milliyetçilik, insan hakları, demokrasi gibi kavramlarla ve sanayileşmenin getirdiği sömürgecilikle karşı karşıya kalan Osmanlı Devleti'nin Avrupalılar karşısındaki gerilemesi giderek hızlandı.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı sonucunda yıkılması ve Millî Mücadele'nin kazanılmasıyla kurulan yeni Türk Devleti'nde çağın ve toplumun ihtiyaçlarına cevap veremeyen kurumları kökten değiştirmeyi amaçlayan bir yenileşme süreci başlatıldı.

Türk milletinin ihtiyaçlarından doğan Türk inkılabı ile millî egemenlik ve millî bağımsızlık birlikte gerçekleştirilmiştir. Bir taraftan işgal kuvvetlerine karşı mücadele edilirken diğer taraftan da birçok alanda kurumların çağdaş hale getirilmesine çalışılmıştır. Yeni Türk Devleti'nde yapılan inkılapları siyasi, hukuk, eğitim ve kültür, sosyal, ekonomik ve sağlık gibi ana kategorilerde toplamak mümkündür.

Saltanatın Kaldırılması (1 Kasım 1922)

Bir ülkede yönetme hakkının tek bir hanedanda toplandığı yönetim sistemine **saltanat** denir. Saltanat sisteminde ülke yönetimi genellikle babadan oğula geçer ve iktidar tek bir kişide toplanır. Bu tarz yönetimler monarşi, padişahlık veya krallık olarak adlandırılır. Osmanlı Devleti de kuruluşundan yıkılışına kadar saltanat sistemi ile yönetilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılmasıyla Anadolu'da işgalcilere karşı, Millî Mücadele hareketi başlatılmıştı. BMM'nin açılmasıyla temelleri atılan yeni Türk Devleti'nin 20 Ocak 1921'de kabul edilen ilk anayasasında egemenliğin millete ait olduğu belirtilmişti. Ancak şartlar uygun olmadığı için millî egemenliğin önünde önemli bir engel olan saltanat henüz kaldırılmamıştı.

Görsel 4.12: Padişah Vahdettin'in Türkiye'den Ayrılışı, 1922

İtilaf Devletleri, Mudanya Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Lozan Konferansı'na TBMM Hükümeti ile birlikte İstanbul Hükümeti'ni de davet etmişlerdi. Amaçları Türk tarafları arasındaki görüş ayrılıklarından yararlanarak siyasi çıkarlar elde etmektir. Osmanlı Hükümeti'nin daveti kabul etmesi ve konferansa katılma arzusu Millî Mücadele'nin ruhuna aykırıydı. Sadrazam Tevfik Paşa TBMM'ye bir telgraf çekerek Lozan Konferansı'nda iş birliği yapmak istiyordu. Bu telgraf mecliste büyük tepkilere yol açtı ve saltanatın kaldırılmasının önemli bir gerekçesi oldu. Saltanatın kal-

dırılması konusu mecliste büyük tartışmalara yol açtı. Mustafa Kemal Paşa mecliste yaptığı konuş-

mada milletin kendi çabasıyla hâkimiyeti ele aldığını ve saltanatın kaldırılması gerektiğini belirtti. Konuşmasında İslam tarihinden örnekler vererek halifelik ve saltanatın ayrılabilirliğini söyledi.

Mustafa Kemal, saltanatın kaldırılmasına karşı çıkan milletvekillerine, tartışmaların yersiz olduğunu şu sözleriyle belirtmiştir:

“... Konumuz millete saltanatı bırakmak ya da bırakmamak değildir. Mesele zaten bitmiş bir gerçeği ifade etmekten başka bir şey değildir. Ne olursa olsun yapılacaktır. Burada toplananlar, Meclis ve herkes sorunu doğul bulursa sanırım ki uygun olur...”

(M. Kemal Atatürk, *Nutuk*, s.921)

Meclisteki komisyonda konunun görüşülmesi çıkmaza girince Mustafa Kemal şunları söylemiştir:

“Efendiler, egemenliği hiç kimse, hiç kimseye, bilim gereğidir diye, görüşmeyle tartışmayla vermez. Egemenlik güçle, kudretle, zorla alınır...”

(M. Kemal Atatürk, *Nutuk*, s.691)

TBMM’de 1 Kasım 1922’de kabul edilen bir kanunla, halifelik ve saltanat birbirinden ayrıldı ve saltanat kaldırıldı. Saltanatın, 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul’un İtilaf Devletleri’nce işgalinden itibaren sona erdiği kabul edildi. Bu kararın ardından Sadrazam Tevfik Paşa başkanlığında 4 Kasım’da son toplantısını yapan İstanbul Hükûmeti istifasını padişaha sundu. 5 Kasım’da TBMM Hükûmeti’nin İstanbul’daki temsilcisi Refet (Bele) Paşa tüm bakanlık müsteşarlarını toplayarak her türlü faaliyete son vermelerini tebliğ etti. 7 Kasım’da Babıali’deki başkanlık dairesi resmen boşaltıldı ve Osmanlı Devleti’nin resmi gazetesi olan *Takvim-i Vekayi*’nin yayınına son verildi. 17 Kasım 1922’de son padişah Mehmet Vahdettin bir İngiliz gemisi ile İstanbul’dan ayrıldı (Görsel 4.12). Bunun üzerine Meclis, Osmanlı hanedanından Abdülmecit Efendi’yi halife seçti. Saltanatın kaldırılması şu sonuçları ortaya çıkardı:

- Osmanlı Devleti resmen sona erdi.
- Millî egemenliğin önündeki en önemli engel kaldırıldı.
- Ülke yönetimindeki iki başlılık sona erdi.
- TBMM Türkiye’de tek yasal otorite haline geldi.
- Laiklik konusunda ilk adım atıldı.
- İtilaf Devletleri’nin Lozan Konferansı’nda ikilik çıkarmalarına izin verilmedi.

Ankara’nın Başkent Oluşu (13 Ekim 1923)

Millî Mücadele’nin hazırlık sürecinde gerçekleştirilen kongre ve genelgelerle Türk milleti kendi geleceği konusunda karar verme yetkisini eline almıştı. 27 Aralık 1919’da Temsil Heyeti’nin Ankara’ya geçmesiyle burası Millî Mücadele’nin merkezi olmuştu. 23 Nisan 1920’de Büyük Millet Meclisinin Ankara’da açılmasıyla yeni Türk Devleti’nin temelleri atılmıştı.

Lozan Barış Antlaşması’nın imzalanmasından sonra İtilâf Devletleri İstanbul’dan çekildi ve şehrin işgalden kurtarılması ile yeni devletin başkentinin neresi olacağı tartışılmaya başlandı. Saltanat yanlıları İstanbul’un başkent olarak kalmasını istiyordu.

Mustafa Kemal, saltanatın kaldırılması konusunda “bitmiş bir gerçek” sözüyle ne demek istemiştir? Açıklayınız.

Görsel 4.13: Padişah Vahdettin, Malta Adası’nda, 1922

Saltanatın kaldırılmasına rağmen halifeliğin devam etmesinin sebepleri nelerdir? Açıklayınız.

Bir devlet için başkent önemi nedir? Söyleyiniz.

Başkent tartışmaları sürerken Mustafa Kemal Paşa Mayıs 1919'da İstanbul'dan Anadolu'ya hareketinden önce Padişah Mehmet Vahdettin ile yaptığı görüşmede ilginç bir ayrıntıyı fark eder. O ayrıntı, konuşurken padişahın gözlerinin ikide bir sarayın penceresinden görünen düşman gemilerine kaymasıdır.

Mustafa Kemal, 16 Ocak 1923'te İzmit'te gazetecilere verdiği demeçte bu hatırası ile ilişkili olarak başkent konusundaki düşüncesini açıklar ve “...Bir geminin topundan telaşa düşecek bir yerde, İstanbul'da, hükümet merkezi olmaz...” der.

(Bilal N. Şimşir, *Ankara'nın Başkent Oluşu*, ss.198-199)

Bu sözlerinden de anlaşıldığı gibi Mustafa Kemal Paşa, daha 1919'da Samsun'a çıkmadan bu konuyu kafasına koymuştur. Sırası gelince başkent, İstanbul'dan Ankara'ya taşınacaktır.

Ankara'nın başkent yapılmasında stratejik konumunun ne gibi etkisi olmuştur? Açıklayınız.

İsmet Paşa ise Ankara'nın başkent yapılmasının nedenleri ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

“... Lozan'da Batı aleminin delegeleriyle görüşüyorum. Bunlar İstanbul Hükümeti'ni tanıyan insanlar ve yeni devletin o muhitin insanlarına göre kurulmasını arzu ediyorlar. Bunu her hallerinden anlıyorum. Her konuşmamızda hükümet merkezi konusu geçiyor. Ankara'da kalacak mısınız, kalınabilir mi, sonra nasıl olacak? Bana hep bunları soruyorlar. Ankara'da kalırsanız biz oraya nasıl gideriz, diyorlar. Bunların hepsi benim her gün içinde bulunduğum muhitin sözleri. Dış alemin görüşü, düşüncesi ve telkinleri böyle. Bizim açımızdan meselenin daha önemli ve değişik cepheleri var. Bir defa Boğazlar askeri bakımdan tamamıyla açık, tamamıyla emniyetsiz. Bu vaziyetteyiz. Lozan Antlaşması'yla elde edebildiğimiz neticeler ve tarihi şartlar bizi endişeye sevk ediyor. Ayrıca Anadolu'nun ortasında bulunarak ve bir Anadolu Hükümeti olarak yeni devleti çalıştırmak istiyoruz...Ankara'nın hükümet merkezi olmasıyla ilgili önerenin meclisten geçirilmesi esaslı bir karardır. Yeni devletin politikasına, ideallerine yazılı bir yön veren, kesin, fiili bir adımdır...”

(Hamza Eroğlu, *Atatürk ve Cumhuriyet*, ss.58-59)

Görsel 4.14: Zafer Anıtı, Avusturyalı Heykeltıraş Heinrich Krippel Ulus, 1927, Ankara

İşgalci güçlere karşı yürütülen bağımsızlık savaşı Ankara'dan yönetilmişti. Bu gelişmeler Ankara'nın fiilen hükümet merkezi niteliği kazanmasını sağlamıştı. Saltanatın kaldırılmasından sonra başkent in neresi olacağı tartışmaları başlamıştı. İstanbul'un yeni Türk devletinin başkenti olması stratejik açıdan uygun değildi. Başkent in ülkenin orta kısımlarında bulunması güvenlik açısından daha uygundu. Ankara'nın jeopolitik, stratejik ve coğrafi konumu, Ankara ve çevre halkının Millî Mücadele'ye verdiği destek, Ankara'da oluşan Kuvâ-yı Millîye ruhu, İstanbul'un siyasi çevresine karşı duyulan güvensizlik, Ankara'nın başkent seçilmesinde etkili olmuştur.

Dışişleri Bakanı İsmet (İnönü) Bey ve 14 milletvekili 9 Ekim 1923'te tek maddelik “Türkiye Devleti'nin başkenti Ankara'dır.” şeklinde bir kanun teklifi hazırlayarak meclise sundular. Bu kanun teklifinin mecliste 13 Ekim 1923 tarihinde kabul edilmesi ile Ankara, Türkiye'nin başkenti oldu. Mustafa Kemal'in ifadesiyle artık “Ankara başkentti ve ebediyen başkent olarak kalacaktı.”

Cumhuriyetin İlanı (29 Ekim 1923)

Millî Mücadele'nin ilk yıllarından itibaren Mustafa Kemal Paşa yakın arkadaşlarına yönetim şeklinin değişeceğini ve millî egemenliğe dayalı bir yönetim kurulacağını sıklıkla vurgulamıştır.

Erzurum Kongresi sırasında Mazhar Müfit (Kansu) ile Mustafa Kemal arasında şu konuşma yaşanmıştır:

“7-8 Temmuz 1919 sabaha karşı tarihini sayfanın üzerine yazdığını görünce:

- Pekala.. yaz!.

Diyerek devam etti.

- Zaferden sonra şekli hükûmet cumhuriyet olacaktır. Bunu size daha önce de bir sorunuz sebebiyle söylemiştim. Bu bir.

İki. Padişah ve hanedan hakkında zamanı gelince icap eden muamele yapılacaktır...”

(M. Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, s.130)

23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisinin açılması ile millet egemenliğine dayalı yeni bir Türk Devleti'nin temelleri atılmıştı. Kurulan bu devlet millî egemenlik ilkesine ve parlamenter rejime dayalı bir devlettir. Dönemin şartları uygun olmadığı için henüz rejimin adı konulamamıştı. Mustafa Kemal, inkılapları yeri ve zamanı geldiğinde yürürlüğe koymak istemiştir. Bu konuda disiplinli, kararlı ve sabırlı hareket etmiştir.

Lozan görüşmelerinin kesintiye uğradığı günlerde 1 Nisan 1923'te TBMM seçimlerinin yenilenmesine karar verildi. 11 Ağustos 1923'te II. TBMM açıldı. Seçilen milletvekillerinin büyük çoğunluğu bir an önce inkılapların gerçekleştirilmesini istiyordu. Yeni Meclis ilk iş olarak Lozan Barış Antlaşması'nı onaylamış ve İstanbul, TBMM yönetimine girmişti. 13 Ekim 1923'te ise Ankara başkent ilan edildi. Bu gelişmeler cumhuriyetin ilanı için gerekli ortamı hazırlamıştır. Cumhuriyetin ilan edilmesinin nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

- TBMM'nin açılması ve millî egemenliğe dayalı bir devletin kurulması
- Devletin adı ve rejiminin henüz belirlenmemiş olması
- TBMM başkanının devlet ve hükûmet başkanı olması nedeniyle devlet başkanlığı sorununun yaşanması
- Meclis hükûmeti sistemi nedeniyle hükûmetin kurulmasında zorluklar yaşanması ve yürütme işlerinin aksaması
- 1923 yılı sonbaharında Fethi (Okyar) Bey Hükûmeti'nin istifası ve yeni hükûmetin kurulamaması nedeniyle hükûmet bunalımlarının ortaya çıkması.

Millî Mücadele Dönemi'nde millî egemenliğe dayalı bir devlet kurulmasına rağmen cumhuriyetin ilanı niçin daha sonraya bırakılmıştır? Tartışınız.

Görsel 4.15: Cumhuriyet Bayramı Kutlamalarından Bir Görüntü, İstanbul, 2010

Görsel 4.16: Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, Cumhuriyet Bayramı Törenini İzlerken, Ankara, 1929

1-Meclis hükûmeti sistemi ile kabine sistemi arasındaki farkı araştırınız.

2-Mustafa Kemal “Cumhuriyet rejimi demek, demokrasi ile devlet şekli demektir.” sözüyle cumhuriyet yönetiminin hangi özelliğini vurgulamıştır? Açıklayınız.

Görsel 4.17: İlk Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, 1923

Görsel 4.18: Son Halife Abdülmecit Efendi, 1922-1924 yılları arasında halifelik yapmıştır.

Mustafa Kemal cumhuriyetin ilanı konusunda şartların olgunlaşmasını beklemiş, rejim sorununu ve diğer sorunları ortadan kaldırmak için cumhuriyetin ilanını gerekli görmüştür. 28 Ekim 1923'te Çankaya Köşkü'nde yapılan bir toplantıda “Efendiler, yarın cumhuriyeti ilan edeceğiz.” dedi ve İsmet Paşa ile birlikte anayasada yapılacak değişikliklerle ilgili önerge hazırladı. Hazırlanan yasa teklifi 29 Ekim 1923'te TBMM'de oy birliği ile kabul edildi. Böylece cumhuriyetin ilanı gerçekleşmiş oldu.

Osmanlı Devleti'nin son resmi tarih yazıcısı, eğitimci, siyasetçi ve devlet adamı Abdurrahman Şeref Efendi cumhuriyetin ilanı ile ilgili şunları söylemiştir:

“Hükümet şekillerinin sayılmasına lüzüm yok. Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir, dedikten sonra kime sorarsanız sorunuz bu, cumhuriyettir. Doğan çocuğun adıdır. Ama, bu ad, bazılarına hoş gelmezmiş, varsın gelmesin.”

(www.dhgm.meb.gov.tr)

Cumhuriyetin ilanıyla:

- Yeni Türk Devleti'nin rejimi cumhuriyet olarak belirlendi.
- Devletin adı Türkiye Cumhuriyeti oldu.
- Cumhurbaşkanlığı makamı oluşturularak devlet başkanlığı sorunu çözüme kavuşturuldu.
- Meclis hükûmeti sisteminden kabine sistemine geçildi.
- Başbakanlık makamı oluşturuldu.
- Mustafa Kemal Paşa Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı seçildi (Görsel 4.17). İlk cumhuriyet hükûmetini kurma görevi ise İsmet (İnönü) Paşa'ya verildi. Fethi (Okyar) Bey de TBMM başkanlığına seçildi.

Halifeliğin Kaldırılması (3 Mart 1924)

Hiz. Muhammed'in vefatından sonra İslam devletini yöneten devlet başkanlarına **halife** denilmekteydi. İlk dört halife seçimle iş başına gelmiş, Emeviler Dönemi'nde ise halifelik babadan oğula geçen saltanata dönüştürülmüştür. Emevilerden sonra Abbasiler ve bazı Müslüman devlet yöneticileri kendilerini halife olarak tanımlamışlardır. Osmanlı padişahlarından bazıları, özellikle devletin son dönemlerinde Müslümanlar üzerinde siyasi nüfuz elde etmek için bu unvanı kullanmışlardır.

Devletin dağılma döneminde Müslüman unsurları bir arada tutabilmek amacıyla İslamcılık politikasına ağırlık verilmiştir. I. Dünya Savaşı'nda Müslüman Arapların bir bölümü Osmanlı halifesinin “Cihad-ı Ekber” ilanına rağmen İngilizlerle birlikte hareket ettiler. Bu durum halifeliğin Müslümanlar üzerindeki etkisinin oldukça zayıfladığını ortaya koymuştur.

TBMM'de kabul edilen bir kanunla 1 Kasım 1922'de halifelik, saltanattan ayrılarak saltanat kaldırıldı. Meclis, Osmanlı hanedanından Abdülmecid Efendi'yi yetkileri son derece sınırlandırılmış olarak halife seçmişti (Görsel 4.18). Abdülmecid Efendi sadece Müslümanların halifesi unvanını kullanacaktı. Fakat halife bir süre sonra devlet başkanı gibi davranmaya başladı. Cuma selamlıkları düzenliyor ve yabancı devlet temsilcileriyle iletişim kurmaya çalışıyordu. Hatta bazı milletvekilleri Rauf Bey başkanlığında halifeyi ara sıra ziyaret ediyorlardı. Bu nedenle halifeliğin kaldırılması konusu mecliste tartışmalara neden olmuştur.

3 Mart 1924 tarihinde TBMM’de kabul edilen bir kanunla halifelik kaldırıldı. Aynı gün kabul edilen diğer kanunlar ile **Şeriye ve Evkâf Vekâleti** kaldırıldı. Bu kurumun yerine **Diyanet İşleri Başkanlığı** ve **Vakıflar Genel Müdürlüğü** kurularak başbakanlığa bağlandı. Böylece din işleri siyasetin dışında tutularak laik devlet anlayışının yerleştirilmesi için önemli bir aşama daha kaydedildi. Yine aynı gün çıkarılan bir başka kanunla **Erkân-ı Harbiye Vekaleti** kaldırılarak **Genelkurmay Başkanlığı** kuruldu ve ordunun siyasetten ayrı tutulması sağlandı.

3 Mart 1924’te **Tevhid-i Tedrisat Kanunu** kabul edilmiş ve öğretim birliğinin sağlanması yolunda önemli bir adım atılmıştır. Aynı gün çıkarılan başka bir kanunla Osmanlı hanedanı yurt dışına sürgün edilmiştir.

Halifeliğin kaldırılması ve çıkarılan diğer kanunlarla demokratik, laik ve çağdaş devlet anlayışının oluşturulması yönünde önemli bir adım atılmıştır. Halifeliğin kaldırılmasıyla:

- Laikliğe geçişin en önemli aşaması gerçekleştirildi.
- Saltanatın bir uzantısı olarak görülen halifeliğin kaldırılması devlet merkezindeki iki başlılığın ortadan kaldırılmasını sağladı.
- İnkılapların gerçekleştirilmesi için elverişli bir ortam hazırlandı.
- Millî egemenlik anlayışı pekiştirildi.

1924 Anayasası

Cumhuriyetin ilanı ve halifeliğin kaldırılmasından sonra 1921 Anayasası’nın değiştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Yeni anayasa II. TBMM tarafından hazırlandı ve 20 Nisan 1924 tarihinde yürürlüğe girdi.

1921 Anayasası’ndan kısa bir süre sonra niçin yeni bir anayasa hazırlanmıştır? Açıklayınız.

1924 Ayasası’nın bazı maddeleri şunlardır:

- Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.
- Devleti cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik ve inkılapçıdır. Devlet dili Türkçedir. Başkent Ankara’dır.
- Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.
- Türk milletini ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi temsil eder ve millet adına egemenlik hakkını yalnız o kullanır.
- Yasama yetkisi ve yürütme erki Büyük Millet Meclisinde belirir ve onda toplanır.
- Mahkemelerde yargılamalar herkese açıktır.
- Cana, mala, ırza, konuta hiçbir türlü dokunulamaz.
- Türkiye’de din ve ırk ayırt edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese “Türk” denir.

Aşağıdaki ifadelerin saltanat ve cumhuriyet kavramlarındaki karşılıklarını boşluklara yazınız.

	CUMHURİYET	SALTANAT
Yönetimdeki etkin güç		
Egemenliğin kaynağı		
Hak ve özgürlüklerin kullanımı		
Yöneticilerin belirlenmesi yöntemi		
Yöneticilerin yönetimde kalma süresi		

1-Halifenin TBMM tarafından atanmasını TBMM’nin otoritesi açısından değerlendiriniz.

2-Halifeliğin kaldırılması Atatürk ilkelerinden hangilerinin güçlenmesine katkı sağlamıştır? Açıklayınız.

Hukuk kurallarının zaman zaman değiştirilmesinin ve yenilenmesinin nedenleri nelerdir? Açıklayınız.

3. HUKUK ALANINDA YAPILAN İNKILAPLAR

Toplumsal kurallar arasında önemli bir yere sahip olan hukuk, halk egemenliğine dayalı çağdaş devletin en önemli niteliklerinden sayılmaktadır. Hukuk kurallarıyla vatandaşlar arasındaki ilişkiler düzenlenir. Toplum düzeninin sağlanması, hakların ve özgürlüklerin kullanım biçimi, egemenliğin kullanılması yöntemi, devlet organlarının işleyişi hukuk kurallarıyla düzenlenir. Devletin vatandaş, vatandaşın da devlet karşısındaki hakları ve görevleri belirlenir ve uygulanır. Hukuk kuralları, dünyada ve uygulandığı ülkede yaşanan her türlü gelişmeyi dikkate alarak toplumun ihtiyaçlarına göre yenilenir.

XIX. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nde şer'i ve örfi hukuk sistemi bulunuyordu. Gayrimüslimler ve yabancılarla ilgili farklı hukuk uy-

gulamaları vardı. XIX. yüzyılda, Tanzimat Dönemi'yle birlikte Batı'daki gelişmelerin etkisiyle hukuk alanında çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Ancak bu düzenlemeler hukuk alanındaki karmaşayı önleyememiştir. Hukuk birliğinin bulunmadığı Osmanlı Devleti'nde bu durum çeşitli sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Osmanlı hukuku, özellikle kadın hakları konusunda yetersiz kalmıştı. Ekonomik ve ticari hayatı düzenleyen kurallar, ihtiyacı tam olarak karşılayamıyordu. Ceza yasalarının kişilerin güvenliğini tam olarak sağlayamaması ve modern ceza hukukuna uymaması da bir diğer eksiklikti.

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte dev-

letin laik bir yapıya kavuşturulmak istenmesi hukuk kurallarının da laik hale getirilmesi ihtiyacını ortaya çıkardı. Osmanlı hukuk sisteminin sürdürülmesinin mümkün olmadığının anlaşılması üzerine, hukuk kurallarını yenilemek ve çağdaş hale getirmek zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Millî birlik esasına dayanan yeni Türk Devleti'nin kurulmasıyla bireyin ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte hukuk kurallarının yapılması için çalışmalara ağırlık verildi.

Türk Medeni Kanunu'nun Kabul Edilmesi (17 Şubat 1926)

Özel hukukun önemli bir dalı olan medeni hukuk, kişiler ve toplum için önemli olan doğum, ölüm, miras, evlenme ve boşanma gibi işlem ve ilişkileri düzenleyen kurallara denir.

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde "Mecelle" adı verilen bir medeni kanun hazırlanmıştı. Fakat bu kanun laik bir yapıda değildi. Zaman içinde çeşitli değişiklikler yapılmasına rağmen toplumun ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmıştı.

Cumhuriyetin ilanıyla demokratik bir devletin ihtiyaçlarına cevap verebilecek yeni bir medeni kanun yapılması ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Bu amaçla bir komisyon kurulmuş ve çeşitli Avrupa ülkelerinin medeni kanunları incelenmiştir. Türk toplumunun yapısına uyan ve ihtiyaçlarını karşılayacak özellikler taşıyan, laik bir yapıda olan İsviçre Medeni Kanunu'nun alınmasına karar verilmiştir.

Görsel 4.19: Mustafa Kemal, Ankara Hukuk Mektebi Öğrencileriyle, 1926

İsviçre Medeni Kanunu, Avrupa'daki medeni kanunların en yenisi olması, sorunlara pratik çözümler getirmesi, dilinin açık ve anlaşılır olması gibi özelliklerinden dolayı tercih edilmiştir. Türkçeye çevrilen ve toplumun ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenen bu kanun, 17 Şubat 1926'da Türk Medeni Kanunu olarak kabul edildi ve 4 Ekim 1926'da yürürlüğe girdi.

Türk Medeni Kanunu ile:

- Tek eşle evlilik kabul edildi ve evliliğe yaş sınırı getirildi.

- Evlenmede kadının rızasının alınması zorunlu hale getirildi.

- Evlilikte resmi nikah zorunlu oldu.
- Mirastan kadın ve erkeğin eşit pay alması sağlandı.
- Mahkemelerde kadın ve erkeğin şahitliği eşit sayıldı.
- Kadınlara istediği mesleğe girme hakkı tanındı.
- Kadınların boşanma hakkı erkeklerle eşit hale getirildi.

Medeni Kanun'la kadın-erkek tüm vatandaşların hakları, medeni ülkelerde olduğu gibi güvence altına alındı. Kadınlara sosyal ve ekonomik haklar verildi. Toplumun temelini oluşturan aile kurumunun yasal bir güvence altına alınmasıyla sağlıklı bir toplumun oluşturulması konusunda önemli bir adım atıldı (Görsel 4.20).

Türk Medeni Kanunu'nun kabulüyle Türkiye'de yaşayan gayrimüslim vatandaşlar, Lozan Antlaşması'yla kendilerine tanınan haklardan vazgeçtiklerini bildirdiler. Bu isteklerinin hükûmet tarafından kabul edilmesiyle Avrupa devletlerinin bu konuda iç işlerimize karışmaları engellenmiştir. Bu arada, patrikhane ve konsoloslukların mahkeme kurma yetkileri de sona ermiştir.

Türk Medeni Kanunu'nun yanı sıra hukukun diğer alanlarında da önemli düzenlemeler yapıldı. Yeni mahkemeler, barolar ve tapu sicil teşkilatı kuruldu. 1925 yılında Ankara'da ülkenin hukukçu ihtiyacını karşılamak amacıyla Ankara Hukuk Mektebi açıldı (Görsel 4.19).

İtalya'dan 1926'da Ceza Kanunu; İsviçre'den 1926'da Borçlar Kanunu ile Hukuk Usulü Kanunu ve 1932'de İcra ve İflas Kanunu; Almanya'dan da 1926'da Ticaret Kanunu, 1929'da Ceza Muhakemeleri Usulü ve Deniz Ticaret Kanunları alınarak hukuk sistemi yenilenmiş ve çağdaş hale getirilmiştir.

Görsel 4.20: Mustafa Kemal, Mareşal Fevzi Çakmak'ın Kızı Rukiye Hanım'ın Düğününde, 1930

Medeni Kanun ile kadınlara sağlanan sosyal ve ekonomik haklardan hangileri aile kurumunun oluşturulması ve korunması ile ilgilidir? Açıklayınız.

Mecelle yerine niçin yeni bir medeni kanun kabul edilmiştir? Açıklayınız.

1-Türk Medeni Kanunu ile kadınlara verilen sosyal ve ekonomik haklara birer örnek yazınız.

2-Medeni Kanun dışında Türk hukuk sisteminde başka hangi alanlarda düzenleme yapılmıştır? Yazınız.

4. EĞİTİM VE KÜLTÜR ALANINDA YAPILAN İNKILAPLAR

Görsel 4.21: Mustafa Kemal, Okul Ziyaretinde, Bursa, 1938

Bir ülkenin kalkınmasında eğitimin rolü nedir? Açıklayınız.

Osmanlı Devleti'nde farklı türde okulların bulunması ne gibi sorunlara yol açmıştır? Tartışınız.

Eğitim, bir insanın yetenekleri ve davranışlarının bireysel ihtiyaçları ve toplumun amaçları doğrultusunda kendi yaşantısı yoluyla değiştirme sürecidir. Kültür ise bir milletin sahip olduğu, geçmişten günümüze aktardığı maddi ve manevi değerler bütünüdür. Her devlet kendi milletinin ihtiyaçları ve varoluş felsefeleri doğrultusunda bir eğitim politikası belirler ve uygular.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da bir gerileme yaşanmıştır. Okullaşma oranı düşük olan ve toplumda okuma yazma bilenlerin sayısının az olduğu Osmanlı eğitim sistemi, toplumun ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktı.

Mustafa Kemal, Osmanlı eğitim sisteminde yaşanan kargaşa ile ilgili şunları söylemektedir:

“Büyük millet, dünya uygarlık ailesinde saygın yer sahibi olmaya layık Türk milleti, evlatlarına vereceği eğitimi okul ve medrese adında birbirinden büsbütün başka iki cins kuruma bölmeye bugünkü günde katlanabilir miydi? Eğitim ve öğretimde birlik olmadıkça aynı fikirde, aynı düşünüş biçiminde bireylerden oluşmuş bir millet yapmaya imkan aramak boş şeylerle uğraşmak olmaz mıydı?”

(Utkan Kocatürk, *Atatürk*, s.274)

Eğitim sisteminde birliğin olmadığı Osmanlı Devleti bünyesindeki okullarda farklı dünya görüşünde insanlar yetişmekteydi. Mektepli-medreseli, mektepli-alaylı gibi ayrımlar aydınlar arasında ve ordu içinde ayrılıklara yol açmaktaydı. Bu durum, toplumun ilerlemesi yönünde önemli bir engel oluşturmıştır. Azınlıklara ve yabancı devletlere ait bazı okullar ise Osmanlı Devleti'nin dağılmasında etkili olmuşlardır.

Eğitim konusunda ilk çalışmalar bağımsızlık mücadelesinin yürütüldüğü dönemlerde toplanan Maarif Kongresi'yle başlamıştı. Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasından sonra Mustafa Kemal, her alanda olduğu gibi eğitim ve kültür alanında da inkılaplara ağırlık vermiştir.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu (3 Mart 1924)

Millî Mücadele'nin zor şartlar altında yürütüldüğü günlerde Mustafa Kemal Paşa, eğitimin sorunlarını çözmek için kararlı adımlar atmaya başlamıştı. Eğitimi çok başlılıktan kurtarmak, akılcı ve çağdaş bir yapıya kavuşturmak gerekiyordu. Bu amaçla 3 Mart 1924 tarihinde TBMM'de Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edildi. Kanun'a göre Türkiye'deki bütün okullar Millî Eğitim Bakanlığına bağlandı. Böylece eğitim öğretimde birlik sağlanarak eğitim; bilimsel, millî, çağdaş ve laik bir hale getirildi.

11 Mart 1924 tarihinde bu Kanun uyarınca medreseler kapatıldı. Din görevlisi yetiştirmek amacıyla imam-hatip mektepleri açıldı ve ilahiyat fakülteleri kuruldu. Öğretim programları toplumun ihtiyaçlarına ve çağın gereklerine göre yeniden düzenlendi. Okullaşma oranı ve okuma yazma bilenlerin sayısı arttı. Dersler bilimsel gelişmelere açık ve

Görsel 4.22: Mustafa Kemal, Coğrafya Dersi İzlerken, Samsun, 1930

uygulanmalı hale getirildi ve Türk milletinin ihtiyaçlarına göre düzenlendi.

2 Mart 1926 tarihinde kabul edilen **Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun** ile devletin izni olmadan okul açılmayacağı karar altına alındı. İlköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimin esasları belirlendi. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nu tamamlayan bu Kanun ile bugünkü eğitim sisteminin temelleri atılmış oldu (Görsel 4.22, 4.23).

Harf İnkılabı (1 Kasım 1928) ve Millet Mekteplerinin Açılması (1 Ocak 1929)

Yazı ve alfabe bir dilin ifade edilmesinde duygu ve düşüncelerin anlatılmasında, kültürel devamlılığın sağlanmasında kullanılan önemli bir araçtır.

Türkler, İslamiyet'ten önce Göktürk ve Uygur alfabelerini, İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra ise Arap alfabesini kullanmışlardı. Arap harfleri Türkçenin ses yapısına uygun değildi. Toplumda okuma yazma bilenlerin sayısı azdı. Osmanlı Devleti'nde, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren alfabe değişikliği tartışmaları başlamıştı. II. Meşrutiyet Dönemi'nde ise Türkçülük akımının etkisiyle dilde sadeleşmeye gidilmişti.

Cumhuriyetin ilanından sonra çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ve Batı uygarlığına yaklaşmak için Latin alfabesinin incelenmesi kararlaştırıldı. Bu amaçla Millî Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Bey'in başkanlığında dönemin önde gelen dil ve edebiyat uzmanlarının yer aldığı bir komisyon kuruldu. Aynı yılın ortalarında bir dil encümeni kuruldu. Bu komisyonlar çeşitli alfabeleri inceleyerek bir rapor hazırladı. Raporda Türkçenin ses yapısına en uygun harflerin Latin alfabesinde yer aldığı belirtildi. Bu raporu inceleyen Mustafa Kemal "Güzel dilimizi ifade etmek için yeni Türk harflerini kabul ediyoruz." dedi. Alfabe çalışmalarının devam ettiği günlerde doktor reçeteleri, gazetelerin bazı sayfaları, posta pulları Latin harfleri ile yazılmaya başlandı. Bu gelişmeler üzerine TBMM'de 1 Kasım 1928 tarihinde çıkarılan bir kanun ile Arap alfabesi yerine yeni Türk harfleri kabul edilmiştir.

Görsel 4.23: Mustafa Kemal, Ankara Kız Lisesi Öğrencileriyle, 1930

Görsel 4.24: Millet Mekteplerinde Kadınlar İçin Açılan Kurslar

Mustafa Kemal yeni Türk alfabesiyle ilgili şunları söylemektedir: "Her şeyden evvel, her gelişmenin ilk yapı taşı olan soruna değinmek isterim. Her araçtan evvel, büyük Türk milletine kolay bir okuma yazma anahtarı vermek gerekir. Büyük Türk milleti bilgisizlikten, az emekle kısa yoldan, ancak kendi güzel ve soylu diline kolay uyan böyle bir araç ile sıyrılabilir. Bu okuma yazma anahtarı ancak Latin esasından alınan Türk alfabesidir..."

(Utkan Kocatürk, *Atatürk*, s. 301)

Bu kanunla resmi ve özel kurumlarda yeni Türk harfleri kullanılmaya başlandı. Ders kitapları ve diğer kitapların yeni Türk harfleriyle basılması zorunlu hale getirildi.

Resmi ve özel kurumlarda yeni Türk harflerinin kullanılmasının zorunlu hale getirilmesi Atatürk ilkelerinden hangisiyle ilgilidir? Açıklayınız.

Görsel 4.25: *Millet Mekteplerinde Eğitim, İstanbul, 1929*

Yeni Türk harflerinin kabul edilmesiyle birlikte ülke genelinde okuma yazma seferberliği başlamıştır. 24 Kasım 1928 tarihinde Millet Mektepleri Talimatnamesi yürürlüğe girdi. Bu talimatnameyle Mustafa Kemal'e başöğretmen unvanı verildi (Görsel 4.26). Mustafa Kemal yurt gezilerinde tahtanın başına geçerek millete yeni Türk harflerinin öğretilmesi konusunda liderlik yapmıştır. Halkın, yeni Türk harflerini hızlı bir şekilde öğrenmesi amacıyla 1 Ocak 1929'da Millet Mektepleri açıldı. 16-45 yaş arasındaki bütün Türk vatandaşlarına okuma yazma kursları düzenlendi (Görsel 4.24, 4.25).

Okuma yazma kursları düzenlendi (Görsel 4.24, 4.25).

Millet Mekteplerine halk yoğun ilgi gösterdi. Kursların açıldığı ilk yıl bir milyondan fazla kişi kurslara kayıt yaptırmıştır. Bunlardan beş yüz binden fazlası belge almaya hak kazanmıştır. Açılan kurslarda, okuma yazma haricinde hesap ve ölçüler, sağlık bilgisi ve vatandaşlık bilgisi gibi dersler de okutulmuştur.

Görsel 4.26: *Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Yeni Türk Harflerini Öğretirken, Kayseri, 1928*

Millet Mekteplerinde yeni harfleri öğrenen yetişkinlere günlük gazete haberleri, halk kültüründen örnekler, kadınlar için ev işleriyle ilgili pratik bilgiler içeren metinler okutulmuştur.

Hesap ve ölçü derslerinde dört işlem, para birimleri, arazi ölçümleri; sağlık bilgisi derslerinde sağlıkla ilgili temel bilgiler öğretilmiştir. Yurttaşlık bilgisi dersinde iyi bir vatandaş olma bilinci yerleştirilmeye çalışılmıştır.

1931 yılı Mayıs ayından itibaren Millet Mekteplerinden belge alamayanların kamu ve özel kurumlarda işe alınması yasaklanmıştır. Millet Mektepleri sayesinde 1928-1935 yılları arasında yaklaşık bir milyon üç yüz elli bin kişi okuma yazma öğrenmiştir. Daha sonra okur yazar sayısı üç milyona ulaşmıştır. (Mustafa Albayrak, "Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları", s.478) (Düzenlenmiştir.)

Yeni Türk harflerinin kabul edilmesi ve Millet Mekteplerinin açılmasıyla kısa bir sürede okuryazar oranı artmıştır. Harf inkılabı ile konuşma ve yazı dili arasındaki uyumsuzluklar giderilmiştir. Böylece, millî kültürün ve Türk dilinin daha hızlı gelişmesine önemli katkı sağlanmış ve birçok yeniliğin yapılmasına da temel oluşturulmuştur.

Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu

Geçmiş öğrenmek, geleceğe güvenle bakmak ve geleceği inşa etmek için oldukça önemlidir. Geçmişten günümüze kalan en önemli miras kültürdür. Bütün toplumların kendine özgü bir kültürü vardır. İnsanlar bir yandan kültürü oluştururken diğer yandan da kültürden etkilenirler. Kültür; yaşanan dönemin şartları, toplumların ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda geçmişten günümüze zaman içinde bazı değişimlere uğrar. Türklerin kullandıkları günlük dil ve alfabe değişimleri buna örnek olarak gösterilebilir. Kültürlerin oluşmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında dil ve tarih önemli bir yere sahiptir. Mustafa Kemal de **"Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür."** sözüyle kültüre büyük önem verdiğini vurgulamış ve kültürel alanda birçok yeniliğin yapılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Türk Tarih Kurumu (15 Nisan 1931)

Osmanlı Devleti'nde tarih çalışmaları İslam tarihi ve Osmanlı hanedanı ile sınırlı kalmıştı. İslam öncesi Türk tarihi ve Anadolu uygarlıkları ile ilgili herhangi bir çalışma yapılmamıştır. XIX. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nde Avrupa'nın da etkisiyle tarih çalışmaları artış göstermiştir. Ancak millî tarih anlayışı çok geç başlamıştır.

Avrupalı tarihçiler Türkleri sarı ırka mensup sayıyorlar, yağmacı, istilacı ve barbar bir kavim olarak nitelendiriyorlardı. Mustafa Kemal, ders kitaplarında da yer alan Türkler aleyhindeki yanlış, kasıtlı yargıların ve bakış açılarının düzeltilmesini istemiştir. Türklerin köklü bir tarihi geçmişe sahip bir millet olduğunu ve medeniyete önemli katkılar sağladığının araştırılması gerektiğini söylemiştir.

“Büyük devletler kuran atalarımız, büyük ve kapsamlı uygarlıklara da sahip olmuştur. Bunu anlamak, incelemek, Türklüğe ve dünyaya bildirmek bizler için bir borçtur.”

(Utkan Kocatürk, *Atatürk*, s. 331)

28 Nisan 1930 tarihinde Mustafa Kemal'in direktifleriyle 16 üyeden oluşan **“Türk Tarihini Tetkik Heyeti”** oluşturulmuştur. 15 Nisan 1931'de **“Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti”** adıyla yeniden teşkilatlanan kurumun adı 1935 yılında **“Türk Tarih Araştırma Kurumu”** olarak değiştirilmiş, daha sonra **“Türk Tarih Kurumu”** olmuştur (Görsel 4.27).

Türk Tarih Kurumu, Türk ve dünya tarihi ile ilgili bilimsel araştırmalar yapmakta ve **Tarih Kongreleri** düzenlemektedir. Bu çalışmaların sonuçları ile ilgili birçok yayın yapılmaktadır. Bunlardan biri de adını Mustafa Kemal'in koyduğu *“Belleten”* dergisidir.

Türk Dil Kurumu (12 Temmuz 1932)

Osmanlı Devleti'nde Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerden oluşan Osmanlı Türkçesi kullanılmıştır. Bu dil ağırlıklı olarak edebiyat ve devlet hayatında tercih edilmiştir. Halk daha sade bir Türkçe kullanmıştır. Bu durum ülkede iki dil izleniminin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Tanzimat Dönemi'nde kurulan **“Encümen-i Danış”** kolay anlaşılabilir bir dil kullanarak bilimsel çalışmaların yapılmasına karar vermiştir. II. Meşrutiyet Dönemi'nde ise dilde sadeleşme ve millileşme çalışmaları başlamıştır.

Cumhuriyet döneminde Mustafa Kemal, millî kültür ve millî tarihin geliştirilmesi için dil çalışmalarına önem vermiştir. Dil birliği, ülkede millî birlik ve beraberliğin sağlanmasında son derece etkilidir. Mustafa Kemal, bu alanda yapılacak çalışmalarla Türkçenin sanat, edebiyat ve bilim dili haline getirilmesini istemiştir.

Mustafa Kemal, Türkçeyi sadeleştirmenin öneminden

“Millî duygu ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması, millî duygunun gelişmesinde başlıca etkidir. Türk dili, dillerin en zenginlerindendir; yeter ki bu dil, bilinçle işlensin. Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmalıdır.” şeklinde söz etmektedir.

(Utkan Kocatürk, *Atatürk*, s. 304)

Görsel 4.27: Türk Tarih Kurumu Logosu

Atatürk'ün *“Tarih yazmak, tarih yapmak kadar önemlidir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat insanlığı şaşkırtacak bir mahiyet alır.”* sözünü açıklayınız.

Görsel 4.28: Türk Dil Kurumu Logosu

Millî birlik ve beraberliğin güçlendirilmesinde dilin etkisi nedir? Açıklayınız.

Görsel 4.29: Mustafa Kemal, Türk Dil Kurumu Toplantısında, 1933

Dil alanındaki amaçları gerçekleştirmek için hızlı bir şekilde çalışmalar başlatılmıştır. Önce 1926'da **"Dil Heyeti"** denilen bir alfabe komisyonu kuruldu. Bu komisyon yeni alfabeyi belirledikten sonra **"Yazım Kılavuzu"** yayımladı. Ayrıca **"Türk Söz Kitabı"**nı hazırlamaya başladı. 12 Temmuz 1932'de Mustafa Kemal'in talimatıyla **"Türk Dilini Tetkik Cemiyeti"** kuruldu. Bu kurum 1935'te **"Türk Dil Kurumu"** adını aldı (Görsel 4.28, 4.29).

Kurumun amacı Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini ortaya çıkarmak, Türkçeyi yabancı dillerin etkisinden kurtarmak, bilim dili haline getirmektir. Ayrıca Türkçenin dünya dilleri arasında

değerine yaraşır bir seviyeye ulaştırılmasını sağlamaktır.

Dil ve tarih alanında yapılan bütün bu çalışmalar millî kültürün geliştirilmesine, millî birlik ve beraberliğin güçlenmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca millî bir kimlik oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştır. Mustafa Kemal mirasının bir bölümünü Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumuna bağışlamıştır.

Çağdaş Üniversite Reformu (1933)

Görsel 4.30: Mustafa Kemal, İstanbul Üniversitesi Öğrencileriyle, 1930

Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet Dönemi'ne kalan Darülfünun'a (Üniversite) bağlı birkaç fakülte yeni Türk Devleti'nin ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde değildi. Atatürk'e göre ülkenin kalkınabilmesi için eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve bilimsel çalışmaların yapılması gerekiyordu. Bu nedenle İsviçreli bir pedagog ve siyasetçi olan Profesör Albert Malche (Albert Malşe) Türkiye'ye davet edildi ve kendisinden üniversite sisteminin yeniden düzenlenmesi için bir çalışma yapması istendi. Malche'nin hazırladığı rapordan hareketle üniversite reformu oluşturmak için hazırlıklar yapıldı. 1933 yılında çıkarılan bir kanunla Darülfünun kaldırılarak yerine İstanbul Üniversitesi kuruldu (Görsel 4.30). Ata-

türk döneminde Ankara'da, Hukuk Mektebi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Gazi Eğitim Enstitüsü ve Yüksek Ziraat Enstitüsü gibi yüksek öğrenim kurumları açıldı.

Üniversite reformu ile çağdaş Türk üniversitelerinin temeli atıldı. Üniversitelere bilimsel düşünce ve dinamik bir yapı kazandırıldı.

Güzel Sanatlar ve Spor

Bir milletin çağdaşlaşmasında güzel sanatlar önemli bir yere sahiptir. Toplumların ürettikleri sanat eserleri kültür seviyelerinin göstergesidir. Mustafa Kemal, Türkiye Cumhuriyeti'ni çağdaş uygarlık hedefine ulaştırmak için inkılapları gerçekleştirirken sanata ve sanatçıya ayrı bir değer vermiş, güzel sanatlar üzerinde önemle durmuştur. Atatürk'e göre

"Sanat güzelliğin ifadesidir. Bu anlatım sözle olursa şiir, ezgi ile olursa müzik, resim ile olursa ressamlık, oyma ile olursa heykeltçilik, yapı ile olursa mimarlık olur."

(Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, s. 125)

Atatürk'ün *"Sanatsız kalmış bir milletin hayat damarlarından biri kopmuştur."* sözünü açıklayınız.

Cumhuriyetin ilk yıllarında güzel sanatlar politikasında müzik ön plana çıkmıştır. Müzik alanında köklü değişikliklere gidilmiş, çok sesli Türk müziğinin temelleri bu dönemde atılmıştır. Atatürk tarafından Avrupa'ya gönderilen genç müzisyenler Avrupa'dan döndükten sonra **“Türk Beşleri”** adıyla anılmışlardır. Bu besteci ve yazarlar yeni kurulan cumhuriyetin resmi müzik politikasını gerçekleştirmeye başlamışlardır. 1924 yılında Ankara'da **“Musiki Muallim Mektebi”** kurulmuştur (Görsel 4.31). Bu okula, opera ve tiyatro bölümlerinin eklenmesiyle **“Ankara Konservatuarı”** açılmıştır.

Cumhuriyet döneminde resim alanındaki çalışmalara da ağırlık verilmiştir. Osmanlı Devleti'nde güzel sanatlar okulu olarak açılan **“Sanayi-i Nefise Mektebi”**, **“Güzel Sanatlar Akademisi”** adını aldı. İstanbul'da resim ve heykel müzesi açıldı. Ayrıca, ülkenin çeşitli yerlerinde Türk büyüklerinin anıt ve heykelleri yapıldı.

Görsel 4.32: Mustafa Kemal, Atıyla Gezerken, 1937

Atatürk, sanata olduğu gibi toplum hayatında gerekli gördüğü spora da büyük önem vermiştir. Her türlü spor faaliyetinin yapılmasını istemiştir. 1922 yılında bütün spor dallarının ülkede yaygınlaştırılması amacıyla **“Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı”** kurulmuştur. 1924 yılında Paris'te düzenlenen olimpiyat oyunlarına ilk defa Türk sporcuların katılması sağlanmıştır. Ülkemizin olimpiyatlara katılmasında Türkiye Millî Olimpiyat Komitesi kurucularından Selim Sırrı Tarcan'ın önemli yeri vardır.

Sanat ve sporun Türk toplumu için öneme değinen Atatürk, bu konuda *“Müspet bilimlerin temellerine dayanan, güzel sanatları seven, fikir terbiyesinde olduğu kadar beden terbiyesinde de kabiliyeti artmış ve yükselmiş olan erdemli, kuvvetli bir nesil yetiştirmek ana siyasetimizin açık delilidir.”* sözünü söylemiştir (Görsel 4.32).

Görsel 4.31: Musiki Muallim Mektebi Eğitimci ve Öğrencileri, 1924

1-Aşağıdaki kelimelerin Türk Dil Kurumu'ndaki karşılığını araştırınız.

2-Dil bilimci olsaydınız bu kelimelerin Türkçe karşılığını nasıl ifade ederdiniz?

Televizyon :

CD :

Flash Bellek :

Selfi :

SMS :

Navigasyon :

Caps :

Self Servis :

1-Toplumsal alanda düzeni sağlamaya yönelik kurallardan bir kaçını söyleyiniz.

2-Toplumsal ilişkileri düzenleyen kuralların olmaması veya uygulanmaması durumunda ortaya çıkabilecek sorunları tartışınız.

Osmanlı Devleti'nde halkın farklı renkte kıyafetler giymesi devletin hangi özelliğinden kaynaklanmaktadır? Açıklayınız.

5. TOPLUMSAL ALANDA YAPILAN İNKILAPLAR

Yeni Türk Devleti'nin kurulmasıyla birlikte eğitim ve hukuk sistemi çağdaş, millî ve laik bir yapıya kavuşturulmuştu. Toplumsal hayatı düzenleyen kurumların da çağdaş, millî ve laik bir yapıya kavuşturulması kaçınılmaz bir hale gelmişti. Bu ilkeler doğrultusunda yapılacak inkılaplar ile toplumsal hayatın düzenlenmesi amaçlanmıştı. Toplumda ayrıcalık ifade eden unsurların kaldırılmasının düşünülmesiyle toplumsal birliğin sağlanması hedeflenmekteydi. Ayrıca, Batı ile ticari ilişkilerde ortaya çıkan uyumsuzlukların ortadan kaldırılması amaçlanmaktaydı.

Şapka Kanunu (30 Kasım 1925) ve Kıyafette Değişiklik

Kılık ve kıyafet, toplumun kültürünü yansıtan önemli ölçütlerden biridir. Osmanlı Devleti'nde müslüman erkekler yaygın olarak sarık ve cübbe kullanmaktaydı. Devletin çok uluslu yapısı nedeniyle insanlar dinlerine, milliyetlerine, mesleklerine, şehirli veya köylü oluşlarına göre giysi tercihinde bulunmuşlardır.

"...Osmanlı Devleti zaman zaman halkın kıyafetlerinin rengini bir düzene sokmaya çalışmıştır. Örneğin III. Selim döneminde Müslümanların başlık ve ayakkabılarının sarı, Ermenilerininkinin kırmızı, Rumlarıninkinin siyah, Yahudilerininkinin ise mavi olması kabul edilmiştir..."
(Durmuş Yalçın vd., *Türk İnkılap Tarihi*, s.249)

II. Mahmut Dönemi'nde Osmanlı toplumundaki kıyafet karmaşasının önüne geçmek için devlet memurlarının fes, redingot (uzun ceket) ve pantolon giymelerinin zorunlu hale getirilmesi oldukça tepki çekmişti. Ancak fes zamanla kabul görmüş ve o devirde modernleşmenin simgesi sayılmıştı. Millî Mücadele sırasında kalpak, fesin yerini almaya başlamıştı.

Mustafa Kemal, kıyafet konusunda Türk toplumunun çağdaş bir görünüme kavuşmasından yanaydı. Mustafa Kemal, çağdaş bir görünümünden uzak olan fesin yerini Batı'da kullanılan şapkanın almasını istemekteydi. 24 Ağustos 1925'te Kastamonu seyahati sırasında şapka giyerek bu giysiyi halka tanıtmıştır. Halkın şapkaya olumlu yaklaşması üzerine 25

Kasım 1925'te TBMM'de **"Şapka Giyilmesi Hakkında Kanun"** kabul edilmiştir. Memurların şapka giymesi zorunlu hale getirilmiştir (Görsel 4.33).

3 Aralık 1934 tarihli **"Bazı Kısvelerin Giyilme-yeyeğine Dair Kanun"** ile din görevlilerinin ibadet yerleri dışında dini giysilerle dolaşmaları yasaklandı. Diyanet İşleri Başkanı, Rum ve Ermeni Patriği gibi yüksek din görevlileri bu yasağın dışında tutuldu.

Mustafa Kemal, kadın kıyafeti konusunda getirilen değişiklik önerilerine olumlu bakmadı. Zaman içinde kadın erkek bütün Türk halkı kendi kültürünü yansıtan kıyafetlerin yanı sıra Batılı giysileri de kullanmaya başladı. Böylece toplum daha çağdaş bir görünüme kavuşmuş, millî birlik ve beraberlik duygusu güçlenmiştir.

Görsel 4.33: Mustafa Kemal, Şapka İnkılabı Sonrası Ankara'ya Dönerken, 1925

Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması (30 Kasım 1925)

Aynı dinin içinde birtakım yorum ve uygulama farklılıklarına dayanan, bazı ilkelere birbirinden ayrılan dini grupların her birine tarikat denir. Tarikat mensuplarının kaldıkları, ibadet ve tören yaptıkları yere “tekke” veya “dergâh” küçüklerine ise “zaviye” denir. “Türbe” ise genellikle ünlü bir kişi için yaptırılan ve içinde o kişinin mezarının olduğu anıtsal yapılardır (Görsel 4.34). Tekke ve zaviyeler ibadet dışında birtakım sosyal hizmetleri topluma sunan kurumlardır.

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu ve Balkanlarda İslamiyet’in yayılmasında büyük hizmetleri olan tarikatların bir kısmı zaman içinde asıl amaçları olan dine hizmetten uzaklaşmışlardır. Halkın dini duygularını sömürmeye ve devletin güvenliğini etkileyecek şekilde siyasi olaylarda rol almaya başlamışlardır. Türbeler ise batıl inancın yaygınlaşmasında ve halkın dini duygularının kötüye kullanılmasında etkili olmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında inkılapların yapılması sürecinde tarikatlar, inkılaplara karşı çıkmışlardır. Mustafa Kemal’in isteği doğrultusunda TBMM’de 30 Kasım 1925 tarihinde çıkarılan bir kanun ile tekke, zaviye ve türbeler kapatıldı. Bunlara ait türbedarlık, zaviyedarlık, şeyhlik, müritlik, dervişlik, dedelik, seyyitlik, emirlik, naiplik, falcılık, büyüculük, üfürükçülük gibi sıfat ve unvanlar yasaklandı. Böylece laikliğin toplum hayatında yerleşmesi için önemli bir adım atıldı. Kişilerin kendi iradeleriyle var olmalarının önü açıldı. Toplumsal ilişkiler, akılcılık ve bilimsellik temeline dayandırılarak çağdaş ve laik bir toplum olma yönünde ilerleme sağlandı. Ayrıca halkın dini duygularının sömürülmesi ve kötüye kullanılmasının önüne geçildi.

Uluslararası Takvim, Saat, Rakam ve Ölçü Birimlerinin Kabulü

Takvim, saat, ağırlık ve uzunluk ölçü sistemi toplumların kendi tarihi birikimlerinin bir sonucu olarak kullandıkları değerlerdendir. Osmanlı Devleti çok uluslu bir yapıya sahip olduğu için bu alanda birden çok ölçü sistemi kullanmıştır. Bu durum toplumsal hayatta özellikle ticari ilişkilerde zaman zaman karışıklıklara yol açmıştır. Bu farklı uygulamaları ortadan kaldırmak ve Batılı devletler ile ilişkileri kolaylaştırmak için ölçü ve tartı birimlerinde, takvim, saat ve rakamlarda değişiklik yapılması kararlaştırıldı.

Yapılan değişiklikler şu şekildedir:

	TAKVİM	SAAT	RAKAMLAR	UZUNLUK ÖLÇÜSÜ BİRİMLERİ	AĞIRLIK ÖLÇÜSÜ BİRİMLERİ
Osmanlı Devleti	hicri takvim Rumi takvim	alaturka saat	Arap rakamları	arşın kulaç	okka, dirhem kantar
Uluslararası Standartlar	miladi takvim	alafranga saat	uluslararası rakamlar	metre	kilogram

Görsel 4.34: Tarihi Bir Türbe

Şeyhlik, dervişlik, emirlik gibi unvanların kaldırılmasının sebebi nedir? Açıklayınız.

1-Takvim, saat, ölçü ve tartı sistemleri hangi amaçlar için kullanılır? Açıklayınız.
2-Ölçü ve tartı birimlerinin ülkelere göre farklılık göstermesinin sebepleri nelerdir? Açıklayınız.

Görsel 4.35: Eski ve Yeni Uzunluk Ölçü Birimleri, Endaze ve Metre

Uluslararası takvim, saat, rakam ve ölçü birimlerinin kabulünün ekonomik hayata getirdiği kolaylıklar nelerdir? Söyleyiniz.

Osmanlı Devleti'nde kullanılan hicri ve Rumi takvim yerine 26 Aralık 1925'te çıkarılan bir kanunla miladi takvim kabul edilmiş ve 1 Ocak 1926'dan itibaren uygulamaya konulmuştur.

Osmanlı Devleti'nde kullanılan alaturka saat sistemi yerine 26 Aralık 1925'te uluslararası saat sistemine geçilmiştir. Bir gün 24 saat kabul edilmiş ve günün başlangıcı gece yarısı olarak esas alınmıştır. 20 Mayıs 1928 yılında bir diğer kanunla Arap rakamları yerine uluslararası rakamlar kabul edilmiştir.

Ölçü ve tartı birimleri konusunda Osmanlı Devleti'nde ortak bir uygulama bulunmamaktaydı. Okka, dirhem, çeki, kile, batman gibi ağırlık birimleri ile kulaç, arşın ve endaze gibi uzunluk ölçüleri kullanılmaktaydı. Bu farklı uygulamaları ortadan kaldırmak amacıyla 26 Mart 1931'de kabul edilen kanunla eski ölçü birimleri kaldırılmıştır. Yerine metre, kilo, litre gibi yeni ölçü ve tartı birimleri kabul edilmiştir. Yeni ölçülerin düzenlenmesini içeren “**Ölçü Nizamnamesi**” ise 1933 yılı Ağustos ayı sonlarına doğru çıkarılmıştır. Metrik sistem olarak adlandırılan yeni ölçü ve tartı birimlerinin kabul edilmesiyle Türkiye, ekonomik bakımdan Batı ile ticari ilişkilerdeki uyumsuzlukları ortadan kaldırmıştır (Görsel 4.35).

27 Mayıs 1935 yılında çıkarılan kanun ile hafta tatili cuma gününden pazar gününe alınmıştır. Yapılan bütün bu değişikliklerle Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş Batı toplumlarıyla ilişkilerinde kolaylık sağlanmıştır.

Soyadı Kanunu (21 Haziran 1934)

Görsel 4.36: Atatürk'ün Nüfus Hüviyet Cüzdanı

Mustafa Kemal'e verilen Atatürk soyadının nereden geldiğini araştırınız.

Osmanlı'da ve Soyadı Kanunu'ndan önce Türkiye'de insanları birbirinden ayırt etmek için lakaplar, şöhretler, aile isimleri, şahsın fiziki durumu ve doğduğu yer gibi bilgiler kullanılırdı. Fakat bu durum kişilerin birbirleriyle devletle ilişkilerinde karışıklıklara ve sorunlara yol açmaktaydı. Toplumsal yaşamda, tapu ve miras işlerinde, okul ve askerlik kayıtları gibi daha birçok konuda ortaya çıkabilecek karışıklıkları önlemek amacıyla her aileye bir soyadı verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu amaçla 21 Haziran 1934'te TBMM'de kabul edilen **Soyadı Kanunu**'na göre:

- Her Türk öz adından başka bir soyadı taşıyacaktı.
- Söyleyişte, yazılışta ve imzada ad önde, soyadı sonda kullanılacaktı.
- Soyadları Türkçe olacaktır.
- Rütbe, memuriyet, yabancı ırk ve millet adlarıyla, ahlaka aykırı ve gülünç olan sözcükler soyadı olarak alınmayacaktır.

Kanunun kabulüyle herkes kendi adının yanında ailesini belirten bir soyadı aldı. Mustafa Kemal, kişilere soyadı verilmesine de öncülük etmiş ve birçok kişiye soyadı vermiştir.

24 Kasım 1934'te TBMM tarafından Mustafa Kemal'e “**Atatürk**” soyadı verilmiş ve daha sonra bu soyadın onun dışında başka kimseye verilmesi yasaklanmıştır (Görsel 4.36). Bu konuyla ilgili İsmet İnönü şunları söylemiştir:

“...Arkadaşlar, Büyük Önderimiz *Cumhur Reisimizin soyadı için bir kanun teklif ediyoruz. Büyük önderin taşıyacağı adı tayin etmek büyük meclisin borcu ve hakkıdır... İnaniyoruz ki Atatürk adıyla büyük Türk ulusu en büyük oğluna, en büyük, en saygılı hitabını yapmış olacaktır...*”

(Durmuş Yalçın vd., *Türk İnkılap Tarihi*, s.265)

Soyadı Kanunu'nun kabul edilmesiyle bu konudaki aksaklıklar giderilmiş, aile ve bireyler tam olarak tanınmış, vatandaşlar arasındaki toplumsal mevki ve maddi duruma göre insanların değerlendirilmesi sona ermiştir. Herkes Türkçe bir soyadı almıştır. Bu durum millî kimlik kazanılması yolunda önemli bir adım olmuştur.

Soyadı Kanunu'na ek olarak, 26 Kasım 1934'te “**Lakap ve Unvanların Kaldırılmasına Dair Kanun**” kabul edildi. Bu kanunla toplum içinde ayrıcalık bildiren ağa, hafız, molla, efendi, bey, paşa, hanım, hazretleri gibi unvan ve lakaplar kaldırıldı ve bunların kullanılması yasaklandı. Böylece insanları çeşitli özelliklerine göre sınıflandıran bir anlayış da son buldu.

Türk Kadınına Verilen Haklar

Türk kadını, tarih boyunca hayatın her alanında üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmiştir. Millî Mücadele'de erkekler ile omuz omuza cephedeki yerini almıştır. Düşmana karşı silaha sarılarak cepheye mermi taşımıştır. Yaralı askerleri tedavi etmiştir. Ayrıca ordunun ihtiyacı olan silah ve malzemenin sağlanmasında görev almıştır. Vatanın kurtuluşunda ve milletin bugünlere ulaşmasında söz sahibi olmuşlardır.

Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nde kadın haklarındaki eksikliklerin giderilmesi ve kadının toplumda hak ettiği yere getirilmesini istemişti. Atatürk, çağdaşlaşma yolunda atılan her adımda olduğu gibi kadın hakları konusunda da halkı bilinçlendirmeye çalışmıştır.

Mustafa Kemal kadın hakları konusunda yaptığı konuşmasında şunları söylemiştir:

“*Bir sosyal toplumun bir organı faaliyette bulunurken diğer bir organı işlemezse bu sosyal toplum felçlidir.*”

(Burhan Göksel, “*Atatürk ve Kadın Hakları*”, s.222)

1923'te Latife Hanım'la evlilik yapan Mustafa Kemal, toplumda aile hayatının önemini vurgulamak istemiştir. Latife Hanım bu evlilikle yeni kurulan devlet düzeni içinde modern ve medeni Türk kadınının temsili olma görevini üstlenmiştir. Pek çok yurt gezisinde Mustafa Kemal'e eşlik etmiştir.

1926'da kabul edilen Medeni Kanun'la Türk kadını aile ve iş hayatında, sosyal ve ekonomik hayatta söz ve karar sahibi olmuştur. Medeni Kanun'u, Türk kadınına siyasi hakların verilmesi izlemiştir (Görsel 4.37).

1-Aile büyüklerinizle sözlü tarih çalışması yaparak soyadınızın seçilme nedenlerini sınıfta paylaşınız.

2-Her aileye bir soyadı verilmediğini düşündüğünüzde okulunuzda veya sınıfta ne gibi durumlarla karşılaştınız? Açıklayınız.

Görsel 4.37: Türk Kadını Oy Kullanırken, İzmir, 1935

Görsel 4.38: Türkiye'nin İlk Kadın Muhtarı, Gül Esin Hanım

3 Nisan 1930'da belediye seçimlerinde, 26 Ekim 1933'te muhtar ve ihtiyar heyetlerine, 5 Aralık 1934'te milletvekili seçimlerinde kadınlara seçme ve seçilme hakkı verildi. İsviçre dahil bazı Avrupa ülkelerinde bile kadınların oy kullanamadığı bir dönemde, Türk milletinin böyle bir adımı atması Türkiye'de insan hakları ve demokrasinin gelişmesi açısından son derece önemlidir. Kadınlar, bu haklarıyla yönetimde erkeklerle birlikte söz sahibi olmuşlardır (Görsel 4.38). 1 Mart 1935'te toplanan 5. Dönem TBMM'de 18 kadın milletvekili yer almıştır.

Dünyada Kadınlara Seçme, Seçilme Hakkının Verilmesi

Türk kadını seçme ve seçilme hakkını, Fransa (1944), İtalya (1945), Belçika (1948), Yunanistan (1952), İsviçre (1971) gibi ülkelerden daha önce kazanmıştır. Kadınlarına Türkiye'den daha önce seçme seçilme hakkı tanıyan ülkeler ise Yeni Zelanda (1893), Avusturalya (1902), Finlandiya (1906), Danimarka (1915), İsveç (1919), ABD (1920), Çekoslovakya (1920), Polonya (1921), Moğolistan (1924), İngiltere (aşamalı olarak 1918'de 30 yaşını tamamlamış kadınlara siyasal haklarını tanıdı; 1928'de ise, bu sınırlama kaldırıldı), Almanya (1928), Ekvator (1929), İspanya (1931), Brezilya ve Tayland (1932)'dir. (Afet İnan, Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal'in El Yazıları, s.112-113)

Görsel 4.39: Türkiye'nin İlk Kadın Pilotu, Sabiha Gökçen

1935 yılında Ankara'da **12. Milletlerarası Kadın Kongresi** toplandı. 18-24 Nisan 1935 tarihinde yapılan bu kongrede ağırlıklı olarak dünya kadınlarının siyasal hakları ele alınmıştır. Kongre sekreterliğince Atatürk'e bir teşekkür telgrafı gönderilmiştir.

Atatürk bu telgrafa "Siyasal ve sosyal hakların kadınlarca kullanılması, insanlığın mutluluğu ve prestiji bakımından gerekli olduğuna inanmaktayım." cevabını vermiştir.

1935 yılı Milletlerarası Kadın Kongresi Genel Sekreteri Bompas Türk kadınına verilen hak ve özgürlükler konusunda şunları söylemektedir: "Türk kadınına verilen hak ve özgürlükler bütün dünya kadınları için çok cesaret vericidir ve mücadelelerinde onlara yardımcı olacak bir güçtür. Biz Avrupalı kadınlar Türk kadınlarına cidden gıpta ediyoruz." (Zafer Toprak, "Türkiye'de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkasından Arzulusal Kadınlar Birliği Kongresi'ne (1923-1935)", s.11)

Atatürk'ün öncülüğünde Türk kadını siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda daha önceki dönemlerle karşılaştırılamayacak kadar önemli haklar elde etmiştir. Türk kadını erkeklerle beraber ülkenin çağdaşlaşması ve kalkınmasında aktif olarak rol oynamıştır (Görsel 4.39).

Kadın haklarıyla ilgili bilgilerinizi kullanarak aşağıdaki cümleyi tamamlayan bir paragraf oluşturunuz ve defterinize yazınız.

Devlet ve toplum hayatında kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması, çağdaş uygarlığa ulaşılmasında önemli bir yer tutar. Çünkü...

.....

Kadınlara siyasi haklar verilmesini demokrasinin gelişmesi açısından tartışınız.

6. EKONOMİK ALANDA YAPILAN İNKILAPLAR

Osmanlı Devleti, XIX. yüzyıl başlarından I. Dünya Savaşı'na kadar yaklaşık yüz yıllık bir sürede Avrupa'nın siyasi, askeri ve ekonomik gücü karşısında oldukça zayıflamıştı. Devleti yeniden yapılandırmak için Batı'yı örnek alarak yapılan ıslahatlarda başarıya ulaşılammıştı. Sanayi İnkılabı'nı gerçekleştiremeyen ve ekonomisi oldukça kötü durumda olan devlet, gelişmemiş bir tarım toplumu olarak kalmıştı. Ülkede az sayıda fabrika ve yabancılara ait küçük işletmeler vardı. Osmanlı Devleti ekonomik zorlukları aşacak ve toplumu kalkındıracak gerekli sermayeden yoksundu. Dış ticaret ve kamu maliyesindeki açıkları kapatmak için azınlıklardan ve Avrupa devletlerinden sürekli borç alınmaktaydı. Osmanlı Devleti borçlarını ödeyemez hale gelmişti. Bu gelişme üzerine Düyûn-ı Umûmiye İdaresi kurularak Osmanlı maliyesi Avrupa Devletleri'nin denetimi altına alınmıştı.

Savaşlar nedeniyle ülkenin birçok yeri harabe durumdaydı. Şehirlerde altyapı yetersiz, ulaşım ağı ise ihtiyaçları karşılamaktan uzaktı. Halkın önemli bir kısmı okuma yazma bilmiyordu.

Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasının ardından siyasi bağımsızlığını kazanan Türk milletinin ekonomik bağımsızlığını da kazanmaktan başka çaresi yoktu. Millî bir ekonomi oluşturma zorunluluğu apaçık ortadaydı. Ancak ekonomik bağımsızlığı elde etmek, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek için atılması gereken birçok adım vardı (Görsel 4.40).

Görsel 4.40: Uşak Şeker Fabrikası, 1926

Falih Rıfkı Atay bu durumu şöyle ifade etmektedir: *"Bilmiyorduk. Bir bilen öğreten de yoktu. Herkes şaşırtıcı ve ümit kırıcıydı. Mekteplerde okudukları ya da okuttukları XIX. yüzyıl iktisat teorisiyle yeni devlete nasihat verenleri dinlese kollarımızı kavuşturup bir yüz yıl beklemeliydik."*

(F. Rıfkı Atay, *Batış Yılları*, s.72)

Türkiye İktisat Kongresi (17 Şubat-4 Mart 1923)

Mustafa Kemal'in isteği doğrultusunda devletin içinde bulunduğu ekonomik koşulları belirlemek, ekonomik kalkınma için ortak amaçları tespit etmek ve bu amaçları gerçekleştirecek yöntemleri araştırmak amacıyla 17 Şubat 1923'te **Türkiye İktisat Kongresi** Kâzım (Karabekir) Paşa başkanlığında İzmir'de toplandı (Görsel 4.41). Millî bir ekonomi politikası oluşturma hedefi doğrultusunda çalışmalar yapan kongreye, ülkenin birçok yerinden gelen çiftçi, sanayici, tüccar, işçi, memur temsilcilerinin oluşturduğu 1135 delege katıldı.

Mustafa Kemal, kongrenin açılış konuşmasında siyasi bağımsızlığın kaybedilmemesi için ekonomik bağımsızlığın da sağlanması gerektiğini şöyle belirtmiştir:

"Siyasi, askeri zaferler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa meydana gelen zaferler devamlı olamaz, az zaman da söner."

(Utkan Kocatürk, *Atatürk*, s.447)

Bir ülkede üretim ve tüketim dengesinin bozulması ne gibi durumlara neden olur? Tartışınız.

Görsel 4.41: Türkiye İktisat Kongresi, 1923

Görsel 4.42: Alpulu Şeker Fabrikası, Kırklareli, 1926

1- Türkiye İktisat Kongresi'nde alınan kararlardan hangileri millî bir ekonomi oluşturma amacına yöneliktir.

2- Türkiye İktisat Kongresi'nde ekonominin hangi sektörlerine yönelik kararlar alınmıştır? Açıklayınız.

Görsel 4.43: Kayseri Bez Fabrikası, 1935

Kongrede alınan kararlar, 4 Mart 1923 tarihinde kabul edilen “**Misak-ı İktisadi**” (Ekonomi Andı) ve “**Çiftçi, Tüccar, Sanayici ve İşçi Gruplarına İlişkin Esaslar**” olarak adlandırılan iki bölümde toplanmıştır.

Türkiye İktisat Kongresi'nin ikinci bölümünde millî ekonominin kurulması için alınan kararlardan bazıları şunlardır:

- Türk vatandaşları yerli malı kullanımına teşvik edilmelidir.
- Yabancı sermayenin ülkeye girişi bir kurala bağlanmalıdır.
- Özel sektörün teşvik edilmesi için millî bankalar kurulmalıdır.
- Günlük tüketim mallarının üretilmesine öncelik verilmelidir (Görsel 4.42).
- Çiftçiden alınan aşar vergisi kaldırılmalıdır.
- Ziraat Bankasının sermayesi tarım dışı alanlarda kullanılmamalıdır.
- Ormanlar korunmalı ve çoğaltılmalıdır.
- Hayvancılık geliştirilmelidir.
- Tarımda makineleşmeye geçilmeli ve tarım makinelerinin Türkiye'de üretilmesi sağlanmalıdır.
- Demir yolu yapımına ağırlık verilmelidir.
- Madenler ülkenin millî çıkarları doğrultusunda işletilmelidir.
- Yabancı sermayenin tekel oluşturmaya izin verilmemelidir.
- Gümrük vergileri yerli sanayiye geliştirecek şekilde düzenlenmelidir.
- Türkiye'deki limanlardan Türk denizcileri yararlanmalıdır. Kabotaj hakkı konusunda tam bağımsızlık sağlanmalıdır.

Türkiye İktisat Kongresi'nde liberal bir ekonomik kalkınma politikası benimsendi. Özel sektörün yeterli sermayeye sahip olmaması nedeniyle zorunlu olarak ilerleyen yıllarda devletçi bir ekonomik model benimsendi ancak özel sektörden de vazgeçilmedi.

Türkiye İktisat Kongresi'nde yerli sermayeye dayalı, ham maddesi yurt içinde olan, dışarıya bağımlılığı ortadan kaldıracak millî bir ekonomi oluşturulmasına karar verildi. Kongre kararlarına bakıldığında ekonomik bağımsızlıktan taviz verilmemesi, ekonominin her yönüyle millileştirilmesi ön plana çıkmaktadır. Yerli malı kullanılması ve tasarrufun teşvik edilmesinin dış ticaret dengesinin kurulması bakımından önemli olduğu vurgulanmıştır. Atatürk “*Türkler! Türk malı alınız, Türk malı kullanınız; Türk parası, Türk toprağında kalsın.*” sözüyle yerli malı kullanımına dikkati çekmektedir. Tasarruf yapmak; millî kaynakların işletilmesi, yerli fabrikaların kurulması, paranın yabancı ülkelere gitmesinin önlenmesi bakımından gereklidir. Temel tüketim maddelerinin öz kaynaklardan karşılanması, millî ekonominin kurulması ve geliştirilmesi bakımından oldukça önemlidir.

Yerli Malı Kullanımı

18 Aralık 1929'da “*Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti*” kuruldu. 1929'dan 1946'ya kadar “*Millî İktisat ve Tasarruf Haftası*”, 1946-1983 arasında ise “*Yerli Malı Haftası*” olarak kutlandı. Günümüzde ise “*Tutum, Yatırım ve Türk Malları Haftası*” olarak kutlamalar yapılmakta ve cumhuriyetin genç kuşaklarına tasarruf ve millî ekonomi bilinci aşılanmaya çalışılmaktadır. (www.tek.org.tr) (Düzenlenmiştir.)

Tarım Alanında Yapılan Çalışmalar

Osmanlı Devleti ekonomisinin ana üretim kaynağını tarım ve hayvancılık oluşturmaktaydı. Cumhuriyetin ilk yıllarında halkın önemli bir bölümü köylerde yaşıyor ve tarımla uğraşıyordu. Ekonominin temeli tarıma dayanıyordu. Bundan dolayı tarımsal üretimi geliştirmek için özel bir çaba gösterilmiştir. Önce köylünün durumunu iyileştirmek için oranı oldukça yüksek ve köylünün sırtında bir yük olan aşar vergisi 17 Şubat 1925 tarihinde kaldırıldı. Böylece toplumun belli bir kesiminden alınan bu verginin kaldırılması ile vergi adaleti sağlandı.

Görsel 4.44: Atatürk Orman Çiftliği, Ankara, 1929

Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet Dönemi Bütçelerinde Aşar Vergisinin Payı

	Osmanlı Bütçesi (1911)	% Payı	Cumhuriyet Dönemi Bütçesi (1924)	% Payı
Aşar Vergisi	668.590.000 krş.	% 24.2	27.500.000 Lira	% 21.3
Bütçe Toplamı	2.844.579.500 krş	% 100	129.214.610 Lira	% 100

(Güneri Akalın, *Atatürk Dönemi Maliye Politikaları*, s.41)

Vergi adaleti ne demektir? Açıklayınız.

Ziraat Bankası vasıtasıyla köylüye kredi verildi. Tarımsal üretimi desteklemek amacıyla çiftçilere ucuz, kaliteli tohum ve fidan verildi. Ülkenin çeşitli bölgelerinde Ankara'daki Atatürk Orman Çiftliği gibi örnek üretim çiftlikleri kuruldu (Görsel 4.44, 4.45). 1925'te çıkarılan bir yasayla topraksız köylülere 1 milyon dönümün üzerinde toprak dağıtıldı. Tarımda makineleşme ve traktör kullanımı yaygınlaştırılmaya çalışıldı. Tarım kredi kooperatiflerinin kurulması ile çiftçiler ürettikleri malları çok iyi şartlarda pazarlama imkanına kavuştular. Çiftçinin tarım aleti, makine ve gübre ihtiyacını karşılamak için **Türkiye Ziraî Donatım Kurumu** açıldı. Ayrıca tarımın bilimsel yöntemlerle yapılması, teknik eleman ve ziraat mühendisi yetiştirmek için 1925'te **Ankara Ziraat Mektebi** açıldı.

Görsel 4.45: Mustafa Kemal, Atatürk Orman Çiftliği'nde Traktör Kullanırken, 1929

Sanayi, Ticaret ve Denizcilik Alanında Gelişmeler

Bir ülkenin gelişmesinde, kalkınmasında, dünyada söz sahibi olmasında ve etkin bir güç haline gelmesinde sanayileşmenin önemli bir rolü vardır. Bu durumu iyi bilen Atatürk, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren sanayileşmeye büyük önem verdi. 1937 yılında TBMM'nin 5. Dönem 3. Yasama yılı açılış konuşmasında "*Sanayileşmek en büyük millî davalarımız arasında yer almaktadır. Çalışması ve yaşaması için ekonomik elemanları memleketimizde mevcut olan büyük, küçük her çeşit sanayiye kuracağız, işleteceğiz.*" diyerek sanayileşmenin millî bir dava olduğunu belirtmektedir.

Atatürk, sanayileşmeyi niçin millî bir dava olarak görmektedir? Söyleyiniz.

Görsel 4.46: Mustafa Kemal, İzmir Vapurı'nda, 1928

Türkiye İktisat Kongresi'nde alınan kararlar gereğince cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren sanayileşme çalışmalarına ağırlık verildi. Halkta yeterli sermaye olmadığı için özellikle ağır sanayi kuruluşları devlet tarafından oluşturuldu. Özel sektörün de desteklenmesi ihmal edilmedi. Bu amaçla 1927'de **Teşvik-i Sanayi Kanunu** çıkarıldı. Devlet, bu kanunla özel sektördeki girişimcilere ucuz arsa, uzun vadeli kredi, belli süreler için vergi muafiyeti, gümrük vergilerinde indirim gibi kolaylıklar sağlayarak kalkınmayı hızlandırmak ve ekonomiyi canlandırmak istemiştir. Ancak özel sektör beklenen yatırımı gerçekleştirilememiştir.

1933 yılından itibaren planlı ekonomi dönemine geçildi. Beşer yıllık hazırlanan kalkınma planlarının birincisinde başarılı olundu. Bu dönemde ağır sanayinin temelini oluşturan büyük sanayi kuruluşları açıldı. Bursa Dokuma Fabrikası, Ankara Çimento Fabrikası, Turhal Şeker Fabrikası, Kayseri Uçak Fabrikası, İzmit Kağıt Fabrikası, Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası ve Karabük Demir Çelik Fabrikası gibi onlarca işletme üretime başladı. Fakat ikinci beş yıllık sanayi planı II. Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle uygulanamadı.

1935 yılında madencilik sektörünü desteklemek için **Etibank** ve ülkenin yer altı kaynaklarını araştırmak amacıyla da **Maden Tetkik Arama Enstitüsü** kuruldu.

Atatürk, ticaret sektörünü geliştirmek için 1924 yılında Celal Bayar'ı görevlendirerek İş Bankası'nı kurdurdu. Bu banka kısa bir sürede gelişerek ticari hayata canlılık kazandırdı. 1925 yılında, **Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu**, 1926'da ise **Ticaret Kanunu** çıkarılarak bu alanda düzenli faaliyetler yürütülmesi sağlandı.

Osmanlı Devleti'nde birçok alanda olduğu gibi deniz ticareti ve ulaşımı da büyük ölçüde yabancıların ve azınlıkların elindeydi. 1926 yılında çıkarılan **Kabotaj Kanunu** ile Türk deniz ve limanlarında yük ve yolcu taşıma hakkı Türk vatandaşlarına devredildi. Ayrıca yabancıların elinde bulunan denizcilikle ilgili işletmeler satın alınarak millileştirildi. Atılan bu adımlar, Türk denizciliğinin ve deniz ticaretinin gelişmesine büyük katkı sağladı (Görsel 4.46, 4.47).

Görsel 4.47: Mustafa Kemal, Deniz Kulübü Yelken Yarışlarını İzlerken, 1935

“Borsa” nedir? Araştırınız.

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ve Türkiye'ye Etkileri

1929 Ekonomik Bunalımı, 24 Ekim 1929'da New York Borsası'nın çökmesiyle ABD'de başlayıp dünyaya yayılan bir olaydır. Bu ekonomik bunalım büyük ölçüde varlığını kredi sistemleriyle sürdüren dünya ekonomisindeki fazla üretim sonucunda ortaya çıkan üretim-tüketim dengelessnessinden kaynaklanmıştı.

I. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı yıkım dünya ekonomik düzenini altüst etmişti. Savaşın sonra galip devletlerin yenilen devletlere şartları çok ağır antlaşmalar imzalatmaları, ekonomik ve siyasi ilişkileri çıkmaza sokmuştu.

Görsel 4.48: Babaları İçin İş Arayan Çocuklar, ABD, 1929

Avrupa dışında üretim kapasitesinin olağanüstü artması, uluslararası piyasalarda özellikle tarım ürünleri fiyatlarının düşmesine neden oldu. Bu durum 1921 yılında I. Dünya Savaşı sonrasındaki ilk ekonomik krizi ortaya çıkardı. 1922-1927 yılları arasında bazı durgunluklar olsa da dünya ekonomisinde genellikle olumlu gelişmeler yaşandı.

ABD’de I. Dünya Savaşı’nın getirdiği zorluklar karşısında küçük şirketler birleşerek tekel-ler oluşturmuştu. 1929 yılına gelindiğinde ABD ekonomisinin %50’si üzerinde 200 kadar holding söz sahibiydi. Şirketler

ve bankaların çalışma esaslarını belirleyen yasalar yetersizdi. Hisse sahibi yatırımcılar yeterince denetlenmiyordu.

ABD, 1924-1929 yılları arasında yaptığı ihracat fazlasıyla dünyanın kredi veren ülkesi konumuna geldi. Fakat verilen kredilerin geri alınamaması Amerikan ekonomisini zora soktu. İşsizlik artmaya başladı. Amerikan ekonomisinde yaşanan bu olumsuz gelişmelerden New York Borsası da etkilendi. Hisse senetleri aşırı derecede değer kaybetmeye başladı. **“Kara Perşembe”** olarak adlandırılan 25 Ekim 1929 Perşembe günü, 12 milyon hisse senedinin satışa sunulması sonucu borsa dibe vurdu. 1929 yılı fiyatlarıyla 4,2 milyar dolar kaybedildi. Sadece 1930 yılında 1345 banka battı. Binlerce insan mal varlığını ve işini kaybetti. Açlıkla karşı karşıya kalan insanlar sebze, meyve yetiştirerek hayatta kalmaya çalıştılar. Piyasadaki paranın hızlı bir şekilde yok olması üzerine insanlar ticarete takasa yöneldiler. Maddi kayıplarla birlikte sosyal konumlarını da kaybeden çoğu insanın ruh sağlığı bozuldu. Ekonomik krizin etkileri II. Dünya Savaşı’na kadar sürdü (Görsel 4.48, 4.49).

Görsel 4.49: 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı Sonrası New York Borsası Binası Önünde Toplanan İnsanlar, New York, ABD

Gazap Üzümleri

Amerikalı yazar John Steinbeck’in (*Con Staynbek*) en büyük eseridir. 1939’da ilk kez yayımlandığında büyük tartışmalara yol açan bu roman, 1940’ta Amerika’da en büyük edebiyat ödülü olan Pulitzer Ödülü’nü aldı. Aynı adla sinemaya aktarılan romanda büyük buhran olarak tanımlanan 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı konu edilmektedir. Krizler yüzünden yoksullaşan, işsiz, evsiz, insanların ayakta kalma mücadelesi çarpıcı bir şekilde anlatılmaktadır. (Amerikalı Yazar John Steinbeck, *Gazap Üzümleri*, s.3-8)(Düzenlenmiştir.)

1-Yandaki görselde çocuklar, ellerinde bulunan dövizlerle ne anlatmak istemişlerdir?

Söyleyiniz.

2- “Hisse senedi”, “şirket”, “holding” kavramlarını araştırınız.

1929 Ekonomik Bunalımı ABD’deki sosyal hayatı nasıl etkilemiştir? Açıklayınız.

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı, çok zor şartlarda olan, yıpratıcı bir savaştan çıkan Türkiye'yi olumsuz etkilemişti. Kriz döneminde ekonomik bir durgunluk yaşanmıştı. Tarım ürünleri fiyatlarının hızla düşmesi, sanayi ürünlerinin fiyatlarının artması, ülkenin ihracatının ve döviz gelirlerinin azalmasına neden olmuştu. Petrol fiyatlarının yüksek, tarımsal ürün fiyatlarının düşük olması nedeniyle makineli tarım yapılamaz hale geldi. Türkiye, dış borçlarını ödemekte zorlanmıştı. 1933'te Paris'te yeni bir antlaşmayla borçlar yeniden yapılandırılmıştı.

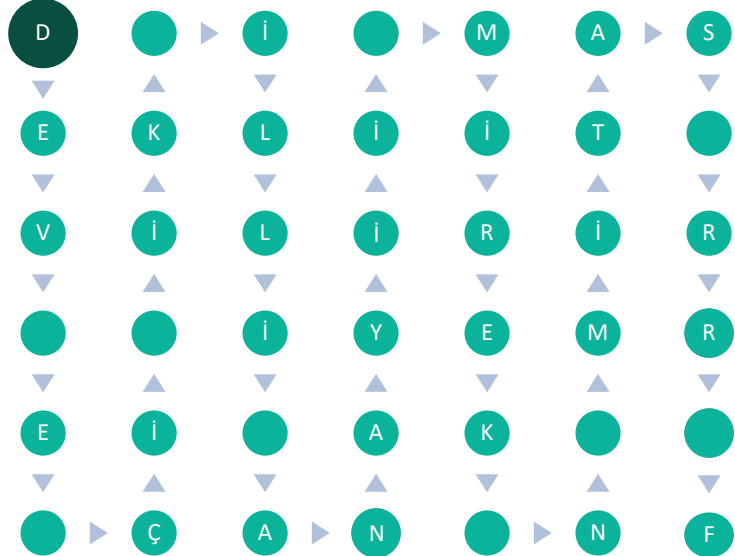
Görsel 4.50: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Ankara, 1933

Türkiye, ekonomik krizin etkilerini ortadan kaldırmak için bazı tedbirler aldı. 1930'da **Merkez Bankası** kuruldu (Görsel 4.50). 1934'te **I. Beş Yıllık Sanayi Planı** uygulamaya konuldu. Birçok tüketim malının ithalatına yasak getirildi ve gümrük vergileri artırıldı. Bu yolla dış ticaret dengesini sağlamak ve yerli üreticiyi korumak amaçlandı. Temel tüketim mallarındaki fiyat artışını önlemek amacıyla **Toprak Mahsulleri Ofisi** ve **Petrol Ofisi** açıldı. 1929'da Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kurularak yerli malı kullanımı yaygınlaştırılmaya ve halkta tasarruf bilinci oluşturulmaya çalışıldı (Görsel 4.51).

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı, Türkiye ekonomisi için önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Ekonomik bunalım etkisini daha çok dış ticarete göstermiştir. Alınan tedbirlerle ve uygulanan planlı ekonomik politikalarla bunalım daha az hasarla atlatılmıştır.

Görsel 4.51: Yerli Malı Kullanımını Teşvik Eden Afiş

Bulmacada koyu yeşil renkle gösterilen başlangıç noktasından başlayıp okları takip ediniz. Türkiye İktisat Kongresi'yle ilgili kavramların eksik harflerini tamamlayıp bulduğunuz sözcükleri aşağıdaki tabloya yazınız.

DEVLETÇİLİK		
.....		

7. ATATÜRK VE SAĞLIK

I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele Dönemi, yurttta sağlık hizmetlerinin aksamasına neden olmuştur. Uzun süren savaş yıllarında yoksulluk, göç, stres ve sağlıksız ortamlar hastalıkların artmasına ve yayılmasına neden olmuştur.

Mustafa Kemal, sağlık alanında teşkilatlanmaya büyük önem vermiştir. TBMM'nin açılışından kısa bir süre sonra sağlık hizmetlerini düzenlemek, serbest hekimlik ve eczacılık faaliyetlerini denetlemek, sosyal yardım çalışmalarını yürütmek amacıyla **Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı** kurulmuştur. Böylece modern sağlık hizmetlerinin de temeli atılmıştır.

Mustafa Kemal devletin sağlık politikasıyla ilgili olarak şunları söylemiştir:

“Milletimizi tam güvenlik içinde yaşatmak ülkümüz olduğu gibi, onun sağlığına özen göstermek ve mevcut imkanlarımız oranında toplumsal dertlerine çare bulucu olmak da hükümetimizin görevlerindendir.”

(Utkan Kocatürk, *Atatürk*, s.486)

Cumhuriyetin ilanından sonra Sağlık Bakanı olan Dr. Refik Saydam (Görsel 4.52), bakanlığı süresince ülkenin sağlık kuruluşlarının oluşturulmasına ve geliştirilmesine katkılar sağlamıştır. 1925 yılında çalışma programı yapılmıştır. Bu program doğrultusunda illerde sağlık müdürlükleri, ilçelerde hükümet tabiplikleri kurularak sağlık hizmetlerinin tüm yurda yayılması sağlanmıştır. Büyük şehirlerde numune hastaneleri açılmıştır. Sağlık hizmetlerinin aksamadan yürütülmesi için hekim sayısı artırılmıştır. Nitelikli hekim yetiştirmek için tıp fakülteleri açılmıştır. Hekim dışındaki yardımcı sağlık personelinin yetiştirilmesi için sağlık meslek liseleri kurulmuştur.

1930 yılında çıkarılan **Umumi Hıfzıssıhha Kanunu** ile kurulan **Hıfzıssıhha Müessesesi** bazı bulaşıcı hastalıklarla programlı bir şekilde mücadele edilmesi için çalışmalar yapmıştır. Ayrıca aşı ve serum üreterek ülkenin bu konudaki ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır. Yine bu kanunla başta çocuklar ve kadınlar olmak üzere toplumun tüm kesimlerinin sağlığını ve yaşamını korumak devletin önemli bir görevi sayılmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında trahom, verem, sıtma, frengi, çiçek, tifüs, veba, kolera gibi bulaşıcı hastalıklar ilk sırada yer almakta ve ölümlere neden olmaktaydı. Bakanlık, bu hastalıklarla mücadele etmek için bazı tedbirler almıştır. Salgın hastalıklar için dispanserler, sanatoryumlar, veremle mücadele, numune hastaneleri, seyyar tedavi teşkilatı gibi kurumlar açılmıştır. Bu hastalıklarla daha etkili mücadele edebilmek için seyyar tabiplikler kurulmuştur. Bu tabiplikler, bulaşıcı hastalıklara yakalanmış kırsal kesimde yaşayan vatandaşları, kendilerine başvurmaları halinde bulundukları yerde muayene etmişlerdir. Yatağa bağımlı hastalara evlerinde ücretsiz bakım ve tedavi imkanı verilmiştir. Ayrıca bakanlık ülke içinde tedavisi mümkün olmayan bazı hastalara yurt dışındaki sağlık kuruluşlarında tedavi imkanı vermiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sağlıkla ilgili temel görevleri nelerdir? Araştırınız.

Görsel 4.52: Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam, (1881-1942)

Vatandaşların sağlık imkanlarından ücretsiz olarak yararlanması, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin hangi özelliği ile ilgilidir? Açıklayınız.

Görsel 4.53: Mustafa Kemal Atatürk'ün Kızılay Genel Merkezi Ziyareti, Ankara, 1935

Sağlık Bakanlığı bulaşıcı ve ölümcül hastalıklarla mücadele etmiştir. Bakanlığın bu mücadeleleri başarılı sonuç vermiş ve bir süre sonra bu hastalıklar oldukça azalmıştır.

Osmanlı Devleti zamanında kurulan **Hilal-i Ahmer Cemiyeti** sağlık ve sosyal alanda birçok faaliyet yürütmüştür. Bu cemiyet, kuruluş amacına uygun olarak yaralı askerlerin ve sivillerin tedavi olmalarını sağlamıştır. Ayrıca hasta, kimsesiz ve muhtaç durumdaki insanların ihtiyaçlarını karşılamıştır.

Cemiyet, Millî Mücadele döneminde halkın zor günlerinde gıda, giyecek, sağlık, barınma gibi birçok ihtiyacını karşılamıştır. 1923 yılından sonra sağlıktan eğitime, doğal afetlerden göçlere kadar birçok konuyla ilgilenmiştir. 1923 yılında cemiyet **“Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti”** adını almıştır. 1935'te ise cemiyetin adı Atatürk tarafından **“Kızılay”** olarak değiştirilmiştir (Görsel 4.53). Günümüzde Kızılay, yangından depreme, sağlıktan barınmaya kadar yurt içinde ve yurt dışında meydana gelen felaketlerde insanların yardımına koşturmaktadır.

Devlet, halkın sağlığını korumak için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür. Ancak insanlar, her ne kadar sağlıklarına dikkat etseler de bulaşıcı veya diğer hastalıklardan başka, çalışma hayatlarında da hastalıklara yakalanma olasılıkları vardır.

Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1-Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığının, iş sağlığı ve güvenliği konusunda yaptığı çalışmaları araştırınız?

2-Meslek hastalığı nedir? Araştırınız.

3-İş güvenliği tedbirleri alınmış kurum ve kuruluşlarda meslek hastalığına yakalanma riski var mıdır? Tartışınız.

4-Meslek hastalığı riski yüksek olan meslekler hangileridir? Örnek veriniz.

1-Okulunuzda iş sağlığı ve güvenliği alanında alınan tedbirleri araştırınız. Bu konuyla ilgili bir afiş hazırlayınız.

2-Atatürk inkılapları bir bütün olarak ele alındığında inkıpların yapılmasındaki temel gerekçelerin neler olduğunu açıklayınız.

8. CUMHURİYETİN TÜRK MİLLETİNE KAZANDIRDIKLARI VE ATATÜRK'ÜN GÖSTERDİĞİ HEDEFLER

BMM'nin açılmasıyla millî egemenliğe dayalı bir Türk devleti kurulmuştu. Türk milleti cumhuriyetin ilanıyla birlikte daha önce sahip olduğu hak ve özgürlüklerle birlikte yeni haklara kavuştu. 1924 Anayasası ile temel hak ve özgürlükler anayasal güvence altına alındı. Vatandaşların devlet yönetimine eşit olarak katılması için kadınlara siyasal haklar verildi. Kanun önünde kadın erkek eşitliği sağlandı ve kadınlar toplumda hak ettikleri yere kavuştu. Atatürk inkılapları ile toplumdaki tüm ayrıcalıklar kaldırılarak millî birlik ve beraberlik güçlendirildi (Görsel 4.54).

Cumhuriyetin ve inkılapların önündeki engeller kaldırılarak laik, çağdaş bir devlet ve toplum yapısı oluşturuldu. Cumhuriyet yönetimiyle birlikte halk, özgürlüklerini rahatça yaşamaya başlamış ve fikirlerini serbestçe ifade etme imkanı bulmuştur. Türk milletini çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırma çalışmalarına hız kazandırılmıştır.

Mustafa Kemal, *Nutuk* adlı eserinde 1919-1927 yılları arasında Millî Mücadele ve inkılaplar dönemindeki olayları belgelere dayalı olarak anlatmıştır. Bu eser “*Büyük Nutuk*” veya “*Söylev*” adıyla anılmaktadır. Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışıyla başlayan eser, *Gençliğe Hitabe*'si ile sona ermektedir. Atatürk, *Büyük Nutuk*'unu 15-20 Ekim 1927 günlerinde TBMM toplantı salonunda, 6 günde okumuştur (Görsel 4.55). İç ve dış tehlikelere karşı Türkiye Cumhuriyeti'nin korunması yolunda Türk gençliğine yol göstericidir. Ayrıca bağımsızlık ve çağdaşlık yolunda izlenmesi gereken hedefleri gösteren bir rehberdir. Prof. Dr. Suat Sinanoğlu, *Büyük Nutuk*'la ilgili “*Nutuk, İstiklal Harbi'ni, cumhuriyetin ilanının ve cumhuriyet hükûmetinin 1927'ye kadar elde ettiği başarıların gerçek ve değerli bir tarihidir...*” demektedir. Şevket Süreyya Aydemir ise “*Nutuk ne tarih, ne hatıradır. Büyük Nutuk en gerçek manasıyla tarihi bir vesikadır.*” demektedir. *Büyük Nutuk*, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş belgesidir.

Gençliğe Hitabe

Ey Türk Gençliği!

Birinci vazifen, Türk istiklalini, Türk Cumhuriyeti'ni, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek, dahili ve harici bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklal ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsaît bir mahiyette tezahür edebilir...

Ey Türk istikbalinin evladı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk İstiklal ve Cumhuriyeti'ni kurtarmaktır! Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur!

(M. Kemal Atatürk, *Nutuk*, s.1197)

Mustafa Kemal'in Gençliğe Hitabe'de Türk gençliğine verdiği en önemli görev, cumhuriyetin ve bağımsızlığın korunmasıdır. Cumhuriyetin ilanından sonra demokrasiye ve cumhuriyete yönelik çeşitli tehditlerden bazıları şunlardır: Cumhuriyete yönelik bazı isyanlar, Mustafa Kemal'e suikast girişimi, 1961 ve 1982 darbeleri ve 15 Temmuz darbe girişimidir.

Görsel 4.54: Mustafa Kemal, Mecliste Konuşma Yaparken, 1927

Görsel 4.55: Mustafa Kemal, *Büyük Nutuk* Adlı Eserini Mecliste Okurken, 1927

Mustafa Kemal'e göre Türk gençliğinin en önemli görevi nedir? Açıklayınız.

Görsel 4.56: 15 Temmuz Destanı, İstanbul, 2016

15 Temmuz Demokrasi ve Birlik Günü (Görsel 4.56)

15 Temmuz 2016'da devletin varlığını ve millî egemenliği ortadan kaldırmak isteyenler, darbe girişiminde bulundu. Dış düşmanlar ile iş birliği içinde yapılan bu haince girişim, Türk milletinin ve Türk gençliğinin vatanseverliği, fedakârlığı ve kararlılığı sayesinde başarıya ulaşamadı. Demokrasiye, cumhuriyete karşı yapılan bu alçakça girişim, Türk ordusu ve emniyet güçlerinin birlik ve beraberliği ile ortadan kaldırılmıştır.

Mustafa Kemal, 29 Ekim 1933 tarihinde, cumhuriyetin ilanının onuncu yılı kutlamalarında Ankara'da halka seslenmiştir. **“Onuncu Yıl Nutku”** olarak adlandırılan bu konuşmada, cumhuriyetin ilanından başlayarak 1933'e kadar gelişen olayları özetlemiştir.

Mustafa Kemal, Onuncu Yıl Nutku'nda kısa zamanda çok büyük işlerin başarıldığından söz etmekte ancak bunu yeterli görmemektedir. Daha büyük işler yapma ideali ve kararlılığında olduğunu vurgulamaktadır. Yine millî kültürün çağdaş uygarlık seviyesine çıkarılması ideali daha önceden olduğu gibi Onuncu Yıl Nutku'nda da dile getirilmiştir. Ayrıca, Türk milletinin uygarlık yolunda ilerlemesinin aklın ve pozitif bilimlerin ışığında olması gerektiğinden söz etmektedir. Türk milletine gelecekle ilgili hedefler koyan Atatürk, bu hedeflere nasıl ulaşabileceğinin yolunu da göstermiştir. Onun liderliği ve yaptığı inkılaplarda öne çıkan çok yönlü kişiliği Türk milleti için ilham kaynağı olmuştur.

Görsel 4.57: Mustafa Kemal, 10. Yıl Nutku'nu Okurken, Ankara, 1933

Mustafa Kemal'in Onuncu Yıl Nutku'ndan bazı bölümler:

“Yurttaşlarımız! Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli, Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyetidir. Bundaki başarıyı, Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak kararlı bir şekilde yürütmesine borçluyuz. Fakat yaptıklarımızı asla yeterli göremeyiz çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak zorunluluğunda ve kararındayız.

Çünkü Türk milletinin karakteri yüksektir, Türk milleti çalışkandır, Türk milleti zekidir. Çünkü Türk milleti millî birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir. Ve çünkü Türk milletinin yürümekte olduğu ilerleme ve uygarlık yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale, pozitif bilimdir. Türk milletinin tarihi bir vasfı da güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir.

Büyük Türk milleti! On beş yıldan beri, giriştiğimiz işlerde başarı vadeden çok sözlerimi işittin. Bahtiyarım ki, bu sözlerimin hiçbirinde milletimin hakkımdaki itimadını sarsacak bir isabetsizliğe uğramadım... Asla şüphem yoktur ki Türklüğün unutulmuş büyük uygar vasfı ve büyük uygar niteliği, bundan sonraki ilerlemesi ile geleceğin yüksek uygarlık ufkunda yeni bir güneş gibi doğacaktır.” (Görsel 4.57)

(Utkan Kocatürk, *Atatürk*, s. 368) (Düzenlenmiştir.)

Mustafa Kemal Onuncu Yıl Nutku'nda uygarlık yolunda ilerlemenin yolu olarak neyi göstermiştir? Yazınız.

.....

Mustafa Kemal'in Türk gençliğine gösterdiği hedefler nelerdir? Açıklayınız.

9. ATATÜRK İLKE VE İNKILAPLARINI OLUŞTURAN TEMEL ESASLAR

Atatürk ilke ve inkılaplarını oluşturan temel esaslar, Atatürk'ün düşüncelerini içine alan ve temelleri Atatürk tarafından atılan siyaset, eğitim, ekonomi, sosyal hayat ve diğer alanlarla ilgili görüşleridir. Devletin rejimi ve rejimin işleyişine yönelik temel kurallar da bu esaslara göre düzenlenmiştir. Atatürk, aklın ve bilimin ışığında bugünün olduğu kadar geleceğin ihtiyaçlarına da cevap veren, kendini sürekli yenileyen bir çağdaşlaşma modeli ortaya koymuştur. Bu model, Türk halkının ihtiyaçlarından doğmuş olup millî ve evrensel esaslara dayanır. Çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkmayı hedefler.

Millî Tarih Bilinci

Tarih milletlerin hafızasıdır. Geleceğe güvenle bakabilmenin yolu, geçmişini doğru ve yanlışlarıyla öğrenmekten geçer. Toplumlar millî tarihlerindeki başarılarıyla övünürler, hatalarından ise ders çıkarırlar. Bu şekilde güçlenen millî bilinç ve benlik milletin geleceğini aydınlatır (Görsel 4.58).

Atatürk, tarihi öğrenmenin önemini ve gerekliliğini şöyle ifade etmektedir:

“Büyük devletler kuran ecdadımız, büyük ve kapsamlı uygarlıklara da sahip olmuştur. Bunu aramak, tetkik etmek, Türklüğe ve cihana bildirmek bizler için bir borçtur.”

(Utkan Kocatürk, *Atatürk*, s.171)

“Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır.” (1935)

(Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri, s.359)

Bağımsızlık ve Özgürlük

Mustafa Kemal Millî Mücadele'yi başlatırken *“Hürriyet ve istiklal benim karakterimdir.”* sözüyle bağımsızlığa ve özgürlüğe verdiği önemi göstermektedir. Vatanın bağımsızlığı ve milletin geleceğinin tehlikeye girdiği bir ortamda Mustafa Kemal, Türk milletini yeniden ayağa

Görsel 4.59: Türk Milletinin Bağımsızlığının Simgesi Bayrak

kaldırmak için bir özgürlük ve bağımsızlık mücadelesi başlatmıştır. Büyük zorluklarla ve engellerle başlatılan bu mücadelede Türk halkının gücünü ve desteğini arkasına alarak bir yandan düşmanla mücadele edilirken diğer yandan egemenliğin millete verildiği özgür ve bağımsız bir Türk Devleti'nin temelleri atılmıştır. Cumhuriyetin ilanı ve yapılan inkılaplarla Türk milletinin çağdaş uygarlık seviyesinin üzerine çıkarılması için önemli çalışmalar yapılmıştır. (Görsel 4.59)

Mustafa Kemal bağımsızlığı 1919'da şöyle tanımlamıştır:

“...Tam bağımsızlık demek, kuşkusuz siyasal, sosyal, ekonomi, askerlik, kültür... gibi her alanda tam bağımsızlık ve özgürlük demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde bağımsızlıktan yoksunluk, ulusun ve ülkenin gerçek anlamıyla bütün bağımsızlığından yoksunluğu demektir...”

(Suna Kili, *Atatürk Devrimi*, s.6)

“Millî” ve “evrensel” sözcüklerini açıklayınız.

Görsel 4.58: Mustafa Kemal, I. Tarih Kongresi'nde, Ankara, 1932

Millî Egemenlik

Millî egemenlik, egemenliğin millete ait olması, milletin kendi geleceği konusunda kendisinin karar vermesine denir. Yeni Türk Devleti'nin temel dayanağı ve yapıcı gücüdür. Milletin maddi ve manevi gücüne, vatanına, tarihine, mazisine ve geleceğine sahip çıkması ve özgürce kararlar almasıdır. Millî egemenlik ilkesi devletin anayasasının ve Türkiye Cumhuriyeti'nin temelidir (Görsel 4.60).

Görsel 4.60: Millî Egemenliğin Simgesi TBMM

Mustafa Kemal millî egemenlik konusunda şunları söylemiştir: *“Millî emeller, millî irade yalnız bir şahsın düşüncesinden değil bütün millet fertlerinin arzu ve emellerinin birleşmesinden ibarettir.”*

(Utkan Kocatürk, *Atatürk*, s. 109)

Millî Kültür ve Millî Kültürün Geliştirilmesi

Millî kültür bir millete kimlik kazandıran, onu diğer milletlerden ayıran tarih boyunca oluşturduğu ve günümüze kadar getirdiği maddi ve manevi değerler bütünüdür (Görsel 4.61). Kökenlerini millî tarihten alarak toplumların milletleşmesini ve bütünleşmesini sağlar. Millî kültürün yaşatılması, kuşaktan kuşağa aktarılması ve davranış haline getirilmesiyle mümkündür. Çünkü kültür yaşayarak öğrenilir. Atatürk, ailelerin çocuklarını yetiştirirken Türk örf ve adetlerini iyi öğretmeleri gerektiğine dikkat çekmiştir. Kültürün öğrenilmesinde eğitimin büyük önemi vardır. Atatürk, Türk milletinin birlik ve beraberliğindeki gücü, millî kültürün zenginliğine bağlamıştır. Çağın gereklerine uygun, millî bir eğitimin gerekliliği üzerinde durmuştur.

Atatürk, millî kültürde ulaşılması gereken hedefi şöyle ifade etmektedir:

“Kültürümüzü çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkaracağız.”

(Utkan Kocatürk, *Atatürk*, s.167)

Çağdaşlaşma

Atatürk, Türk milletine çağdaş uygarlık düzeyine erişmeyi hatta bu düzeyin üzerine çıkmayı hedef olarak göstermiştir. Çünkü o, Türk toplumunda çağdaşlaşmayı, her şeyden önce bir *“yaşam davası”*, bir *“var olma mücadelesi”* kabul ediyordu. Atatürk *“Büyük davamız en uygar ve en refaha kavuşmuş millet olarak varlığımızı yükseltmektir.”* diyor ve bu konuyu *“Türk milletinin dinamik ideali”* olarak gösteriyordu. Onun içindir ki Atatürk, uygarlık ve çağdaşlaşmayı birçok konuşmasında önemle vurgulamıştır.

Atatürk'ün uygarlık konusundaki sözlerinden biri de şöyledir: *“Memleketler çeşitlidir; fakat uygarlık birdir ve bir milletin ilerlemesi için de bu tek uygarlığa katılması gerekir.”*

(Utkan Kocatürk, *Atatürk*, s.139)

Görsel 4.61: Millî Kültür Ögeleri

Millî Birlik ve Beraberlik, Ülke Bütünlüğü

Millî birlik ve beraberlik, Türk milletinin vatanıyla ve milletiyle bölünmez bir bütün olması, içinde hiçbir bölücü, ayırıcı unsura yer vermemesidir. Millî birliğin temelinde Atatürk milliyetçiliği bulunur. Millî birlik ve beraberlik duygusu, millet bilinci etrafında vatandaşları birbirine bağlar. Tasada ve kıvançta bir olmayı öngörür. Bu nedenle milletimizin en büyük güç kaynağı ve varlığının güvencesidir. Aynı ideal etrafında birleşerek aynı değerlere saygı duyarak ortak bir hedefe yürümektedir. Aynı zamanda farklılıkları saygıyla karşılamaktır (Görsel 4.62).

Görsel 4.62: Türk Milleti Tek Yürek

Atatürk, millî birlik ve beraberliğin öneminden şöyle söz etmektedir:

“Bir millet, bir memleket için kurtuluş, esenlik ve başarı istiyorsa bunu hiçbir zaman yalnız bir kişiden istememeliyiz. Umumi kurtuluşu yine umumi çaba temin eder. Bir millet, bir toplum yalnız bir bireyin çabasıyla bir adım bile atamaz.”

(Utkan Kocatürk, *Atatürk*, s.399)

“Bir milletin mensuplarının aynı gemide yolculuk eden insanlar oldukları gemi su alırsa mürettebatıyla, yolcularıyla herkesin tehlikeye düşeceği unutulmamalıdır. İlk bakışta ayrı gibi duran parmaklar nasıl ele, aynı kola bağlı iseler, doğum yerleri, geçim kaynakları, meslekleri, siyasi tercihleri ayrı olan yurttaşlar da aynı millete bağlıdırlar. Nasıl ayrı gibi duran parmaklar kazmayı, küreği, kalemi beraberce tutuyor ve gerektiğinde birleşip tek bir yumruk oluyorsa bir milletin fertleri de milletin kalkınması veya savunulması uğrunda el ele vermeyi bilmelidirler. Gerektiğinde tek bir yumruk gibi birleşebilmek için parmakların arasına düşmanlık dikenleri yerleştirilmesine imkân bırakmamalıdırlar.” (Ahmet Mumcu, *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, s. 375)

Bir milletin var olabilmesi için devlet mekanizmasının işlemesi gereklidir. Devletin varlığı ise milletin birliğine ve vatanın bütünlüğüne bağlıdır. Vatan; milletin ortak hatıralarının, iftiharlarının, gururlarının, acılarının ve isteklerinin yaşandığı yerdir. Geçmişin kültür mirasını ve zenginliğini içinde saklar. Bu nedenle her karış toprağı önemlidir ve bir bütün olduğu zaman anlamlıdır. Millet, vatanında birliğini ve dirliğini bozmadan, ayrılıp parçalanmadan yaşamalıdır. Millet ancak o zaman haysiyetli, huzurlu ve mutlu bir hayat sürdürebilir.

Bir milletin kendi tarihini doğru bir şekilde araştırıp öğrenememiş olması ne gibi durumların ortaya çıkmasına yol açar? Tartışınız.

Atatürk ilke ve inkılaplarının dayandığı temel esaslardan sizce en önemlisi hangisidir? Söyleyiniz. Bu temel esaslara bir ekleme de siz yapmış olsaydınız neyi eklerdiniz? Yazınız.

.....

4. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki tabloda yer alan farklı alanlarda yapılan inkıaplardan yararlanarak soruları cevaplayınız. Cevaplarınızı boşluklara yazınız.

a. Tevhid-i Tedrisat Kanunu	b. Şerîye ve Evkâf Vekâleti'nin Kaldırılması	c. Türkiye İktisat Kongresi
ç. Soyadı Kanunu	d. Kılık Kıyafet Kanunu	e. Harf İnkılabı
f. Saltanatın Kaldırılması	g. Türk Dil Kurumu	h. Halifeliğin Kaldırılması
ı. Millet Mektepleri	i. Medeni Kanun	j. Türk Tarih Kurumu
k. Kabotaj Kanunu	l. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması	m. Cumhuriyetin İlanı

1-Siyasi alanda yapılan inkıapları gösteren harfler hangileridir?

.....

2-Eğitim ve kültür alanında yapılan inkıapları gösteren harfler hangileridir?

.....

3-Toplumsal alanda yapılan inkıapları gösteren harfler hangileridir?

.....

4-Ekonomi alanında yapılan inkıapları gösteren harfler hangileridir?

.....

5-Hukuk alanında yapılan inkılabı gösteren harf hangisidir?

.....

6-Yukarıdaki tabloda yer alan inkıaplardan hangisi veya hangileri I. Meclis tarafından gerçekleştirilmiştir? Harflerini yazınız.

.....

B. Aşağıda cumhuriyetçilik ve milliyetçilikle ilgili olan kelimeler verilmiştir. Bu kelimelerden verilen ilkelerle ilgili olanlara (✓), olmayanlara (X) işareti koyunuz.

CUMHURİYETÇİLİK		MİLLİYETÇİLİK	
			
() Kişi egemenliği	() Halk	() Bağımsızlık	() Birlik ve beraberlik
() Seçim	() Yönetim	() Millî tarih	() Irk üstünlüğü
() Millî egemenlik	() Totaliter rejim	() Din birliği	() Türk Tarih Kurumu
() Padişah	() Siyasi	() Millî bilinç	() Millî kültür

C. Aşağıda harflerle gösterilen gelişmeleri ilgili oldukları kavramlarla eşleştiriniz.

- I. Millî egemenlik
- II. Millî bağımsızlık
- III. Eşitlik
- IV. Batılılaşma
- V. Millî tarih
- VI. Karma ekonomi

- a. Lozan Antlaşması
- b. Saat, ölçü ve takvimde yapılan değişiklikler
- c. Türk Tarih Kurumu'nun açılması
- ç. Bazı lakap ve unvanların kaldırılması
- d. Cumhuriyetin ilanı

Ç. Aşağıdaki kavramlarla doğrudan ilgili olan Atatürk ilkelerini boşluklara yazınız.

Millî Bağımsızlık ↓	Millî Egemenlik ↓	Çağdaşlık ↓	Akılcılık, Bilimsellik ↓
.....			

D. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

- 7- I. Musiki Muallim Mektebinin açılması
II. İstanbul'da resim ve heykel müzesinin açılması
III. Güzel Sanatlar Fakültesinin kurulması

Yukarıdaki gelişmeler Mustafa Kemal'in hangi alanda yaptığı çalışmalara örnektir? Yazınız.

8 ve 9. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

1924 Anayasası hazırlanırken 13. oturumda kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmeyeceği tartışmalara neden olmuştu. Mecliste, **“18 yaşını bitiren her Türk'ün milletvekili seçimlerine katılabileceği”** cümlesi tepkilere yol açmıştı. Celal Nuri Bey bu yasaya göre her Türk deyiminden sadece erkeklerin anlaşılması gerektiğini söylemesi üzerine, Recep Bey **“Kadınlar Türk değil mi beyefendi?”** sorusunu sorar. Celal Nuri Bey ise **“Türk'tür.”** cevabını verince Recep Bey **“Mademki Türk dediniz, maddenin kapsamı içinde Türk kadını da vardır.”** demiştir. Bu arada Urfa Milletvekili Yahya Kemal Bey'in **“30 yaşını bitiren kadın ve erkek her Türk, milletvekili seçilmek yeterliğine sahiptir şeklinde açıklanmasını istiyorum.”** şeklindeki önergesi reddedilmiştir. Bu önergenin mecliste reddedilmesinin alkışlarla karşılanması üzerine Recep Bey **“Kadına hak vermediniz bari alkışlamayınız.”** diye bağırır. (www.dergiler.ankara.edu.tr)

8-Urfa Milletvekili Yahya Kemal Bey, kadınlara hangi alanda haklar verilmesini istemiştir? Yazınız.

9-1934 yılında Türk kadınına seçme ve seçilme hakkı verildiği halde, bu konunun 1924 Anayasası hazırlık çalışmalarında görüşülüp tartışılmasını yorumlayınız.

E. Aşağıda boş bırakılan yerleri tablodan yararlanarak uygun sözcüklerle doldurunuz.

Medeni Kanun	Millet Mektepleri	Tevhid-i Tedrisat Kanunu	Türk Tarih Kurumu	Onuncu Yıl Nutku
--------------	-------------------	--------------------------	-------------------	------------------

10-..... bilimsel verilere dayanarak tarih araştırmaları yapmak için kurulmuştur.

11-..... ile eğitimde birlik sağlanmıştır.

12-Cumhuriyetin 10. yıl kutlamalarında Mustafa Kemal'in konuşmasına adı verilmiştir.

13-Yeni Türk harflerinin toplum tarafından öğrenilmesini sağlamak amacıyla açılmıştır.

14-Toplumsal alanda kadın, erkek eşitliği büyük bir oranda ile sağlanmıştır.

F. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

15-Türkiye İktisat Kongresi'nde

I. Yabancıların kurdukları tekellerden kaçınılmalıdır.

II. Yerli malı özendirilmelidir.

III. Ham maddesi yurt içinde bulunan sanayi dalları kurulmalıdır.

alınan bu kararların ortak amacı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Millî ekonomiyi kurmak

B) Çağdaş ekonomi modeli oluşturmak

C) Tasarrufu özendirmek

D) İhracatı artırmak

16-1930'da çıkarılan Hıfzıssıhha Kanunu kolera, veba, tifo, tifüs, çiçek, difteri gibi salgın hastalıkların devlete bildirilmesi mecburiyetini getirmiştir.

Bunun sebebi aşağıdakilerden hangisi olamaz?

A) Halk sağlığını korumak

B) Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemek

C) Doktor sayısını artırmak

D) Sağlık işlerini devlet kontrolüne almak

17-Mustafa Kemal'in

"Bugünün ihtiyaçlarına uygun kanun yapmak ve onu tatbik etmek ilerleme vasıtalarının en mühimlerindendir."

sözyle aşağıdaki kavramlardan hangisinin önemi üzerinde durmuştur?

A) Çağdaş hukuk

B) Geleneksel hukuk

C) Örfi hukuk

D) Şer'i hukuk

18-Arap harflerinin

- Türkçenin ses yapısına uygun olmaması

- Okuma, yazma öğrenmeyi zorlaştırması

aşağıdaki inkılaplardan hangisinin yapılmasını zorunlu hale getirmiştir?

A) Darülfünunun kaldırılmasını

B) Türk Dil Kurumunun kurulmasını

C) Latin harflerinin kabulünü

D) Üniversite reformunun hazırlanmasını

19-26 Kasım 1934 tarihinde kabul edilen "Lakap ve Unvanların Kaldırılmasına Dair Kanun" ile halk arasında ayrıcalık bildiren ağa, paşa, molla, şeyh gibi unvanlar kaldırıldı.

Soyadı Kanunu ile ilgili yapılan bu düzenleme Atatürk ilkelerinden hangisi doğrultusunda atılan bir adımdır?

A) Devletçilik

B) Halkçılık

C) Laiklik

D) Milliyetçilik

20- I. "Bu topluluğun fertleri ne kadar Türk kültürüyle dolu olursa o topluluğa dayanan cumhuriyet de o kadar kuvvetli olur."

II. "Millete efendilik yoktur. Millete hizmet etmek vardır."

III. "Her fert, istediğini düşünmek, istediğine inanmak, kendine mahsus siyasi bir fıkre malik olmak, mensup olduğu bir dinin icaplarını yapmak veya yapmamak hak ve hürriyetine sahiptir."

Mustafa Kemal'in yukarıdaki sözleriyle ilgili olan Atatürk ilkeleri hangi seçenekte sırasıyla verilmiştir?

I
A) İnkılapçılık

II
Devletçilik

III
Laiklik

B) Milliyetçilik

Halkçılık

Laiklik

C) Laiklik

Halkçılık

İnkılapçılık

D) Devletçilik

Laiklik

Halkçılık

21-TBMM 3 Mart 1924'te kabul edilen kanunlarla

- I. Eğitimde birliği sağlamayı
- II. Orduyu siyasetten ayırmayı
- III. Millî egemenliği pekiştirmeyi amaçlamıştır.

Aşağıdakilerden hangisi bu amaçları sağlamaya yönelik kanunlardan biri değildir?

- A) Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü
- B) Erkân-ı Harbiye'nin kaldırılması
- C) Halifeliğin kaldırılması
- D) Şeriye ve Evkâf Vekâleti'nin kaldırılması

22-1931'de eski ağırlık ve uzunluk ölçüleri değiştirilmiştir. Eskiden kullanılan arşın, endaze, okka, dirhem gibi ölçü birimleri kaldırılarak bunların yerine uzunluk ölçüsü olarak metre, ağırlık ölçüsü olarak kilogram birimleri kabul edilmiştir.

Bu düzenleme

- I. Ülkede uygulamada birliğin sağlanmasında
- II. Ülkeler arası ve ülke içerisindeki ticari ilişkilerin kolaylaştırılmasında
- III. Ülkenin dışa bağımlılığının azaltılmasında

gibi gelişmelerden hangisi veya hangileri etkili olmuştur?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) I ve II
- D) II ve III

23-TBMM 3 Mart 1924'te kabul edilen kanunlarla

- I. İlim ve fennin dışında kılavuz aramak gaffettir.
- II. Biz kimsenin düşmanı değiliz.
- III. Ülkede gerçekleştirilen değişiklikler şekil ve görünümde basit değişiklikler olmamıştır.

Atatürkçü düşünce sistemi ile ilgili verilen sözler aşağıdaki kavramlardan hangisine örnek olarak kullanılamaz?

- A) Akılcılık ve bilimsellik
- B) Barışçılık
- C) Çağdaşlık
- D) Eşitlik

24- I. Lozan Barış Görüşmeleri'ne TBMM'nin tek temsilci olarak katılmasını sağlamak

II. Millet egemenliği önündeki engeli ortadan kaldırmak

III. Yönetimde iki başlılığı ortadan kaldırmak

Mustafa Kemal belirtilen amaçlara ulaşmak amacıyla aşağıdakilerden hangisinin yapılmasını gerekli görmüştür?

- A) Cumhuriyetin ilan edilmesini
- B) TBMM'nin açılmasını
- C) Halifeliğin kaldırılmasını
- D) Saltanatın kaldırılmasını

25-Cumhuriyetin ilk yıllarında temel tüketim maddelerinin ve bazı önemli hizmetlerin devlet eliyle üretilmesi gerçekleştirilmiştir. Devlet ağır sanayi kuruluşlarını açarak ürettiği mallarla sanayinin diğer alanlarının geliştirilmesine öncülük etmiştir.

Bu durumun nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Devletin elinde çok sayıda sanayi tesisinin olması
- B) Büyük devletlerin ülkeye ekonomik yardım yapması
- C) Dış borçlanmalarda devlet garantisinin bulunması
- D) Özel sektörün fabrika kuracak düzeyde sermayeye sahip olmaması

DEMOKRATİKLEŞME ÇABALARI

II. TBMM Binası

5.
ÜNİTE

KONULAR

- 1 ATATÜRK DÖNEMİNDE DEMOKRATİKLEŞME YOLUNDA ATILAN ADIMLAR
- 2 MUSTAFA KEMAL'E SUİKAST GİRİŞİMİ
- 3 TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE YÖNELİK TEHDİTLER

Cumhuriyet rejimi demek, demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir.

Mustafa Kemal Atatürk

1. ATATÜRK DÖNEMİNDE DEMOKRATİKLEŞME YOLUNDA ATILAN ADIMLAR

Görsel 5.1: Türkiye ve Seçim

Farklı görüş ve anlayışta olan insanların yönetime katılması-
nın demokrasinin gelişimi açı-
sından önemi nedir?
Açıklayınız.

Demokratik yönetimlerin bulunduğu ülkelerde egemenliğin kaynağı millettir ve son söz yine milletindir. Millet, seçim yoluyla yönetime katılır. Aynı amaç ve düşüncede olan insanlar bir araya gelerek siyasi parti veya sivil toplum kuruluşları kurarlar. Böylece insanlar düşüncelerini ve isteklerini daha rahat ifade etme imkanı bulur. Farklı görüş ve düşüncedeki insanların bir araya gelerek oluşturdukları siyasi partiler demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından biridir. Halk, yönetimde kendini temsil edecek kişileri ve siyasi partileri seçer. Demokrasilerde farklı siyasi partilerin bulunması, farklı görüşlerin mecliste temsil edilmesini ve yönetimde yer almasını sağlar (Görsel 5.1).

Atatürk demokrasi hakkında şunları söylemiştir:

“Cumhuriyet, düşünce serbestliği taraftarıdır. Samimi ve haklı olmak şartıyla her fikre hürmet ederiz. Her görüş bizce saygıya değerdir. Yalnız, karşı çıkanlarımızın insafli olması gerekir.”

(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s.457)

Mustafa Kemal, Millî Mücadele'yi sadece işgalci devletlere karşı verilen bir savaş değil, aynı zamanda millet iradesinin ülke yönetimine taşınması olarak da görmüştür. Samsun'a çıkışı ile başlattığı Millî Mücadele'nin ilk günlerinden itibaren millî egemenliğe dayalı bir devlet kurulacağını işaretlerini vermişti. Bunun sonucunda millî iradenin yönetimde temsil edileceği BMM, Ankara'da açıldı (Görsel 5.2). BMM, farklı siyasi eğilimlere, değişik dünya görüşüne ve hayat anlayışına sahip milletvekillerinden oluşmuştu. Müdafaa-i Hukuk Grubu, Tenasüt Grubu, İstiklal Grubu, Halk Zümresi, Islahat Grubu gibi farklı görüşleri temsil eden milletvekilleri meclis çatısı altında toplanmıştı. Mustafa Kemal, çeşitli anlayış ve yaklaşımları bir arada tutarak ülkeye siyasi hareketlilik kazandırdı. Farklı yönleri bulunan bu milletvekillerinin ortak paydası, millî bağımsızlığın sağlanması ve vatanın kurtarılması için çalışmak olmuştur.

Görsel 5.2: Büyük Millet Meclis Binası, 1920

BMM'nin açılmasının ardından 1921 yılında kabul edilen ilk anayasayla demokratik yönetimin yasal zemini oluşturulmuştur. Anayasanın ilk maddesinde **“Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.”** denilerek millî egemenliğin yeni Türk Devleti yönetiminde etkili olacağı ortaya konulmuştur. Daha sonra millet egemenliğinin önünde büyük bir engel olan saltanat kaldırılmıştır. Demokrasiyi ve millî egemenliği güçlendiren önemli bir adım atılmıştır. Demokrasiyi geliştirmek için milletin düşüncelerinin meclise yansımaları sağlayacak siyasi partilerin kurulması çalışmaları başlamıştır.

Millî Egemenlikle İlgili Nutuk'ta Geçen Bazı İfadeler

- *Kuvâ-yı Millîye'yi etken ve millî iradeyi egemen kılmak temel ilkedir.*
- *Böyle bir hükûmet, ulusal egemenlik temeline dayanan halk hükûmetidir. Cumhuriyettir.*
- *Egemenlik sınırsız ve koşulsuz olarak ulusundur.*
- *Halifeliği ve padişahlığı birbirinden ayırıp padişahlığı kaldıracağız.*
- *Egemenlik hiçbir mâna, hiçbir şekil ve hiçbir renkte ve işaretle ortaklık kabul etmez.*

(M. Kemal Atatürk, *Nutuk*, s.89, ss. 589-915)

Halk Fırkası (9 Eylül 1923)

Türk tarihinde siyasi partiler ilk kez II. Meşrutiyet Dönemi'nde kuruldu. I. Meclis'te siyasi partiler yer almadı. Meclis, bir an önce başlatılması gereken bağımsızlık savaşı nedeniyle siyasi çekişmelerden uzak durmak istemiştir. BMM farklı çevrelerden gelen, farklı dünya görüşlerine sahip milletvekillerinden oluşmaktaydı. Mecliste siyasi partilerin yerine Mustafa Kemal'in liderliğinde **"Birinci Grup"** adı verilen Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu ile saltanatçı, hilafetçi, ittihatçı, gibi milletvekili gruplarının oluşturduğu **"İkinci Grup"** vardı. Millî bağımsızlığı gerçekleştirme konusunda ortak hareket eden iki grup, saltanatın kaldırılması gibi konularda farklı tavır takınmıştır.

Siyasi partiler, demokrasinin temel kurumlarıdır. Mustafa Kemal siyasi partilerin demokrasi için önemini şöyle ifade etmektedir: *"Milletin hatadan korunması için tek güvenilir çare, düşünce ve hareketleriyle milletin güvenini kazanmış bir siyasi partinin seçimde millete rehberlik etmesidir."*

(www.atam.gov.tr)

Mustafa Kemal siyasi partilerin kurulmasını demokrasinin gelişmesi için oldukça önemli görmekteydi. Siyasi parti kurma konusunda şunları söylemiştir:

"Ben öyle bir parti kurmayı düşünüyorum ki bu parti milletin bütün sınıflarının refah ve mutluluğunu sağlamaya yönelmiş bir programa sahip olsun. Milletimizin şartları buna elverişlidir."

(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s.50)

Mustafa Kemal kurulacak partinin adını başlangıçta **"Müdafaa-i Hukuk"** olarak düşünmüştü. Bu isim millî bağımsızlığın simgesi olmuştur. Kâzım (Karabekir) ve bir grup milletvekili bu ismin bir siyasi partiye verilmesinin doğru olmayacağını belirttiler. Bunun üzerine partinin adının **"Halk Fırkası"** olmasına karar verildi. Mustafa Kemal 1922 yılında basına verdiği bir demeçle bu isimde bir parti kuracağını kamuoyuna duyurdu. Parti programının hazırlanması için çalışmalara başlandı. Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Mustafa Kemal'in başkanlığında Ankara'da bir araya gelen milletvekilleri, yaklaşık bir ay süren tüzük çalışmalarını tamamladıktan sonra 9 Eylül 1923'te Halk Fırkası'nı kurdu. Partinin kuruluş tarihi olarak İzmir'in Yunan işgalinden kurtarıldığı 9 Eylül tercih edilmişti. Kurucusu ve genel başkanı Mustafa Kemal olan Halk Fırkası yeni Türk Devleti'nin ilk siyasi partisi olmuştur (Görsel 5.3).

Görsel 5.3: Tahir Karauğuz 10. Yıl Kutlamalarında Konuşma Yaparken, Zonguldak, 1933

Mustafa Kemal bir siyasi parti kurulmasını neden istemiştir? Söyleyiniz.

Mustafa Kemal, cumhuriyetin ilk siyasi partisine niçin “*Halk Fırkası*” adını vermiştir? Açıklayınız.

Muhalefet nedir? Açıklayınız.

“Güvenoyu”, “çekimser oy” ve “tüzük” kavramlarını araştırınız.

Halk Fırkası’nın kurulmasıyla çok partili hayata geçiş için ilk adım atıldı. Bu parti cumhuriyetin ilanından sonra **Cumhuriyet Halk Fırkası** adını aldı. 1931’de yapılan kurultayda Atatürk ilkeleri, partinin temel ilkesi kabul edildi. Amblemi olarak belirlenen altı ok, Atatürk ilkelerini ifade etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk siyasi partisi olan Cumhuriyet Halk Fırkası, bütün milletin desteğini almaya çalışmıştır. Mustafa Kemal, bu partiyi halkın partisi haline getirmeyi amaçlamıştır. Parti, ekonomide devletçilik ilkesini benimsemiştir. Yapılan bütün yenilikler ve inkılaplar bu parti programına göre gerçekleştirilmiştir. 1935’te **Cumhuriyet Halk Partisi** adını alan bu parti, 1950 yılına kadar Türkiye’yi ara vermeden yönetmiştir. Atatürk’ün vefatıyla partinin başına İsmet İnönü geçmiştir.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (17 Kasım 1924)

Millî Mücadele’de kader birliği yapmış lider kadro, inkılapların yapılması sürecinde Mustafa Kemal’le fikir ayrılığına düştü. Cumhuriyetin ilan edilmesi, halifeliğin kaldırılması ve Osmanlı hanedanına mensup kişilerin yurt dışına çıkarılmasıyla görüş ayrılıkları giderek derinleşti. Halk Fırkası’ndan bazı milletvekilleri parti içinde muhalif bir grup oluşturdu.

1924 yılı Ekim ayı başlarında muhaliflerin, Cumhuriyet Halk Fırkası’na karşı yeni bir parti kuracağı haberleri çıkmaya başladı. Bu haberlerin çıkmasından kısa bir süre sonra Kâzım (Karabekir) ve Ali Fuat (Cebesoy) ordudaki görevlerinden istifa ettiler.

İngilizlerle yeni bir savaş durumunun belirdiği günlerde niçin istifa ettiklerinin sorulması üzerine şu cevabı vermişlerdir:

“Harp felaketinin önünde ancak TBMM’de bir blok halinde görünebilirsek durabiliriz. Esasen cumhuriyetin kökleşmesi için bir parti halinde çıkmaya da karar vermiş bulunuyoruz.”

(Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, s.98)

Görsel 5.4: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Kurucuları, 1924,

(Soldan Sağa: Adnan Adıvar, Ali Fuat Cebesoy, Kâzım Karabekir, Rauf Orbay, Refet Bele)

Muhaliflerle iktidar partisi arasındaki görüş ayrılıkları mecliste tartışmalara neden oldu. Hükûmete yönelik eleştiriler karşısında İsmet Paşa kabinesi güven oylamasına gitti. Hükûmet, 146 güvenoyu alırken 18 milletvekili güvensizlik oyu kullandı. Oylamada bir de çekimser oy çıktı. İsmet Paşa’nın kabinesi güvenoyu almasına rağmen Cumhuriyet Halk Fırkası’nda istifalar başladı. 1924 yılı Kasım ayında istifa edenlerin sayısı 32’ye ulaştı. İstifa eden milletvekilleri bir araya gelip yeni bir parti kurmak için harekete geçtiler. Yaptıkları toplantılarla kuracakları partinin programını ve tüzüğünü hazırladılar.

17 Kasım 1924 tarihinde İçişleri Bakanlığına partinin tüzüğü ve kurucular listesi verildi. Partinin kurucuları arasında Kâzım (Karabekir), Ali Fuat (Cebesoy), Refet (Bele), Rauf (Orbay), Adnan (Adıvar) gibi önemli kişiler yer aldı (Görsel 5.4). Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk muhalifet partisi olan **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası** kuruldu. Parti başkanlığına Kâzım (Karabekir) seçildi. Partinin kurulmasıyla Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde ilk kez çok partili hayata geçildi.

1924 yılı Aralık ayında “Times gazetesi” muhabirinin, yeni kurulan partiyle ilgili sorusuna Mustafa Kemal şu cevabı vermiştir:

“Hâkimiyeti millîye esasına dayanan ve bilhassa cumhuriyet idaresine malik bulunan memleketlerde siyasi partilerin mevcudiyeti tabiidir. Türkiye Cumhuriyeti’nde de birbirini denetleyen partilerin olacağına şüphe yoktur.” (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, s.77)

Mustafa Kemal, bu cevapla demokratik ülkelerde yeni partilerin kurulmasının cumhuriyet yönetiminin gereği ve doğal sonucu olduğunu ifade etmiştir.

Türk demokrasi kültürünün gelişim sürecinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kurulması önemli bir tecrübe olmuştur. Parti programında egemenliğin millete ait olduğu, cumhuriyet yönetimini yaşatmak ve geliştirmenin esas amaçları olduğu belirtilmiştir. Ekonomik alanda devletçilik yerine liberalizmin (serbest piyasa ekonomisi) esas alınacağı ve yabancı sermayenin destekleneceği yer almaktadır. Eğitimde millî esasların kabul edilmesi, din ve devlet işlerinin ayrı olacağı ve dini değerlerine saygı gösterileceği de vurgulanmaktadır. Parti zamanla bazı yenilik karşıtı olan kişilerin bir araya toplandığı yer haline geldi. Bu durum hükûmette cumhuriyet değerlerine ve onun getirdiği yeniliklere tehdit oluşturduğu algısına yol açtı.

1924 yılı ortalarında İngiltere ile Türkiye arasında Irak sınırı ve Musul meselesinin çözümü için ikili görüşmeler başlamıştı. Ancak İngiltere’nin bu konudaki uzlaşmaz tavrını sürdürmesi, Türkiye ile ilişkilerinin gerginleşmesine yol açtı. Dış politikada Musul sorunun tırmandığı, ülke içinde partiler arasındaki ilişkilerin gerildiği bir dönemde Doğu Anadolu’da yeniden karışıklıkların başladığı haberleri meclise ulaştı. Yabancı devletlerin ve özellikle İngiltere’nin desteğiyle olaylar giderek büyüdü. TBMM, bu karışıklıkları önlemek amacıyla 4 Mart 1925’te Takrir-i Sükûn Kanunu’nu çıkardı. Bu kanuna göre Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Doğu Anadolu’daki olayların çıkmasında rolü olduğu gerekçesiyle 5 Haziran 1925’te kapatıldı. Parti mensupları İstiklal Mahkemeleri tarafından yargılandı ancak büyük bir bölümü suçsuz bulunarak beraat etti.

Cumhuriyet tarihinin ilk örgütlü muhalefet partisinin kapatılması ülkede çoğulcu demokratik hayata geçilmesini bir süre için geciktirmiştir. Türkiye’de çok partili hayata geçiş için yapılan ilk deneme başarısızlıkla sonuçlandı. Böylece Türkiye’de demokrasi için ortamın henüz hazır olmadığı anlaşıldı.

Serbest Cumhuriyet Fırkası (12 Ağustos 1930)

Cumhuriyetin ilanından 1930 yılına kadar geçen sürede Türkiye’de planlanan inkılapların birçoğu gerçekleştirilmişti. Ancak Takrir-i Sükûn Kanunu’nun çıkarılmasından sonra toplumda, basında ve TBMM’de bir huzursuzluk ortamı oluşmuştu. 1929 yılında başlayan Dünya Ekonomik Bunalımı’nın etkisiyle ülkede ekonomik sıkıntılar ortaya çıkmıştı. Bu sıkıntılı günlerde Mustafa Kemal, halkın sorunlarını dinlemek amacıyla yurt gezilerine başladı. Yaptığı görüşmelerde halkın, hükûmetin icraatlarından şikayetçi olduğunu ve ekonomik sıkıntılar yaşadığını daha yakından gördü.

Muhalefet partilerinin hükûmeti denetlemesinin demokrasi açısından önemi nedir? Tartışınız.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kapatılmasını demokrasi açısından değerlendiriniz.

Görsel 5.5: Serbest Cumhuriyet Fırkası Kurucusu Ali Fethi (Okyar), (1881-1943)

Mustafa Kemal, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik bunalımı Genel Sekreteri Hasan Rıza (Soyak) Bey'e şu sözlerle ifade etmiştir:

"... Bunalıyorum çocuk, büyük bir ıstırap içinde bunalıyorum. Görüyorsanız ya her gittiğimiz yerde mütemadiyen (sürekli) dert, şikâyet dinliyoruz. Her taraf derin bir yokluk, maddi, manevi perişanlık içerisinde..."

(H. Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, s.44)

Mustafa Kemal toplumda, basında ve TBMM'de giderek artan huzursuzlukların bir süre sonra patlak vermesinden endişe etmekteydi. Özellikle, yaşanan ekonomik ve siyasi bunalımın toplumsal bir patlamaya dönüşmesini istemeyen Mustafa Kemal, tüm bu sorunların çözümü için bir muhalefet partisi kurulmasını gerekli görmekteydi. Ancak, cumhuriyetin ve onun ayrılmaz bir parçası haline gelen inkılapların da korunması gerekliydi. Bu nedenle çok partili siyasi hayata geçerken cumhuriyeti ve onun temel değerlerini benimsemiş güvenilir devlet adamlarına ihtiyaç vardı.

Mustafa Kemal, olağan yurt gezilerinden birine daha çıkmıştı. Yalova'da bulunduğu sırada, Paris Büyükelçisi Fethi Bey de tatil için İstanbul'a gelmişti. Mustafa Kemal'in çok yakın ve eski bir arkadaşı olan Fethi Bey, başbakanlık ve meclis başkanlığı yapmış tecrübeli bir devlet adamıydı. Mustafa Kemal, Fethi Bey'le Yalova'da bir araya geldi. Yapılan görüşmede ondan yeni bir parti kurmasını ve bu partinin başına geçmesini istedi. Kurulacak partinin adını bizzat Mustafa Kemal belirledi. Böylece **Serbest Cumhuriyet Fırkası**'nın temelleri atıldı.

Yeni partinin kuruluş çalışmalarına başlayan Fethi Bey, 9 Ağustos 1930 tarihinde Mustafa Kemal'e, kuracağı partinin temel özelliklerini ve ilkelerini açıklayan bir mektup yazdı. Mustafa Kemal, Fethi Bey'in mektubuna iki gün sonra verdiği cevapta *"Görüyorum ki laik cumhuriyet esasında beraberiz. Zaten benim siyasi hayatta bir taraflı olarak daima aradığım ve arayacağım temel budur."* diyerek partinin kuruluşunu uygun buldu.

12 Ağustos 1930 tarihinde İstanbul'da Fethi Bey'in başkanlığında Serbest Cumhuriyet Fırkası kuruldu (Görsel 5.5). Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan bazı milletvekilleri istifa ederek Serbest Cumhuriyet Fırkası'na katıldılar.

1930 yılında yapılan belediye seçimlerinde Serbest Cumhuriyet Fırkası 22 belediye kazandı. Seçimlerden sonra Serbest Cumhuriyet Fırkası ile Cumhuriyet Halk Fırkası arasında çeşitli konularda mecliste sert tartışmalar yaşanmıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ülke genelinde halkın özgürlüklerini kısıtlayacak bir yönetim sergilediğini iddia etmiştir. Tartışmaların yoğunlaştığı günlerde Cumhuriyet Halk Fırkası milletvekillerinden bazıları, Fethi Bey'in ve partisinin Mustafa Kemal'e muhalefet ettiğini ileri sürdüler.

Serbest Cumhuriyet Fırkası, kuruluş bildirgesinde cumhuriyete ve inkılaplara bağlı kalınacağını ifade ediyordu. Cumhuriyete ve inkılaplara karşı olan kişiler kısa bir süre sonra parti içinde etkili olmaya başladılar. Bu süreçte parti yönetimi ile taşra teşkilatı arasındaki bağ kopmaya başladı ve rejim karşıtları parti yönetimini dinlemez oldu. Fethi Bey'in İzmir'de gerçekleştirdiği mitingde olaylar çıktı. Bu durum Ankara'da endişeye yol açtı.

1-Çok partili siyasi hayata geçilmesinin demokrasi açısından önemini açıklayınız?

2-Halkın hangi temel haklarını kullanması, millî iradenin gerçekleşmesine katkı sağlar? Açıklayınız.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın yaşadığı olumsuzlukları tekrarlamak istemeyen Fethi Bey, yaşanan olaylardan dolayı partisini kapatma kararı aldı. TBMM görüşmelerinden sonra 17 Kasım 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası milletvekilleri, partinin feshedilip dağıtılması kararını aldı. Fethi Bey, partinin dağıtılmasındaki ana nedenin Mustafa Kemal'le siyasi alanda karşı karşıya kalma tehlikesi olduğunu belirtti. Fethi Bey, 17 Kasım 1930'da İçişleri Bakanlığına partisini feshettiğine dair yazı gönderdi. Çok partili hayata geçiş için yapılan ikinci deneme de başarısız oldu.

Mustafa Kemal, çok partili siyasi hayata geçmeyi demokrasinin gelişmesi açısından gerekli görmüştür. Serbest Cumhuriyet Fırkası da Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası gibi meclis içinden doğan, meclis içinde ve dışında sınırlı faaliyetlerde bulunabilen muhalefet partisi olarak kalmıştır. Siyasi yaşamları oldukça kısa süren bu partilerin kurulması, demokrasinin çoğulculuk ilkesinin hayata geçirilme çabası olarak değerlendirilebilir.

Mustafa Kemal, cumhuriyet rejimi ve yeniliklerin korunabilmesi için çok partili hayata geçişi ileriki bir zamana bırakmıştır. Demokrasinin yerleşmesi için henüz uygun bir ortam olmadığı görülmüştür. Türkiye, Mustafa Kemal'in arzuladığı demokratik rejime ve çok partili siyasi hayata 1945'te Millî Kalkınma Partisi'nin, 1946'da ise **Demokrat Parti**'nin kurulmasıyla kavuşmuştur.

Görsel 5.6: Ali Fethi (Okyar), Serbest Cumhuriyet Fırkası Aydın İl Teşkilatı Mensuplarıyla, 1930

Cumhuriyet döneminde kurulan partilere ait bilgileri ilgili bölümlere (✓) işareti ile işaretleyiniz.

Siyasi Partilerin Özellikleri	Cumhuriyet Halk Fırkası	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası	Serbest Cumhuriyet Fırkası
Türkiye'de kurulan ilk siyasi partidir.			
Türkiye'nin ilk muhalefet partisidir.			
Türkiye'nin ikinci muhalefet partisidir.			
Ekonomide liberalizmi savunan partidir.			
Ekonomide devletçiliği savunan partidir.			
1929 Ekonomik Bunalımı'ndan sonra kurulan partidir.			
Temelini Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun oluşturduğu partidir.			
Fethi (Okyar) tarafından kurulan partidir.			
Kâzım (Karabekir)'in başkanlığını yaptığı partidir.			

2. MUSTAFA KEMAL'E SUİKAST GİRİŞİMİ (15 Haziran 1926)

Görsel 5.7: Suikast Girişimi
Sonrası Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal ve Başbakan İsmet İzmir'e Gelirken, 1926

Millî Mücadele'nin kazanılması ve cumhuriyetin ilanından sonra çeşitli alanlarda inkılaplara ağırlık verilmişti. Mustafa Kemal, Türk milletini çağdaş uygarlık seviyesinin üzerine çıkarmayı amaçlıyordu. Gerçekleştirilen inkılaplarla millete yeni ufuklar açılmaktaydı. Ancak inkılapları benimsemeyen ve durumdan çıkarları zarar gören bazı gruplar ortaya çıkmıştı. Muhafız olan bu gruplar, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na girmeye başladılar ve partinin kapatılma nedenlerinden de biri oldular. Mustafa Kemal'e, cumhuriyete ve inkılaplara karşı olan bu kişiler, partinin kapatılmasından sonra faaliyetlerini gizlice yürütmeye başladılar. Amaçlarını gerçekleştirmeleri konusunda önlerinde en büyük engel olarak gördükleri Mustafa Kemal'e suikast düzenlemeyi planladılar.

Suikastı tertip edenler arasında eski milletvekillerinden Ziya Hurşit, Arif ve eski Ankara Valisi Abdulkadir bulunmaktaydı. Bunların yanı sıra Şükrü, Hilmi, Sarı Efe Edip, Yusuf ve İsmail gibi kişiler de vardı. Bunlar, Mustafa Kemal'e karşı şahsi kinleri olan ve çoğunluğunu eski ittihatçıların oluşturduğu küçük çaplı ve etkinliği olmayan bir gruptu.

Yapılan plana göre Mustafa Kemal'in İzmir'e yapacağı gezi sırasında suikast gerçekleştirilecek, suikastçılar olaydan sonra Giritli Şevki adlı bir motorcu tarafından Sakız Adası'na kaçırılacaktı. Mustafa Kemal, 14 Haziran günü Balıkesir'den İzmir'e geçeceği sırada İzmir valisinden, kendisine karşı bir suikast düzenleneceği haberini aldı. Bunun üzerine İzmir seyahati ertelenen Mustafa Kemal, suikastı planlayanların yakalanmasından sonra 16 Haziran 1926 tarihinde İzmir'e ulaştı (Görsel 5.7).

Giritli Şevki'nin pişmanlık duyarak suikast girişimini haber vermesi olayın ortaya çıkarılmasını sağlamıştır. Suikastçılar, silahları ve planlarıyla yakalanmıştır. İsmet Paşa, Ankara'da İstiklal Mahkemesi hâkim ve savcılarını toplayarak onları olaydan haberdar etmiştir. İlk olarak, kapatılmış olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası milletvekillerinin tamamının nerede olursa olsun tutuklanmalarına karar verildi. Fakat bu parti mensuplarının büyük bir çoğunluğu yargılama sonucu berat etti. Ancak suikastı planlayanlar, İstiklal Mahkemelerinde yargılandılar ve çeşitli cezalara çarptırıldılar.

Suikast olayının duyulması, yurdun her yerinde üzüntü ve kaygıya yol açtı. İzmir halkı Mustafa Kemal'in kaldığı otelin önünde toplanarak ona sevgi, saygı ve bağlılık gösterisinde bulundular.

Gazete Mustafa Kemal kapının önüne çıkarak halkı selamladı ve "...Ben ölürsem necip(soylu) milletimizin beraber yürüdüğümüz yoldan asla ayrılmayacağına mutmainim(inanıyorum); bununla müsterihim (gön-lüm rahat). Hasımlarımız(düşmanlarımız) düşünebildikleri menfur(nefret dolu) çarelere istedikleri kadar tevessül(başvursunlar) etsinler. Onların mezbuhanе(son güçleriyle) hareketleri bizim inkılap ateşimizi söndüremez..." dedi. (Hakimiyet-i Millîye, 20 Haziran 1926)

Mustafa Kemal, bu olay üzerine Türk halkına inkılapların devam ettirilmesi gerektiğini söylemiştir. Bu konuda halkına duyduğu inancın ve güvenin rahatlığı içinde olduğunu dile getirmiştir.

1926 İzmir Suikastı'ni düzenleyenlerin amaçları nelerdir? Açıklayınız.

Suikast girişiminden sonra hal-kın, Mustafa Kemal'e bağlılık bildiren gösteriler yapmasını cumhuriyet rejiminin ve inkı-lapların geleceği açısından açık-layınız.

Mustafa Kemal, 19 Haziran 1926 tarihinde Anadolu Ajansı'na verdiği bir demeçte ise şunları söylemiştir:

“... Temeli, büyük Türk milleti ve onun kahraman evlatları olan büyük ordumuzun vicdanında, akıl ve şuurunda kurulmuş bulunan Cumhuriyetimizin ve milletimizin ruhundan ilham alan ilkelerimizin bir vücudun ortadan kaldırılması ile bozulabileceğini sananlar çok zayıf düşünceli bahtsızlardır. Bu gibi bahtsızların cumhuriyetin adalet ve kudret pençesinde hak ettikleri işleme uğramaktan başka elde edebilecekleri bir şey olamaz. Benim naçiz vücudum bir gün elbet toprak olacaktır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar olacaktır. Türk milleti, güvenliğini ve mutluluğunu sağlayan ve koruyan ilkelerle uygarlık yolunda durmaksızın yürüyecektir.”
(Hakimiyet-i Millîye, 20 Haziran 1926)

İstanbul Öğretmen Okulu öğrencilerinin suikast girişimi ile ilgili Mustafa Kemal'e bağlılıklarını bildiren telgraf şöyledir:

“İzmir’de Reisicumhur Gazi Paşa Hazretleri’ne,

Kısa bir zamana, asırlık bir inkılabı sıkıştıran siz dahi Gazimize yapılmak istenen suikast, yarınki irfan ordusu temsilcilerinin kalbinde derin üzüntüler bırakmıştır. Bu elim girişimin sefil faillerine olan kinimizin ebedi olduğunu arz eder, size uzun ömür dileriz.

İstanbul Erkek Muallim Mektebi talebesi adına Alişan,
22 Haziran 1926, Salı”

(A. Bekir Palazoglu, Başöğretmen Atatürk, s.255)

Mustafa Kemal, en çok değer verdiği inkılabın cumhuriyet olduğunu bir kez daha vurgulamıştır. Ona göre Türk milleti, cumhuriyet rejimi ve yapılan inkılaplarla uygarlık yolunda bundan sonra da durmadan ilerleyecektir.

1-Mustafa Kemal “Cumhuriyet düşmanları, büyük komplonun bütün safhaları ile son bulunduğunu kabul etmediler. Bu teşebbüs İzmir Suikastı olarak kendini gösterdi.” sözünde bu olayı neden büyük komplo olarak görmüştür? Açıklayınız.

Mustafa Kemal’in en fazla değer verdiği inkılap neden cumhuriyettir? Tartışınız.

Aşağıdaki soruları metne göre cevaplayınız.

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal 1926 yılında kendisine karşı suikast girişiminde bulunan ve yakalanan Ziya Hurşit ve Gürcü Yusuf adlı kişilerle İzmir’de bir otelde görüştü. Ziya Hurşit’e “Seninle bunca arkadaşlık ettik. Hayatıma kastedecek kadar ileri gitmede sebep acaba neydi?” sorusunu yöneltmişti. Ziya Hurşit, başını eğmiş ama cevap verememişti. Gürcü Yusuf ise “Bana bomba atabilecek miydin?” sorusuna karşılık “Seni gördükten sonra atmazdım.” demişti.

Bunun üzerine Mustafa Kemal şu açıklamayı yapmıştır: “Ben şahsen intikamdan hoşlanan bir adam değilim. İş mahkemeye aktarılmıştır. Bunun sonucunu beklemek lazımdır. Bu işe karışmaya hakkım yoktur.”
(Şerafettin Turan, Türk Devrim Tarihi, s.137)

1-Mustafa Kemal, kendisine yönelik suikast girişimi olayının hangi yolla çözülmesini istemiştir? Yazınız.

.....

2-Mustafa Kemal “Bu işe karışmaya hakkım yoktur.” sözüyle yargının hangi özelliğini vurgulamıştır? Yazınız.

.....

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kuruluş yıllarından itibaren neden iç ve dış tehditlerle karşı karşıya kalmıştır? Açıklayınız.

3. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE YÖNELİK TEHDİTLER

Jeopolitik konumu bakımından dünyanın önemli ülkelerinden biri olan Türkiye; Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının birleştiği bir bölgede yer alır. Bir tarafında zengin petrol yataklarına sahip Ortadoğu ülkeleri, diğer tarafında ise sanayileşmiş Avrupa devletleri bulunmaktadır. Ürettikleri ürünler bakımından birbirine muhtaç olan bu iki bölge arasındaki yollar Türkiye'den geçmektedir. Ayrıca üç tarafının denizlerle çevrili olması Türkiye'nin stratejik bakımından önemini oldukça artırmaktadır.

Sanayisi her geçen gün gelişme kaydeden Türkiye, ülke nüfusunu besleyecek tarımsal potansiyele sahiptir. Bu özelliklerinin yanı sıra Türkiye'de zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına bulunmaktadır. Genç ve dinamik nüfusuyla, demokratik yönetimiyle Türkiye, bölgesinin güçlü devletlerinden birisidir. Türkiye bu konumuyla dünyadaki güçler dengesinde önemli bir yere sahiptir. Fakat içerideki ve dışarıdaki düşmanlar, Türkiye'nin güçlü bir devlet haline gelmesini engellemeye çalışmaktadırlar.

Türk milletinin birlik ve beraberliğinden ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti' nin güçlenmesinden rahatsız olanlar, karanlık emeller peşinde koşmaktadırlar. Bu durum Türkiye'ye yönelik iç ve dış tehditleri ortaya çıkarmıştır. İç tehditler bölücü ve yıkıcı terör odaklarından oluşmaktadır. Bu kesimler demokratik, laik, sosyal ve hukuk devleti düzenini ortadan kaldırmak ve yerine kendi dünya görüşlerine dayalı bir devlet düzeni kurmak istemektedirler. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk yıllarından itibaren ülke bu tür tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. Anarşi, terör olayları ve darbeler Türk milletinin birlik ve beraberliğine, devletin bütünlüğüne zarar vermeyi amaçlamıştır.

Türkiye'nin, bölgesinde ve dünyada giderek güçlenmesinden rahatsız olan çeşitli devletlerin düşmanca tutumları ve politikaları dış tehditi oluşturmaktadır. Türkiye'ye dostça yaklaşmayan bazı devletler, kökleri tarihe uzanan bir takım emellerin peşinden koşmaktadır. Mustafa Kemal ve silah arkadaşları, örgütledikleri Millî Mücadele'yle Ön Asya coğrafyasının Türk Müslüman kimliğinin korunmasını ve bağımsız yaşamasını sağlamıştır. Bu durum Mondros Mütarekesi, Sevr Antlaşması ve nice gizli antlaşmalarla Anadolu topraklarını paylaşan ülkeleri rahatsız etmiştir. Bu ülkeler ve gruplar anarşi ve terörü destekleyerek Türkiye'yi zayıf düşürmeye çalışmaktadırlar. Misyonerlik faaliyetleriyle Türk milletini kendi kültüründen ve inancından uzaklaştırmayı amaçlamaktadırlar. Dış güçler ve işbirlikçileri Türk gençliğini ve aydınlarını millî kimliklerine yabancılaştırmanın ve ülkenin temel değerlerini yıpratmanın çabası içindedirler.

Cumhuriyetin ilk yıllarında iç ve dış tehditler devam ederken Mustafa Kemal, yeni kurulmuş devletin ve demokrasinin gelişmesi için çaba göstermeye devam ediyordu. Saltanatın kaldırılması, Cumhuriyet'in ilan edilmesi, halifelğin kaldırılması çok partili hayata geçiş denemeleri gibi inkılapların gerçekleştirilmesi birtakım tehdit ve tepkileri de beraberinde getirmiştir. Cumhuriyete yönelik bu tehditler cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllardan itibaren günümüze kadar süregelmektedir. Türk milleti, İstiklal ve istikbalini ortadan kaldırmaya yönelik tehdit ve girişimlere fırsat vermemiş ve kurulan tuzakları birer birer bozmuştur.

Mustafa Kemal , cumhuriyetin korunması ve yükseltilmesi görevini gençlere vermiştir. 1927 yılındaki bir sözünde “Millî azim ve bilincin kıymetli eseri olan değerli Cumhuriyetin bugünkü ve yarınki neslin demir ellerinde her an yükselip sağlamlaşacağına güvenim tamdır.” diyerek gelecek nesillerin cumhuriyet rejimine sahip çıkacaklarına olan inancını ve güvenini açıkça ifade etmektedir.

15 Temmuz 2016 tarihinde anayasal devlet düzenini ve TBMM’ni ortadan kaldırmak isteyen dış destekli terör odakları tarafından darbe girişiminde bulunulmuştur. Demokratik düzene karşı olanlar tarafından gerçekleştirilen bu elim ve vahim eylem Türk halkı tarafından bertaraf edilmiş ve 15 Temmuz, Demokrasi ve Millî Birlik Günü olarak kabul edilmiştir. Türk halkı kadını, erkeği, yaşlısı ve genciyle birlik ve beraberlik içinde atasının kendisine vasiyeti ve emaneti olan Cumhuriyeti layıkıyla korumasını bilmiştir (Görsel 5.8).

Görsel 5.8: 15 Temmuz Darbe Girişimine Karşısında Türk Halkı

Aşağıdaki metne göre soruları cevaplayınız.

“...Vatanın bir köşesinde genel huzuru bozan olayın, yalnız oradaki vatandaşları değil en uzak yerlerdeki vatandaşların rahatını, mutluluğunu ve çalışma hayatını ve ekonomisini ve üretimini etkilediği ve zarara uğrattığı kesindir. Bundan dolayı her mutluluğun, her faaliyetin, özellikle ekonomik ve ticari gelişimin ilk şartı, rahat ve güvenliğin bozulması mümkün olmayan bir güç ve güvenlikte olmasına bağlıdır...”

(Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, s.563)

(Düzenlenmiştir.)

1-Mustafa Kemal “*genel huzuru bozan olay*” ifadesiyle hangi olaydan söz etmektedir?

.....

2-Bir ülkede meydana gelen terör ve kargaşa ortamı ülkeyi hangi alanlarda olumsuz etkilemektedir?

.....

3-Günümüzde Türkiye’nin siyasi ve ekonomik istikrarını, huzur ve güven ortamını bozmaya yönelik girişimler nelerdir?

.....

5. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki boşlukları doldurunuz.

B. Aşağıda harflerle gösterilen kavramları ilgili oldukları yargılarla eşleştiriniz.

I. Ortak düşünce ve görüşteki kişilerin bir araya gelerek oluşturdukları siyasal topluluk, fırka.

II. Millî egemenliğe dayanan yönetim şeklidir.

III. Hakimiyetin sınırsız ve koşulsuz olarak millete ait olmasıdır.

IV. Demokratik ülkelerde egemenliğin kaynağıdır.

a. Millî egemenlik

b. Halk

c. Siyasi Parti

ç. Cumhuriyet

d. Meşrutiyet

C. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1-Mustafa Kemal Atatürk bir konuşmasında

“Millî egemenlik düşmanlığı, benzersiz bir saygı ve şeref düzeyine sahip bulunan bir milletin her şeyine, bir anda kastetmek suçundan başka bir şey değildir.” sözünü söylemiştir.

Mustafa Kemal Atatürk “millî egemenlik düşmanlığı” ifadesiyle hangi rejimin tehdit edildiğini vurgulamıştır? Yazınız.

.....

2-Mustafa Kemal, İzmir’de suikast girişimi sonrasında şu sözü söylemiştir:

“Benim naçiz vücudum bir gün elbet toprak olacaktır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır.”

Mustafa Kemal’in bu sözü, onun hangi kişilik özelliğini yansıtır? Yazınız.

.....

3-Mustafa Kemal bir konuşmasında Fethi Bey’e

“Ben bunun çaresini buldum. Memlekette muhalif bir fırka kurmak lazımdır. Böyle bir fırka vücuda gelirse mecliste münakaşa da serbest olur. Mesela siz böyle bir fırkanın başına geçerseniz bildiklerinizi mecliste serbestçe söylersiniz. Bu suretle uygulamada görülen birçok hatanın da önünü almak mümkün olur.” sözünü söylemiştir.

Mustafa Kemal’in çok partili hayata geçmek istemesinin sebebi nedir? Yazınız.

.....

4- Farklı görüş ve düşüncelerin Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsil edilmesinin önemi nedir? Yazınız.

.....

Ç. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

5-Mustafa Kemal'in

- I. Kuvvet birdir ve o, milletindir.
- II. Yeni Türkiye Devleti'nde saltanat, milletindir.
- III. Halk, millî egemenliği benimsemeli ve memlekette tek egemenin kendisinden ibaret olduğunu unutmamalıdır.
- IV. Türkiye halkı, yüzyıllardan beri özgür ve bağımsız yaşamış ve bağımsızlığı yaşama gereği saymış bir milletin kahraman evlatlarıdır.

sözlerinden hangisi diğerlerinden farklı bir anlam taşımaktadır?

- A) I B) II C) III D) IV

6-Aşağıdakilerden hangisi Cumhuriyet rejimini ortadan kaldırmaya yönelik tehditlerden biri değildir?

- A) Terör olayları B) Darbeler
C) Misyonerlik faaliyetleri D) Doğal afetler

7-Mustafa Kemal'e yönelik suikast girişiminde bulunanlar

- I. İnkılapları engellemek
- II. Cumhuriyet değerlerini ortadan kaldırmak
- III. Laik düzeni yerleştirmek
- IV. Çağdaşlaşmayı sağlamak

gibi amaçlardan hangilerine ulaşmak istemişlerdir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) II ve IV

8-Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de çok partili siyasi hayata geçilmek istenmesinin nedenlerinden biri değildir?

- A) Ordunun siyasetten ayrılmasını sağlamak
B) Hükûmetin icraatlarını denetlemek
C) İnkılapları gerçekleştirecek kadroyu oluşturmak
D) Farklı görüşlerin mecliste temsil edilmesini sağlamak

9-Aşağıdakilerden hangisi Mustafa Kemal'in "Millî egemenlik öyle bir nurdur ki, onun karşısında zincirler erir, taç ve tahtlar batar yok olur." sözüyle bağdaşmaz?

- A) Mebusan Meclisinin kapatılması B) TBMM'nin açılması
C) Cumhuriyetin ilan edilmesi D) Saltanatın kaldırılması

10-Mustafa Kemal

"Ben ölürsem bile soylu milletimin beraber yürütmekte olduğumuz yoldan ayrılmayacağına inancım vardır." sözüyle Türk milletinden beklentilerini ifade etmiştir.

Aşağıdakilerden hangisi Mustafa Kemal'in bu beklentilerinden biri olamaz?

- A) Saltanatın devam ettirilmesi B) İnkılapların korunması
C) Çağdaş uygarlık idealine ulaşılması D) Demokrasinin geliştirilmesi

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

6.
ÜNİTE

Atatürk, Yabancı Devlet Temsilcileriyle

KONULAR

1

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASININ TEMEL İLKE VE AMAÇLARI

2

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YAŞANAN GELİŞMELER

3

HATAY'IN TÜRKİYE'YE KATILMASI

VI. ÜNİTE ANAHTAR KAVRAMLAR

Mübadele

Etabli

Millî
Menfaat

Kamuoyu

Mütekabiliyet

Pakt

Antant

Milletler arası anlaşmazlıklar, ancak iyi niyetle ve genel çıkarlar adına karşılıklı fedakârlık yolu ile halledilebilir.

Gayi M. Kemal

- 1-“İç ve dış politika” terimlerinden ne anlıyorsunuz açıklayınız.
- 2-Bir devlet, iç ve dış politikalarını belirlerken öncelikle nelere dikkat etmelidir? Açıklayınız.

Görsel 6.1: Cumhurbaşkanı Atatürk, İsveç Veliht Prensi Gustav Adolf İle Birlikte, Çankaya Köşkü, Ankara, 1934

1. ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASININ TEMEL İLKE VE AMAÇLARI

Devletin etkinliklerini amaç, yöntem, içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünü anlamına gelen politika kavramı, devletlerin coğrafi konumuyla yakından ilgilidir. Devletlerin sahip olduğu yer altı ve yer üstü kaynaklar, devletler arası ilişkilerde önemli rol oynar.

Türkiye, coğrafi konumu itibarıyla oldukça önemli bir yerde olup Asya ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlamaktadır. Bu nedenle iki kıtada yer alan ülkeler arasındaki her türlü ilişkide kimi zaman belirleyici kimi zaman da dengeleyici olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasına büyük önem veren Atatürk dış politikayla ilgili görüşlerini şöyle ifade etmektedir:

“Türk ulusu, iki köklü nitelikte uluslararası ilişkilerde kendini göstermektedir: Bunlardan biri, ulusumuzun kendini savunmak için sarsılmaz bir azim sahibi olarak saygı duyulmaya değer bir güçte olması diğeri, ulusumuzun dostluklarına ve antlaşmalarına, durum ne olursa olsun değişmez bir bağlılıkla uyacağına inanılmasıdır. Türk vatani, ulusun bu yüksek niteliklerinin güvenine dayanarak ilerlemektedir.”

(Atatürkçülük Birinci Kitap, s.157)

Atatürk, gençliğinden itibaren milletlerarası gelişmeleri, diplomasiyi ve dış siyaseti yakından takip etmiştir. Daha o dönemlerde, kurulmasını hayal ettiği Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş uygarlıklar arasında hak ettiği yeri almasının etkin bir dış politikaya bağlı olduğunu söylemiştir. Atatürk dış politikayı “*millî politika*” olarak adlandırmış ve millî menfaatlere uygun, milletin yararını gözetken bir temele dayandırmıştır. Atatürk'e göre dış politikanın dayandığı temeller şunlardır:

Tam Bağımsızlık

Tam bağımsızlık, bir devletin her alanda tam bir egemenlik ve özgürlük haklarına sahip olması demektir. Ülkenin tam bağımsızlığının sağlanması ve devam ettirilmesi, bütün milletlerin üstünde titizlikle birleştiği temel noktadır. Atatürk “*Tam bağımsızlık denildiği zaman elbette siyasi, mali, iktisadi, adli, askeri, kültürel ve benzeri her hususta tam bağımsızlık ve tam serbestliktir. Bu saydıklarımın herhangi birinde bağımsızlıktan yoksun kalması, millet ve memleketin gerçek manada bütün bağımsızlığından yoksun kalması demektir.*” sözü ile bağımsızlığın sadece siyasi olmadığını her alanda bağımsızlığın sağlanması gerektiğini ifade etmektedir.

Atatürk, haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamının yolunun tam bağımsızlıktan geçtiğine inanmıştır. Millî Mücadele sürerken yürütülen dış politika ve yapılan antlaşmalarda ve Lozan Antlaşması sonrasında bağımsızlıktan taviz verilmeyeceği gösterilmiştir. Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'ni içeriden ve dışarıdan gelebilecek bütün tehlikelerden uzak tutmaya çalışmıştır. Diğer devletlerin politikalarından ve yönetim biçimlerinden etkilenmeyen ve her yönüyle millî özellikler taşıyan bir dış politika uygulamıştır. Millî sınırlar içinde millet egemenliğine dayalı bağımsız bir devlet olarak var olabilmeyi amaçlamıştır. Bunun için de güçlü olmak ve her şeyden önce kendi gücüne dayanmak gerektiğini inanmıştır.

Türkiye'nin güvenliğini tehlikeye düşüren iç tehditler nelerdir? Açıklayınız.

Gerçekçilik ve Akılcılık

Atatürk'ün dış politikası hayalci değil gerçekçidir. Gerçekleşmesi imkansız fikirlere göre hareket etmez ve daima gerçekçi politikalara dayanır. Gerçekçilik ilkesine göre sorunların çözümünde karşılıklı fikir alışverişi izlenmelidir. Diğer devletlere karşı düşmanca bir tutum içine girilmemelidir. Atatürk, uygulamaya dönüştürülemeyen fikirlerin geçerliliği olmadığını söylemektedir. Ona göre fikirler anlamsız, mantıksız ve boş sözlerle dolu olursa o fikirler hastalıklıdır. Çünkü fikirler özgür, aynı zamanda vicdanlı ve tüm insanlığın yararına olmalıdır.

Dış politikanın ülkenin ve dünyanın gerçeklerine dayanması gerektiğini düşünen Atatürk bu konuda şunları söylemiştir:

“...Büyük hayaller peşinden koşan, yapamayacağımız şeyleri yapar gibi görünen sahtekar insanlardan değil...”

... Millî siyaset dediğim zaman, kastettiğim mana ve anlam şudur. Genel olarak erişilemeyecek hayali emeller peşinde koşmamak...”

(Atatürkçülük Birinci Kitap, s.159)

Dış politikada Türk milletinin gücünü ve imkanlarını bilmek kadar diğer devletlerin ne yapacağını bilmek de önemlidir. Atatürk, “Gerçekçilikte teslimiyetçilik ve umutsuzluk yoktur.” diyerek şartlar ne olursa olsun çaba gösterilmesi gerektiğini söylemiştir.

Atatürk'ün bu konudaki bir başka sözü şöyledir:

“...Memleketimizin ellide biri değil, her tarafı tahrip edilse her tarafı ateşler içinde bırakılsa biz bu toprakların üzerinde bir tepeye çıkacağız ve oradan savunmayla meşgul olacağız.”

(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s.81)

Atatürk, Türkiye'nin dış politika hedeflerini ideolojik dogmalara, ön yargılı saplantılara değil, akli ve bilimi esas alan bir anlayışa dayandırmıştır. Milletlerarası ilişkilerde tarihi dostluk ve düşmanlık yerine, değişen şartlar ve karşılıklı yarar ilişkileri esas alınmıştır. Atatürk siyasal, toplumsal ve ekonomik düzenleri çok farklı olan ülkelerle dostluklar kurabilmiştir. İç ve dış siyasette milleti zarara uğratmayacak, akla, mantığa uygun politikalar izlenmesi taraftarıdır. Hayatta izlenmesi gereken en doğru yolun ilim ve fen olduğunu düşünen Atatürk: “Akıl ve mantığın çözemeyeceği sorun yoktur. Her işin esas hedefine kısa ve kestirme yoldan ulaşmak arzu edilir olmakla beraber, yolun makul, mantıkî ve özellikle bilimsel olması şarttır.” diyerek çağdaş uygarlık seviyesini hedef göstermiştir. Ayrıca bir fikrin uygulanmasında, geçmişi ve bugünü dikkate alırken ufuk ötesini de görmekle akılcı olunabileceğini vurgulamıştır.

Mütekabiliyet (Karşılıklılık)

Milletlerarası hukukta mütekabiliyet “bir devletin diğer devletin vatandaşlarına, mahkeme kararlarına veya herhangi bir davranış biçimine gösterdiği tutumuna karşılık, diğer devletin de aynı biçimde davranması” anlamına gelir. Atatürk milletlerarası ilişkilerde karşılıklılık ve eşitlik ilkelere önem vermiş ve millî menfaatleri ön planda tutmuştur. Bunu yaparken hiçbir devletin iç ve dış işlerine karışmamış, karşısındaki devletten de bunu beklemiş ve istemiştir. Millî Mücadele sırasında yapılan antlaşmalarda ve Lozan Antlaşması'nda bu konuyu önemsemiş, eşit devlet statüsü ile antlaşmaların imzalanmasını sağlamıştır.

Atatürk, “Erişilemeyecek hayaller ve amaçlar peşinde koşmak” sözüyle ne anlatmak istemiştir? Açıklayınız.

Atatürk'e göre Türk dış politikası hangi temeller üzerine kurulmuştur? Söyleyiniz.

Mütekabiliyet kavramı başka hangi sözcükle açıklanabilir? Söyleyiniz.

1-Bayrak, niçin bir milletin onurudur? Açıklayınız.

2-Bayrak gibi, bir millet için vazgeçilmez başka değerler nelerdir? Açıklayınız.

Görsel 6.2: İran Şahı Rıza Pehlevi'nin Türkiye Ziyareti ile İlgili Gazete Haberi, 1934

Görsel 6.3: Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, Türkiye'yi Ziyaret Eden Yugoslav Kral Alexandre'la birlikte, İstanbul, 1933

Atatürk'e göre millî hedeflere ulaşmanın öncelikli şartı nedir? Söyleyiniz.

Atatürk milletlerarası adalete ve eşitliğe de önem vermiştir. Milletlerin onurunu kırarak davranışlardan kaçınmıştır. Bunun güzel bir örneğini, İzmir'in işgalinde yere serilen Türk bayrağını çiğneyen Yunan Kralı Konstantin'in aksine, önüne çiğnensin diye Yunan bayrağı serildiği halde bayrağı çiğnemeyerek göstermiştir. Bu konuda *"Yunan Kralı hata etmiş, çünkü bayrak bir milletin onurudur. Ben bu hatayı tekrarlamam."* diyerek yerdeki bayrağı kaldırtmıştır. Çünkü devlet mekanizmasını oluşturan insanlardır ve insanın yaşaması devletin yaşaması demektir.

Barış

Barışçı olmak, Atatürk'ün bütün ömrü boyunca savunduğu önemli bir dış politika ilkesiydi. Atatürkçü düşüncenin vazgeçilmez bir unsuru olan barış ilkesi, bağımsız bir devlet olarak ülke içinde mutlu bir yaşam sürmeyi amaçladığı gibi diğer milletlerin de birbirleriyle iyi ilişkiler içinde yaşamalarını öngörür. Atatürk, Millî Mücadele yıllarında bile savaş ortamı içinde barışı sağlamanın çabası içinde olmuştur.

Atatürk, savaşın en kötü hallerini şöyle ifade etmektedir:

"Harp zaruri ve hayati olmalı... Öldüreceğiz diyene karşı ölmeyeceğiz diye harbe girebiliriz. Lakin hayat-ı millet (milletin hayatı) tehlikeye maruz kalmayınca (uğramayınca) harb bir cinayettir..." (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s.304)

Cumhuriyetin ilanından sonra da barışçı olmak, Türk dış politikasında en temel ilkelerden biri kabul edilmiş ve uygulanmıştır. Türkiye'nin emniyetini amaçlayan ve milletin aleyhinde olmayan bir barış yolu seçilmiştir. Çünkü barış, milletleri refah ve mutluluğa erdiren en akılcı yol olup uluslararası siyasi güven ortamının gelişmesi için şarttır.

Barış ortamının kalıcı hale getirilebilmesi için uluslararası tedbirler alınmalıdır. Atatürk, bölgesel barışa ve dünya barışına büyük önem vermiştir. **Sadabat Paktı** ve **Balkan Antantı**'nın imzalanmasına öncülük ederek bunu göstermiştir (Görsel 6.2, 6.3).

Millî Menfaatleri Esas Alma

Bir milletin kendi güvenliği, refah ve mutluluğu için milletlerarası hukuka uygun olmak şartıyla zaruri olduğuna inandığı her şeye **"millî menfaat"** denir. Millî menfaat için millî hedeflerin iyi belirlenmesi gerekir. Çünkü millî hedef, bir toplumun millî menfaatlerini gerçekleştirmek amacıyla ulaşılması ve ulaşıldıktan sonra da korunup devam ettirilmesi gereken somut, belirgin amaçlardır. Bu hedefler siyasi, sosyal, ekonomik ve askeri hedefler olabilir. Bağımsızlığını sağlayamayan bir devletin millî hedeflere ve millî menfaatlara ulaşması mümkün değildir. Bu nedenle millî hedeflerden en önemlisi tam bağımsızlıktır. Tam bağımsızlığı siyasi, ekonomik ve askeri bağımsızlıklar tamamlar. Atatürk, Türk dış politikasındaki millî hedefleri belirlerken bu hedeflerin belirsiz ve keyfi olamayacağını söylemiştir. Devletlerin aldıkları kararlar ve yaptıkları uygulamalar kendi millî menfaatlerine ve aynı zamanda tüm insanlığın ortak çıkarlarına ters düşmemelidir.

Küreselleşen dünyada devletler zorunlu olarak bazı ittifaklara girmektedir. Bunun bilincinde olan Türkiye Cumhuriyeti, milletlerarası siyasi, ekonomik ve sosyal bazı kuruluşlara üye olmuş ve dünya politikasında da söz sahibi olmaya çalışmıştır.

Türk ve Dünya Kamuoyunu Dikkate Alma

Atatürk, dış siyasetin bir toplumun iç bünyesiyle ilişkili olduğunu belirtmiştir. Ona göre iç bünyeye dayanmayan dış siyasetler, daima zayıf kalır. Bir toplumun iç bünyesi ne kadar kuvvetli olursa dış siyaseti de o derece sağlam ve dayanıklı olur.

Atatürk, iç ve dış politika esaslarını belirlerken her zaman Türk milletinin düşüncelerine ve isteklerine önem vermiştir. “Gerçek kamuoyu, dışarıdan kimsenin etkisi olmaksızın doğal olarak mevcut olan duygu ve düşüncelerin yine doğal olarak yarattığı bir havadır.” diyen Atatürk bunun da güçlü bir iletişimle sağlanabileceğini söylemiştir. İnsanın en önemli varlık olduğunu düşünmüş ve her fırsatta her yaştan insanla görüş alışverişinde bulunmuştur. Her şeyin insanların huzuru, mutluluğu ve refahı için yapılması gerektiğine inanmıştır.

İnsanları mutlu etmenin ve gelecek nesillerin varlığını sürdürmenin en kolay yolunun onları birbirine yaklaştırmak olduğunu düşünen Atatürk, şunları söylemiştir:

“Bugün bütün dünya milletleri aşağı yukarı akraba olmuşlardır ve olmakla meşguldürler. Bu nedenle insan mensup olduğu milletin varlığını ve mutluluğunu düşündüğü kadar bütün dünya milletlerinin huzur ve refahını düşünmeli ve kendi milletinin saadetine ne kadar önem veriyorsa bütün dünya milletlerinin saadetine katkıda bulunmak için elinden geldiği kadar çalışmalıdır... Dünyada ve dünya milletleri arasında huzur, aydınlık ve iyi geçim olmazsa bir millet kendi kendisi için ne yaparsa yapsın huzurdan mahrumdur... En uzakta zannettiğimiz bir hadisenin bize bir gün temas etmeyeceğini bilemeyiz. Bunun için insanlığın hepsini bir vücut ve her milleti bunun bir parçası kabul etmek gerekir...”

(Gülnehal Bozkurt, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, s.922)

Atatürk’e göre kamuoyu fikirler denizidir. Devlet yönetimine yön veren bu fikirlerdir. Milletler, bu konudaki fikirlerini dünya kamuoyuna tanıtmak zorundadır (Görsel 6.4). Bunu sağlayan en önemli etkenlerden biri de basındır. Ulusal basın ve dünya basını insanlığın menfaatleri için doğru bilgi vermek zorundadır. Türk kamuoyunun ülkede ve dünyada meydana gelen olayları doğru anlaması gerekir. Çünkü millet, bu şekilde olgunluğa erişebilir. Atatürk, Millî Mücadele sırasında çıkarılan gazeteler ve kurulan Anadolu Ajansı’yla kamuoyunun doğru bilgilendirilmesine önem vermiştir. Cumhuriyet döneminde radyo istasyonlarının kurulması da bu amaca hizmet etmiştir.

Kamuoyu oluşturmada en etkili araç size göre nedir? Açıklayınız.

İnsan, ait olduğu toplumun huzurunun dışında niçin dünya milletlerinin huzurunu da sağlamaya çalışmalıdır? Tartışınız.

Görsel 6.4: Cumhurbaşkanı Atatürk, Türkiye’yi Ziyaret Eden İngiltere Kralı VIII. Edward’la, İstanbul, 1936

1-Bir ülkede iç ve dış politika birbirinden bağımsız olarak yürütülebilir mi? Bu konudaki görüşlerinizi ifade eden bir yazıyı defterinize yazınız.

2-Size göre en önemli dış politika ilkesi nedir? Yazınız.

Atatürk dış politikada hangi ilkelere dikkat edilmesini istemiştir? Açıklayınız.

2. ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YAŞANAN GELİŞMELER

Lozan Barış Antlaşması'nın Türk Dış Politikasına Etkileri

Millî Mücadele döneminde bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından yönlendirilen Türk dış politikasının hedefi, öncelikle yeni ve tam bağımsızlığa dayalı millî bir devlet kurmaktır. Bu hedefin ifadesi olan Misak-ı Millî kararları dış politikanın temel dayanağı olmuştur. Türkiye bu dönemde dış politikada diğer ülkelere kendisini tanıtmaya çalışmış, çeşitli savunma saldırımazlık, dostluk ve ittifak antlaşmalarıyla maddi ve manevi destek sağlamaya çalışmıştır (Görsel 6.5).

Millî Mücadele'nin kazanılması ve Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Mustafa Kemal, bundan sonra atılacak adımlarda Türkiye'nin ileriye dönük çıkarlarını gözeten, kararlı ve gerçekçi dış politika hedefleri belirlemiştir. Millî menfaatler göz önünde bulundurulmuştur. Yönetimlere karşı saygı ve devletlerarası eşitlik ilkesine özen gösterilmiştir.

Lozan Barış Antlaşması Türkiye'nin bağımsızlığını dünyaya ilan eden belgedir. Bu antlaşmayla Türkiye, İtilaf Devletleri ve diğer dünya devletleriyle eşit statüye kavuşmuştur.

Görsel 6.5: İsmet Paşa Lozan'da, 1923

Lozan Antlaşması'yla azınlıklar Türk vatandaşı sayılmış ve tüm vatandaşlara yasalar önünde eşit haklar verilmiştir. Kapitülasyonların kaldırılmasıyla Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve hukuki bağımsızlığına gölge düşüren sınırlamalar ortadan kaldırılmıştır. Yeni Türk Devleti, antlaşmalar sırasındaki tutumuyla dünya kamuoyuna, insan haklarına ve milletlerarası hukuka her fırsatta önem verdiğini göstermiştir. Bunun da karşılıklı olarak tam bağımsızlıkla sağlanabileceğini belirtmiş, elde ettiği başarılarla Türk kamuoyunun güvenini kazanmıştır.

“...Tevhîd-i Efkar gazetesinin dış basından yaptığı alıntılara göre Amerikalılar, antlaşmanın kendi çıkarlarına uygun olduğunu düşünmektedirler. İngiltere’de hükümet yanlıları Lozan’ı Türkiye ile ilişkilerin düzeleceği yeni bir dönemin başlangıcı, muhalefet taraftarları ise bu antlaşmayı İngiliz politikasının yenilgisi olarak görmektedirler. Fransız gazeteleri Lozan’ı Türkiye için bir zafer, Fransa için başarısızlık olarak değerlendirmişlerdir. Rusya, Mısır, İran ve Hindistan gibi dünyanın çeşitli yerlerindeki Müslümanların Türkiye’nin başarısı dolayısıyla sevinçlerini miting, gösteri, kutlama ve tebrik mesajlarıyla gösterdikleri, okuyuculara duyurulmaktadır. Lozan Antlaşması dolayısıyla Rum Patrikhanesi’nden bir heyetin İstanbul valisi ve kumandanını ziyaret ederek barışı tebrik ettiğini okuyucularına duyurmuştur...” (S. Vakkas Toprak, “Lozan Antlaşması’nın İstanbul Basınında Yankıları: Tevhîd-i Efkar Örneği”, s.101)

Lozan Antlaşması'nın dış basındaki yansımasıyla ilgili metni okuyup olayın Türk Devleti'nin dış politikasına etkisini değerlendiriniz.

I. Dünya Savaşı'ndan galip ayrılan devletler, yenilen devletlerle çok ağır şartlar taşıyan antlaşmalar imzaladılar. Osmanlı Devleti'ne dayatılan Sevr Antlaşması, Türk milletine kendi vatanında yaşama hakkı tanımıyordu.

Türk milleti Mustafa Kemal'in liderliğinde başlattığı Milli Mücadele'yi zaferle sonuçlandırmıştı. Lozan Barış Konferansı'nda Batılı devletlerle tarihi bir hesaplaşma yaşanmıştır. Lozan Barış Antlaşması ile asırları aşan sorunlar çözülmeye çalışılmış ve her alanda Türkiye'nin tam bağımsızlığı dünyaya onaylatılmıştır.

Türkiye, 1923-1930 yılları arasında Lozan Barış Antlaşması'nda çözülmeyen sorunların çözümüne yönelik bir dış politika izlemeye başlamıştır. 1930-1938 yılları arasındaki Türk dış politikasını, Almanya ve İtalya'nın saldırgan ve yayılmacı politikası karşısında alınacak önlemler şekillendirmiştir. Yabancı okullar sorunu, Irak sınırı ve Musul sorunu, Yunanistan'la yapılacak nüfus değişimi, Boğazlar sorunu ve Osmanlı borçları bu sorunlardan başlıcalarıdır. Türkiye, bu sorunların çözümünde gerçekçiliği ve akılcılığı ön plana çıkarmış, barışı da esas alan bir yaklaşım sergilemiştir.

Lozan Barış Antlaşması'nda tam olarak çözüme kavuşturulamayan sorunlar hangileridir? Söyleyiniz.

Görsel 6.6: Macar Karikatürist Alois Derso (Aloi Derso) ve Emery Kelen'in (Emery Kelen) Lozan Antlaşması'nı İmzalayanları Konu Alan Karikatürü

Mustafa Kemal, 1 Kasım 1928'de meclisin üçüncü dönem toplantısında bu konuda yaptığı bir konuşmada şunları söylemiştir:

“...Gerçek ıslahat ve gelişme içinde bulunan bir memleketin hem kendisinde hem civarında barış ve huzuru cidden arzu etmesinden daha kolay izah olunabilecek bir durum olamaz...” (Görsel 6.7).

(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s. 197) (Sadeleştirilmiştir.)

Atatürk “Lozan barışı, geneli bakımından bizi hoşnut ediyor. Biz bu antlaşmaya tümüyle uyacağız. Çözümlememiş meseleler için dostça çözüm biçimleri bulunacağını ümit ediyoruz. Yakın bir gelecekte şimdiye kadar çözümlenemeyen meselelerin kesin olarak çözüm yoluna yaklaştığını görmek istiyoruz.” diyerek Türkiye'nin bu sorunların çözümünde uzlaşmacı ve barışçı tutumunu vurgulamıştır.

Yabancı Okullar Sorunu

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yabancı okulların ve azınlık okullarının sayısı artmıştı. Bu kurumlar değişik etnik köken ve dini inanca sahip unsurların bir arada yaşadığı Osmanlı topraklarında açılan ve serbestçe faaliyet gösteren okullardı. Özellikle Tanzimat Dönemi'nden itibaren gayrimüslimler ve yabancıların açtıkları okul, yetimhane ve kiliseler aracılığıyla yaptığı faaliyetler Osmanlı Devleti'nin parçalanma sürecini hızlandırdı.

Görsel 6.7: Cumhurbaşkanı Atatürk, Türkiye'yi Ziyaret Eden İran Şahı Rıza ile, İstanbul, 1934

Yabancı okulların hangi faaliyetleri bir sorun haline gelmiştir? Tartışınız.

Kapitülasyonların da etkisiyle XIX. yüzyıla gelindiğinde yabancı devletlerin Osmanlı topraklarındaki okul sayısı arttı. Başlangıçta Hristiyan çocukları eğitmek için misyonerler tarafından kurulan Katolik ve Protestan okullarından bazıları zamanla ait oldukları ülkelerin sömürgeci emellerine hizmet eder hale geldi. Osmanlı'nın gerilemesiyle beraber farklı dinlerden öğrencilerin bulunduğu bu okullardan bazıları, ülkedeki azınlıkları bağımsızlıklarını elde etmeleri konusunda kışkırtmaya başladı. Amerikalı ve Avrupalı misyonerler daha çok, Osmanlı sınırları içinde hastane ve okul açarak, sağlık taraması yaparak misyonerlik faaliyetlerini sürdürüyordu. Ayrıca, açtıkları kolejlerde verdikleri eğitimle Rum, Bulgar ve Ermeni gençlerini Osmanlı Devleti'ne karşı ihtilalci fikirlerle yetiştirmeye çalışıyorlardı. Merzifon Amerikan Koleji bu okullar içinde en dikkat çekenidir.

Osmanlı Devleti yabancı okulların bu başıboşluğuna son vermek için 1869'da **Maarif-i Umumiye Nizamnamesi**'ni çıkardı. Bu nizamnameyle okullar denetlenmeye başlandı. 1876'da Kanuni Esasi'de, kanunlara uymak şartıyla her Osmanlı vatandaşının okul açabileceği ve bu okulların devlet denetiminde olacağı belirtildi. 1923'te Lozan Antlaşması'nın 40. maddesine göre yabancı okulların Türk kanun ve yönetmeliklerine bağlı olmak şartıyla öğretim faaliyetlerine devam etmelerine karar verildi.

3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla tüm yerli ve yabancı okullar, Millî Eğitim Bakanlığına bağlandı. Bu amaçla yabancı okulların uyması gereken kuralları içeren genelgeler yayımlandı.

1925 yılında yayımlanan genelgenin bazı önemli maddeleri şunlardır:

- Yabancı okullarda mabetler dışındaki mekanlarda bulunan dini semboller kaldırılacaktır.
- Millî kültürü korumak için Türk tarih ve coğrafyası ile yurt bilgisi derslerinin Türk öğretmenler tarafından Türkçe okutulması zorunlu hale getirilecektir.
- Bu okullar yabancı müdürlerin yanı sıra bir de Türk müdür yardımcısı bulunduracaktır.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yabancı okullarla ilgili yaşanan birçok olumsuzluğun cumhuriyet döneminde de yaşanmaması için gerekli önlemler alınmıştır. Yapılan düzenlemelere ve çıkarılan genelgelere özellikle Fransa karşı çıkmıştır. Bu konuda Fransa, elçiliği aracılığıyla Türk Hükûmeti ile görüşmek istemiştir. Türkiye'nin, yabancı okullar sorununu bir iç sorun saymasından dolayı Fransa'nın bu isteği kabul edilmemiştir. Türkiye'nin belirlediği kurallara uyan yabancı okullar eğitimlerine devam etmişler, uymayanlar kapatılmıştır. Böylece yabancı okullar sorunu çözüme kavuşturulmuştur.

Dış Borçlar

Batı'nın hızla sanayileşmesine karşılık, Osmanlı'nın sanayileşmede yetersiz kalması, savaşların yenilgiyle sonuçlanması, toprak kayıplarının başlaması ve hazine gelirlerinin azalması Osmanlı'yı dış borçlanmaya zorlamıştı. İlk dış borç 1854'te İngiltere'den alınmıştı. Sonraki yıllarda farklı Avrupa devletlerinden de borç alınmaya devam edilmiş ve bir süre sonra Osmanlı Devleti borçlarını ödeyemez duruma gelmişti. Böylece borçların düzenli ödenmesini sağlamak ve devletin bazı gelir kaynaklarını kontrol etmek üzere Düyun-ı Umûmiye İdaresi kurulmuştu.

Lozan'da tartışılan en önemli konulardan biri de Osmanlı Devleti'nin borçlarıdır. Bu konuda çalışmalara başlayan TBMM Hükûmeti, savunulması gereken konularla ilgili 14 maddeden oluşan bir talimatnameyi konferansa gidecek olan heyete vermişti.

Bu talimatnamenin 10. maddesinde dış borçlarla ilgili şu ifadeler yer almaktadır: “*Düÿûn-ı Umûmiye Türkiye’den ayrılan memleketlere dağıtımı, Yunanlara devri, yani tamirata karşılık tutulması, olmadığı takdirde 20 yıl ertelenmesi gerekir. Düÿûn-ı Umûmiye İdaresi ortadan kalkacaktır. Güçlükler çıktığı takdirde Ankara’ya sorulacaktır.*” (Necdet Aysal, “*Kırım Savaşı’ndan Lozan Barış Antlaşması’na Osmanlı Dış Borçlarının Tarihi Gelişim Süreci 1854-1923*”, s. 14)

Lozan’a giden TBMM heyeti, Osmanlı toprakları üzerinde 16 bağımsız ülkenin kurulduğunu, alınan paraların bir kısmının yeni kurulan ülkelere harcandığını, bu yüzden borçların buna göre ödenmesini istemişti. Ancak bu istek kabul edilmedi. Osmanlı Devleti’nden kalan borçların ödenme şekli, ilgili devletler arasında alınacak kararlara bırakıldı. Lozan Konferansı’ndan sonra 13 Haziran 1928’de Paris’te imzalanan bir antlaşmayla Osmanlı borçları sorunu çözüme kavuşturuldu (Görsel 6.8). Bu borçlar, en büyük payı Türkiye Cumhuriyeti’nin ödemesi şartıyla devletler arasında paylaştırıldı. Türkiye’nin payına düşen borçların taksitler halinde Türk lirası veya Fransız frangı olarak ödenmesine karar verildi.

1929 yılında yaşanan Dünya Ekonomik Bunalımı nedeniyle Türkiye, dış borçlarını ödemekte zorlanmıştı. Bu nedenle 1933 yılında Paris’te yeni bir antlaşma yapılmıştır. Antlaşmaya göre Türkiye’nin ödemesi gereken dış borcun bir miktarı indirilmiş ve ödeme şartları hafifletilmiştir. Bundan sonraki dış borç ödemeleri düzenli bir şekilde yapılmış ve hükûmet 1944 yılında erken ödeme kararı alarak 10 yıl içinde borçlarını bitireceğini bildirmiştir. Böylece bir asrı bulan Osmanlı borçları 1954 yılında tamamen ödenmiştir.

Musul Sorunu

Lozan Barış Konferansı’nda üzerinde uzlaşılama-yan konulardan biri de Irak sınırı ve Musul sorunuydu (Görsel 6.9). Lozan’da alınan karara göre sorun daha sonra Türkiye ile İngiltere arasında yapılacak ikili görüşmelerle çözüme kavuşturulacaktı.

I. Dünya Savaşı’ndan sonra Musul’u işgal eden İngiltere, zengin petrol yataklarına sahip bu yöreden vazgeçmek istemiyordu. Hatta İngilizler, Hak-kârî’nin de Musul’la birlikte Irak’a verilmesi gerektiğini savunuyordu. TBMM, Musul ve çevresinin Misak-ı Milli sınırları içerisinde yer aldığını belirterek İngiltere’nin bu isteğini reddetmiştir.

İsmet (İnönü) Paşa Musul konusunda Türkiye’nin bakış açısını şu cümle ile ifade etmektedir:

“*Bizim için Musul bir vatan meselesi, sizin için ise bir petrol meselesidir.*”

(Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, s.119)

Görsel 6.8: Dış Borçlarla İlgili Gazete Haberi, 1930

1-İtilaf Devletleri, dış borçların ödenmesi konusunda niçin sadece Türkiye’yi muhatap almışlardır? Açıklayınız.

2-TBMM, Osmanlı Devleti’nden kalan borçların ödenmesini niçin kabul etmiştir? Açıklayınız.

Görsel 6.9: Lozan Konferansı Devam Ederken Musul İçin Yapılan Gösterilerden Biri, Berlin

Musul meselesinin Milletler Cemiyetine götürülme sebebi nedir? Açıklayınız.

İngiltere ve Türkiye arasında Musul konusuyla ilgili görüşmeler, 19 Mayıs 1924'te İstanbul'da başladı. Her iki devlet de Musul'un kendilerine ait olduğunu iddia etti. İngiltere konuyu Milletler Cemiyetine götürdü. TBMM, Milletler Cemiyetinin adil bir karar vermesini ümit ediyordu. Türkiye, aleyhine bir karar alınması halinde Musul'u almak için Güneydoğu Anadolu'ya askeri yığınak yapmaya başladı. Milletler Cemiyeti, Musul'un İngiliz mandası altındaki Irak'ta kalmasına karar verdi. Bu durum Türkiye'de büyük bir tepkiyle karşılandı. İngilizler, Türkiye'nin Musul'a müdahalesini önlemek için hazırlıklara başladı. İngiltere, Milletler Cemiyetinde bölgede Türk sayısının az olduğunu, Türk olmayan unsurların sayı olarak daha fazla olduğunu iddia etti. Milletler Cemiyeti, Hakkâri'nin Türkiye'de, Musul'un ise Irak'ta kalmasına karar verdi. TBMM bu kararı reddetti. Kamuoyunda Türkiye ile İngiltere arasında savaş ihtimalinden söz edilmeye başlandı.

Musul sorununun henüz çözüme kavuşturulamadığı günlerde Doğu Anadolu'nun bazı illerinde karışıklıklar ortaya çıktı. TBMM bu karışıklıkları çözmek için uzun bir süre uğraştı. İngiltere'nin kışkırtmalarıyla çıkan olaylar, Türkiye'nin Musul sorununu kendi lehine çözüme kavuşturması konusunda elini zayıflatmıştır. TBMM, 5 Haziran 1926'da İngiltere ile Ankara Antlaşması'nı imzalayarak Musul'u Irak'a bıraktı. Hakkâri Türkiye'de kaldı. Antlaşmaya göre Irak, Musul petrollerinden aldığı verginin %10'unu, 25 yıl süreyle Türkiye'ye verecekti. Böylece Irak sınırı ve Musul sorunu çözüme kavuşturuldu.

Nüfus Mübadelesi

Görsel 6.10: Mübadele Sırasında Gülcemal Gemisi'yle Türkiye'ye Gelen Balkan Göçmenleri

Lozan Antlaşması'na göre İstanbul'da yaşayan Rumlar ile Batı Trakya'da yaşayan Türkler dışındaki Türk ve Rum nüfusu karşılıklı olarak Türkiye ile Yunanistan arasında mübadele (değişim) edilecekti. Ancak mübadelenin uygulanması sırasında Yunanistan'ın olumsuz tutumu yüzünden taraflar arasında uzlaşma sağlanamadı. Yunanistan, İstanbul'da daha fazla Rum'un kalmasını istiyordu. Bu konuda Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan önce geçici de olsa İstanbul'a gelen Rumları "**etabli**" (yerleşmiş yöre sakini) sayıyor ve mübadele kapsamı dışında tutmak istiyordu. Türkiye, Yunanistan'ın bu konudaki isteklerine karşı çıkmıştır. Etabli tanımlamasının İstanbul'da sürekli oturanlar için geçerli olacağını belirtmiştir. Yunanistan bunun dışında, Batı Trakya'daki Türklerin bölgeye Balkan Savaşları sırasında geldiklerini iddia ederek onları da mübadeleye dahil etmek istiyordu. Bu görüş ayrılıkları ve Yunanistan'ın uzlaşmaz tutumu nedeniyle sorun çıkmaza girmiştir.

Türkiye ile Yunanistan arasında anlaşmazlığın giderek büyümesi üzerine sorun, Milletler Cemiyetine götürülmüştür. Cemiyet, **Lahey Adalet Divanı**'nın görüşünü almış ancak bu görüş her iki tarafı da memnun etmemiştir. Bu gelişme üzerine taraflar arasındaki gerginlik giderek büyümüştür. Yunanistan, Batı Trakya'daki Türklerin mallarına el koymaya başlamıştır. Türkiye de buna karşılık vermiş ve İstanbul'daki Rumların mallarına el koymuştur.

Yunanistan'ın, İstanbul'da yaşayan Rumları, nüfus mübadelesi dışında tutmak istemesinin sebepleri nelerdir? Açıklayınız.

1 Aralık 1926 tarihinde Atina'da yapılan bir antlaşma ile sorun çözülme kavuşturuldu (Görsel 6.10, 6.11). Fakat iki devlet arasındaki gerginlik 1930 yılına kadar devam etti. 1930'da Ankara'da imzalanan **Nüfus Mübadelesi Antlaşması** ile sorunun çözülmesinden sonra Yunanistan Başbakanı Venizelos Türkiye'yi ziyaret etti. Türkiye Başbakanı İsmet (İnönü) Bey de Yunanistan'a bir ziyarette bulundu. Böylece iki ülke arasındaki gerginlik yumuşama sürecine girdi. Bu yakınlaşma 1934'te **Balkan Antantı'nın** imzalanmasına ortam hazırladı.

Türkiye'nin Milletler Cemiyetine Girişi (18 Temmuz 1932)

Milletler Cemiyeti, I. Dünya Savaşı'ndan galip ayrılan devletler tarafından kurulmuştur. Cemiyetin amacı, devletler arası sorunları barışçı yollarla çözmek, uluslararası hukuku geçerli kılmak, dünya devletleri arasındaki çeşitli alanlarda iş birliğini geliştirmektir. Milletler Cemiyeti evrensel nitelikte kurulan ilk uluslararası örgüttür. Bu durum devletler arasında kalıcı barışın sağlanması adına atılan önemli bir adımdır.

Cemiyetin kurucuları başlangıçta savaştan yenik çıkan devletleri, dolayısıyla Türkiye'yi de üye olarak almamışlardı. Kurulduğu yıllarda İngiltere denetiminde olan bu kuruluşa, Türkiye de fazla güvenmiyordu. Çünkü Musul sorunu sırasında İngiltere'nin etkisiyle cemiyet, Türkiye aleyhinde karar vermişti. Üstelik cemiyetin Sovyetler Birliği'ne karşı dışlayıcı tutumu Türkiye'nin bu güvensizliğini artırmıştı. Sovyetler Birliği de Türkiye'nin bu kuruluşa girmesine taraftar değildi. Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girmesiyle tamamen Batı ile ilişki içinde olacağını düşünüyordu. Sovyetler Birliği, 1932 yılına kadar Batılı devletlerle iyi ilişkiler kuramamış, bu süre içinde Türkiye de cemiyete girmek için müracaatta bulunmamıştı.

1930'lu yıllara gelindiğinde uluslararası politikada hızlı bir değişim meydana geldi. Milletler Cemiyeti, bu değişimin sonucunda dünya savaşında yenilen devletlerin de üye olarak kabul edilmesi kararını aldı. Türkiye'nin dış politikada izlediği tarafsız, gerçekçi ve barışçı politika İngiltere'nin dikkatini çekiyordu. Türkiye 1931 yılında Milletler Cemiyetine girmeyi prensip olarak benimsedi ve bu konuda Sovyetler Birliği'ne güvence verdi. Atatürk, Türkiye'nin Milletler Cemiyetine kendi başvurusuyla değil, davet edilerek girmesini istiyordu. Nitekim Türkiye, İspanya'nın girişimi, Yunanistan'ın desteği ve Milletler Cemiyeti Genel Kurulu'nun daveti üzerine cemiyete girmeye karar verdi (Görsel 6.12). 18 Temmuz 1932 tarihinde Milletler Cemiyeti üyeliğine kabul edildi. Türkiye'nin cemiyete girmesinden sonra 1934'te Rusya da cemiyete üye oldu.

Türkiye, uluslararası barışa olan katkıları, tutarlı ve onurlu dış politikasıyla cemiyete üye oldu. Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girmesi dış politikada önemli gelişmelerin ortaya çıkmasını sağladı.

Balkan Antantı (9 Şubat 1934)

1933 yılında Almanya'da Hitler liderliğindeki Nazi Partisi iktidara gelmişti. Versay Antlaşması'nın ağır koşullarından kurtulmak isteyen Almanya hızla silahlanarak Avrupa'da yayılma politikası izlemeye başlamıştı. İtalya'da Faşist lider Mussolini, Balkanlar ve Doğu Akdeniz'de yayılma politikası izlemekteydi. Bu iki devletin izlediği saldırgan politikalar dünya barışının tehlikeye girmesine neden olmuştu.

Görsel 6.11: Mübadele Yıllarında Balkan Göçmenleri

Görsel 6.12: Türkiye'nin Milletler Cemiyetine Davetiyle İlgili Gazete Haberi

Milletler Cemiyeti kalıcı barışa sağlayabilmiş midir? Tartışınız.

Görsel 6.13: Atatürk, Balkan Antantı Konseyi Delegeleriyle Çankaya Köşkü'nde, Ankara, 1938

Bölgesel barış ve dünya barışı arasındaki fark nedir? Açıklayınız.

Görsel 6.14: Balkan Konseyi Toplantısıyla İlgili Gazete Haberi

Jeopolitik konum nedir? Araştırınız.

Türkiye Cumhuriyeti uzun süredir Balkan devletleriyle barış ve dostluğa dayalı bir politika yürütmekteydi. 1923'te Arnavutluk, 1925'te ise Bulgaristan ve Yugoslavya ile dostluk antlaşmaları imzalandı. Türkiye, Yunanistan ile olan sorunlarını da barış yoluyla çözüme kavuşturmuş ve iki devlet arasında bir dostluk kurulmuştu. Bu gelişmeler bölgesel bir ittifakın temelini oluşturmuştu.

Türkiye'nin diplomatik girişimleri sonucu Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya bir araya gelerek 9 Şubat 1934'te Atina'da Balkan Antantı'nı imzalamıştır (Görsel 6.13). Arnavutluk, İtalya'dan çekindiği için Bulgaristan ise yayılmacı emelleri nedeniyle Balkan Antantı'na katılmamıştır.

Bulgar Başbakanı Muşanof, "Balkan birliği (Balkan Antantı) fikrini nasıl buluyorsunuz?" sorusuna şu cevabı vermiştir: "Balkan birliği bir idealdir. Bunun bir an evvel gerçekleşmesi arzu edilendir. Fakat bu idealin gerçekleşmesi için evvelâ onun meydana gelmesine mani olan engelleri ortadan kaldırmak lazımdır. Bu ise Balkan birliğini arzu eden milletlerin elindedir. Bu engeller ne kadar çabuk ortadan kalkarsa Balkan ittifakı (birliği) ise o kadar çabuk meydana gelir. Kısaca bu idealin gerçekleşmesi Balkan milletlerinin bunu samimiyetle kabul etmelerine bağlıdır. Bulgar başbakanı, Balkan birliği fikrinin veya idealinin gerçekleşmesi için engellerin ortadan kaldırılması gerektiğini söylerken bu engellerin neler olduğundan hiç söz etmemektedir. Bu engeller, Bulgaristan'ın bir türlü kabullenmediği sınırlarının değişmesi, Ege Denizi'ne ulaşması ve Nöyyi Antlaşması'nda kaybettiği topraklarını geri almak olsa gerek." (İ. Sabri Balkaya, *Basınımların Yansıdığı Şekliyle Balkan Antantı Sürecinde Türkiye ve Bulgaristan*, s.769)

Balkan Antantı'nda alınan kararlardan bazıları şunlardır:

- Balkan Antantı'nda yer alan devletler, birbirlerinin bağımsızlıklarına saygı duyacaklar ve sınırlarını karşılıklı olarak garanti edeceklerdir.
- Balkan devletleri, kendi aralarında ve bölge dışındaki devletlerle yapacakları antlaşmalarda birbirlerinin görüşlerini almayı kararlaştırdılar.
- Ekonomik konularda devletlerin karşılıklı çıkarları gözetilecektir. Balkan Antantı ile Türkiye II. Dünya Savaşı öncesinde batı sınırlarını güvenlik altına almıştır. Balkan Antantı, II. Dünya Savaşı'nın başlaması ile dağılmıştır (Görsel 6.14).

Montreux (Montrö) Boğazlar Sözleşmesi (20 Temmuz 1936)

Lozan Barış Antlaşması'na göre Boğazların yönetimi, başkanı Türk olan uluslararası bir komisyona bırakılmıştı. Ayrıca Boğaz'ın her iki yakasında on beşer kilometrelik alan, askerden arındırılmıştı. Boğazlar bölgesinin güvenliği Milletler Cemiyetinin garantisi altındaydı. Bu koşullar Türkiye'nin, Boğazların yönetimi ve savunması konusunda egemenlik haklarını kısıtlamakta ve güvenliğini tehlikeye düşürmekteydi.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Milletler Cemiyeti dünya barışını sağlamada etkisiz kalmıştı. Almanya ve İtalya silahlanmaya devam etti. Bu arada Japonya, Çin'in Mançurya Bölgesi'ni işgal etti. Almanya, Ren Bölgesi'ne saldırdı. İtalya Habeşistan'ı işgal etti. Dünyada siyasi gerginlik artmaya başlayınca jeopolitik öneme sahip olan Türkiye, güvenliğinin tehlikeye girdiğini gerekçe göstererek Milletler Cemiyetine başvurdu. Lozan Barış Antlaşması'nın Boğazlarla ilgili maddesinin değiştirilmesini istedi.

Türkiye, Boğazlara yeni bir statü kazandırmak ve Boğazların güvenliğini sağlamak için Lozan Barış Antlaşması'nı imzalayan devletlere Nisan 1936'da bir nota verdi. Bu notada, Boğazlar konusunda şartların değiştiğini, bu nedenle Boğazların statüsünün yeniden düzenlenmesi gerektiğini bildirerek bir konferans toplanmasını istedi.

İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin desteği ile toplanan Boğazlar Konferansı sonunda, 20 Temmuz 1936'da **Montrö Boğazlar Sözleşmesi** imzalandı (Görsel 6.15). Bu sözleşmeye göre:

- Boğazlar Komisyonu kaldırıldı.
- Türkiye'nin Boğazlarda asker bulundurması kabul edildi.
- Ticaret gemilerinin Boğazlardan geçişi serbest bırakıldı. Barış zamanında savaş ve uçak gemilerinin geçişi belli kurallara bağlandı.
- Türkiye savaş tehlikesiyle karşılaşır veya savaşa girerse Boğazları kapatabilecekti.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Boğazların yönetimi ve savunması Türkiye'ye bırakılmış, böylece Türkiye Boğazlar üzerinde tam egemenlik hakkını elde etmiştir. Bu gelişme, Atatürk'ün barışa dayalı millî dış politikasının önemli başarılarından biridir.

Sadabat Pakı (8 Temmuz 1937)

Türkiye, Balkan Antantı ile batı sınırlarının, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'yle Boğazların güvenliğini sağlamıştı. Doğudaki komşularıyla da iyi ilişkiler kurmak isteyen Türkiye, doğu sınırlarını da güvenlik altına almak istiyordu.

İtalya'nın 1935 yılında Habeşistan'ı işgali, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'da büyük bir tehlike ortaya çıkarmıştı. Türkiye ve bölge ülkeleri İtalya'nın yayılmacılığına karşı harekete geçti. 8 Temmuz 1937'de Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında Sadabat Pakı imzalandı (Görsel 6.16). Bu pakta üye olan devletler, birbirlerinin iç işlerine karışmamayı ve ortak sınırlara saygı göstermeyi kabul etti. Türkiye, Sadabat Pakı'yla doğu sınırlarını güvenlik altına almıştır. II. Dünya Savaşı'na kadar varlığını sürdüren bu pakt 1979'da Afganistan'daki yönetim değişikliği ve 1980 yılında başlayan İran-Irak Savaşı sonucunda geçerliliğini yitirdi.

Görsel 6.15: Montrö Boğazlar Sözleşmesi'yle İlgili Gazete Haberi, 1936

Görsel 6.16: Sadabat Pakı'nın İmzalandığını Duyuran Bir Gazete Haberi

“...Türk Boğazlarının jeopolitik ve jeostratejik önemi, temelde Karadeniz'in Akdeniz'in stratejik bütünlüğü içinde yer alması ve Karadeniz havzasına ek olarak Tuna Nehri ve bağlantılı kanallar sistemi yoluyla Doğu Avrupa'nın da açık denizlere çıkış yoludur. Montrö ile boğazlardan yeni bir geçiş rejimi kabul edilmiş, bu yeni rejimin uygulanması ve denetimi sorumluluğu Türkiye'ye verilmiştir. Yine bu sözleşme ile Boğazların savaş gemileri tarafından kullanılmasında, Türkiye'nin güvenlik çıkarlarını gözeterek, Karadeniz'e kıyısı olan ve olmayan devletler ayırımı yapılmış ve kıyısı olan yararına ayrıcalıklar da içermiştir. Bu şekildeki ayrımlar sayesinde ki Türkiye kendi güvenliğini sağlamıştır...” (Hüseyin Tosun, *Montrö Boğazlar Sözleşmesi (Boğazlar Sorununda Son Aşama)*, s.112)

Boğazların ulusal ve uluslararası önemini, Türkiye'nin Boğazlardaki hak ve sorumluluklarıyla ilgili düşüncelerinizi defterinize yazınız.

1921 Ankara Antlaşması ile Hatay halkına Türkçe konuşma ve Türk parası kullanma hakkı verilmesinin nedenini açıklayınız.

Görsel 6.17: Hatay Cumhuriyeti Bayrağı

4. HATAY'IN TÜRKİYE'YE KATILMASI

TBMM ile Fransa arasında 20 Ekim 1921 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması'na göre Hatay, Fransa mandası altındaki Suriye sınırları içinde kalmıştı. Hatay'da, Fransa denetiminde özel bir yönetim kurulmuştu. Bölge halkının büyük çoğunluğunun Türk olması nedeniyle Türklerle geniş haklar verilmişti. Türklerin millî kültürlerinin korunması için her türlü kolaylığın sağlanması kararlaştırılmıştı. Hatay'da resmi dil Türkçe olmuş ve resmi para birimi olarak Türk parası kabul edilmişti.

Misak-ı Millî içinde yer alan Hatay'ın Türkiye sınırı dışında kalmasına Atatürk'ün hiçbir zaman gönlü razı olmamıştır.

Atatürk, Hatay ile ilgili düşüncelerini şöyle dile getirmiştir: *"...15 Mart 1923'te Adana'ya giden Mustafa Kemal Paşa'nın siyahlar giyinmiş bir grup kız çocuğunun Antakya ve İskenderun'un kurtarılması için yaptıkları konuşmaya karşılık 'Kırk asırlık Türk yurdu yabancı elinde kalmaz.' şeklindeki ifadeleri bu düşüncesinin göstergesiydi. Aynı seyahatte iki gün sonra Mersin'de 'Suriye hemşirenizi de kurtarınız.' levhasıyla çıkan bir gruba ise Paşa 'Her millet layık olduğu yere ulaşır.' deyip yürümesine devam etmiştir... Yine bu dönemde Sancak meselesi çeşitli vesilelerle halka da mal edilmeye çalışılmıştır. 26 Kasım 1930'da Samsun'da bir liseyi ziyaretinde, öğrencilerden birini tahtaya kaldırarak Türkiye haritası çizmesini ister. Öğrencinin çizdiği haritayı inceleyen Mustafa Kemal Paşa: 'Yavrum bu haritayı çizerken kırk asırlık Türk yurdunu sınırlarımız dışında bırakmadın mı?' diye sorar ve ardından tebeşiri alarak İskenderun'u Türkiye sınırları içinde gösteren bir harita çizer ve 'Böyle olmayacak mı?' der..."* (Ercan Karakoç, "Atatürk'ün Hatay Davası", s. 101)

Fransa, Avrupa'da yaşanan Alman tehlikesi üzerine 1936'da Suriye'deki manda yönetimine son verdi ve Hatay'ı Suriye'ye bıraktı. Bu gelişme Türkiye'de Hatay Türkleri konusunda büyük bir endişe yarattı. Türkiye, Fransa'nın bu kararına karşı çıktı ve Hatay'ın bağımsız olması gerektiğini savundu. Türkiye, sorunu 6 Ekim 1936'da Milletler Cemiyetine götürerek Hatay'ın geleceğine yörede yaşayanların karar vermelerini istedi. Milletler Cemiyeti, Hatay'ın iç işlerinde bağımsız, dış işlerinde Suriye'ye bağlı olmasına karar verdi. Hatay'ın toprak bütünlüğü Türkiye ve Fransa'nın garantisi altına alındı. İngiltere'nin arabuluculuğu ile 26 Ocak 1937'de Fransa ve Türkiye arasında bir antlaşma yapılarak Hatay'ın yeni statüsü onaylandı. Ancak sorun tam olarak çözüme kavuşturulamadı.

Hatay'da oluşturulan yeni yönetimin uygulanması sırasında bazı olumsuzluklar yaşandı. Suriye, Hatay yönetimine müdahale etmeye başladı. Fransa'nın müdahalesi de Hatay'da anayasanın uygulanmasını zorlaştırmaktaydı. Halkın bağımsızlık için yaptığı gösteriler engellenmeye çalışıldı. Fransızlar, Hatay'da bulunan azınlıkları Türklerle karşı kıskırtmaya başladılar. Bu durum Türk-Fransız ilişkilerinin gerilmesine yol açtı. Bu sırada Almanya'nın Avrupa'da işgallere başlaması üzerine Fransa, kendi topraklarının işgal edilmesinden endişelenmeye başlamış ve Avrupa'daki sorunlarına yönelmişti. Fransa, Almanya ve İtalya'ya karşı Orta Doğu'da kuvvetli bir Türkiye'ye ihtiyaç duymaktaydı. Avrupa'da giderek artan kriz ve uyuşmazlıklar nedeniyle Boğazların önemi artmıştı. Bütün bu gelişmeler Türkiye ile yakınlaşmak zorunda kalan Fransa'nın Hatay sorununda tutumunu değiştirmesine neden olmuştur.

Atatürk, Hatay'ın Türkiye'ye katılması için büyük çaba göstermiş ve özveride bulunmuştur. Atatürk, rahatsızlığının giderek artması ve önemli sağlık sorunları yaşamasına rağmen 20 Mayıs 1938'de Mersin'e gitmiştir (Görsel 6.18). Hatay sorunu çözülünceye kadar burada kalacağını söylemiştir. Ancak hastalığı ilerleyince Ankara'ya dönmek zorunda kalmıştır.

Hatay sorununun Türkiye lehine çözümü için büyük çaba gösteren Atatürk'ün, Hatay ile ilgili görüşleri şöyledir:

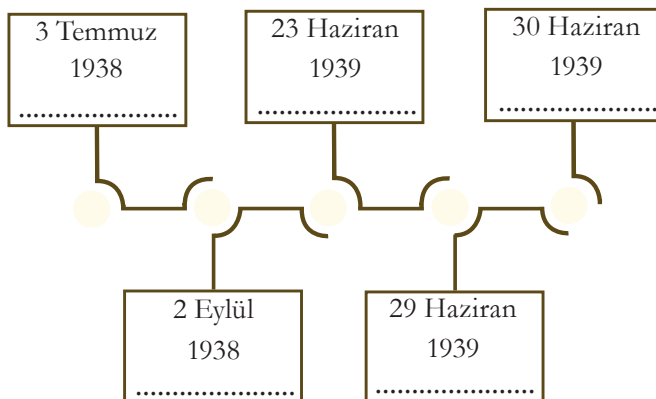
"Bu benim şahsi meselemdir. Durumu büyükelçiye daha başlangıçta açıkça ifade ettim. Dünyanın bu durumunda böyle bir meselenin Türkiye ile Fransa arasında silahlı bir anlaşmazlığa sürüklenmesi kesinlikle mümkün değildir. Fakat ben bunu da hesaba katmış bulunuyorum ve kararımı vermiş bulunuyorum. Şayet ufukta bu yolda binde bir ihtimal belirirse Türkiye cumhurreisliğinden ve hatta Büyük Millet Meclisi üyeliğimden çekileceğim ve bir fert olarak bana katılacak birkaç arkadaşla beraber Hatay'a gireceğim. Oradakilerle el ele verip mücadeleye devam edeceğim."

(www.turkoloji.cu.edu.tr)

3 Temmuz 1938'de Türkiye ve Fransa arasında bir dostluk antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre Hatay'da seçimlerin serbest yapılması kararlaştırıldı. Ayrıca, Türk ordusu Hatay'a girerek Hatay'ın toprak bütünlüğünü sağladı. 22 Ağustos 1938'de yapılan milletvekili seçimleri sonucunda Hatay meclisi oluşturuldu. 2 Eylül 1938'de bütün mebuslar mecliste Türkçe yemin ederek göreve başladı. Meclis, İskenderun sancağına Hatay Devleti adını verdi (Görsel 6.17). Cumhurbaşkanlığına Tayfur Sökmen, başbakanlığa Abdurrahman Melek getirildi. Meclis başkanı ise Abdulgani Türkmen oldu. Bağımsız Hatay Cumhuriyeti idarecileri ve Hatay halkı Türkiye'ye katılmak istiyordu. 23 Haziran 1939'da Fransa ve Türkiye arasında yapılan bir antlaşma ile Fransa, Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabul etti. Hatay Devleti Meclisi, 29 Haziran 1939'da yaptığı son toplantıda oy birliğiyle Türkiye'ye katılma kararı aldı. Hatay, 30 Haziran 1939'da Türkiye'ye katıldı. (Görsel 6.19)

Hatay'ın Türkiye'ye katılma sürecindeki gelişmeleri, tarih şeridinde boş bırakılan yerlere yazınız.

Atatürk'ün Mersin gezisi sırasında orada bulunduğunuzu varsayalım. Bir pankart hazırlamış olsaydınız ne yazardınız?

Görsel 6.18: Türk Askerinin Hatay'a Girişi, 1938

Hatay'ın Türkiye'ye katılması sürecinde izlenen politikayı demokrasi açısından değerlendiriniz?

Görsel 6.19: Hatay'ın Türkiye'ye Katılmasını Gösteren Gazete Haberi

6. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki soruları metinlere göre cevaplayınız.

Bir Göçmen Hikayesi

“...Kumluca Fenike'nin 15 km. kuzeydoğusunda, Antalya'nın yaklaşık 70 km güneydoğusundadır. Kumluca'da 150 Türk, 60 Rum aile vardı. Bir Yunan gemisi gelip bizi aldı...Gemimiz bizi doğruca Pire Limanı'na indirdi. Kendimizi kaybetmiş bir şekilde gemiden indik. Dil bilmiyorduk. Biz Yunanlıları anlamıyorduk, Yunanlılar da bizi anlamıyordu. Memleketimiz Yunanistan'a gelmiştik ama yabancı gibiydik. Bizi Nea İonya'ya götürdüler. Oradaki göçmenler de Türkçe konuşuyordu. Ailelerimiz oradaydı...”

(www.tdk.gov.tr)

Girit'te Bir Şehrin Hikayesi

“...Türklerle, hazırlanmaları için birkaç ay zaman verildi ve belirtilen günlerde onları götürececek gemiler ısmarlandı... Aralarında konakları daha yeni bitmiş Türkler bulunuyordu ve bunlardan tam da ustalar ayrılırken anahtarları kapının içinde bırakmaları ve evi teslim etmeleri isteniyordu. Başkaları ise o uğursuz yıl, yetiştirilmesi beş yıl veya daha uzun süren zeytin ağaçlarının ilk meyvesini bekliyorlardı. Dükkânlarına o yıl için mal yığmış pazarcılar da vardı ve bu malları şimdi yok pahasına elden çıkarmak zorunda kalıyorlardı...” (Yunan Şair ve Yazar Pandelis Prevelakis, *Girit'te Bir Şehrin Hikayesi*, s.52)

1-Metne göre Türklerin ve Rumların yaşadıkları sıkıntılar nelerdir? Yazınız.

2-Mübadele zorunlu bir göçtür. Bu göçe benzer, günümüzde de mülteci sorunu yaşanmaktadır. Bu tür sorunların çözümü için devletler ve sivil toplum kuruluşları neler yapabilir? Yazınız.

B. Aşağıda, Türkiye'nin dış politikasıyla ilgili Atatürk'ün sözleri verilmiştir. Bu sözlerin dış politika ilkelerinden hangisini yansıttığını boşluklara yazınız.

3-“Milletimizin, güçlü, mutlu ve güven içinde yaşayabilmesi için devletin tamamen millî bir siyaset izlemesi ve bu siyasetin, iç kuruluşlarımıza tamamen uygun ve dayalı olması gerekir.”

5-“Erişilemeyecek hayali emeller peşinde milleti uğraştırmamak ve zarara uğratmamak...”

4-“Komşularımız ve bütün devletlerle iyi geçinmek, Türkiye siyasetinin esasıdır.”

6-“Türk'ün saygınlığı, onuru ve yeteneği çok yüksek ve büyüktür. Bir millet esir yaşamaktansa yok olsun daha iyidir. .”

C. Aşağıda harfleri karışık olarak verilen ve Lozan Antlaşması'ndan sonra ele alınan dış politika sorunlarının doğru şeklini yazınız. Bu sorunlardan hangisi Misak-ı Millî doğrultusunda çözüme kavuşturulamamıştır? Söyleyiniz.

7-LUUSM UNOSRU:	8-LARĞZABO UNRUSO:
9-ATAYH RUNUSO:	10-BANCIYA LAROKLU :
11-SUNFÜ DABÜMELESİ:	12-ŞDI BRALRÇO:

Ç. Aşağıda verilen olayları kronolojik sıraya göre yazınız.

13-Hatay'ın Türkiye'ye katılması

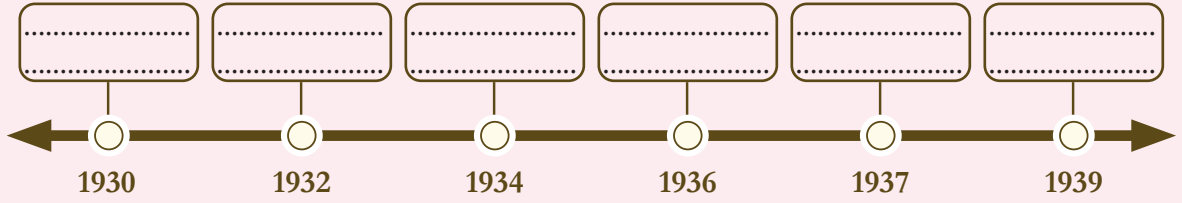
15-Nüfus Mübadelesi

17-Sadabat Paktı

14-Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girişi

16-Balkan Antantı

18-Montrö Boğazlar Sözleşmesi

D. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

19-Atatürk, rahatsızlığı ilerlemesine rağmen Hatay'ın Türkiye'ye katılması için yoğun çaba göstermiştir.

Bu bilgiye göre Atatürk'ün kişisel özelliklerinden hangisine ulaşamaz?

A) Çağdaşlığına

B) Kararlılığına

C) Özverililiğine

D) Vatanseverliğine

20-Almanya ve İtalya'nın saldırgan politikaları, Fransa'nın Suriye üzerindeki manda yönetimini kaldırmasına yol açtı.

Bu karar, aşağıdakilerden hangisinin çözümünde etkili olmuştur?

A) Boğazlar sorunu

B) Hatay sorunu

C) Musul sorunu

D) Nüfus mübadelesi

21-Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin Milletler Cemiyetine geç üye olmasının nedenlerinden biri **değildir**?

A) Milletler Cemiyetinin I. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulması

B) Hatay konusunda Türkiye'nin isteklerini dikkate almaması

C) Büyük devletlerin istekleri doğrultusunda hareket etmesi

D) Musul sorununda İngiltere'yi desteklemesi

22-Aşağıdaki gelişmelerden hangisi Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası alanda etkinliğini artıran gelişmelerden biri **değildir**?

A) Balkan Antantı'na öncülük etmesi

B) Lozan Barış Antlaşması'nı imzalaması

C) Saltanatı kaldırması

D) Milletler Cemiyeti'ne üye olması

23-Türkiye Cumhuriyetiöncesinde batı sınırlarını güven altına almak için....., doğu sınırlarını güven altına almak için de..... imzalamıştır.

Cümledeki boşluklar aşağıdaki seçeneklerden hangisi ile doldurulduğunda doğru bilgiye ulaşılabilir?

A) II. Dünya Savaşı - Balkan Antantı - Sadabat Paktı

B) Balkan Antantı - II.Dünya Savaşı - Sadabat Paktı

C) II. Dünya Savaşı - Sadabat Paktı - Balkan Antantı

D) Sadabat Paktı - Balkan Antantı - II. Dünya Savaşı

ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ VE SONRASI

Anıtkabir, Ankara

KONULAR

- 1 ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ VE ÖLÜMÜNÜN YANSIMALARI
- 2 ATATÜRK'ÜN ESERLERİ
- 3 ATATÜRK'ÜN II. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ TESPİTLERİ VE GİRİŞİMLERİ
- 4 II. DÜNYA SAVAŞI'NIN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ
- 5 TÜRKİYE'NİN ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞİ

Benim naçiz vücudum, bir gün elbet toprak olacaktır; fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır.

Mustafa Kemal Atatürk

1. ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ (10 KASIM 1938) VE ÖLÜMÜNÜN YANSIMALARI

Görsel 7.1: Atatürk, Yurt Gezisinden Dönerken, Manevi Kızı Ülkü ile, Haydarpasha, İstanbul, 1938

Atatürk'ün, hastalığına rağmen ülkesi ve milleti için çalışmaya devam etmesi onun hangi kişilik özelliğiyle ilgilidir? Açıklayınız.

Hayatı boyunca Türk milletinin huzuru, güvenliği ve mutluluğu için çalışan Atatürk, 1937 yılının sonlarına doğru sağlık problemleri yaşamaya başladı. Ancak o, sağlığının bozulmasına aldırmadan milleti için özveri ile çalışmalarına devam etti (Görsel 7.1). 1938 yılının Ocak ayında rahatsızlığı daha da arttı. Yapılan muayenelerden sonra Atatürk'e siroz hastalığı teşhisi konuldu. Doktorları, Atatürk'e çalışmaları bırakıp tedavi için dinlenmesi gerektiğini söyledi. Türk milleti için çalışmayı sağlığından daha önemli gören Atatürk, cumhurbaşkanı olarak görevlerini aksatmadan sürdürdü. Bir taraftan uluslararası toplantılara katılırken diğer taraftan da Hatay sorununu çözmek için tüm gücünü kullandı.

1938 yılı Mart ayında Türk ve yabancı doktorlar Atatürk'ü yeniden muayene etti. Hazırlanan raporda hastalığının ilerlememesi için dinlenmesi gerektiğini tavsiye ettiler. O dönemlerde Hatay sorunu yüzünden Fransa'yla olan ilişkiler yeniden gerildi. 1938 yılında 19 Mayıs törenlerinden sonra yurt gezisine çıkan Atatürk, Mersin ve Adana'yı ziyaret etti. Burada askeri manevraları izleyip birlikleri denetledi. Bu gezi sırasında rahatsızlığı daha da artan Atatürk, 26 Mayıs'ta Ankara'ya döndü. Hastalığının ilerlemesi üzerine 5 Eylül 1938'de vasiyetini hazırladı.

Atatürk, hayatının son Cumhuriyet Bayramı'nı Dolmabahçe Sarayı'nın bir odasında geçirdi. Cumhuriyetin 15. yılı kutlamalarına rahatsızlığı nedeniyle katılamayan Atatürk, orduya bir mesaj yayımladı. Mesajında Türk ordusunun, ülkeyi zor zamanlarda düşmanlardan nasıl koruduysa cumhuriyet döneminde de ülkeyi ve milleti öyle koruyacağına olan inancından bahsetmiştir.

Dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Atatürk'ün o günlerine ait durumunu şöyle anlatmaktadır: "Süzülmüş, takatsiz ve solgundu... Bir aralık pencereden bol bir ışık aksetti. Elektriklerle donanmış bir Boğaziçi Vapuru, Sarayın rıhtımına yanaşacak kadar yaklaşmıştı. Alkışlar, ölümün kanat gerdiği bu hüznü odanın matemli havasını dalgalandırdı. 'Üniversite gençleri tebrike gelmişler.' dediler. İşaret etti, kollarına girildi... Eliyle vapurdakileri selamladı... Vapurda bir alkış tufanıdır koptu. Yaşa sesleri göklere yükselirken vapur da hareket etti. 'Dağ başını duman almış'ın ilk nağmelerini işiten Atatürk, yanındakilere döndü. 'Bu bayramlar ve yarınlar sizindir, güle güle...' dedi." (Atatürk'ün Yaveri Halil Nuri Yurdakul'un Oğlu Y. Yurdakul, *Atatürk'ü Mutlu Eden ve Üzen Anılar*, s.29)

Görsel 7.2: Atatürk'ün Ölümünü Bildiren Gazete Haberi, 1938

Hastalığı gün geçtikçe ilerleyen Atatürk, 8 Kasım 1938'de komaya girdi. Sağlığı ile ilgili olumsuz haberlerin artması Türk milletini derin bir endişe ve üzüntüye sevk etti. Girdiği komadan çıkamayan Mustafa Kemal Atatürk, 10 Kasım 1938 Perşembe günü saat dokuzu beş geçe Dolmabahçe'de hayata gözlerini yumdu (Görsel 7.2, 7.3).

Görsel 7.3: Atatürk'ün Ölümünü Haber Alan Öğrenciler

Atatürk ölmeden onu son görenlerden biri olan kardeşi Makbule Hanım o günü, bir röportajda şöyle anlatmaktadır: Ağabeyimin yanından ayrılırken saate baktım. Tam dokuz sekiz dakika vardı... Dokuzu beş geçse, yani ben çıktığından on üç dakika sonra Atatürk ruhunu teslim etmişti... Dolmabahçe Sarayı'ndaki bayrak yarıya inmiş, her tarafa kurşun gibi ağır bir matem çökmüştü... (Şemsi Belli, *Makbule Atadan Anlatıyor, Ağabeyim Mustafa Kemal*, s. 83) (Düzenlenmiştir.)

Atatürk'ün ölümü, Türk milletini derin bir yasa boğdu. Cenazesi, 16 Kasım 1938'de Dolmabahçe Sarayı'ndaki tören salonuna konuldu (Görsel 7.4). Atatürk'ün naaşı, üç gün boyunca halkın ziyaretine açık tutuldu. Cenaze namazı Prof. Dr. Şerafettin Yaltkaya tarafından 19 Kasım'da kıldırıldı. 20 Kasım'da cenaze, Ankara'ya nakledildi. Atatürk'ün cenazesini Ankara Garı'nda İsmet İnönü, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak başta olmak üzere devletin ileri gelenleri karşıladı. Atatürk'ün cenazesi Türkiye Büyük Millet Meclisinin önünde hazırlanan katafalka konuldu. Burada da halkın ziyaretine açıldı ve cenazenin başında nöbetler tutuldu. 21 Kasım'da büyük bir cenaze töreni düzenlendi. Daha sonra Atatürk'ün naaşı, TBMM'den alınarak geçici olarak Etnografya Müzesi'ne kaldırıldı (Görsel 7.5).

Görsel 7.5: Atatürk'ün Naaşı Etnografya Müzesi'nde, Kasım 1938

Atatürk'ün naaşı, Anıtkabir'deki şeref holünde yer alan büyük lahittedir.

Atatürk'ün öldüğü günlerde başbakanlık görevini Celal Bayar, TBMM başkanlığını da Abdülhalik Renda yürütüyordu. 11 Kasım 1938'de TBMM yeni cumhurbaşkanını seçmek için toplandı. Meclisin oturumunu izleyenler arasında Fevzi Çakmak da bulunmaktaydı. Meclis, İsmet İnönü'yü yapılan toplantı sonucunda Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci cumhurbaşkanı olarak seçmiştir.

İsmet İnönü, Atatürk'ün ölümü üzerine şu sözleri söylemiştir: "Bütün ömrünü hizmetine adanmış milletinin saygı dolu kolları üstünde ulu Atatürk'ün fani vücudu istirahat yerine bırakılmıştır. Hakikatte yattığı yer, Türk milletinin onun için aşk ve iftiharla dolu olan kahraman ve vefalı göğsüdür..."

(Ali Güler, *Bir Vedanın Ardından*, s.5)

Görsel 7.4: Atatürk'ün Naaşı Dolmabahçe Sarayı'nda, 1938

Anıtkabir'in yeri için neden Rasattepe tercih edilmiştir? Araştırınız.

Görsel 7.6: Atatürk'ün Naaşı Anıtkabir'e Getirilirken, 1953

Hangi durumlarda bayrak yarıya indirilir? Araştırınız.

Atatürk'ün Ölümünün Yurt İçi Yansımaları

Atatürk, ölümüyle yurt içinde ve yurt dışında büyük yankılar uyandırmıştır. Atatürk'ün vefat ettiği gün, Savunma Bakanlığı tarafından yayımlanan bir genelgeyle resmi binaların bayraklarının gündüz ve gece yarıya indirilmesi istenmiştir. Cenaze törenlerine katılanların sayısı yüz binleri bulmuştur. Atatürk'ün ölümü üzerine yerli ve yabancı basında birçok haber yapılmış, Atatürk'le ilgili kitaplar yazılmıştır. Türk ve yabancı birçok devlet adamı, Atatürk hakkındaki düşüncelerini ve duygularını belirten konuşmalar yapmıştır.

Ankara'daki törenle ilgili olarak yerel ve ulusal gazetelerde birçok manşet kullanılmış ve köşe yazıları yazılmıştır (Görsel 7.7). Bu gazetelerde genellikle Atatürk'ün ölümü ve bundan duyulan üzüntü işlenmiştir.

EBEDİ ATANIN ÖNÜNDE
Bütün İstanbul halkı büyük bir ıstırap seli halinde akıyor!

Millî matemimiz ve cihan

Dost memleketlerde bayraklar yarıya indirildi. Her taraftan taziye telgrafları geliyor

Berlin, 11 (Husus) — Alman Devlet Reis'i Hitler, Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Abdülhalik Renda'ya uzun bir taziye telgrafı çekerek Türkiye'nin büyük matemi karşısında Almanların taziyelerini bildirmiştir.

Hitler'in emriyle dış ve bütün bütün misyonların bayrakları yarıya indirilmiştir.

Bütün matemat, Atatürk'ün ölümü haberi büyük başlıklar altında ve uzun yazılarla neşrettiler.

Berlin'de bulunan Alman devlet reisi Hitler'in emri üzerine, Devlet Nazırı Dr. Mayner kendileri namına ve Hariciye Umumi Katiibi Baron Wengeler Hariciye Nazırı namına büyük elçilere gelecek taziye bulunmuşlardır.

Görsel 7.7: Atatürk'ün Ölümünün İç Basındaki Yansımaları

Köşe yazıları içinde en çok dikkati çekenlerden biri Falih Rıfkı Atay'a aittir. 11 Kasım 1938'de, gazetenin başyazısında Falih Rıfkı Atay, Türk milletinin büyük acısını şu cümlelerde anlatmıştır:

"... Ömrümüzün ve Türk tarihinin en acı yasını tutmak talihsizliği bize düştü..."

...Atatürk, şimdiye kadar bilmeyenler, bu milletin seni ne kadar sevdiğini, senden sonra ismin ve eserin üzerine titrerken anlayacaklar!.."

(Unutulan Manşetler, s.72) (Düzenlenmiştir.)

Başka bir gazetede Türk milletinin üzüntüsü şu cümlelerle dile getirilmektedir:

“Ağlıyoruz! Kadın, erkek, genç, ihtiyar aynı yaranın acısını duyan tek bir fert gibi hep beraber ağlıyoruz.”

(Durmuş Yalçın vd., s.401)

Atatürk, ebediyete (sonsuzluğa) göç ederken fikir ve idealleri, eserleri, tarihe geçmiş; çağını aşan büyük bir lider olarak çağdaş uygarlığa ve insanlığa hizmet etmiştir. Onun mücadelesi sadece kendi milleti için değil, bütün insanlığın mutluluğu ve özgürlüğü içindir. Bu itibarla Atatürk, tarih içindeki çalışmalarıyla insanlığa zenginlik katmıştır.

Atatürk’ün Ölümünün Yurt Dışı Yansımaları

Mustafa Kemal Atatürk, 1921-1937 yılları arasında dünyanın birçok ülkesiyle dostluk antlaşmaları yapmıştır. Onun zamanında birçok Avrupa ülkesinde Türk elçilikleri açılmış ve Türkiye’nin dış ilişkilerinde yeni atılımlar gerçekleşmiştir. Gerçekleştirilen bu barışçı çabalar tüm dünya tarafından takdirle karşılanmıştır.

Atatürk, Türk dış politikasını barış ve dostluk temeline dayandırmıştır. Bu politika Türkiye’nin komşuları ile iyi ilişkiler kurmasını sağlamıştır. Yunanistan Başbakanı Venizelos’un 1934’te Nobel Barış Ödülü’ne Atatürk’ü aday göstermesi o dönemde aralarında ciddi anlaşmazlıkların bulunduğu milletlere samimi bir barış örneği olmuştur. UNESCO, Atatürk’ün dünya barışına olan katkılarını, insanların uyum ve iş birliği içinde yaşamalarını sağlamak yolundaki çabalarını dikkate almış ve 1981 yılını **“Atatürk Yılı”** olarak ilan etmiştir.

Atatürk’ün ölümü yabancı devletlerde de büyük yankı uyandırmıştır. Bu haber dünyanın birçok yerinde hüznle karşılanmıştır. Cenaze törenine Afganistan, Arnavutluk, Almanya, Belçika, Bulgaristan, Çin, Danimarka, Mısır, İspanya, Estonya, ABD, Finlandiya, Fransa, İngiltere, Yunanistan, Norveç, Hollanda, Polonya, Romanya, İsveç, İsviçre, Suriye, Çekoslovakya, Sovyetler Birliği, Yugoslavya ve Milletler Cemiyetinin temsilcileri katılmıştır. Atatürk’ün cenaze töreni sırasında ilginç bir olay yaşanmıştır: Etnografya Müzesi’ne götürülmek üzere TBMM’den alınan Atatürk’ün naaşı halkevinin önünden geçerken o sırada halkevinin müzeye bakan balkonunda bulunan bir asker dikkatleri çekmiştir. Bu asker İngiliz Kralı’nı temsil etmek üzere törene katılmış olan Mareşal Birdwood (Bördvud)’dur. Mareşal, Türkiye’ye gelirken bacaklarından rahatsızlanmış ve yürüyemez hale gelmişti. Bu nedenle bir koltuk içinde balkona getirilmiştir. Ancak, ayakta duramayacak kadar rahatsız olan Birdwood, Atatürk’ün naaşı önünden geçerken onu selamlamak üzere mareşallik esasına dayanarak ayağa kalkmış ve sol ayağı üzerinde durarak Atatürk’ün naasını selamlamıştır. Bu sırada Birdwood, ayağını Türk toprağına basmak istediği için ayağının altına toprak da serpilmiştir.

Törene çok sayıda yabancı devlet temsilcisinin katılması oldukça dikkat çeken bir durumdur. Törene temsilci gönderen yabancı devletlerin isimlerine bakıldığında dönemin siyasi dengelerini belirleyici konumda bulunan tüm devletlerin temsilci gönderdikleri görülmektedir. Bu durum, Atatürk dönemindeki Türkiye’nin dünyadaki saygınlığının anlaşılması açısından oldukça önemlidir.

Yandaki paragrafta “*çağını aşan büyük bir lider*” sözüyle ne anlatılmak istenmiştir? Açıklayınız.

UNESCO, 1981 yılını niçin “*Atatürk Yılı*” ilan etmiştir? Açıklayınız.

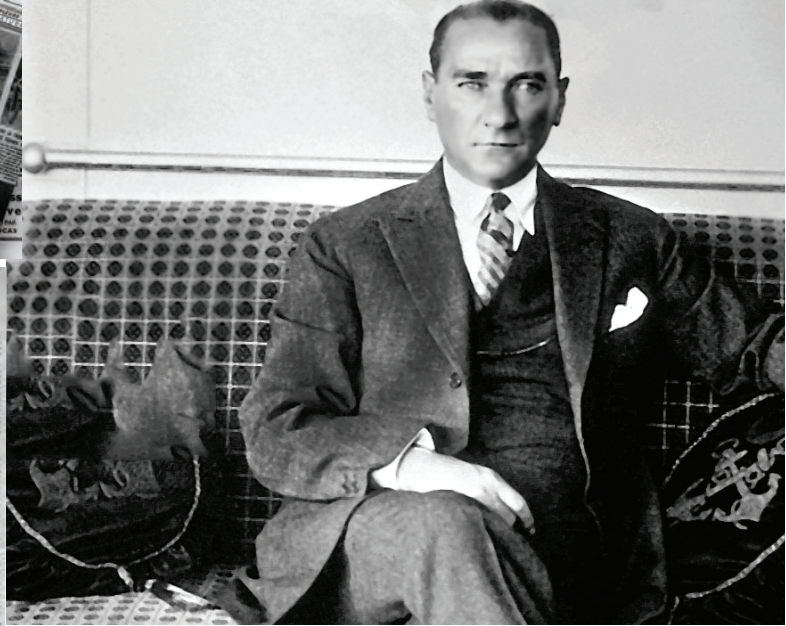
Atatürk’ün naaşı götürülürken İngiltere temsilcisi Birdwood niçin ayağa kalkmıştır? Açıklayınız.

Atatürk’ün cenaze törenine birçok devlet temsilcisinin katılması, onun hangi özelliği ile ilgilidir? Açıklayınız.

Atatürk'ün ölümünden sonra birçok dünya lideri onunla ilgili açıklamalarda bulunmuş ve taziyelerini iletmıştır. Farklı ülkelere ait gazeteler ilk sayfalarında ve köşe yazılarında Atatürk'le ilgili yazılara yer vermiştir (Görsel 7.8). Birçok yazar, makalelerinde ve kitaplarında Atatürk'ten bahsetmiştir. Çıkan yazılarda, onun inkılapçı kişiliğinden söz edilmiş, özellikle sömürgecilik ve emperyalizme karşı başlatılan savaşların lideri olduğu vurgulanmıştır. Dünya milletleri arasında karşılıklı anlayışın ve barışın öncüsü olduğu gerçeğine işaret edilmiştir. Bu gazete ve yazıların bazıları şunlardır:

Görsel 7.8: Atatürk'ün Ölümünün Dış Basındaki Yansımaları
(Manşet Açıklaması: Türkiye'nin Kurucusunun Üstün Kişiliği (Sol Üst),
Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyetinin Kurucusu (Sol Alt))

New York Herald Tribune gazetesinde George Benneb (Corc Benneb)'in Atatürk ile ilgili çıkan bir yazısına dair verdiği haberde büyük lider için şu cümleleri kullanmıştır:

“...Tarihte büyük diplomatın veya meşhur bir kumandanın hayatını okuduğumuz zaman onun yüzünü, sözünü, bakışlarını hayal etmekten zevk duyar ve kendi kendimize onu görsek ve tanışsak ne iyi olurdu deriz. Bugün Türkiye'nin mukadderatını idare eden büyük diplomat, büyük asker ve büyük inkılapçı Kemal Atatürk'ün heyecanlı yıllar geçtikten sonra hayranlıkla öğrendikleri zaman, hiç şüphesiz çocuklarımız da böyle düşüneceklerdir...”

...Kumandanlık yaptığı zaman galip gelerek ülkesine istiklalini kazandıran devlet reisi sıfatıyla cumhuriyeti ilan edip kurumlandıran Atatürk'ün hayatı elbetteki heyecanlıdır...” (Nurcan Toksoy, *Avrupa Gazetelerinde Atatürk'ün Ölümüyle İlgili Olarak Ortaya Çıkan Haber ve Yorumların Türk Basınına Yansıması*, s.164) (Düzenlenmiştir.)

Alman Tarihçisi Profesör Herbert Melzig'in Atatürk hakkındaki düşünceleri şöyledir:

“İzdirap çeken dünyada barış ve esenliği yeniden kurmak ve insanlığın maddi değil, manevi gelişimini sağlamak isteyenler Atatürk'ün ilham verici ve yön göstericiliğinden örnek ve kuvvet alsınlar.”
(www.kultur.gov.tr)

Daily Mail gazetesinde yayımlanan bir makalede o günkü Türkiye'nin durumundan bahsederken şu satırlara yer verilmiştir:

“Bugün Türkiye büyük ve yeni bir memleket tir. Harp sonras ının deşet ve bitkinliğinden çıkmış olan Türkiye, Atatürk'ün dimağ ında vücut bulmuştur. Onun başarıları yalnız memleketin içinde Avrupalılaşı mayla sınırlı kalmıyordu. İdare ettiğ i dış politika, Türkiye'yi bat ı devletlerinin dostluk çerçevesi iç ine koydu ve eski düşmanlardan yeni dostlar yaptı.”

(Toksoy, s. 149)

Eski Afganistan Kral ı Emanullah Han duygular ını ş u şekilde ifade etmiştir:

“Roma'da evimizdeydik. Radyo dinliyorduk. Kara haberi öğ renince ne hale geldiğ imizi bilemezsiniz. Kalbimizden vurulmuş gibi olduk. Gazetelerin verdiğ i bilgi yasımızı tümüyle art ırdı. Çocuklarım siz kalınız, ben gidip Büyük Ata'nın kayb ı karş ısındaki elem ve üzüntülerimi ona kendi huzurunda belirtmek istiyorum dedim. İstanbul'a bu amaçla özel olarak geldim. Eğer gelmeseydim bu sonsuzluğ a göç en büyük insanın önünde ağ la masaydım, bu sonsuz ayrılığ a katlanamazdım. Ona saygımı göstermek için İstanbul'a geldim. Gelir gelmez Saraya gittim. Büyük arkadaş ımın tabutu önünde durdum, ağ ladım. Acım Türk milletinin acısı kadar büyüktür. Sevd iğ im Türk milletine baş sağ lığı dileğ imin sunulmasına aracılığ ınızı dilerim.”

(www.kultur.gov.tr)

Hindistan Baş bakan ı Pandit Nehru Atatürk'ün ölümünden duyduğ u üzüntüyü ş u sözlerle ifade etmiştir:

“Kemal Atatürk, gençlik günlerimde benim kahramanımd ı. Biz o zamanlar kendi bağımsızlık hareketimizle uğ raşıyorduk. Ben ve arkadaş larım tutuklanmış ık. Kemal Paş a'nın Türkiye'yi yabancı egemenlik ve nüfuzundan kurtarmak için gösterdiğ i çaba ve mücadeleyi hapishanede izliyorduk. Büyük zaferin haberini hapishanede duyduğ umuz zaman buna nasıl sevinip kutladığ ımızı unutamam. Sonraları onun inkılaplarını okuduk. O zaman bizlerin bu inkılapların bir tekini bile değ erlendirmesi imkansızdı. Kemal Paş a'nın girişt iğ i bu çabayı takdirle karş ıladım. Onun dinamizmi, yılmak ve yorulmak bilmezliğ i insanda büyük bir etki yaratıyordu. Çok istediğ im halde onu ziyaret etme fırsat ını bulamadım. Atatürk, Doğ u'da modern çağ ın yapıc ılarından biridir...”

(www.kultur.gov.tr)

Yandaki alıntıda Atatürk için “Eski düşmanlardan yeni dostlar yaptı.” sözü, onun hangi dış politika ilkesi ile ilgilidir?

Açıklayınız.

Yabancı devlet temsilcilerinin sözleri ve dış basın ın Atatürk ile ilgili yazıları onun en çok hangi yönünü ön plana çıkarmıştır?

Açıklayınız.

Aşağıdaki paragraf ın sonunu, Atatürk'ün kişisel özelliklerini göz önünde bulundurarak tamamlayınız.

“...Birleşmiş Milletler'in uluslararası uzmanlık kuruluşlarından biri olan UNESCO'nun, dünya barış ının korunması konusunda eğitim, bilim ve kültür iş birliğini geliştirmek ve bu yolda uluslararası güvenliğ in korunmasını öngören çalışmaları anılmaya değ erdir. Teşkilatın, Atatürk'ün 100. doğ um yıl dönümünü anmak, onun kişiliğ ini ve eserlerini tanıtmak amacına yönelik bilimsel toplantılar konusunda iş birliğ i yapmak kararı, Atatürk'ün

”

(Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, s.137)

İnsanların hatırlanmasında bıraktıkları eserlerin rolü nedir? Tartışınız.

2. ATATÜRK'ÜN ESERLERİ

Atatürk'ün XX. yüzyılın önde gelen liderleri arasında yer almasında şüphesiz onun askeri dehası, devlet adamlığı yanında bir fikir adamı olmasının da büyük payı vardır. Okuma sevgisi Atatürk'ün hayatında bir tutkuya dönüşmüştür. Bu tutku, onu tüm hayatı boyunca geniş bir bilgi ve engin bir kültürle donatmıştır. Bilgili ve kültürlü olmasında okuduğu kitapların önemli bir rolü olmuştur.

Mustafa Kemal, çocukluk yıllarında okumaya ve araştırmaya duyduğu ilgiyi, hayatı boyunca kaybetmedi. Babası Ali Rıza Bey “*Adam olmak için okumak, öğrenmek şarttır. Başka çaresi yoktur.*” sözleriyle onu okumaya özendirmişti. Küçük yaşlarda sokakta oynamaktan daha çok kitap okumayı tercih ettiği bilinmektedir.

Selânik Askeri Rüştiyesindeki öğrenimine devam ederken sadece ders kitaplarıyla yetinmemiş yerel dergi ve gazeteleri de takip etmiştir. Manastır Askeri İdadisi ve İstanbul Harp Okulundaki öğrenim yıllarında başta tarih kitapları olmak üzere farklı alanlardaki yayınları da yakından inceleme fırsatı bulmuştur.

Atatürk, İstanbul Harp Akademisinde okuduğu yıllarda siyasi fikir ve düşüncelerini arkadaşlarına aktarmak amacıyla okulda el yazısıyla yazılan bir gazete çıkarmaya başlamıştır. Sofya'ya askeri ataşe olarak atanan Mustafa Kemal, bu görevde bulunduğu sırada arkadaşı Mehmet Nuri (Conker)'nin “*Zabit ve Kumandan*” adlı eserini okuyup söyleşi şeklinde kendi fikirlerini verdiği örneklerle zenginleştirerek “*Zabit ve Kumandan ile Hasbihal*”i yazmıştı. 1908-1918 yılları arasında yayımlanan askerlikle ilgili kitapçıklar ve çevirileri onun kendi fikirlerinden başkalarının da yararlanmasını istediğini göstermektedir.

Ali Fethi Bey ve Mustafa Kemal I. Dünya Savaşı'nın sona erdiği günlerde “*Minber*” adlı bir gazete çıkardılar. İstanbul'da çıkarılan gazetenin yayın hayatı elli bir gün sürdü. Devlet ve milletin büyük tehlikelerle karşı karşıya kalmasından dolayı halkı bilgilendiren gazetenin, hükûmete de zaman zaman uyarılarda bulunduğu görülmektedir.

Atatürk'ün yazdığı eserler arasında en önemlisi olan “*Nutuk*”, onun hatıratıdır. *Nutuk*, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 2. Kurultayında, 15-20 Ekim 1927 tarihleri arasında toplamda 36,5 saatte Mustafa Kemal tarafından okundu.

Atatürk'ün yazdığı diğer eserler şunlardır: *Cumalı Ordugâhı, Taktik Tatbikat Gezi 1, Taktik Meselesinin Çözümü ve Emirlerin Yazılmasına İlişkin Öğütler, Arıburnu Muharebeleri Raporu, Talim ve Terbiye-i Askeriye Hakkında Nokta-i Nazarlar, Medeni Bilgiler ve Geometri* kitaplarıdır. *Takımın Muharebe Talimi ve Bölüğün Muharebe Talimi* adlı eserleri ise Almanca'dan çevirmiştir (Görsel 7.9).

Mustafa Kemal Atatürk bu eserlerde siyasete, eğitime ve sosyal hayata yönelik birçok konudaki düşüncelerini ortaya koymuştur. Bu eserleriyle Türk milletine, başarıya ulaşmak için izlenmesi gereken yolları göstermektedir. Kendi deyiimiyle en önemli eseri çağdaş Türkiye Cumhuriyeti Devleti'dir. Çünkü cumhuriyet soylu bir ülküdür. Bu ülkü, Mustafa Kemal'in Millî Mücadele sonrası “*fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür*” düşüncesiyle ifadesini bulan idealler doğrultusunda yaptığı düzenlemeler bütünüdür.

Mustafa Kemal'in farklı alanlarda eserler yazması, onun hangi kişilik özelliğini gösterir? Açıklayınız.

Mustafa Kemal'e göre Milli Mücadele'de kazanılan zafer çok büyüktü. Fakat tam ve nihai hedefe henüz ulaşamamıştı. Kılıçla kazanılan zafer; siyasette, ekonomide, bilim ve kültür sahalarında elde edilecek zaferlerle taçlandırılmalı ve pekiştirilmelidir. Aksi takdirde tekrar savaş öncesi duruma dönme tehlikesi söz konusu olabilir. Bu yüzden cumhuriyet milleti var eden, güvenli ve huzurlu bir ülkeyi ulusal birlik altında toplayan bir kudrettir. Türk milletinin karakterine en uygun yönetim şeklidir. Cumhuriyet, imkan demektir. Yalnızca adıyla bile birey özgürlüğünü aşıl原因an sihirli bir aşıdır. Cumhuriyetle yönetilen her millet, özgürlük davasında er geç başarılı olacaktır. Cumhuriyet kendisine bağlı olanları, ileri aşamalara götüren imkanlar verir. Bağımsızlık ve özgürlüğüne sahip olan milletler, ilerleme yolundaki imkânlarla sahiptir. O halde cumhuriyet, her alanda ilerlemenin de en belirgin teminatıdır. Cumhuriyeti bu anlamıyla ve kapsamıyla anlamak gerekir. Türk milletinin cumhuriyet yönetimine ulaşmak için harcadığı olağanüstü çaba Türkiye'nin yönetimi diğer yönetimlerden ayıran en büyük farktır.

Görsel 7.9: Atatürk'ün Yazdığı Bazı Eserler

Cumhuriyet yönetimi hayatımıza ne gibi yenilikler getirmiştir? Açıklayınız.

“...*Vatandaş İçin Medeni Bilgiler* kitabını oluşturan belgeler, Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş ve uygar devletler arasındaki yerini ancak bilinçli ve özgür düşünceli yurttaşlar yetiştirmekle alabileceği gerçeğini gören Atatürk'ün, bu amaçla 1929 sonbaharı ile 1930 Ocak ve Şubat aylarında yazdığı yazılardır. *Medeni Bilgiler*, Prof. Dr. Afet İnan'ın imzasıyla çıkmasına rağmen kitabın orijinal metinleri Atatürk'ün el yazıları ile çıkmıştır. Bu konuda Prof. Dr. Afet İnan şunları söylemiştir: ‘Bu kitaplar isimle çıkmasına rağmen Atatürk'ün fikirleri ve telkinlerinden ilham aldığımı ve üslubun kendisine ait olduğunu tarihi hakikatleri belirtmek bakımından bana düşen bir görev olarak düşünüyorum.’...”

(www.ata.tsk.tr)

1-“*Vatandaş İçin Medeni Bilgiler*” kitabının yazılış amacını yazınız.

.....

2-Afet İnan, “*Vatandaş İçin Medeni Bilgiler*” kitabını yazarken bilimsel açıdan nelere dikkat etmiştir? Yazınız.

.....

I. Dünya Savaşı sonunda Milletler Cemiyetinin varlığına rağmen dünyada neden kalıcı bir barış sağlanamamıştır? Açıklayınız.

Yandaki metinde, Mustafa Kemal Avrupa'nın kaderini, niçin Almanya'nın belirleyeceğini söylemiştir? Açıklayınız.

3. ATATÜRK'ÜN II. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ TESPİTLERİ VE GİRİŞİMLERİ

I. Dünya Savaşı'ndan galip ayrılan devletler, yenilen devletlerle şartları çok ağır antlaşmalar imzaladılar. Savaş sonrasında dünyada kalıcı barışı sağlamak yerine kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiler. İtilaf Devletleri ile Almanya arasında imzalanan Versay Antlaşması ile Almanya ağır siyasi, askeri ve ekonomik yaptırımlarla karşı karşıya kalmıştır.

Almanya'nın etkisiz bir devlet haline getirilmeye çalışılması, Rus Çarlığı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yıkılması, Avrupa'da kuvvetler dengesinin bozulmasına neden olmuştur. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği, rejiminden dolayı Avrupa'da dışlanmıştır. ABD ise yalnızlık politikasına dönmüştür. Osmanlı Devleti'nin yıkılması Orta Doğu'da otorite boşluğu meydana getirmiştir. Uluslararası barışı koruma çabalarına rağmen bütün bu gelişmeler yeni bir savaşa ortam hazırlayan siyasi gelişmelerin güçlenmesine engel olamamıştır.

Atatürk, Almanya, İtalya ve Japonya'nın yayılcı politikalar izlemeye başlamaları üzerine 1932 yılında yaptığı bir konuşmada şunları söylemiştir:

"...Dün olduğu gibi yarın da Avrupa'nın kaderi Almanya'nın alacağı vaziyete bağlıdır. Olağanüstü dinamizme bağlı bu yetmiş milyonluk çalışkan ve disiplinli millet, üstelik ihtiraslarını kamçılayabilecek siyasi bir akıma kendisini kaptırdı mı er geç Versay Antlaşması'nın tasfiyesine girişecektir."
(Utkan Kocatürk, *Atatürk*, s.531)

Atatürk, Türkiye'nin çıkması muhtemel bir savaştan zarar görmemesi için izlenmesi gereken politikayı da 1938 yılındaki bir konuşmasında şöyle ifade etmektedir:

"Çok zaman geçmeden Avrupa'da bir fırtına kopacak, bu müthiş kasırga dünyanın her tarafına yayılacak ve insanlık genel bir savaş felaketinin bütün kötülükleri ile karşılaşacak! Bu kanlı, tehlikeli durumda tarafsız kalmak, savaşa katılmamak ve devlet gemisini bu fırtınanın ortasında hiçbir engele çarptırmadan yöneterek savaş dışında ve barış içinde yaşamaya çabalamak bizim için hayati önem taşımaktadır."
(Utkan Kocatürk, *Atatürk*, s. 531)

Türkiye, 1932 yılından itibaren dünyada güç dengelerinin değişmeye başlamasıyla Atatürk'ün uyguladığı gerçekçi, barışçı ve millî çıkarları esas alan bir dış politika yürütmüştür. Türkiye, uluslararası ilişkilerde eşitliğe dayalı karşılıklı ilişkiler kurma çabası içinde olmuştur. Bunun yanı sıra dünyada değişen dengeler ve şartlar göz önüne alınmıştır. Türkiye bu akılcı ve istikrarlı dış politikanın bir sonucu olarak birçok uluslararası kuruluşa üye olmuş ve etkin görevler üstlenmiştir. Aynı zamanda bazı devletlerin yayılcı politikalarına karşı öncülük ettiği antlaşmalarla bölgesel barışa ve dünya barışına katkı sağlamıştır.

Atatürk'ün, II. Dünya Savaşı öncesi tespitlerini kişilik özellikleriyle ilişkilendirerek görüşlerinizi yazınız.

.....

4. II. DÜNYA SAVAŞI VE SAVAŞIN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

II. Dünya Savaşı (1939-1945)

Almanya'da 1933 yılında Adolf Hitler'in liderliğindeki Nazilerin iktidara gelmesiyle Alman dış politikası yeniden şekillendi. Almanların öncelikli hedefi Versay Antlaşması'ndan kurtulmaktır. Diğer hedefleri ise Almanları tek devlet çatısı altında toplamak ve Alman topraklarının yeterli olmadığı düşüncesiyle Avrupa'da yayılma politikası izlemektir.

I. Dünya Savaşı'nda umduğunu bulamayan İtalya'da, 1922'de Benito Mussolini liderliğindeki Faşist Parti iktidara geldi. İtalyanlar yayılmacı bir dış politika izlemeye başladı. İngiltere ve Fransa'nın, Versay Antlaşması'nın şartlarından kurtulmak isteyen Almanya'ya ve Uzak Doğu'da Çin ve Mançurya üzerine yayılma politikası izleyen Japonya'ya karşı tepkisiz kalması, İtalya'yı harekete geçirdi. Japonya'nın Uzak Doğu'da sömürgeci bir politika izlemesi, bu bölgenin II. Dünya Savaşı'ndaki cephelerden biri olmasına yol açacaktı.

Benzer politikalar izlemeleri, Almanya ve Japonya'yı yakınlaştırdı. 1936'da iki ülke arasında antlaşma yapıldı. 1937'de bu antlaşmaya İtalya da katıldı. Böylece II. Dünya Savaşı'nın bloklarından biri olan **"Mihver Devletler"** ortaya çıktı. Karşılarında ise İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği ve ABD'nin oluşturduğu **"Müttefik Devletler"** yer aldı. Almanya'nın 1 Eylül 1939'da Polonya'yı işgaliyle II. Dünya Savaşı başladı (Görsel 7.10).

MİHVER DEVLETLER

Almanya

İtalya

Japonya

MÜTTEFİK DEVLETLER

İngiltere

Fransa

ABD

Sovyetler Birliği

Görsel 7.10: II. Dünya Savaşı'nın Başladığını Bildiren Gazete Haberi

I. Dünya Savaşı'nda İngiltere ve Fransa ile aynı blokta yer alan İtalya'nın, II. Dünya Savaşı'nda bu devletlere karşı savaşmasının sebepleri nelerdir? Açıklayınız.

3 Eylül 1939'da İngiltere ve Fransa Almanya'ya savaş ilan etti. Savaş; Avrupa, Pasifik ve Kuzey Afrika olmak üzere üç cephede cereyan etti.

Türkiye, II. Dünya Savaşı başladığında tarafsız bir politika izledi. Toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını koruma amacına yönelik olarak savaş dışında kalmak için büyük çaba harcadı. Ancak stratejik konumu nedeniyle Türkiye, Müttefik ve Mihver Devletlerin baskılarıyla karşı karşıya kaldı.

Türkiye, II. Dünya Savaşı başlamadan önce en çok İtalya'nın yayılmacı politikalarından kaygı duydu. İtalya'nın Akdeniz'de Türkiye'nin sahillerine yakın adaları silahlandırması, ülkedeki endişeleri daha da artırdı. 1939 yılı Nisan ayında İtalya'nın Arnavutluk'u işgal etmesi üzerine Türkiye, Boğazlar konusunda Sovyetler Birliği ile anlaşamayınca İngiltere ve Fransa ile üçlü bir ittifak antlaşması imzaladı. Antlaşmaya göre bir Avrupa devletinin Akdeniz'de savaşa yol açabilecek saldırısı karşısında Türkiye, her iki devletle etkin iş birliği yapacaktı. Antlaşmanın Türkiye'ye yüklediği sorumluluklar, İngiltere ve Fransa'nın söz verdiği askeri yardımların yapılmasına bağlandı. Türkiye, Sovyetler Birliği'yle savaşa girmek zorunda bırakılacak herhangi bir yükümlülüğün muaf tutuldu.

Görsel 7.11: II. Dünya Savaşı'nda Kullanılan Savaş Uçakları

Görsel 7.12: II. Dünya Savaşı'nda Amerikan Askerleri

Savaşın giderek şiddetlendiği günlerde İtalya, Haziran 1940'ta İngiltere ve Fransa'ya savaş ilan etti. Müttefikler, Türkiye'ye antlaşmadan doğan yükümlülüklerini hatırlattı. Ancak, Türkiye kendisine vadedilen silah ve cephanenin verilmeyişini gerekçe göstererek savaş dışı kalma politikasını devam ettirdi. Almanların Yunanistan'ı işgali ve Bulgaristan'ın Mihver Devletler'in yanında savaşa girmesi savaş tehlikesinin Türkiye sınırına dayanmasına sebep oldu. Almanya, Türkiye ve İngiltere'nin yakınlaşmasını önlemek amacıyla 18 Haziran 1941'de saldırmazlık antlaşması im-

zaladı. Antlaşmaya göre Almanya Türkiye'ye saldırmayacak, Türkiye de tarafsızlığını koruyacaktı. 22 Haziran 1941'de Alman orduları Sovyetler Birliği'ne saldırıya geçti. Bu durum Türkiye üzerindeki baskıyı azalttı.

1941 yılı sonlarında Almanların Kafkasya ve Orta Doğu'ya yönelmeleri, ABD'nin savaşa girmesi ve Sovyetler Birliği'nin Almanya ile savaş halinde bulunması, Müttefik Devletler'in Türkiye'nin kendi yanlarında savaşa girmesi yönündeki girişimlerini hızlandırdı. Fakat, Türkiye tarafsızlığını sürdürmeye ve barışa dayalı aktif bir denge politikası izlemeyi sürdürdü, savaşan taraflardan biri kesin üstünlük elde etmediği sürece her iki tarafa da ölçülü yaklaşmayı benimsedi.

Almanya, Sovyetler Birliği'ne karşı **Barborossa Harekâtı**'nı başlatmıştı. 1942 yılı Kasım ayı geldiğinde Stalingrat'ta Almanların yenilmesinden sonra müttefiklerin Türkiye üzerindeki beklentileri arttı. İngiltere ve Türkiye 30 Ocak 1943'te **Adana Konferansı**'nda bir araya geldi. İnönü ile Churchill (Çörçil) bir trende gizlice görüştü. Churchill, Türkiye'nin en geç Ağustos 1943 yılına kadar Müttefik Devletler'in yanında savaşa girmesini istedi. İsmet İnönü, Türkiye'nin savaşa katılmak için hazırlıksız olduğunu ve özellikle Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikalarından duyulan endişeleri dile getirdi. İngiltere Adana'daki görüşmelerden sonra Türkiye'nin askeri ihtiyaçlarının belirlenerek Müttefik Devletler tarafından yapılacak yardımın artırılabilceğini bildirdi. Türkiye bu gelişmelerle Müttefik Devletler'e yakınlaşmış fakat savaş dışında kalma tarafsızlığını koruma politikasını sürdürmüştür.

1943 yılı sonlarına doğru Müttefik Devletler, **Moskova Konferansı**'nda Sovyetler Birliği'nin ısrarıyla Türkiye'nin savaşa katılması yönündeki baskılarını artırma kararı aldı. İngiltere dışişleri bakanı ile Türkiye dışişleri bakanı Kahire'de görüştü. Ancak, Türkiye müttefiklerin savaşa girmesi için yaptıkları teklifi bir kez daha kabul etmedi ve savaş dışında kalmaya devam etti. 1943 yılı Kasım ayı sonunda Tahran'da bir araya gelen Müttefik Devletler'in liderleri Türkiye'nin durumunu gündeme getirdiler. Roosevelt (Ruzvelt) ve Churchill, İnönü'yü Kahire'ye davet ettiler. 4-6 Aralık 1943'te yapılan görüşmelerde İnönü, Türkiye'nin ihtiyacı olan silah ve malzeme karşılandığı takdirde ilke olarak savaşa katılmayı kabul etti.

Görsel 7.13: Piyade Askerleri Yemek Sırasında

Türkiye, II. Dünya Savaşı'nda niçin tarafsız kalmak istemiştir? Açıklayınız.

1944 yılı başlarında Türkiye'ye yapılacak askeri yardımın tespiti için Türk ve İngiliz uzmanlarca başlatılan çalışmalar başarıya ulaşamadı. Müttefiklerin Türkiye'ye yaptıkları yardım kesintiye uğradı. 1944 yılı içinde Türkiye, Müttefik Devletler'le ilişkilerini canlandırmaya çalıştı. Alman askeri gemilerinin Boğazlardan geçişi engellendi ve Almanya'ya yapılan ihracat durduruldu.

Savaşın son yılında Almanya bütün cephelerde yenildi ve geri çekilmeye başladı. Türkiye, Almanya'nın yenilgisinin kesinleşmesi üzerine **San Francisco Konferansı**'na katılabilmek ve **Yalta Konferansı** kararlarına göre **Birleşmiş Milletlerin** kurucu üyeleri arasında yer almak için Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etti (23 Şubat 1945). Ancak bu savaş ilanı sembolik bir hareketti. Türkiye'nin fiilen savaşa girmesi anlamına gelmiyordu. Türkiye böylece Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın kurucu üyelerinden biri oldu.

Mihver Devletler'den olan İtalya savaş dışı kalan ilk devlet oldu. 7 Mayıs 1945'te San Francisco Konferansı'nda Almanya'nın da teslim olmasıyla Avrupa'da savaş sona erdi. ABD, Pasifik'te Japonya'ya karşı nükleer silah kullandı. Hiroşima ve Nagazaki şehirlerine atılan iki atom bombasıyla bir anda 150 binden fazla insan öldü (Görsel 7.14). 2 Eylül 1945'te Japonya'nın ateşkes imzalamasıyla II. Dünya Savaşı sona erdi.

II. Dünya Savaşı'nın Sonuçları

II. Dünya Savaşı siyasi, ekonomik ve toplumsal açıdan önemli sonuçlar ortaya çıkardı. İnsan hakları ve uluslararası antlaşmalar ihlal edildi. Savaşın Müttefik Devletler tarafından kazanılmasıyla Faşizm, Nazizm, gibi totaliter rejimler sona erdi. Savaş boyunca sömürgeci devletlerin zayıflaması ve sömürgeleri üzerindeki etkinliklerinin azalması Asya, Afrika ve Orta Doğu halklarının bu devletlere karşı bağımsızlık mücadelesine başlamalarına neden oldu. Birçok ülkede savaşın olumsuz etkilerinden kurtulmak amacıyla reformlar yapıldı. Avrupa merkezli uluslararası sistem sona erdi. ABD bu sistemin merkezi haline geldi.

II. Dünya Savaşı'nın galipleri Şubat 1945'te Yalta Konferansı'nda dünyanın siyasi yapısını yeniden şekillendirdi (Görsel 7.15). Savaş sonunda önemli bir güç haline gelen ABD ve SSCB'nin liderliğinde ideolojik ayrılığa dayalı **"Batı Bloku"** ve **"Doğu Bloku"** oluştu. Bu bloklar arasındaki gerginlik **"Soğuk Savaş Dönemi"**'nin başlamasına neden oldu. San Francisco Konferansı'yla **Birleşmiş Milletler Teşkilatı** kuruldu. Milletler Cemiyeti, yetkilerini bu teşkilata devretti. II. Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkım, dünya üretim ve ticaretini olumsuz etkiledi. Tarım ve sanayide önemli düşüş yaşandı. Fakat II. Dünya Savaşı sonrası dünyada I. Dünya Savaşı'na göre daha hızlı bir ekonomik düzelme görüldü. Özellikle Avrupa önemli ölçüde verimliliğe ve refaha ulaştı (Harita 7.1).

II. Dünya Savaşı'nda hava saldırıları, sivil esirlerin öldürülmesi, birtakım salgın hastalıklar gibi nedenlerle 60 milyona yakın insan öldü. Savaş süresince savaş esirlerine ve sivillere kötü muamele, yargısız infaz, talan, yakıp yıkmaya gibi davranışlara yönelen devletler, savaş kurallarını ihlal ettiler ve savaş suçu işlediler.

Görsel 7.14: Japonya'ya Atılan Atom Bombası Sonrası Bir Fotoğraf

Görsel 7.15: Yalta Konferansı, 1945
(Soldan Sağa: Winston Churchill, Franklin D. Roosevelt, Josef Stalin)

"Soğuk savaş" kavramından ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.

Harita 7.1: 1945 Yılında Avrupa

II. Dünya Savaşı'nın Türkiye'ye Etkileri

II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'de cumhurbaşkanlığında İsmet İnönü, iktidarda ise Cumhuriyet Halk Partisi bulunmaktaydı. Türkiye, II. Dünya Savaşı'na fiilen katılmamasına rağmen savaşın getirdiği sosyal ve ekonomik sıkıntıları tümüyle yaşamıştır. Ülke genelinde seferberlik ilan edilmiş ve devlet gelirlerinin önemli bir kısmı savunma harcamalarına ayrılmıştır. Hedeflenen ekonomik planlar ve sanayi yatırımları ertelenmiştir.

Savaş döneminde izlenen ekonomik politikayla devlet daha çok temel ihtiyaç maddelerindeki darlığın giderilmesini amaçlanmıştır. Savaş nedeniyle her mala önemli talep olması stokçuluğu ve karaborsacılığı artırmıştı. Bu nedenle hükümet, fiyat artışının önüne geçmek istiyordu. Ayrıca stokçuluk ve karaborsayla mücadele etmek gibi sosyal adaleti sağlayacak hedeflere de yönelmişti. Bunu önlemek için fiyatı yükselen mallara narh koyuldu ve **Millî Korunma Kanunu** çıkarıldı. Bu kanun gereğince **Toprak Mahsulleri Ofisi**, **Et ve Balık Kurumu** gibi kurumlar açılarak üretim ve dağıtım işleri devlet kontrolüne alındı. 1942 yılında büyük şehirlerde ekmeğin karne ile verilmesine başlandı (Görsel 7.16).

Türkiye'de savaş yıllarında yüksek enflasyon yaşandı. Aşırı kazanç ve enflasyonun önüne geçmek için **Varlık Vergisi** ve **Toprak Mahsulleri Vergisi** çıkarıldı. 1940 yılında köylerde kalkınma ve eğitimi bir araya getirmek amacıyla **Köy Enstitüleri** kuruldu. Ülkedeki ekonomik durgunluğu gidermek için **Toprak Reformu** çerçevesinde 1945 yılında **Çiftçi Topraklandırma Kanunu** kabul edildi. Fakat beklenen başarı elde edilemedi. II. Dünya Savaşı, 1940-1945 yılları arasında Türkiye'de ekonomik sıkıntıların yaşanmasında ve nüfus artış hızının azalmasında etkili oldu.

Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'na girmemesine rağmen sosyal ve ekonomik sıkıntılar yaşammasının sebepleri nelerdir?

Açıklayınız.

Türkiye’de savaş yıllarında halkı olası bir saldırıdan korumak amacıyla sivil savunma tedbirleri uygulandı. Bu amaçla özellikle büyük şehirlerde gece 23.00’ten sonra sokağa çıkma yasağı uygulandı. Bütün illerde hava saldırısı riskine karşı karartma yapıldı.

Türkiye, II. Dünya Savaşı dışında kalmış ama halk günlük yaşamında hastalıklara karşı amansız bir mücadele vermiştir. Devletin sunduğu sağlık şartlarının kısıtlı olması nedeniyle halk, sağlık kuruluşlarından yeterli desteği görememiştir. Doktorların önemli bir bölümü askere alınmıştı. Hastane ve yatak sayısı yetersizdi. İthalatın kesintiye uğraması bazı ilaçların piyasada bulunmamasına yol açmıştı. Bütün ilaç fiyatları yükselmiş ve ilaçlar karaborsaya düşmüştü. Gıdasızlık, yetersiz beslenme kötü barınma şartları, artan yoksullukla beraber temizlik imkanlarının azalmasıyla bulaşıcı hastalıklar halk için bir tehdit haline gelmiştir. Devlet tifo, kolera gibi salgın hastalıkları önlemek için bazı tedbirler almıştır.

II. Dünya Savaşı yıllarında savaşın getirdiği ağır şartlara rağmen Türkiye’de eğitim ve kültüre devlet bütçesinden önemli pay ayrılmıştır. II. Dünya Savaşı’nın olumsuz etkileri Türkiye’de sanat ve edebiyata da yansımıştır.

Görsel 7.16: II. Dünya Savaşı’nın Ortaya Çıkardığı Sıkıntıların Türkiye’ye Yansıması

II. Dünya Savaşı Türkiye’yi hangi alanda daha çok etkilemiştir? Tartışınız.

“...Avrupa’da II. Dünya Savaşı’nın başlaması, Türkiye’de bir kısım vatandaş üzerinde erken bir panik havası oluşturmuş, bu durum ilk etkisini alışveriş üzerinde göstermiştir. Avrupa savaşının üzerinden daha bir hafta geçmeden ülkede pek çok gıda maddesinin fiyatları artmış ve bu mallar piyasada bulunamaz olmuştur. Vatandaşın telaşı, kötü niyetlilerin mal saklama çabası nedeniyle oluşan bu durum: ‘Birtakım vatandaşlar şeker ve unu sandık ve torba ile evlerine taşımaya başlamışlardır. Şüphesiz bunlar üzerinde Cihan Harbi etkili olmuştur... Telaşlılar yalnız kendi keselerine zarar verseler önemi yok. Günlük, haftalık veya aylık tüketim hesaplarına göre hazırlanan stokları bir hamlede tükettince, pahalılığı kendi elleriyle hazırlamakta ve dükkanlarda istediklerini bulamayan vatandaşlara maddi manevi zarar vermektedirler.’ şeklinde duyurulmuştur...” (İrfan Bülbül, “İkinci Dünya Savaşının Türkiye’de Sosyal Hayata Olumsuz Yansımaları”, s.43)

Metinde II. Dünya Savaşı yıllarında Türk halkının yaşadığı en önemli sorun nedir? Bu durumun sebeplerini yazınız.

.....

.....

Bir ülkede farklı görüşte siyasi partilerin bulunması niçin gereklidir? Açıklayınız.

Türkiye'de çok partili hayata geçişin toplumda demokratik kültürün yerleşmesine katkısını açıklayınız.

Bir ülkede vatandaşların seçimlere katılım oranının yüksek olmasını demokrasi kültürü açısından açıklayınız.

5. TÜRKİYE'NİN ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞİ

Çok partili siyasi hayat demokrasinin vazgeçilmez niteliklerindendir. Demokrasi, Batı'da doğan ve gelişen bir yönetim anlayışıdır. Doğal olarak Batı ile uzun bir süreçte bilinçli ve kaçınılmaz etkileşim içinde olan Türkiye'nin, demokrasiyi tercih etmesi doğal bir gelişmedir. Türk toplumunun sahip olduğu tarihi tecrübe ve birikim, Türkiye'yi demokratikleşme sürecinin içine çekmiştir.

Türkiye'de çok partili hayata geçiş için daha önce yapılan iki denemeden istenilen sonuç alınamamıştı. İktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Partisi, tek parti olarak ülkeyi yönetmeye devam etmiştir. CHP, iktidarlarının denetlenmesi ve muhalefet görevinin yerine getirilmesi amacıyla kendi içinden bağımsız bir grup çıkarmıştır. Bu grup beklenen amaca hizmet etmekten uzak kalmıştır.

CHP'nin 1935 yılında yapılan dördüncü kurultaydan sonra parti genel sekreteri İçişleri Bakanlığına atanmıştır. Valiler hem mülki idarenin hem de parti teşkilatının başına getirilmiştir. Ayrıca bütün millet CHP'nin üyesi kabul edilmiştir.

Atatürk'ün vefatından sonra Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, kısa bir süre sonra partinin toplanan olağanüstü kongresinde kendisini değişmez genel başkan ve **"Millî Şef"** ilan etmiştir. II. Dünya Savaşı'nın başlarına rastlayan bu günlerden savaşın sonuna kadar Türkiye'de tek partili bir yönetim anlayışı egemen olmaya devam etmiştir. Türkiye, II. Dünya Savaşı'na girmediği halde savaş boyunca Türk halkı tek parti iktidarı ile birlikte savaşın ortaya çıkardığı siyasi, sosyal ve ekonomik her türlü olumsuzluğun etkisi altında kalmıştır. Tek parti iktidarı, yaşanan bu olumsuzluklar ve sıkıntıların kaynağı olarak görülmeye başlanmıştır. Savaşın ortaya çıkardığı sıkıntılar, CHP'de görüş ayrılıklarının giderek artmasına neden olmuş ve ülkede bir muhalefete süratle ihtiyaç duyulduğu görüşünü kuvvetlendirmiştir.

Görsel 7.17: Türkiye'nin Mihver Devletlere Savaş İlanıyla İlgili Gazete Haberi

1945 yılına gelindiğinde II. Dünya Savaşı'nın Müttefik Devletler tarafından kazanılacağı anlaşılmıştı. Bunun üzerine Türkiye, Batı ittifakına girmek, San Francisco Konferansı'na katılmak ve Birleşmiş Milletler'in kurucu üyeleri arasında yer alabilmek için Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etti (Görsel 7.17). Türkiye'yi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra dış politika hızla Batılı devletlere yaklaştıran bir başka sebep ise Sovyetler Birliği'nin tehdidi olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın galipleri arasında yer alan Sovyetler Birliği, Türkiye'den Kars ve Ardahan'ı istemiştir. Ayrıca Boğazların statüsünün kendi lehine değiştirilmesini talep etmiştir. Bu önemli gelişme Türkiye, Sovyetler Birliği ilişkilerini kopma noktasına getirmiş ve Türkiye'yi Batı dünyasına daha fazla yakınlaştırmıştır.

Türk devlet adamları, Batı'nın siyasi ve ekonomik desteğini almak istiyorlardı. Bu yolla hem çok partili hayata geçişin hızlandırılması için çalışacaklar hem de Batılı yetkililerle yaptıkları temaslarda Türkiye'de demokrasi adına atılacak adımlar üzerinde duracaklardı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi 1 Kasım 1945 tarihinde 7. Dönem 3. Toplantısını gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü çok partili hayata geçilmesi konusunda şunları söylemiştir:

“Bizim tek eksiğimiz, hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmasıdır. Bu yolda memlekette geniş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girilmişdir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında bu teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Fakat memleketin ihtiyaçları şevkiyle hürriyet ve demokrasi havasının tabii işletmesi sayesinde başka bir partinin kurulması mümkün olacaktır.”

(Ercan Haytaoğlu, *Türkiye’de Demokratikleşme Süreci ve 1945’te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri (1908-1945)*, s.53)

Türkiye’de çok partili hayata geçişte, dünyada yaşanan gelişmeler kadar Türkiye’nin iç dinamikleri (etkenler) de önemli rol oynamıştır. Sosyal ve ekonomik şartlar bir muhalefetin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik durum CHP iktidarına karşı muhalefetin artmasına sebep oldu. Bu gelişmeler iktidara karşı, halkta var olan tepkinin bir gün sosyal patlamaya dönüşebileceği endişesine yol açmıştı.

Savaş ekonomisinin oluşturduğu kargaşa ortamında tarım ve ticaretten zengin olan bir kesim ortaya çıkmıştır. Savaş yıllarında yaşanan ağır ekonomik tablodan düşük ve orta gelirli vatandaşlar daha çok etkilenmiştir. Halkın iktidara karşı giderek artan tepkileri karşısında iktidar partisi demokratik adımların atılması konusunda tavrını yumuşatmaya başlamıştır. Bu durumdan cesaret alan parti içi muhalefet harekete geçmiştir.

II. Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle savaşın getirdiği olumsuzluklar ortadan kalkmaya başlamıştır. İsmet İnönü *“Türk milleti kendi bünyesine ve karakterine göre demokrasinin kendi için özelliklerini bulmaya mecburdur (www.dergipark.gov.tr).”* sözüyle Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin siyasi ve kültürel hayatında bundan sonra demokratik adımların daha fazla atılacağını ifade etmiştir.

İnönü, bir yurt gezisi sırasında Erzurum’da milletvekilleri, valiler ve komutanların bulunduğu bir toplantıda çok partili hayata geçilmesini gündeme getirdiğinde bir askeri yetkili, Rus tehlikesini işaret ederek bu sisteme, tam bir barış ortamı sağlandığı zaman geçilmesini önerince İnönü şu cevabı vermiştir: *“...Eşref saate intizar edersek (bakarsak) daha çok bekleriz...”* (Mustafa Çufalı, *“Cumhuriyet Döneminde Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan Dinamikler”*, s.9)

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün açıklamalarından kısa bir süre sonra 18 Temmuz 1945’te sanayici Nuri Demirağ’ın başkanlığında **“Millî Kalkınma Partisi”** kuruldu. Kurucuları arasında Hüseyin Avni Ulaş ve Cevat Rıfat Atilhan gibi isimlerin yer aldığı Millî Kalkınma Partisi, devletçiliğe karşı olduğunu belirtmiş ve dış politikada İslam birliği, doğu federasyonu gibi yaklaşımlar sergilemiştir.

Türk halkı Varlık Vergisine niçin tepki göstermiştir? Açıklayınız.

Görsel 7.18: M. Fuat Köprülü,
(1890-1966)

Nuri Demirağ'ın ölümüyle parti kendisini ayakta tutan en büyük kuvveti kaybetmiştir. Bu gelişmeden sonra Millî Kalkınma Partisi faaliyetine devam edememiş, genel kurul toplantısını gerçekleştirememiş ve kısa bir süre sonra kapatılmıştır.

1945 yılı Ocak ayında TBMM'ye **“Çiftçiye Topraklandırma Kanunu”** sevk edildi. Mayıs 1945'te bütçe üzerinde tartışmalar başladı. CHP içindeki ilk önemli muhalefet bu dönemde ortaya çıktı. Bu muhalefet, 7 Haziran'da CHP Meclis Grup Başkanlığına Celal Bayar (Görsel 7.20), Adnan Menderes (Görsel 7.21), Mehmet Fuat Köprülü (Görsel 7.18) ve Refik Koraltan'ın (Görsel 7.19) ve imzalarıyla **“Dörtlü Takrir”** (önerge) verildi. Bu önergede muhalefetin istekleri üç noktada toplandı. Bunlar; kanunlarda ve parti tüzüğündeki demokrasiye aykırı hükümlerin ortadan kaldırılması, meclisin hükûmeti gerçekten denetlemesi ve seçimlerin serbestçe yapılmasıdır.

Önergede yer alan bu istekler tartışmaya açılmış ve reddedilmiştir. Bunun üzerine CHP'den istifa edenler Celal Bayar'ın başkanlığında 7 Ocak 1946'da **Demokrat Parti**'yi kurdular (Görsel 7.22). Partinin isim babası, dönemin ünlü gazetecisi Ahmet Emin Yalman'dır. Demokrat Parti'nin öncelikli amacı adından da anlaşıldığı gibi Türkiye'de demokratikleşmeyi sağlamaktır. DP kuruluşundan bir buçuk ay gibi kısa bir süre sonra 26 il ve 75 ilçede parti teşkilatını tamamlamıştır.

DP ülke genelinde teşkilatlanmaya çalışırken CHP mecliste 1947'de yapılacak milletvekili seçimlerini, Demokrat Partililerin karşı çıkmasına rağmen öne almıştır. 21 Temmuz 1946'da yapılan erken genel seçimler sonucunda CHP 390, DP 65, bağımsızlar ise 7 milletvekilliği kazanmıştır (Görsel 7.23).

1946 Milletvekili Genel Seçimleri, tek dereceli fakat yargı denetimi olmayan bir sistemle gerçekleştirilmiştir. Seçim sistemine göre oylar açıkta verilmiş ve sayımlar gizli olarak yapılmıştır. Yine bu seçimde, bir seçim çevresinde daha fazla oy alan bir siyasi parti, o ildeki milletvekillerinin tamamını kazanmıştır. Demokratik olarak kabul edilmeyen bu seçim sistemi halen eleştirilmektedir. 1950'den sonra DP'nin iktidara gelmesi karşısında, CHP'nin itiraz ettiği konulardan biri de bu seçim sistemidir. Bu kez de DP, CHP'nin itirazlarına kulak tıkayacaktır.

Görsel 7.19: Refik Koraltan,
(1890-1974)

Görsel 7.20: Celal Bayar,
(1883-1986)

Görsel 7.21: Adnan Menderes,
(1899-1961)

Görsel 7.22: Demokrat Parti'nin Kurulması ile İlgili Gazete Haberi

Görsel 7.23: 1946 Seçimlerinden Görüntüler

Adnan Menderes (1899-1961)

Aydın'da doğdu. Tam adı, Ali Adnan Ertekin Menderes'tir. Türkiye Cumhuriyeti'nin başkanlığını yapmış, istiklal madalyası sahibi siyasetçi, devlet adamı ve hukukçudur. Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Cumhuriyet Halk Partisi'nde siyaset yaptı. Demokrat Parti'nin kurucuları arasında yer alan Adnan Menderes, 27 Mayıs Askeri Darbesi'nden sonra, 17 Eylül 1961'de Yassıada'da idam edilmiştir. TBMM, 1990'da çıkardığı bir kanunla Menderes'e ve onunla idam edilenlere itibarlarını iade etti. (www.adu.edu.tr) (Düzenlenmiştir.)

Nuri Demirağ (1886-1957, Görsel 7.24)

1886'da Sivas'ta doğan Nuri Demirağ eğitimci, sanayici ve siyasetçidir. 1923'te II. TBMM binasının inşasını üstlendi. Türkiye'nin 10 bin km'lik demir yolu ağının 1250 km'lik bölümünün inşasını gerçekleştirdi. Bu nedenle 1934 yılında kendisine Atatürk tarafından "Demirağ" soyadı verilmiştir.

Kurduğu uçak fabrikasında 1936'da Nu.D-36 adı verilen Türkiye'nin ilk yerli tek motorlu, 1938'de ise Nu.D-38 adlı çift motorlu uçağını üretti (Görsel 7.25). 1939'da ise ilk yerli paraşüt üretimini gerçekleştirdi. 1945 yılında siyasete atıldı ve Millî Kalkınma Partisi'ni kurdu. Böylece Türkiye'nin çok partili hayata geçişini başlattı. 1946'da seçimlere girdiyse de başarılı olamadı. 1954 yılında yapılan genel seçimlerde Demokrat Parti listesinden seçime girdi ve Sivas milletvekili oldu. Hayatı başarılarla dolu olan ve birçok projenin mimarı olan Nuri Demirağ, 13 Kasım 1957 tarihinde İstanbul'da öldü. (Osman Yalçın, "Mühürdarzade Nuri Bey'in (Demirağ) Hayatı ve Çalışmaları (1886-1957)", ss.743-769) (Düzenlenmiştir.)

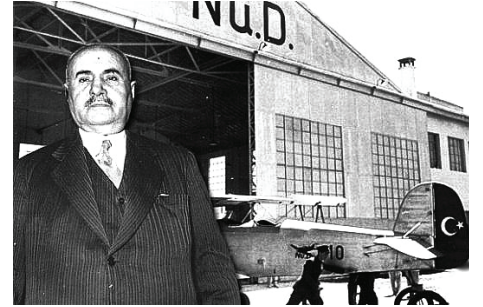
1-Nuri Demirağ'ı bir cümle ile anlatacak olsanız ne söylerdiniz? Yazınız.

.....

2-Nuri Demirağ'ın Türk siyaseti ve demokrasisine katkısı ne olmuştur? Yazınız.

.....

.....

Görsel 7.24: Nuri Demirağ, (1886-1957)

Görsel 7.25: Türkiye'nin İlk Yolcu Uçağı, Gazete Haberi

7. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri uygun kelimelerle doldurunuz.

- 1-20 Kasım'da Ankara'ya getirilen Atatürk'ün naaşı Müzesi'nde hazırlanan geçici kabre konuldu.
- 2-Atatürk'ün ölümünden sonra yılında cumhurbaşkanı seçildi.
- 3-..... Habeşistan'a saldırması, dış güvenliği tehlikeye düşen Türkiye'yi ittifak arayışlarına yönlendirmiştir.
- 4-Nüfus Mübadelesi ile Türkiye arasında sorun olmuştur.
- 5-I. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası sorunların barışçı yollarla çözülmesi için İtilaf Devletleri tarafından..... kurulmuştur.

B. Aşağıdaki soruları metne göre cevaplayınız ve cevaplarınızı boşluklara yazınız.

“...1942 yılında iâşe müsteşar yardımcılığı görevinde bulunan Şevket Süreyya Aydemir, o günlerin iâşe (beslenme) durumu ile ilgili olarak “... Ama şartlar da gerçekten kötüydü ve sabah güneş doğarken gözünü yeni güne açan her vatandaş, o gün sofrasına bir dilim ekmek koyup koyamayacağını ve ordunun yönetim mevkilerinde görevli her komutan, o gün askerine ne yedireceğini, yemsizlikten kırılan hayvanlarına bir avuç yem bulup bulunamayacağını, uçaklarına, motorlarına kaç günlük benzin ve motorlu vasıtalarına kaç tane yedek lastik bulabileceğini kaygıyla düşünüyordu.... Mesela İzmir'de palamudun, küşpenin una karıştırılmasını gerektiren önlemler alınmak zorunda kalınıyordu. İzmir valisi bir gün bana, İzmir'de kasasını açarak ‘İşte dün fırınlardan çıkan bu! Bir tanesini hatıra olarak saklayacağım! diyerek taşla moloz arası kara bir hamur, daha doğrusu çamur parçası göstermişti...’ ifadelerine yer vermekte ve bu dönemde ülkenin tam cihazlanma yetersizliği içerisinde, özellikle tarımsal alanda ilkel, verimsiz ve teşkilatsız bir durum içinde bulunduğunu, o kadar ki savaşa girmeden önce bile kıtlık ve açlık çekildiğini, yolların, ulaştırma araç ve imkanlarının yetersiz olduğunu, millî stokların olmadığı, stoklar olsa bile depolama tesislerine sahip olunmadığını belirtmekteydi...”

(İrfan Bülbül, “İkinci Dünya Savaşının Türkiye’de Sosyal Hayata Olumsuz Yansımaları”, s. 29)

6-Metinde geçen “o günler” ifadesiyle hangi olayın geçtiği yıllar anlatılmaktadır?

.....

7-Türkiye II. Dünya Savaşı'nda yer almış mıdır?

.....

8-Seferberlik nedir? Açıklayınız. Metinde buna benzer bir durum var mıdır?

.....

9-Metinde, insanların yaşadıkları başlıca sıkıntılar nelerdir?

.....

C. Aşağıdaki soruyu metne göre cevaplayınız.

“...Thomas Allibone, kendisine atom bombası ile ilgili sorular yönelten gazetecilere aşağıdaki röportajı vermiştir: Atom bombasının üretiminde faydalı bir rolünüz oldu mu?

T.A: Beraber çalıştığımız arkadaşlar faydamın olduğunu söylediler. Eğer oldu ise ne mutlu bana.

-Atom bombası yeni bir dünya harbinde öldürücü müthiş bir silah rolünü oynamaya devam edecek midir?

T.A: Ben atom bombasındaki kuvvet ve kudreti bir sulh vasıtası olarak kabul ediyorum. Bilhassa tıp alanında atomdan faydalar beklemekteyim...” (www.dergipark.gov.tr)

10-Bilimsel buluşlar her zaman insanlığın yararına mı kullanılır? Yukarıdaki metinde bunu gösteren olayı açıklayınız. Günümüzde buna benzer başka örnekler var mı? Yazınız.

.....

Ç. Aşağıdaki tabloda Atatürk'ün eserleri verilmiştir. Bu eserleri, ilgili oldukları alanlara (X) işareti koyarak ilişkilendiriniz.

	Eserler	Siyasi	Eğitim	Askeri
11-	Geometri kitabı			
12-	Vatandaş İçin Medeni Bilgiler			
13-	Takımın Muharebe Talimi			
14-	Nutuk			
15-	Cumalı Ordugâhı			

D. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

16-Türkiye’de en düşük nüfus artış hızı 1940-1945 yılları arasında gerçekleşmiştir.

Bu durum

- I. Kadınlara siyasal haklar verilmesi
- II. Ekonomik sıkıntı nedeniyle doğumlara önlem alınması
- III. II. Dünya Savaşı’nın çıkması sonucu erkeklerin silah altına alınması

nedenlerinden hangisi ya da hangileriyle açıklanabilir?

- A) Yalnız I B) I ve II C) II ve III D) I, II ve III

17-II. Dünya Savaşı sırasında çok sayıda sivil ölmüştür. Ayrıca savaş sonrası dünyada ekonomik ve toplumsal sorunlar yaşanmıştır.

Aşağıdakilerden hangisi bu sorunlar arasında yer almaz?

- A) İşsizliğin artması B) Bulaşıcı hastalıkların yaygınlaşması
C) Doğu ve Batı Bloku’nun oluşması D) Yağma ve talanın artması

18-II. Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan gelişmelerden hangisi uluslararası barışın sağlanmasında etkili olmuştur?

- A) Doğu ve Batı Blokunun oluşması B) Birleşmiş Milletler Teşkilatı’nın kurulması
C) Avrupa merkezli uluslararası sistemin sona ermesi D) Soğuk Savaş Dönemi’nin başlaması

19-7 Ocak 1946’da Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü tarafından Demokrat Parti kuruldu. Türkiye’de çok partili hayata geçildi.

Bu durum aşağıdakilerden hangisine zemin oluşturmamıştır?

- A) Ulusal bağımsızlığın güçlenmesine B) Demokrasinin güçlenmesine
C) Farklı görüşlerin mecliste temsil edilmesine D) Hükûmetin denetlenmesine

20-“Bütün dünya 10 Kasım’da biz Almanların da dostluk ve saygı ile bağlı olduğumuz bir insanın hayatını ve eserlerini takdirle anmaktadır.” (Ludwig Erhard)

“Atatürk bir ayna idi, onda ve yaptıklarında milletimiz yalnız kendini gördü.” (Yaşar Nabi Nayır)

Atatürk’ün ölümünden sonra söylenmiş bu sözlerle bakılarak çıkarılabilecek en kapsamlı yargı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Atatürk barışçıl bir politika izlemiştir.
B) Türk halkı Atatürk’ü milletin bir ferdi olarak görmüştür.
C) Atatürk hayatını yalnızca Türk milletine adamıştır.
D) Atatürk, Türkiye’de ve dünyada değer verilen bir liderdir.

CEVAP ANAHTARI

1. ÜNİTE - BİR KAHRAMAN DOĞUYOR							
A.	1-İstanbul	2-Şam	3-Gelibolu	4-Selânik	5-Sofya	6-Trablusgarp	
B.	1-sosyal	2-ekonomik	3-sosyal	4-kültürel	5-kültürel		
C.	6-g, e, ç, b, f, a, h	7-a, b, e, f, h	8-b, ç	9-f	10-a, h		
D.	14-vatanseverlik	15-açık sözlülük	16-yenilikçilik	17-çok yönlülük			
F.	18-C	19-A	20-D	21-B	22-C	23-C	
G.	1-İstanbul	2-Sömürgecilik	3-Manastır	4-Trablusgarp	5-Selânik	6-İdadi	7-Rüştiye 8-Meşrutiyet

2. ÜNİTE - MİLLÎ UYANIŞ: BAĞIMSIZLIK YOLUNDA ATILAN ADIMLAR												
A.	1.çıkış											
B.	1-a, b, c 2-ç, d 3-d, f, h 4-g 5-h 6-d											
C.	7-Hicaz Yemen 8-Havza Genelgesi 9-Erzurum Kongresi 10-Kuvâ-yı Millîye 11-Wilson İlkeleri 12-Hıyanet-i Vatanîye 13-Sevr 14-Mondros 15-Temsil Heyeti 16-Kilikya 17-Çanakkale Cephesi 18-Mavri Mira 19-Alsas Loren 20-Sırbistan											
Ç.	21-C 22-C 23-D 24-E 25-A 26-D 27-Ç 28-F 29-A 30-D 31-D 32-Ç 33-C 34-A 35-D 36-C 37-D 38-B 39-C 40-E 41-C 42-C 43-B 44-A											
D.	Mondros Ateşkes Antlaşması - Havza Genelgesi - Amasya Genelgesi - Erzurum Kongresi - Sivas Kongresi - Misak-ı Millî - Sevr Antlaşması											
F.	I-c II-b III-a IV-ç											
H.	48-B 49-D 50-A 51-B 52-C 53-A 54-D 55-C 56-B 57-C											

3. ÜNİTE - MİLLÎ BİR DESTAN: YA İSTİKLAL YA ÖLÜM!											
A.	1-a 2-a, b, ç, e, h 3-ç 4-f 5-d 6-c										
Ç.	Doğu Cephesi: a-Ermeniler, b-Kâzım Karabekir, c-Gümrü Güney Cephesi: a-Fransız ve Ermeniler, b-Ali Saip, c-Ankara Batı Cephesi: a-Yunanlar b-Mustafa Kemal, c-Mudanya										
D.	MAARİF KONGRESİ					SAKARYA MEYDAN SAVAŞI					
	(✓) Eğitim	(✓) Kütahya-Eskişehir	(✓) Kars Antlaşması	(✓) Mustafa Kemal							
	(✓) Millî	(X) Geleneksel	(✓) Fevzi Çakmak	(✓) Gazi							
	(✓) Çağdaş	(✓) Mustafa Kemal	(✓) Son savunma	(✓) Mareşal							
	(X) Sağlık	(X) Mondros	(X) Türklerin yenilgisi	(X) I. İnönü							
	(✓) Ankara	(✓) Hamdullah Suphi	(✓) Ankara Antlaşması	(✓) Başkomutan							
F.	I-b II-ç III-a IV-d V-c										
G.	13-C	14-A	15-B	16-D	17-D	18-C	19-B	20-C	21-D	22-A	

CEVAP ANAHTARI

4. ÜNİTE - ATATÜRKÇÜLÜK VE ÇAĞDAŞLAŞAN TÜRKİYE										
A.	1-m, b, f, h 2-a, ı, e, g, j 3-ç, d, l 4-c, k 5-i 6-f									
B.	CUMHURİYETÇİLİK					MİLLİYETÇİLİK				
	(X) Kişi egemenliği	(✓) Halk	(✓) Bağımsızlık	(✓) Birlik ve beraberlik						
	(✓) Seçim	(✓) Yönetim	(✓) Millî tarih	(X) Irk üstünlüğü						
	(✓) Millî egemenlik	(X) Totaliter rejim	(X) Din birliği	(✓) Türk Tarih Kurumu						
	(X) Padişah	(✓) Siyasi	(✓) Millî bilinç	(✓) Millî kültür						
C.	I-d II-a III-ç IV-b V-c									
E.	10-Türk Tarih Kurumu 11-Tevhid-i Tedrisat Kanunu 12-Onuncu Yıl Nutku 13-Millet Mektepleri 14-Medeni Kanun									
F.	15-A 16-C 17-A 18-C 19-A 20-B 21-D 22-C 23-D 24-D 25-D									

5. ÜNİTE - DEMOKRATİKLEŞME ÇABALARI										
B.	I-c II-a III-b IV-ç V-d									
Ç.	5-D 6-D 7-C 8-A 9-A 10-A									

6. ÜNİTE - ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI										
B.	3-Millî menfaatleri esas alma 4-Barışçılık 5-Gerçekçilik 6-Tam bağımsızlık									
C.	7-MUSUL SORUNU 8-BOĞAZLAR SORUNU 9-HATAY SORUNU 10-YABANCI OKULLAR 11-NÜFUS MÜBADELESİ 12-DIŞ BORÇLAR									
Ç.	1930-Nüfus Mübadelesi, 1932-Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girişi, 1934-Balkan Antantı, 1936-Montrö Boğazlar Sözleşmesi, 1937-Sadabat Paktı, 1939-Hatay'ın Türkiye'ye katılması									
D.	19-A 20-B 21-A 22-C 23-A									

7. ÜNİTE - ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ VE SONRASI										
A.	1-Etnoğrafya 2-İsmet İnönü 3-İtalya 4-Yunanistan 5-Milletler Cemiyeti									
Ç.	11-Eğitim 12-Siyasi 13-Askeri 14-Askeri-siyasi 15-Askeri									
D.	16-C 17-C 18-B 19-A 20-D									

SÖZLÜK

A	antant	: Anlaşma, uyuşma, uzlaşma, mutabakat.
	ataşe	: Bir elçiliğe bağlı uzman, elçilik uzmanı.
	ateşkes	: Savaşan iki gücün isteğiyle çarpışmaya belli bir süre için ara vermesi.
	Aydınlanma Çağı	: XVIII. yüzyıl Avrupa'sında bütün baskılardan kurtularak aklın kılavuzluğunda bağımsızlığa kavuştuğu dönem.
B	Babialı	: "Yüce Kapı" anlamında olup Osmanlı Devleti zamanında başbakan ve bazı bakanlıkların ve danıştay dairelerinin bulunduğu bina.
	bahriye nazırı	: Osmanlı Devleti'nde deniz bakanı.
	başbuğ	: Eski Türklerde baş, başkan, komutan.
	binaenaleyh	: Bundan dolayı, bundan ötürü, bunun için, bunun üzerine.
	bloklaşma	: Ülkelerin kendi aralarında gruplar oluşturması.
	Bolşevik	: Rusya'da çarlık rejiminin yıkılmasına neden olan ihtilal.
	bütçe	: Devletin, bir kuruluşun, bir aile veya bir kimsenin gelecekteki belirli bir süre için tasarladığı gelir ve giderlerinin tümü.
C	cemiyet	: 1. Dernek. 2. Toplum.
	Cemiyet-i Akvam	: 1. Milletler Cemiyeti. 2. Ülkeler arasında yaşanabilecek sorunları barışçı yollarla çözmek için 1919 yılında kurulan uluslararası bir kuruluştur.
	Cihad-ı Ekber	: Din uğruna yapılan büyük savaş.
Ç	çar, çarlık	: Rus imparatorlarına ve Bulgar krallarına verilen unvan. 2. Çarın yönetiminde bulunan devlet.
	çıkarma	: Düşman kıyılarına gemi, bot gibi araçlardan asker indirme, asker çıkarma.
	çoğulculuk	: Bir toplumsal yapıyı oluşturan eş ağırlıklı öğelerden her birinin yerine ve duruma göre öteki öğeleri ve tüm toplumsal yapıyı belirleyebileceği görüşü.
D	dahiliye nazırı	: Osmanlı Devleti'nde içişleri bakanı.
	dayın (dain)	: Alacaklı, borç veren.
	denge politikası	: Osmanlı Devleti'nin XIX. ve XX. yüzyılda Avrupa devletlerinin aralarındaki çıkar çatışmalarından yararlanarak varlığını devam ettirme politikasına denir.
	dimağ	: 1. Beyin. 2. Bilinç, zihin.
	diplomasi	: 1. Uluslararası ilişkileri düzenleyen antlaşmalar bütünü. 2. Yabancı bir ülkede ve uluslararası toplantılarda ülkesini temsil etme işi ve sanatı.
	dogma	: Belli bir konuda ileri sürülen bir görüşün sorgulanamaz, tartışılmaz gerçek olarak kabul edilmesi.
	dretnot	: XX. yüzyılın başlarında kullanılan bir zırhlı tipi.
	Düÿûn-ı Umûmiye	: Batılı devletlerin Osmanlı Devleti'nden alacaklarını tahsil edebilmek için kurdukları Genel Borçlar İdaresi.
E	emperyalizm	: Yayılmacılık.
	empoze	: Dayatmak.
	emrivaki	: Oldubitti.
	Encümen-i Daniş	: Akademi, Fransız akademisine benzetilerek XIX. yüzyılda meydana getirilen kuruluş.
	enflasyon	: Fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artış.
F	faşizm	: Demokratik düzenin yerine aşırı bir ulusçuluk ve baskı düzeni kurmayı amaçlayan öğreti.
	fetva	: İslam hukuku ile ilgili bir sorunun dinsel hukuk kurallarına göre çözümünü açıklayan ve yetkililerce çıkarılan belge.
	feyiz	: İlerleme, kültürel gelişme, olgunluk.
	filo	: Bir arada ve bir komuta altında bulunan savaş gemilerinin veya uçaklarının bütünü.
	garp	: Batı.
G	Genç Osmanlılar	: 1. Jön Türkler. 2. Osmanlı'da Dağılma Dönemi'nde devletin kurtuluşunu meşruti yönetime geçmekte gören ve Osmanlıcılık fikrini savunan aydın grup.
	genelge	: Yasa ve yönetmeliklerin uygulanmasında yol göstermek, herhangi bir konuda aydınlatmak, dikkat çekmek üzere ilgililere gönderilen yazı, tamim, sirküler.
	güvenoyu	: Göreve yeni başlamış veya görevini sürdüren hükûmetin tutumunu değerlendirmek için milletvekillerinin verdiği oy.
H	harbiye nazırı	: Osmanlı Devleti'nde savunma bakanı.
	harekât	: Belli bir amaç gözetilerek bir askerî birliğe yaptırılan manevra, çarpışma, kovalama vb. işler, operasyon.

SÖZLÜK

I	hasbihal	: Söyleşi.
	havali	: Yöre.
	hudut	: 1. Sınır. 2. Uç, son.
	hümanizm	: 1. İnsancılık. 2. İnsanı asıl değer kabul eden ve insanla ilgili sorunlara öncelik veren sanat ve edebiyat görüşü.
İ	ıslahat	: İyileştirme, düzeltme.
	Islahat Fermanı	: 1856'da ilan edilen ve daha çok azınlıkların haklarını ön plana çıkaran düzenlemeler içeren ferman.
	ıstırap	: Üzüntü, ızdırıp.
	iaşe	: Yedirip içirme, besleme, bakma.
İ	ideoloji	: Siyasal veya toplumsal bir öğretiyi oluşturan, bir hükûmetin, partinin davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dinî, moral, estetik düşünceler bütünü.
	ihtilal	: Bir ülkenin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını veya yönetim düzenini değiştirmek amacıyla kanunlara uymaksızın kuvvet kullanarak yapılan geniş halk hareketi, devrim: Fransız ihtilali. 2. Kargaşalık, düzensizlik, karışıklık.
	iktidar	: Devlet yönetimini elinde bulundurma ve devlet gücünü kullanma yetkisi.
	ilhak	: 1. Katma, bağlama, ekleme. 2. Egemenliği altına alma.
İ	istihkâm	: 1. Sağlamlık, kuvvet. 2. Kuvvetli siper.
	istila	: Bir ülkeyi silah gücüyle ele geçirme.
	iştigal	: Uğraşma, ilgilenme, meşgul olma.
	itilaf	: Anlaşma, uyuşma, uzlaşma.
J	ittifak	: 1. Anlaşma, uyuşma, bağlaşma. 2. Oy birliği
	ittihat	: Birleşme, birlik kurma, bir olma.
	İttihat ve Terakki	: Osmanlı'da ordu mensubu olan subayların kurduğu cemiyet.
	jeopolitik	: 1. Coğrafya, ekonomi, nüfus vb.nin bir devletin politikası üzerindeki etkisi. 2. Bir devlette bir bölgede uygulanan politikayla o yerin coğrafyası arasındaki ilişki.
K	kabine	: Bakanlar kurulu, hükûmet.
	kanuniesasi	: Osmanlı anayasası.
	kapitalizm	: Sermaye sahiplerinin ekonomik sahada serbest hareket etmelerine dayanan sistem.
	karartma	: Savaş durumunda düşman uçaklarından korunma amacıyla ışıkları örtme veya söndürme biçiminde alınan önlemlerin bütünü.
K	karavana	: 1. Genellikle orduda yemek dağıtımında kullanılan büyük metal kap. 2. Bu kaptan dağıtılan yemek.
	katafalk	: Önünden geçilerek kendisine saygı gösterilmek istenen ölünün tabutunun konulması için yapılmış yüksek yer.
	kisve	: Kılık kıyafet.
	kolağası	: Osmanlı ordusunda yüzbaşı ile binbaşı arasında yer alan rütbe.
L	kolordu	: Değişik sayıda tümen ve savaş destek birliklerinden kurulu büyük askerî birlik.
	komisyon	: Bir konu üzerinde çalışıp tartışarak karara varmakla vazifeli kişilerden oluşan heyet.
	kongre	: 1. Kurultay. 2. Bir kuruluşun sorunlarını konuşmak üzere ilgili kişilerin katılımıyla yapılan toplantı.
	konsolos	: Yabancı ülkelerde, orada bulunan yurttaşlarının haklarını koruyan, bağlı bulunduğu hükûmete siyasal ve ticari bilgileri veren dış işleri görevlisi, şebender.
L	kurmay	: 1. Harp akademilerine girerek eğitimlerini başarıyla bitirmiş subay, erkânıharp. 2. Kurmaylık yetkisi ve niteliği olan (subay).
	lahit	: 1. Duvarları taş veya tuğladan, üstü taş bir kapakla örtülü mezar.
	liberalizm	: Devletin bireylerin medeni, iktisadi ve siyasi haklarının önünü açtığı ve serbest piyasayı öne çıkarttığı, siyasi felsefi akım.
	lojistik	: 1. Geri hizmet. 2. Geri hizmetle ilgili.
M	makul	: 1. Akla uygun, akıllıca. 2. Akıllıca iş gören, mantıklı. 3. Belirli.
	malik	: Sahip, iye.
	manda	: I. Dünya Savaşı'ndan sonra, kimi az gelişmiş ülkeleri, kendi kendilerini yönetecek bir düzeye erdirtip bağımsızlığa kavuşturuncaya dek Cemiyet-i Akvam adına yönetmek üzere kimi büyük devletlere verilen vekillik.
	Mebusan Meclisi	: Osmanlı Parlamentosunda halkın seçtiği üyelerden oluşan meclis.

SÖZLÜK

N	meclis hükümeti sistemi	: Meclis başkanının hükümetin de başkanı olması. Hükümet (bakanlar) üyelerinin meclis içinden tek tek oylanarak seçilmesi.
	meşrutiyet	: Başta hükümdar bulunmakla birlikte seçimle gelen meclise dayanan yürütmeye sahip idare şekli.
	mevzi	: 1. Yer, mahal. 2. Bir askerî birliğin yeri veya bu birlik tarafından ele geçirilen bölge.
	Mihver Devletler	: II. Dünya Savaşı'ndan önce Almanya, İtalya ve Japonya arasında kurulan ittifak.
	milis	: Savaş sırasında orduya yardımcı olarak toplanan silahlı halk gücü.
	Milne Hattı	: Savaş Milli Mücadele'nin başlarında, Batı Cephesi'nde Türk ve Yunan kuvvetleri arasında belirlenen hat.
	misak	: Antlaşma, bağlaşma, sözleşme, Misak-ı Milli: Milli Ant / Yemin.
	misyonerlik	: Bir dini özellikle Hristiyanlığı yaymak.
	muavenet	: Yardım.
	muhalefet	: 1. Bir tutuma, bir görüşe, bir davranışa karşı olma durumu, aykırılık. 2. Demokraside iktidarın dışında olan parti veya partiler.
	muhafaza	: Koruma, saklama, korunum.
	muharebe	: Savaşta yapılan çarpışmalardan her biri.
	mukadderat	: Yazgı.
	mukaddes	: Kutsal.
	muvaffak	: Başarmış, başarılı (kimse).
	müdafaa	: Savunma, koruma.
	müfreze	: Türü askerî görev ve hizmetlerin yapılması amacıyla küçük birliklerden belli bir kuruluşa bağlı kalmadan geçici olarak oluşturulan grup.
	mühimmat	: Savaş gereçleri.
	mülkiye mektebi	: Siyasal bilgiler okulu, idare memuru yetiştirmek üzere kurulmuş olan okul.
	müşpet	: Olumlu.
	müstakil	: Kullanış yönünden başka bir yapı ile bağlantısı olmayan, bağımsız.
	mütareke	: Ateşkes.
	müttefik	: İttifak eden, birleşen, anlaşılan.
	naaş	: Ölen insanın vücudu, ceset.
	naçiz	: Değersiz, önemsiz.
	narh	: Tüketiciyi korumak amacıyla, özellikle temel ihtiyaç maddeleri için resmî makamlarca belirlenen ve her yerde geçerli olan fiyat.
	Nazizm	: Almanya'da 1930'lu yıllarda Hitler tarafından kurulan Nasyonal Sosyalist Partisi'nin, Alman ırkının üstünlüğünü savunan politikası, Hitlercilik.
	nizamname	: Tüzük.
	nusret	: 1. Yardım. 2. Allah'ın yardımı. 3. Üstünlük, başarı.
	nüfuz	: 1. İçine geçme. 2. Söz geçirme, güçlü olma, erk.
O	otorite	: 1. Yaptırma, yasak etme, emretme, itaat ettirme hakkı. 2. Siyasi veya idari güç.
	okka	: 1,283 kilogram veya 400 dirhemlik ağırlık ölçüsü birimi.
	önerge	: Meclis, kongre vb. resmî bir toplantıda herhangi bir konuyla ilgili olarak bir öneride bulunmak için üyelerden biri veya birkaçı tarafından başkanlığa verilen oya sunularak karar verilmesi istenen yazılı kâğıt.
	özerklik	: Bir topluluğun, bir kuruluşun ayrı bir yasaya bağlı olarak kendi kendini yönetme hakkı, muhtariyet, otonomi.
P	pakt	: Anlaşma.
	parlamento	: 1. Yasama organını oluşturan meclis ya da meclislerin bütünü. 2. Eski Fransa'da soyluların yargılandığı mahkeme.
	payidar	: Kalıcı, sonsuza kadar yaşayacak olan.
	pedagog	: Eğitim bilimci.
	propaganda	: Bir öğreti, düşünce veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı vb. yollarla gerçekleştirilen çalışma.
	protokol	: Bir toplantı, oturum, soruşturma sonunda imzalanan belge.
	reform	: XVI. yüzyılda Avrupa Hristiyanlığının bir bölümünün, Roma kilisesi baskısı ve egemenliğinden çıkmasına ve Protestan kiliselerin kurulmasına sebep olan dini hareket.
	reji	: Tekel idaresi.
	rejim	: 1. Yönetme, düzenleme biçimi, düzen. 2. Bir devletin yönetim biçimi.
	rönesans	: 1. Uyanış. 2. Yeniden doğuş.

SÖZLÜK

S

rüsumat	: Gümrük idaresi.
rüştiye	: Ortaokul derecesinde eğitim veren eğitim kurumu.
safha	: 1. Evre. 2. Bölüm.
satih	: 1. Yüzey. 2. Görünen bölüm.
seferberlik	: Bir ülkenin silahlı kuvvetlerini sefer durumuna getiren, ülkenin ekonomisini ve yönetimini savaş gereklerine uyacak biçime sokan hazırlık ve önlemlerin tümü.
sıbyan	: Çocuklar.
sıhhiye	: Sağlık işlerinin tümü.
sine	: 1. Göğüs. 2. Kalp, gönül.
siyasi birlik	: 1. Merkezi birlik. 2. Bir toprak parçası üstünde ya da bir ülkede tek devletin egemenliğinin olması; ülkenin merkezden atanan valilerle yönetilmesi esası.
slav	: Rus, Sırp, Hırvat, Çek, Bulgar gibi uluslara dillerindeki yakınlıktan verilen isim.
sosyalizm	: Teşebbüslerin devlet tarafından gerçekleştirildiği, kar amacı taşımayan sistem.
statü	: 1. Bir kimsenin, bir kurum veya bir toplum içindeki durumu. 2. Kadro bakımından bağlı olduğu durum, pozisyon.
stratejik konum	: Elinde bulundurana büyük ayrıcalıklar ve üstünlükler sağlayan yer ya da bölge.
suikast	: 1. Gizlice cana kıyma ve kötülük etmeye kalkışma. 2. Bir devlet büyüğünü veya önemli bir kişiyi plan kurarak öldürme.
stok	: Firmaların üretim ya da satışlarındaki beklenmedik dalgalanmaları karşılayabilmek için tuttukları veya satamadığı mamul, yarı mamul ve ham madde.
sömürgecilik	: Bir devletin başka bir ülkeyi ve üzerinde yaşayan ulusu egemenliği altına alarak, buradan ekonomik ve siyasi çıkar sağlaması.
süngü	: Tüfek namlusunun ucuna takılan küçük kılıç biçiminde delici silah.
şeriat	: Müslümanlıkta dinsel yasa ve kurallar.
şura	: Bir alanla ilgili olarak oluşturulan danışma kurulu.
taarruz	: Saldırı, hücum, ileri harekât.
tabur	: 1. Dört bölükten kurulan, bir binbaşının komutasındaki asker birliği. 2. Küme, yığın, grup.
tabya	: Bir bölgeyi savunmak için yapılan ve silahlarla güçlendirilen yapı.
tahribat	: Yıkıp bozma, harap etme.
takrir	: Yerleştirme, yerleştirilme.
Takrir-i Sükûn	: Huzuru sağlama.
talimatname	: 1. Bir kuruluşun çalışma yöntemini belirleyen kuralların tümü. 2. Bu kuralların yazılı olduğu belge.
Tanzimat Fermanı	: Osmanlı siyasal, toplumsal ve ekonomik düzeninde toplu yenileştirmeler yapılacağını duyuran belge, hatt-ı hümayun.
tekâlif	: 1. Teklifler. 2. Vergiler.
terakki	: 1. İlerleme, yükselme, gelişme.
terhis	: Askerlik ödevini bitirenleri ordudan bırakma.
tüzük	: Herhangi bir kurumun veya kuruluşun tutacağı yolu ve uygulayacağı hükümleri sırasıyla gösteren maddelerin hepsi.
ulusal devlet	: Tek millet esasına dayanan devlet.
umumi	: Bütün, tüm, hepsi, kamu.
ülmatom	: Bir devletin başka bir devlete verdiği ve hiçbir tartışma veya karşı koymaya yer bırakmaksızın, tanıdığı sürede isteklerinin yerine getirilmesini istediği nota.
veliaht	: Bir hükümdarın ölümünden veya tahttan çekilmesinden sonra tahta geçmeye aday olan kimse.
vilayat-ı şarkiye	: Doğu illeri.
zabit	: Rütbesi teğmenden binbaşı ile albay arasında olan subay.
zayıat	: Yitikler, kayıplar.
zerre	: Çok küçük parçacık.

KRONOLOJİ

1881	Atatürk'ün doğumu
1887	Mustafa Kemal'in mahalle mektebine başlaması
1887	Mustafa Kemal'in Şemsi Efendi Okulunda ilköğrenime başlaması
1893	Mustafa Kemal'in Selânik Askerî Rüştiyesine girmesi
1896	Mustafa Kemal'in Manastır Askerî İdadisine başlaması
1899	Mustafa Kemal'in Harp Okuluna başlaması
1902	Mustafa Kemal'in Harp Akademisine girmesi
11 Ocak 1905	Mustafa Kemal'in Harp Akademisini Kurmay Yüzbaşı olarak bitirmesi
5 Şubat 1905	Mustafa Kemal'in Şam'da bulunan 5. Ordu'ya bağlı 30. Süvari Alayı'na atanması
Ekim 1906	Mustafa Kemal'in Şam'da Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'ni kurması
20 Haziran 1907	Mustafa Kemal'in 5. Ordu Kurmay Başkanlığına atanması
13 Ekim 1907	Mustafa Kemal'in Makedonya'daki 3. Ordu'ya atanması
23 Temmuz 1908	II. Meşrutiyet'in ilanı
13 Nisan 1909	31 Mart Olayı
5 Ekim 1911	Trablusgarp Savaşı
1912	İtalya'nın On İki Ada'yı işgal etmesi
8 Ekim 1912	I. Balkan Savaşı'nın başlaması
18 Ekim 1912	Uşi Antlaşması
27 Ekim 1913	Mustafa Kemal'in Sofya Ataşeliğine atanması
28 Haziran 1914	Avusturya-Macaristan Veliahdı Ferdinand'ın Saraybosna'da öldürülmesi
11 Kasım 1914	Osmanlı Devleti'nin Almanya yanında savaşa girmesi
20 Ocak 1915	Mustafa Kemal'in Tekirdağ'daki 19. Tümen Komutanlığına atanması
18 Mart 1915	Çanakkale Deniz Zaferi
25 Nisan 1915	Mustafa Kemal'in Gelibolu'ya çıkarma yapan İtilaf Devletleri askerlerini durdurması
27 Mayıs 1915	Sevk ve İskân Kanunu'nun çıkarılması
1 Haziran 1915	Mustafa Kemal'in albaylığa yükselmesi
8-10 Ağustos 1915	Mustafa Kemal'in Anafartalar Grup Komutanlığına atanması
19 Mart 1916	Mustafa Kemal'in generalliğe yükseltilmesi
1 Nisan 1916	Mustafa Kemal'in tuğgeneralliğe yükseltilmesi
6-8 Ağustos 1916	Mustafa Kemal'in Kafkas Cephesi'nde Muş ve Bitlis'i Ruslardan geri alması
30 Ekim 1918	Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanması
3 Kasım 1918	İngilizlerin Musul'u işgali
13 Kasım 1918	Mustafa Kemal'in Suriye Cephesi'nden İstanbul'a gitmesi
18 Ocak 1919	Paris Barış Konferansı'nın toplanması
30 Nisan 1919	Mustafa Kemal'in, Dokuzuncu Ordu Müfettişliğine atanması
15 Mayıs 1919	İzmir'in Yunanlar tarafından işgali
19 Mayıs 1919	Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkması
28 Mayıs 1919	Mustafa Kemal'in, İzmir'in işgalini kınamak amacıyla Havza'da miting düzenlemesi
22 Haziran 1919	Amasya Genelgesi
8-9 Temmuz 1919	Mustafa Kemal'in ordu müfettişliğinden ve askerlikten istifa etmesi
23 Temmuz 1919	Erzurum Kongresi'nin toplanması
4 Eylül 1919	Sivas Kongresi'nin toplanması
20 - 22 Ekim 1919	Amasya Görüşmeleri
27 Aralık 1919	Temsil Heyeti'nin Ankara'ya gelmesi
12 Ocak 1920	Son Osmanlı Mebusan Meclisinin toplanması
28 Ocak 1920	Misak-ı Millî'nin kabul edilmesi ve meclisin işgali
16 Mart 1920	İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından resmen işgal edilmesi
23 Nisan 1920	BMM'nin açılması
24 Nisan 1920	Mustafa Kemal'in TBMM Başkanlığı'na seçilmesi
29 Nisan 1920	Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun çıkarılması
10 Ağustos 1920	Sevr Antlaşması
2 - 3 Aralık 1920	Gümrü Antlaşması
6 - 10 Ocak 1921	I. İnönü Savaşı
20 Ocak 1921	Yeni Türk Devleti'nin ilk anayasasının kabulü
12 Mart 1921	İstiklal Marşı'nın kabulü
21 Şubat- 12 Mart 1921	Londra Konferansı

KRONOLOJİ

16 Mart 1921	Moskova Antlaşması
23 Mart-1 Nisan 1921	II. İnönü Savaşı
10 - 24 Temmuz 1921	Eskişehir - Kütahya Savaşları
15-21 Temmuz 1921	I. Maarif Kongresi
5 Ağustos 1921	Mustafa Kemal'in TBMM tarafından başkomutanlık görevine getirilmesi
7-8 Ağustos 1921	Tekâlif-i Millîye Emirleri'nin yayımlanması
23 Ağustos 1921	Sakarya Meydan Savaşı'nın başlaması
13 Ekim 1921	Kars Antlaşması
20 Ekim 1921	Fransa ile yapılan Ankara Antlaşması
26-30 Ağustos 1922	Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Savaşı
9 Eylül 1922	Türk ordusunun İzmir'e girmesi
11 Ekim 1922	Mudanya Ateşkes Antlaşması
1 Kasım 1922	Saltanatın kaldırılması
20 Kasım 1922	Lozan Konferansı'nın toplanması
17 Şubat 1923	Türkiye İktisat Kongresi'nin İzmir'de toplanması
24 Temmuz 1923	Lozan Antlaşması'nın imzalanması
9 Eylül 1923	Halk Fırkası'nın kuruluşu
13 Ekim 1923	Ankara'nın başkent olması
29 Ekim 1923	Cumhuriyetin ilanı ve Mustafa Kemal'in cumhurbaşkanı seçilmesi
3 Mart 1924	Halifelğin kaldırılması, Tevhid-i Tedrisat Kanunu
20 Nisan 1924	Yeni Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (1924 Anayasası)'nın kabulü
17 Kasım 1924	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması
17 Şubat 1925	Aşar vergisinin kaldırılması
4 Mart 1925	Takrir-i Sükûn Kanunu'nun yürürlüğe girmesi
5 Haziran 1925	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılması
25 Kasım 1925	Şapka Kanunu'nun kabulü
30 Kasım 1925	Tekke ve zaviyelerin kapatılması
26 Aralık 1925	Miladi takvimin kabulü
17 Şubat 1926	Medeni Kanun'un kabulü
5 Haziran 1926	İngiltere ile Ankara Antlaşması'nın imzalanması
15 Haziran 1926	Mustafa Kemal'e suikast girişiminde bulunulması
1 Temmuz 1926	Kabotaj Kanunu'nun kabulü
1 Kasım 1928	Yeni Türk harflerinin kabulü
1 Ocak 1929	Millet Mekteplerinin açılması
3 Nisan 1930	Kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkının verilmesi
12 Ağustos 1930	Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması
17 Kasım 1930	Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılması
15 Nisan 1931	Türk Tarih Tetkik Cemiyeti (TTK)'nin kurulması
12 Temmuz 1932	Türk Dili Tetkik Cemiyeti (TDK)'nin kurulması
18 Temmuz 1932	Türkiye'nin Milletler Cemiyetine üye olması
9 Şubat 1934	Balkan Antantı'nın imzalanması
21 Haziran 1934	Soyadı Kanunu'nun kabulü
24 Kasım 1934	TBMM'nin Mustafa Kemal'e "ATATÜRK" soyadını vermesi
26 Kasım 1934	Toplumda ayrıcalık ifade eden unvanların yasaklanması
5 Aralık 1934	Kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkının verilmesi
20 Temmuz 1936	Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanması
5 Şubat 1937	Atatürk ilkelerinin Anayasa'ya konması
8 Temmuz 1937	Sadabat Paketi'nin imzalanması
2 Eylül 1938	Hatay Cumhuriyeti'nin kuruluşu
10 Kasım 1938	Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü
11 Kasım 1938	İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı seçilmesi
30 Haziran 1939	Hatay'ın Türkiye'ye katılması
1 Eylül 1939	II. Dünya Savaşı'nın başlaması
2 Eylül 1945	Japonya'nın teslim olması ve II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi
7 Ocak 1946	Demokrat Parti'nin kurulması

- Acun, F. (2015), *Atatürk ve Türk İnkılap Tarihi*, Ankara: Siyasal Yayınları.
- Adıvar, H. Edip, (2016), *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, Ankara: Can Yayınları.
- Ahmet İzzet Paşa (1993), *Feryadım*, c.I-II, İstanbul: Nehir Yayınları.
- Ağaoglu, S. (1981), *Kuvayı Milliye Ruhu*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Akalın, G. (2008), *Atatürk Dönemi Maliye Politikaları*, Ankara: Maliye Bakanlığı Yayınları Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı.
- Akbıyık, Y. (2015), *Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş*, Ankara: ATAM Yayınları.
- Akşin, S. (1989), *Yakınçağ Türkiye Tarihi 1908-1980*, c.I, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Akyol, T. (2016), *1919-1920 Mondros, Sevr ve Kuvâ-yı Milliye*, İstanbul: Doğan Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1987), *20. Yüzyıl Siyasal Tarihi 1914-1980*, Ankara: Tisa Yayınları.
- Atatürk, M.K. (1986), *Nutuk I*, Ankara: TTK Yayınları.
- Atatürk, M.K. (1987), *Nutuk II*, Ankara: TTK Yayınları.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I-III*, (2006), Ankara: ATAM Yayınları.
- Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni Açış Konuşmaları*. (1987), Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Atay, F. R. (1963), *Batış Yılları*, İstanbul: Dünya Matbaası.
- Atay, F.R. (2008), *Çankaya*, İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Avşar, A. (1998), *Bir Partinin Kapanmasında Basının Rolü, Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Aydemir, Ş. S. (1991), *Tek Adam*, c.I-II-III, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Atatürkçülük Birinci Kitap Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri*. (1984), İstanbul: Meb Yayınları.
- Belli, Ş. (2008), *Makbule Atadan Anlatıyor, Ağabeyim Mustafa Kemal*, İstanbul: Selis Kitaplar.
- Buğra, T. (2005), *Küçük Ağa*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cebesoy, A. F. (1997), *Sınıf Arkadaşım Atatürk-I*, İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Yayınları.
- Celal, N. (2002), *Türk Devrimi İnsanlık Tarihinde Türk Devriminin Yeri*, (Sad. Özer Ozankaya), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Deane, P. (2000), *İlk Sanayi İnkılabı*, (Çev. Tevfik Gürcan), Ankara: TTK Yayınları.
- Denizli, A. (2015), *Atatürk İnkılapları ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ankara: Pelikan Yayınları.
- Deringil, S. (2015), *Denge Oyunu İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Duru, O. (2006), *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erikan, C. (1972), *Komutan Atatürk*, Ankara: Türkiye İş bankası Kültür Yayınları.
- Eroğlu, H. (2014), *Atatürk ve Cumhuriyet*, Ankara: ATAM Yayınları.
- Evsile, M. (1999), *Atatürk Milli Mücadele Cumhuriyet*, Amasya: Cem Ofset.
- Evsile, M. (2012), *Milli Mücadele Tarihi*, İstanbul: Etüt Yayınları.
- Gencer, A.İ., Özel, S. (2018), *Türk İnkılap Tarihi*, İstanbul: Der Yayınları.
- Güneş, İ. (1985), *Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin Düşünsel Yapısı (1920-1923)*, Eskişehir: Anadolu Yayınları.
- Güler, A. (2009), *Bir Vedanın Ardından*, Ankara: ATAM Yayınları.
- İnan, A. (2007), *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- İnan, A. (1983), *Düşünceleriyle Atatürk*, Ankara: TTK Yayınları.
- İnan, A. (1998), *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal'in El Yazıları*, Ankara: TTK Yayınları.
- Hart, B. L. (2016), *İkinci Dünya Savaşı Tarihi*, (Çev. Kerim Bağrıaçık), Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Hirst, J. (2013), *Kısa Avrupa Tarihi*, (Çev. Mihriban Doğan), İstanbul: Say Yayınları.
- Kandemir, F. (2014), *Fahrettin Paşa'nın Medine Müdafası*, İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Kansu, M. M. (1988), *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, c. I-II, Ankara: TTK Yayınları.
- Karabekir, K. (2011), *Birinci Dünya Savaşı Anıları*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kili, S. (1995), *Atatürk Devrimi*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kinross, L. (1994), *Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, (Çev. Necdet Sander), İstanbul: Altın Yayınları.
- Kocatürk, U. (2017), *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara: ATAM Yayınları.
- Kocatürk, U. (1987), *Atatürk*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kurnaz Ş. (1991), *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839- 1923)*, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Mango, A. (2017), *Atatürk Modern Türkiye'nin Kurucusu*, (Çev. Füsün Doruker), İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Mechin, B. (1990), *Mustafa Kemal, Bir İmparatorluğun Ölümü*, (Çev. Zeki Çelikkol), İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Mehmet Nuri Efendi (2016), *Harb-i Umumide Irak Harekatı Kutü'-l- Amare*, İstanbul: İBB Kültür Daire Başkanlığı Yayınları.
- Ortaokul 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı* (2018), Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Mumcu, A. (1986), *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, Ankara: İnkılap Kitabevi.
- Müderisoğlu, A. (1988), *Kurtuluş Savaşı Mali Kaynakları*, c. II, İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Okyar, O. Seyithanlioğlu, M. (1997), *Fethi Okyar'ın Anıları*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Olgun, K. (2014), *Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri*, Ankara: ATAM Yayınları.
- Öke, M. K. (1987), *Musul Meselesi Kronolojisi, (1918-1926)*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Öner, E. (2007), *Osmanlı Bütçeleri*, Ankara: Maliye Bakanlığı Yayınları.
- Özçelik, İ. (2003), *Milli Mücadele'de Güney Cephesi Urfa*, Ankara: ATAM Yayınları.
- Özdağ Ü. ve Diğerleri (2016), *100. Yılında Birinci Dünya Savaşı*, Ankara: Kripto Yayınları.
- Özkaya, Y. (2014), *Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921)*, Ankara: ATAM Yayınları.
- Palazoğlu, A. B. (1991), *Başöğretmen Atatürk*, c.I, Ankara: MEB Yayınları.
- Polat (Haydaroglu), İ. (1990), *Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Prevelakis, P. (1997), *Girit'te Bir Şehrin Hikayesi*, (Çev. Osman Bleda), İstanbul: Bilge Yayınları.
- Sander, O. (1987), *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

- Saray, M. (2010), *Atatürk'ün Konuşma ve Yazışmalarında Ermeni Sorunu*, Ankara: ATAM Yayınları.
- Saray, M. (2012), *Atatürk'ün Türklük ve Milliyetçilik Anlayışı*, Ankara: ATAM Yayınları.
- Sevim, A. (2006), *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, Ankara: ATAM Yayınları.
- Sevük, İbrahim H. (1982), *O Zamanlar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Soyak, H. R. (1973), *Atatürk'ten Hatıralar, I-II*, İstanbul: Yapı Kredi Bankası Yayınları.
- Soyсал, İ. (1983), *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları-I (1920-1945)*, Ankara: TTK Yayınları.
- Sönmez, C. (2014), *Atatürk'ün Yetiştirmesi ve Öğretmenleri*, Ankara: ATAM Yayınları.
- Steinbeck, J. (1990), *Gazap Üzümleri*, (Çev. Rasim Güran), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Sürmeli, S. (1998), *Milli Mücadele'de Tekâlif-i Milliye Emirleri*, Ankara: ATAM Yayınları.
- T.C. Milli Savunma Bakanlığı, (1999), *Cepheden Mektuplar*, Yay. Haz: Yazar, H. Delioğlu, M., Ankara: TTK Yayınları.
- Turan, Ş. (2010), *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, Ankara: TTK Yayınları.
- Turan, Ş. (2017), *Türk Devrim Tarihi, 1. Kitap*, Ankara: Bilgi Yayınları.
- Turan, Ş. (2012), *Türk Devrim Tarihi, 2. Kitap*, Ankara: Bilgi Yayınları.
- Turan, Ş. (2010), *Türk Devrim Tarihi, 3. Kitap (İkinci Bölüm)*, Ankara: Bilgi Yayınları.
- Türk İstiklal Harbi*, (1974), Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Başkanlığı Yayınları.
- Türkmen, Z. (2010), *Kurmay Yüzbaşı (Hareket Ordusu Kurmay Başkanı) Mustafa Kemal*, Ankara: Berikan Yayınları.
- Türkmen, Z. (2011), *Musul Meselesi*, Ankara: ATAM Yayınları.
- Yalçın, D. Akbıyık, Y. ve Diğerleri (2004), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I-II*, Ankara: ATAM Yayınları.
- Yavuz, Ü. (1990), *Atatürk İmparatorluktan Milli Devlete*, Ankara: TTK Yayınları.
- Yurdakul, Y. (2013), *Atatürk'ü Mutlu Eden ve Üzen Anılar*, İstanbul: Truva Yayınları.
- Acar, Genç, D. (2005), Makbule Atadan'ın Atatürk'e İlişkin Anlattıkları Üzerine Bir Basın Taraması, *ATAM Dergisi*, 21/63, ss.1091-1113
- Akandere, O. (2009), 1946 Genel Seçimleri ve Sonuçları Üzerine İktidar ve Muhalefet Arasında Yapılan Tartışmalar I, *ATAM Dergisi*, 25/75.
- Albayrak, M. (1994), Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları, *ATAM Dergisi*, 10/29, ss.471-483.
- Alkan, M. (2004), Hüseyin Rauf Orbay'ın Hayatı (1880-1964), *ATAM Dergisi*, 20/59, ss.597-642.
- Arı, K. (1991), İzmir'deki Suikast Gelişimi Sırasında Reiscumhur Mustafa Kemal Paşa'nın İzmir Gezisi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi*, 1/1, ss.247-260.
- Aşçı, H. B. (2016), Lozan Barış Antlaşması'nda Osmanlı Borçları Meselesi, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5/6, ss.1649-1666.
- Avcı, C. (1994), İzmir Suikastı, *ATAM Dergisi*, 10/28, ss.89-103.
- Aysal, N. (2013), Kırım Savaşı'ndan Lozan Barış Antlaşması'na Osmanlı Dış Borçlarının Tarihi Gelişim Süreci (1854-1923), *Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), 53, ss.1-28.
- Balkaya, İ. S. (2004), Basınımıza Yansıdığı Şekliyle Balkan Antantı Sürecinde Türkiye ve Bulgaristan, *ATAM Dergisi*, 20/60, ss.759-783.
- Baş, N. (2015), Çanakkale Cephesi Deniz Savaşlarında 18 Mart Kahramanı Cevat (Çobanlı) Paşa, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 13/18, ss.89-116.
- Baykal, B. S. (1985), Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, *ATAM Dergisi*, 1/3, ss.671-710.
- Borak, S. (1992), 31 Mart Vakasının Çıkış Nedenleri Üzerine Çeşitli Yorumlar ve Atatürk ve Hareket Ordusu Üzerine Orgeneral İzzettin Çalılar'ın Bir Makalesi, *ATAM Dergisi*, 8/23, ss.357-371.
- Bozkurt, G. (2003), Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası, *ATAM Dergisi*, 19/56, ss.917-923.
- Bülbül, İ. (2006), İkinci Dünya Savaşının Türkiye'de Sosyal Hayata Olumsuz Yansımaları, *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 9, ss.1-52.
- Çufalı, M. (2005), "Cumhuriyet Döneminde Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan Dinamikler", *Liberal Düşünce*, 10/38-39, ss.55-67.
- Çapku, A. (2015), Kaderin Üstünde Bir Kader Vardır, *Diyanet Aylık Dergi*, 291, ss.16-23. Ankara.
- Çeliker, F. (1988), Atatürk'ün Yaşamında Falkenhayn-Mustafa Kemal Anlaşmazlığı, *ATAM Dergisi*, 5/13, ss.167-182.
- Durmuş, S. (2016), Atatürk Dönemi Türkiye Ekonomisi (1923-1938), *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7/12, ss.155-167.
- Emgili, F. (2017), Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Hakkındaki Araştırmalara Bir Bakış, *Tarih ve Günce; Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, 1/1, ss.29-54.
- Enginsoy, C. (1985), Atatürk'te İnsan Sevgisi, *ATAM Dergisi*, 2/4, ss.85-96
- Erendil, M. (1990), Evrensel Nitelikleriyle Atatürk, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 6, ss.307-319.
- Ertan, T. Faik. (2017), Çoklu Zekâ Kuramı Ve Askeri Okul Hayatının Atatürk'ün Liderliğine Etkileri, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 60, ss. 55-71.
- Evsile, M. (1998), Amasya Tamimi ve Atatürk'ün Amasya'daki Faaliyetleri, *ATAM Dergisi*, 14/40, ss.69-96.
- Gedil, A. (1988), Atatürk ve Kadın Eğitimi, *ATAM Dergisi*, 5/13, ss.259-265.
- Giritli, İ. (1997), Prof. Dr.Turhan Feyzioğlu'nun Atatürkçü Türk Milliyetçiliği Anlayışı, *ATAM Dergisi*, 12/38, ss.613-621.
- Göksel, B. (1984), Atatürk ve Kadın Hakları, *ATAM Dergisi*, 1/1, ss.213-235.
- Güneş, M. (2011), Rumeli'nin Kaybının Türk Şiirindeki Akisleri, *Türkbilgi Dergisi*, 21, ss.183-206.
- Hakimiyet-i Milliye, (20 Haziran 1926), S.1780.
- Haytaoğlu, E. (1997), Türkiye'de Demokratikleşme Süreci ve 1945'te Çok Partili Siyasal Hayata Geçişin Nedenleri (1908-1945), *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, ss.48-56.
- İçli, T. (1991), Atatürk ve Aile, *ATAM Dergisi*, 8/22, ss.97-103.
- Kanal, H. (2014), Sarıkamış Harekatı Esnasında Cephede Yaşananlar ve Anadolu'ya Etkileri, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 51/2, ss.88-114.
- Karakoç, E. (2009), Atatürk'ün Hatay Davası, *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (Journal of Social Sciences of the Turkish World)*, 50, ss.97-118.
- Kasalak, K. (1998), Kuvayı Milliye'nin Askeri Açından Etüdü, *ATAM Dergisi*, 14/42, ss.979-1004.

- Kılıç, S. (2005), Cumhuriyet Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938), *ATAM Dergisi*, 21/62, ss.259-280.
- Koca S., Yalçın S. (1984), *Mustafa Kemal'in 9. Ordu Müfettişliğine Tayininde Osmanlı Genel Kurmayının Rolü*: *ATAM Dergisi*, 10/29, ss.401-4016
- Konan, B. (2011), Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60/1, ss.157-174.
- Sağlam, İ., Yaman E. (2012), İlköğretim Öğrencilerinin Tutum Yatırım ve Türk Malları Haftasına İlişkin Görüşleri, *Abant İzzet Baysal Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12/2, ss.207-2018.
- Semiz, Y., Akandere O. (2002), Milli Mücadele'de Mehmet Akif (Ersoy) Bey'in Faaliyetleri, *ATAM Dergisi*, 28/54, ss.903-952.
- Şahin E., Tunç B. (2015), Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947), *Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Kültürel Araştırmaları Dergisi*, 1/2, ss.31-69.
- Şenalp, L. (1989), Atatürk'te Okuma Tutkusu, *ATAM Dergisi*, 5/14, ss.369-377.
- Şimşir, B. N. (1991), Ankara'nın Başkent Oluşu, *ATAM Dergisi*, 7/20, ss.189-222.
- Taşkıran, C., Atatürk Döneminde Demokrasi Denemeleri (1925-1930), *Ankara Üniversitesi Atatürk Yolu Dergisi*, 4/14, ss.255-265.
- Taşkıran, C. (2009), 18 Mart Çanakkale Deniz Savaşı, *ATAM Dergisi*, 25/73, ss.1-8.
- Tevetoğlu, F. (1998), Atatürk'le Okyar'ın Çıkardıkları Gazete Minber, *ATAM Dergisi*, 5/13, ss.183-193.
- Tevetoğlu, F. (1987), Mustafa Kemal-General Harbord Görüşmesi, *ATAM Dergisi*, 4/10, ss.197-207.
- Tevetoğlu, F. (1989), "Atatürk ve İttihat Terakki" *ATAM Dergisi*, 5/15, ss. 613-623
- Toksoy, N. (2006), "Avrupa Gazetelerinde Atatürk'ün Ölümüyle İlgili Olarak Çıkan Haber ve Yorumların Türk Basınına Yansıması", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 37/38, ss. 141-186.
- Toprak, Z. (1994), Türkiye'de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası'ndan Arslusul Kadınları Birliği Kongresi'ne (1923- 1935), *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2, ss.5-12.
- Toprak, S. V. (2014), Lozan Antlaşması'nın İstanbul Basınında Yankıları: Tevhid-i Efkâr Örneği, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11/27, ss.82-102.
- Tosun, H. (1994), Montrö Boğazlar Sözleşmesi (Boğazlar Sorununda Son Aşama), *Ankara Üniversitesi Atatürk Yolu Dergisi*, 13, ss.87-112.
- Tural, M. Akif. (1995), "Tekâlif-i Milliye" (Halka Borcu Kalmayan Devlet), *Atatürk Araştırma Merkez Dergisi*, 11/32, ss. 535-559.
- Turan, M. (1991), İstiklal Harbinde Milne Hattı, *ATAM Dergisi*, 7/21, ss.567-579.
- Turgay, M. (2016), Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mustafa Kemal Atatürk'ün İleri Görüşlülüğü, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26/1, ss.307-317.
- Türkmen, Z. (2002), İstanbul'un İşgali ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar (13 Kasım 1918-16 Mart 1920), *ATAM Dergisi*, 18/53, ss.319-372.
- Uğurlu, A. S. (2009), Türk Romancısının Gözüyle II. Dünya Savaşı, *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırma Dergisi*, ss.1739-1764.
- Yalçın, O. (2009), Mühürdarzade Nuri Bey'in (Demirağ) Hayatı ve Çalışmaları (1886-1957), *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 44, ss.743-769.
- Yalman, A. E., "Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa ile Bir Mülakat", *Vakit Gazetesi*, (10 Ocak 1922).
- Yatak, S. (1995). "Fahreddin Paşa", c. XII, ss. 87-89, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları.

- <http://istanbul.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/1/43439/sadako-sasaki-ve-kagittan-bin-turna-kusu-projesi.aspx> (04/ 12/ 2017)
- s.33: <http://www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/15.pdf> (26/04/2019)
- s.49: www.img.eba.gov.tr/.../792866fd2153bf70846649408c7d568489f6892c6c003.pdf?...pdf (01/ 11/ 2017)
- s.92: https://kahramanmaras.bel.tr/fs/fields/attachments/uluslararası_milli_mucadele_doneminde_maras_sempozyumu_bildiri_ozet_kitapci.pdf (26/04/2019)
- s.73: www.pttcocuk.gov.tr/index.php?ptt=muze&id=MTI (11/12/2017)
- s.74: www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c001/ehltbmm01001001.pdf (05/10/2018)
- s.74: <http://tez.sdu.edu.tr/Tezler/TS00445.pdf> (26/04/2019)
- s.91: <http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/Feth%C3%AE-TEVETO%C4%9ELU-Mustafa-Kemal-Pa%C5%9Fa-General-Har-bord-G%C3%B6r%C3%BC%C5%9Fmesi-Tan%C4%B1k-ve-Terc%C3%BCman%C4%B1-Prof.-Hul%C3%BBsi-Y.-H%C3%BCse-yin-Pekta%C5%9F.pdf> (26/04/2019)
- s.101: <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,12228/mehmet-akif-ersoy-yili-etkinlikleri.html> (02/11/ 2017)
- s.103: www.kastamonukultur.gov.tr (15/12/2017)
- s.105: <http://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/egitim-kongresini-acarken> (13/12/2017)
- s.106: <http://www.atam.gov.tr/nutuk/ordunun-basina-gecmemi-isteyenler> (26/04/2019)
- s.116: www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/I11.pdf (01/ 11/ 2017)
- s.121: www.katalog.marmara.edu.tr (04/ 12/ 2017)
- s.135: <http://www.sakaryakulturturizm.gov.tr/TR-184324/turkiye-buyuk-millet-meclisi.html> (26/04/2019)
- s.138: http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/158/demiryurek.htm (04/12/2017)
- s.154: http://www.tek.org.tr/dosyalar/14-TASARRUF_VE_YERLI_MALI_HAFTASI.pdf (26/04/2019)
- s.157: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tojdac/article/view/5000047158/5000044451> (30/04/2019)
- s.167: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/1584/17173.pdf> (26/04/2019)
- s.173: <http://www.atam.gov.tr/duyurular/siyaset-bilimi-ve-devlet-yonetimi> (26/04/2019)
- s.199: www.turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/mevhibe_savas_atamizin_adanayi_ziyareti_hatay_ana vatana_katilmesi.pdf (13/12/2017)
- s.200: www.tdk.gov.tr/images/2003_16_03_Ozturk.pdf (02/11/ 2017)
- s.208,209: www.kultur.gov.tr/TR,96479/ataturk-icin-diyorlar-ki.html (07/12/2017)
- s.211: http://www.ata.tsk.tr/01_hayati/medeni_bilgiler.html (14/12/2017)
- s.217: <http://ataturkilkileri.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2013/03/ydta-09-bulbul.pdf> (11/12/2017)
- s.219: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/200620> (26/04/2019)
- s.219: www.liberal.org.tr/upresimler/Mustafa-Cufali.pdf (15/12/2017)
- s.222: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/13409> (26/04/2019)

1. ÜNİTE

- Görsel 1.1: <http://www.suche-briefmarken.de/marken/ddr/ddr89049.html> (4.10.2017)
- Görsel 1.2: http://www.larousse.fr/encyclopedie/images/ouverture_des_etats_generaux_a_versailles_le_5_mai_1789/1009982 (3.10.2017)
- Görsel 1.3: [http://hunkarkosku.bursa.bel.tr/padisahlar-ve-hunkar-kosku/abdulmecit-1823-1861/\(4.10.2017](http://hunkarkosku.bursa.bel.tr/padisahlar-ve-hunkar-kosku/abdulmecit-1823-1861/(4.10.2017)
- Görsel 1.4: http://katalog.ibt.gov.tr/kutuphane2/kartpostal/Krt_001403.jpg (3.10.2017)
- Görsel 1.5: <http://www.yenisafak.com/hayat/onder-baskani-said-halim-pasada-siyaset-ahlakini-kitaplastirdi-2333639> (3.10.2017)
- Görsel 1.6: <http://www.yildiz.edu.tr/~yavuz/ataturk/ata/a1.jpg> (3.10.2017)
- Görsel 1.7,1.8,1.9: Fotoğraflarla Atatürk CD'si, Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü, MEB, Eğitek, 2000 (3.10.2017)
- Görsel 1.10: <https://www.dailysabah.com/europe/2017/11/13/mayor-of-thessaloniki-pledges-to-preserve-citys-ottoman-heritage> (5.10.2017)
- Görsel 1.11: <https://selanikrehberi.com/selanikin-tarihcesi/> (4.10.2017)
- Görsel 1.12: http://mehmetyarengumeliilkokulu.meb.k12.tr/icerikler/zubeyde-hanim_6433290.html (30.04.2019)
- Görsel 1.13: http://www.ata.tsk.tr/01_hayati/selanikteki_ogrenimi.html (5.10.2017)
- Görsel 1.14: http://www.ata.tsk.tr/01_hayati/selanikteki_ogrenimi.html (5.10.2017)
- Görsel 1.15: Eserin kapağı görsel tasarımcılar tarafından yapılmıştır.
- Görsel 1.16,1.18, 1.19: Banarlı, N. S. (1987), Resimli Türk Edebiyat Tarihi, c. II Ankara: MEB Yayınları.
- Görsel 1.17: <http://www.eba.gov.tr/gorsel?icerik-id=6856f255176b312144c8893b89884eb1c8faccdf82004>
- Görsel 1.20: http://www.ata.tsk.tr/01_hayati/manastirdaki_ogrenimi.html (6.10.2017)
- Görsel 1.21: <https://bitola.info/isak-mosque/> (6.10.2017)
- Görsel 1.22: http://www.ata.tsk.tr/content/media/03/harp_okulu_yillari.pdf (6.10.2017)
- Görsel 1.23: http://www.ata.tsk.tr/content/media/07/ataturk_albumu_1.pdf (6.10.2017)
- Görsel 1.24: <https://www.sabah.com.tr/galeri/turkiye/ataturkun-78-olum-yil-donumunde-ilk-kez-ortaya-cikan-fotograflar/11> (6.10.2017)
- Görsel 1.25: https://www.tccb.gov.tr/ata_ozel/fotograf/ (6.10.2017) hGörsel 1.26: <https://www.sabah.com.tr/galeri/turkiye/ataturkun-78-olum-yil-donumunde-ilk-kez-ortaya-cikan-fotograflar/15> (9.10.2017)
- Görsel 1.27: http://www.ata.tsk.tr/content/media/07/ataturk_albumu_1.pdf (9.10.2017)
- Görsel 1.28,1.30: <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/1021> (9.10.2017)
- Görsel 1.29: <http://www.aydinkulturturizm.gov.tr/TR-232754/8-mart-dunya-kadınlar-gunu.html> (30.04.2019)

2. ÜNİTE

- Görsel 2.1: <https://www.ahaber.com.tr/galeri/yasam/abdulhamid-han-hakkında-yanlis-bilinen-10-sey/3> (09.10.2017)
- Görsel 2.2: <http://www.haberturk.com/dunya/haber/963270-1-dunya-savasini-baslatan-suikast/7> (10.10.2017)
- Görsel 2.3: http://gunslosttohistory.blogg.no/1441458018_dreyse__tennl_rifle.html (10.10.2017)
- Görsel 2.4: <https://www.britannica.com/biography/George-V-king-of-United-Kingdom> (10.10.2017)
- Görsel 2.5: <https://www.britannica.com/biography/Victor-Emmanuel-III> (10.10.2017)
- Görsel 2.6: <https://fotogaleri.haberler.com/1000-yilin-en-zenginleri/> (10.10.2017)
- Görsel 2.7,2.8,2.11: https://www.devletarsivleri.gov.tr/assets/content/Yayinlar/osmanli-arsivi-yayinlar/130_osmanli_belgelerinde_birinci_dunya_harbi_1.pdf (10.10.2017)
- Görsel 2.9: https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?icerik_id=351&tarmir=1 (11.10.2017)
- Görsel 2.10: Sivaz B. A. (2016), İttihat ve Terakki Partisi'nin Beden Eğitimi ve Spor Politikaları ve Uygulamaları, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s.366, Ankara.
- Görsel 2.12: http://www.anitkabir.tsk.tr/03_muzeler/panoramalar_ve_yagli_boya_tablolar.html (12.10.2017)
- Görsel 2.13: <http://canakkale.tubitak.gov.tr/?q=content/fotograflar> (12.10.2017)
- Görsel 2.14: <http://www.kulturportali.gov.tr/medya/fotograf/fotodokuman/6731> (16.10.2017)
- Görsel 2.15: [https://www.dzkk.tsk.tr/data/icerik/351/b/\(7\).jpg](https://www.dzkk.tsk.tr/data/icerik/351/b/(7).jpg) (13.10.2017)
- Görsel 2.16: <http://www.canakkale.gov.tr/canakkale-cephesi> (13.10.2017)
- Görsel 2.17,2.44,2.47,2.53,2.58: <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/1021> (13.10.2017)
- Görsel 2.18: <http://catab.kulturturizm.gov.tr/TR,176908/fotograflarla-canakkale-savaslari.html> (13.10.2017)
- Görsel 2.19: <http://www.gsb.gov.tr/Public/Edit/images/GSB/57AlayBilgilendirmeKilavuzu.pdf> (17.10.2017)
- Görsel 2.20: <http://www.canakkalekutup.gov.tr/TR,84223/seyyit-onbasi-ve-rumeli-mecidiye-tabyasi.html> (16.10.2017)
- Görsel 2.21: <https://www.sabah.com.tr/galeri/turkiye/iste-kutul-amare-zaferi/7> (16.10.2017)
- Görsel 2.22: <http://www.bik.gov.tr/kutul-amare-zaferinin-onemi-nedir-savasi-kim-nasil-kazandi/> (16.10.2017)
- Görsel 2.23: www.haberturk.com/gundem/haber/1233106-kut-kahramani-halil-pasa-1921de-sinirdisi-edildi (18.10.2017)
- Görsel 2.24: <http://www.byegm.gov.tr/turkce/faaliyet/kutul-amare-zaferinin-100-yili/94300> (18.10.2017)
- Görsel 2.25: www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/farkliyim-diyo-40673360 (18.10.2017)
- Görsel 2.26: http://www.ata.tsk.tr/content/media/07/ataturk_albumu_1.pdf (18.10.2017)
- Görsel 2.27: https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/osmanli-uniformasi-giyen_alman_generali (30.04.2019)
- Görsel 2.28: Kandemir, Feridun, Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafaası, Yağmur Yayınları, İstanbul 2014 (19.10.2017)
- Görsel 2.29: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2271907/Haunting-pictures-U-boat-washed-beach-WWI-sailed-France.html> (19.10.2017)
- Görsel 2.30: <https://www.britannica.com/biography/Woodrow-Wilson> (20.10.2017)

- Görsel 2.31: <http://www.haberturk.com/haber/haber/969978-rauf-orbay> (20.10.2017)
- Görsel 2.32: <https://www.britannica.com/biography/Woodrow-Wilson/images-videos> (20.10.2017)
- Görsel 2.33: <http://www.hurriyet.com.tr/girit-mubadilinden-mektup-var-23165662> (20.10.2017)
- Görsel 2.34: <http://www.milliyet.com.tr/hasan-tahsin/?PAGE=21> (23.10.2017)
- Görsel 2.35,2.36,2.37,2.38,2.41,2.49,2.51, 2.56: Milli Mücadele Albümü, Genelkurmay Personel Başkanlığı ATASE Daire Başkanlığı Yayını, Ankara 2016 (23.10.2017)
- Görsel 2.39: <http://dunyasavasi.ttk.gov.tr/tr/gorsel-isitsel/resimler/galeri-1-99.html> (24.10.2017)
- Görsel 2.40: <http://hthayat.haberturk.com/yasam/guncel/haber/1055952-ataturk-un-hatirasinin-bulundugu-schirler> (24.10.2017)
- Görsel 2.42,2.43: <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2319/201503186.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (24.10.2017)
- Görsel 2.45,2.48: http://www.ata.tsk.tr/01_hayati/milli_mucadele_donemi.html (25.10.2017)
- Görsel 2.46: http://www.merzifon.bel.tr/sayfalar/haber_detay.asp?id=1692 (25.10.2017)
- Görsel 2.50: http://www.ata.tsk.tr/01_hayati/milli_mucadele_donemi.html (26.10.2017)
- Görsel 2.52: www.anitkabir.org/ataturk/resimlerle-ataturk.html (27.10.2017)
- Görsel 2.54: <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2093> (27.10.2017)
- Görsel 2.55: http://docs.neu.edu.tr/library/nadir_eserler_el_yazmalari/TEZLER_YOK_GOV_TR/Telgraf%C3%A7%C4%B1%20Ma-nast%C4%B1r%C4%B1%20Ahmet%20Hamdi%20Bey%20012229.pdf (28.10.2017)
- Görsel 2.57: <http://www.tesk.org.tr/yayin/resim/ataturk/41.jpg> (28.10.2017)
- Görsel 2.59: <http://www.sabah.com.tr/galeri/yasam/kazim-karabekirin-hatiralari/3> (30.10.2017)

3. ÜNİTE

- Görsel 3.1,3.2,3.10,3.12,3.18,3.19,3.27,3.32,3.33,3.35,3.36,3.37, 3.40,3.41: Milli Mücadele Albümü, Genelkurmay Personel Başkanlığı ATASE Daire Başkanlığı Yayını Ankara 2016 (30.10-5.11.2017)
- Görsel 3.3: <http://www.kahramanmaras.gov.tr/kurumlar/kahramanmaras.gov.tr/galeri/sag%20grid/milli-mucadele.pdf> (31.10.2017)
- Görsel 3.4: <https://kahramanmaras.bel.tr/sutcu-imam> (31.10.2017)
- Görsel 3.5: <http://ajansurfa.com.tr-TR/haberler/10199/topcu-meydanindaki-anit-yenilendi> (31.10.2017)
- Görsel 3.6: <http://www.sahinbey.bel.tr/idet/352/1053/sahinbey> (1.11.2017)
- Görsel 3.7: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/sahin-bey-kimdir-41010721> (30.04.2019)
- Görsel 3.8: <http://kahramanmaras.gov.tr/istiklal-madalyasi-ve-berati> (1.11.2017)
- Görsel 3.9: <http://www.hitit.edu.tr/tariheyonverenkadınlar/> (1.11.2017)
- Görsel 3.11, 3.23,3.24,3.28,3.29,3.30: <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/1021> (1-4.11.2017)
- Görsel 3.13: <http://www.anayasa.gen.tr/1921-tek-orijinal.pdf> (2.11.2017)
- Görsel 3.14: <http://www.gazetebilkent.com/2014/12/24/turk-dis-politikasi-tarihi-i-1920-22/> (2.11.2017)
- Görsel 3.15: http://www.kultur.gov.tr/genel/galeri/ataturk/ataturkresimleri/3/pages/098_02.htm (2.11.2017)
- Görsel 3.16: Eser görsel tasarımcılar tarafından yapılmıştır.
- Görsel 3.17: http://www.meclishaber.gov.tr/develop/owa/dosya.getir?pDosyaAdi=F2068238265_1.jpg (3.11.2017)
- Görsel 3.20: <http://www.cankirimuzesi.gov.tr/TR-173639/etnografya-bolumu.html> (30.04.2019)
- Görsel 3.21: <http://gordes.bel.tr/SehitMakbuleHanim> (30.04.2019)
- Görsel 3.22: https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Global/_PrimeMinister/pg_PrimeMinisters.aspx (3.11.2017)
- Görsel 3.25: Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Ankara
- Görsel 3.26, 3.31: http://www.anitkabir.tsk.tr/03_muzeler/panoramalar_ve_yagli_boya_tablolar.html (4.11.2017)
- Görsel 3.34: <http://kbutam.aku.edu.tr/turk-fotografyari/> (5.11.2017)
- Görsel 3.38: <http://www.duzce.adalet.gov.tr/Sayfalar/ataturk/ataturk.htm> (5.11.2017)
- Görsel 3.39: <http://www.ismetinonu.org.tr/lozan-baris-antlasmasi-24-temmuz-1923-fotograf-galerisi/> (30.04.2019)
- Görsel 3.42: Ankara Resim ve Heykel Müzesi.
- Görsel 3.43,3.44,3.45: Eserin kapağı görsel tasarımcılar tarafından yapılmıştır.
- Görsel 3.46: http://sbe.giresun.edu.tr/fileadmin/user_upload/makaleler/kadin_ozel_sayisi/161_PDFsam_KSBD_Kadin_ozel_sayisi.pdf (08.11.2018)

4. ÜNİTE

- Görsel 4.1,4.3,4.10,4.16,4.21,4.22,4.29,4.30,4.54: <http://www.kho.edu.tr/galeri/ataturk/renkli.html> (5.11.2017)
- Görsel 4.2,4.11,4.55,4.57,4.58: http://www.ata.tsk.tr/content/media/07/ataturk_albumu_1.pdf (5.11.2017)
- Görsel 4.4: [http://cankaya.meb.gov.tr/www/18-mart-canakkale-sehitlerini-anma-ve-canakkale-zaferinin-100-yil-donumunu-kutlama-me-saji/icerik/497\(düzenlenmiştir\)](http://cankaya.meb.gov.tr/www/18-mart-canakkale-sehitlerini-anma-ve-canakkale-zaferinin-100-yil-donumunu-kutlama-me-saji/icerik/497(düzenlenmiştir)) (5.11.2017)
- Görsel 4.5,4.25: Ülger, S. E. (1996), *Özgün Belge ve Fotoğraflarla Atatürk*, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları No:13 (6.11.2017)
- Görsel 4.6: [http://www.erzincan.edu.tr/tr/ataturk-ilkeleri-ve-inkilap-tarihi-uygulama-ve-arastirma-merkezi/ataturk-1930-amongpub-public-2/#iLightbox\[postimages\]/0](http://www.erzincan.edu.tr/tr/ataturk-ilkeleri-ve-inkilap-tarihi-uygulama-ve-arastirma-merkezi/ataturk-1930-amongpub-public-2/#iLightbox[postimages]/0) (6.11.2017)
- Görsel 4.7,4.8: http://www.ata.tsk.tr/content/media/07/ataturk_albumu_2.pdf (6.11.2017)
- Görsel 4.9: <http://w3.gazi.edu.tr/~ertan/sozler.html> (6.11.2017)

- Görsel 4.12: <http://www.haber7.com/foto-galeri/47268-osmanli-sarayindan-gormediginiz-fotograflar/p5> (6.11.2017)
- Görsel 4.13: <http://www.haber7.com/kultur/haber/1108208-sultan-vahdettin-ve-aci-gercekler> (6.11.2017)
- Görsel 4.14: <http://fotolink.byegm.gov.tr/servis/galeridetay.aspx?galeriktgr=KOLEKS%C4%B0YONLAR&id=48965#dxig2> (6.11.2017)
- Görsel 4.15: <http://www.uskudar34.com/galeri/221-40-uskudar-19-mayis-kutlamalari.html> (7.11.2017)
- Görsel 4.17: *Millî Mücadele Albümü* (2016), Ankara: Genelkurmay Personel Başkanlığı ATASE Yay. (7.11.2017)
- Görsel 4.18: <http://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2245/200802830.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (7.11.2017)
- Görsel 4.19, 4.20, 4.23, 4.47: https://www.tccb.gov.tr/ata_ozel/fotograf/ (7.11.2017)
- Görsel 4.24: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/2216/23009.pdf> (8.11.2017)
- Görsel 4.26: *Fotoğraflarla Atatürk* (2015), Ankara: Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yay. 1. Albüm, 2. Baskı, s.168.
- Görsel 4.27,4.28: <https://destek.ayk.gov.tr/destek/kurumlogo.html> (8.11.2017)
- Görsel 4.31: www.konser.hacettepe.edu.tr/sayfa/hakkinda/tarihce(9.11.2017)
- Görsel 4.32: www.ata.tsk.tr/07_gorseller/foto.html (9.11.2017)
- Görsel 4.33: <http://www.kastamonukultur.gov.tr/TR,63804/ataturk-kastamonuda-foto-galeri.html> (9.11.2017)
- Görsel 4.34: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/nigde/gezilecek-yer/gundogdu-turbes> (9.11.2017)
- Görsel 4.35: <https://www.haber46.com.tr/ekonomi/eski-zamanlarda-endaze-hangisini-satin-alirken-kullanilan-h260180.html> (9.11.2017)
- Görsel 4.36,4.42,4.43,4.40: http://www.ata.tsk.tr/04_inkilap/inkilaplar.html (9.11.2017)
- Görsel 4.37: <http://etarih.usak.edu.tr/olayin-detayi/31.aspx> (30.04.2019)
- Görsel 4.38: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/233405> (9.11.2017)
- Görsel 4.39: hunkarkosku.bursa.bel.tr/ataturk-ve-hunkar-kosku/Sabiha-gokcen/ (9.11.2017)
- Görsel 4.41: <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/1021>(9.11.2017)
- Görsel 4.44,4.45: <http://www.aoc.gov.tr/Portal/AlbumDetay/Ataturk-ciflik-fotograflari/3> (10.11.2017)
- Görsel 4.46: https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?icerik_id=131&dil=1 (10.11.2017)
- Görsel 4.48: <http://www.fdu.edu/newspubs/magazine/99fa/tablefaculty3.html> (10.11.2017)
- Görsel 4.49: ajansuniversite.istanbul.edu.tr/modern-kapitalizmin-en-buyuk-krizi-1929-ekonomik-buhrani/ (10.11.2017)
- Görsel 4.50: <http://sanalmuze.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/sanalmuze/icerik/main+menu/tcmb+tarihi> (30.04.2019)
- Görsel 4.51: kadirrezanhas.meb.k12.tr (11.11.2017)
- Görsel 4.52: <https://www.saglik.gov.tr/TR,11490/bakanlarimiz.html> (11.11.2017)
- Görsel 4.53: <http://www.kizilayizmir.org.tr/cms/kurumsal/tarihce-546> (11.11.2017)
- Görsel 4.56: www.haberturk.com/gundem/haber/1564143-15-temmuz-sozleri-ve-mesajlari-en-guzel-15-temmuz-mesajlari (11.11.2017)
- Görsel 4.59: <http://www.eba.gov.tr/dochplayer?id=8736fe4d755b2638446bc5f5f63b0a395584e86a92001> (12.11.2017)
- Görsel 4.60: http://www.meclishaber.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=136497 (12.11.2017)
- Görsel 4.61: Eserin kapağı görsel tasarımcılar tarafından yapılmıştır.
- Görsel 4.62: siran.meb.gov.tr/www/15-temmuz-demokrasi-zaferi-ve-sehitleri-anma-etkinlikleri-programi-19-23-eylul-2016/icerik/179 (12.11.2017)

5. ÜNİTE

- Görsel 5.1: <http://www.ysk.gov.tr/tr/afis-brosur/1616> (13.11.2017)
- Görsel 5.2: <http://www.sabah.com.tr/galeri/turkiye/turkiyenin-gormedigini-tarihi-fotograflari-1506599522/44> (13.11.2017)
- Görsel 5.3: <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-ekrem-bugra-ekinci/602779.aspx> (30.04.2019)
- Görsel 5.4: <http://yenisokegazetesi.com/?p=8584> (13.11.2017)
- Görsel 5.5: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,82665/fethi-bey-ali-fethi-okyar-1880---1943.html> (13.11.2017)
- Görsel 5.6: <https://www.adu.edu.tr/tr/adnan-menderes-kimdir> (14.11.2017)
- Görsel 5.7: Ülger, S. E. (1996), *Özgün Belge ve Fotoğraflarla Atatürk*, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları No:13 (14.11.2017)
- Görsel 5.8: <https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/01/30/55-sanik-hakkinda-anayasayi-ihlal-sucundan-agirlastirilmis-muebbet-hapis-istendi> (30.04.2019)

6. ÜNİTE

- Görsel 6.1: <http://www.anitkabir.org/ataturk/resimlerle-ataturk.html> (30.04.2019)
- Görsel 6.2: <http://gazeteler.ankara.edu.tr/dergiler/2399/171468/33556.pdf>
- Görsel 6.3, 6.7: http://www.ata.tsk.tr/content/media/07/ataturk_albumu_1.pdf (15.11.2017)
- Görsel 6.4, 6.13: http://www.ata.tsk.tr/content/media/07/ataturk_albumu_2.pdf (16.11.2017)
- Görsel 6.5: <http://www.ismetinonu.org.tr/index.php/fotograf-galerisi/category/23-lozan?start=60> (16.11.2017)
- Görsel 6.6: Arolat S. O. ve Diğerleri (1999), *Tarihin Tanığı Anadolu'da Kurulan Cumhuriyet*, İstanbul: Creative Yayıncılık, s. 353.
- Görsel 6.8: <http://gazeteler.ankara.edu.tr/dergiler/2399/171005/28357.pdf> (16.11.2017)
- Görsel 6.9: <http://arsiv.ntv.com.tr/news/230733.asp> (16.11.2017)
- Görsel 6.10,6.11: <http://mubadelesempozyumu.tekirdag.bel.tr/sempozyum-fotograflari.html> (16.11.2017)
- Görsel 6.12: <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/2966/3811.pdf> (16.11.2017)
- Görsel 6.14: <http://gazeteler.ankara.edu.tr/dergiler/62/1748/27155.pdf> (16.11.2017)
- Görsel 6.15,6.18,6.19: ATO(Ankara Ticaret Odası), Unutulan Manşetler, Ankara 2007

- Görsel 6.16: <http://gazeteler.ankara.edu.tr/dergiler/2399/171667/37206.pdf> (17.11.2017)
Görsel 6.17: http://maekaihl.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/31/08/758373/dosyalar/2017_11/04182420_03113443_REYHANLI_TARY-HYESY.docx (17.11.2017)

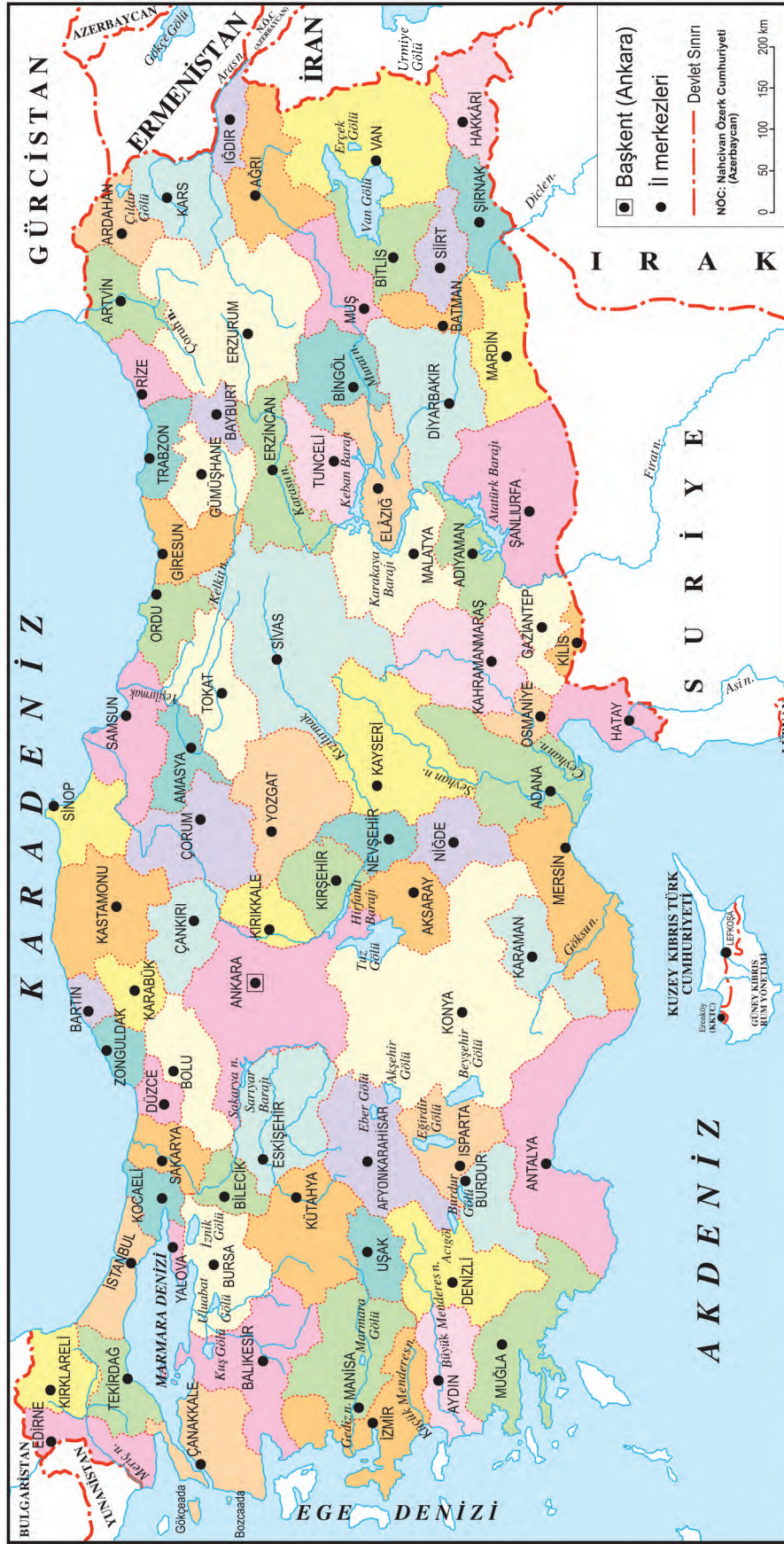
7. ÜNİTE

- Görsel 7.1, 7.3, 7.4, 7.5, 7.6: http://www.ata.tsk.tr/content/media/07/ataturk_albumu_2.pdf (18.11.2017)
Görsel 7.2, 7.7: <http://www.kho.edu.tr/galeri/ataturk/kronolojik.html> (18.11.2017)
Görsel 7.8: <https://www.sabah.com.tr/galeri/turkiye/ataturkun-bilinmeyen-istanbul-gunleri/6> (20.11.2017)
Görsel 7.9: http://www.ata.tsk.tr/01_hayati/yazdigi_eserler.html (19.11.2017)
Görsel 7.10: *Unutulan Manşetler* (2007) Ankara: ATO (Ankara Ticaret Odası) Yayınları.
Görsel 7.11,7.12,7.13: https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/2-dunya-savasinin-en-etkileyici-89-fotografı,IZS7sMK2oUixkW38p7AiCw/XHN_ZcwZSEyORhdZWJqpPw (20.11.2017)
Görsel 7.14: http://bozfsmiho.meb.k12.tr/icerikler/hayattan-kareler_3760502.html (20.11.2017)
Görsel 7.15: <https://www.haberturk.com/soci-zirvesi-1945-teki-yalta-konferansi-na-benzetildi-1725606> (30.04.2019)
Görsel 7.16: <http://habereylul.du.edu.tr/ekmegin-karne-ile-alindigi-gunler/> (20.11.2017)
Görsel 7.17: <http://gazeteler.ankara.edu.tr/dergiler/2399/171322/32388.pdf> (20.11.2017)
Görsel 7.18,7.19,7.20,7.21: https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/Cilt1.pdf(20.11.2017)
Görsel 7.22: *Unutulan Manşetler* (2007) Ankara: ATO (Ankara Ticaret Odası) Yayınları.
Görsel 7.23: <http://www.yenisafak.com/secim-1946> (21.11.2017)
Görsel 7.24: <https://www.cnnturk.com/fotogaleri/yasam/diger/2012/06/28/turk.savunma.sanayii.nin.ilklere/14562/index.html?pa-ge=3&page=17> (30.04.2019)
Görsel 7.25: <https://www.cnnturk.com/fotogaleri/yasam/diger/2012/06/28/turk.savunma.sanayii.nin.ilklere/14562/index.html?page=3> (24.11.2017)

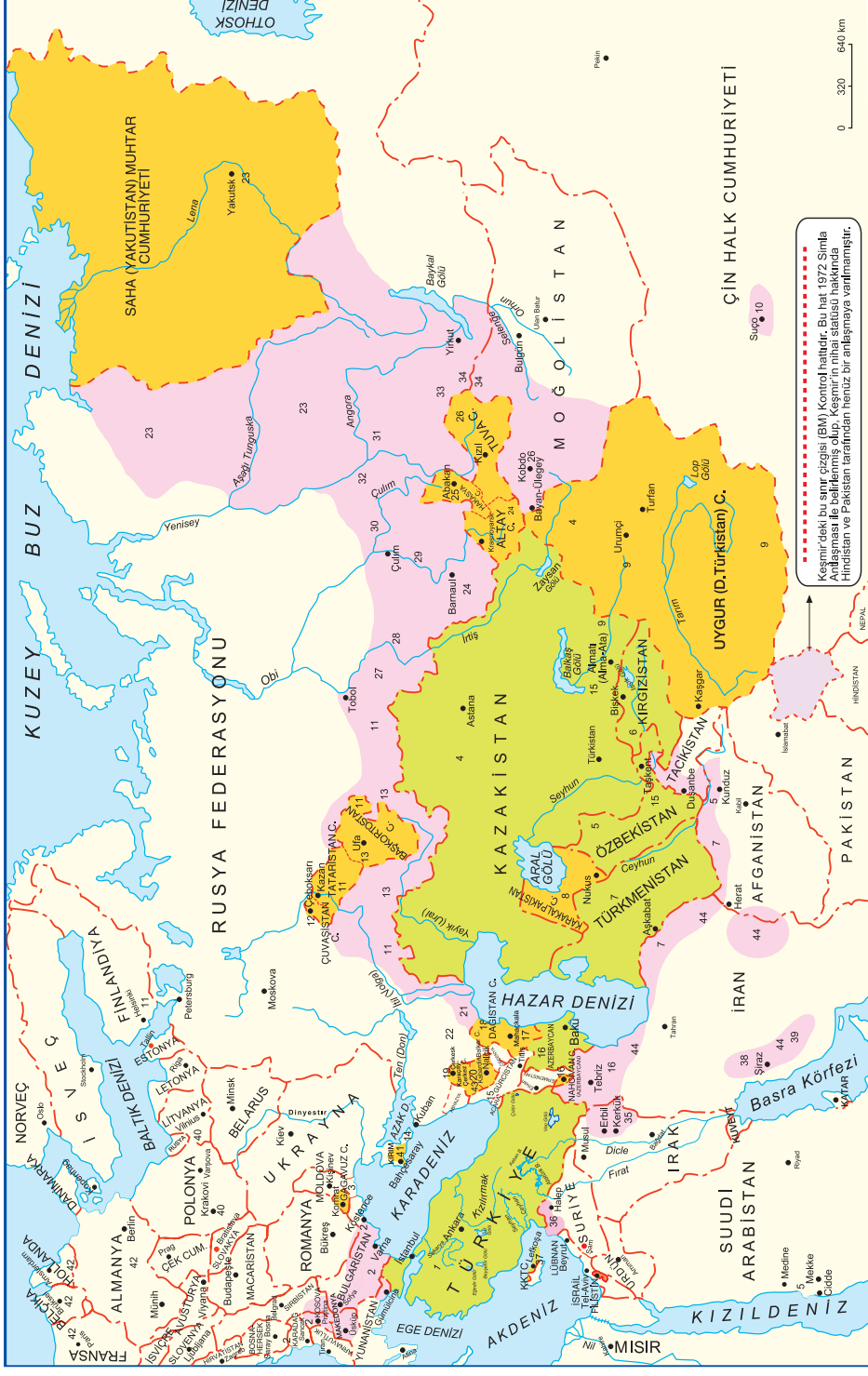
Ünite Kapaklarında Yer Alan Atatürk'ün Sözlerine Ait Kaynakça:

1. Ünite Kapağındaki söz: *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, (1997), Ankara: Atam Yayınları, s.31.
2. Ünite Kapağındaki söz: *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, (1997), Ankara: Atam Yayınları, s. 448
3. Ünite Kapağındaki söz: *Nutuk II*, (1987), s. 826.
4. Ünite Kapağındaki söz: *Nutuk II*, (1987), s. 752.
5. Ünite Kapağındaki söz: İnan, A. (2007), *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, s. 251.
6. Ünite Kapağındaki söz: Soyak, H. R. (1965), *Doğumundan Cumhuriyet'in İlanına Kadar Fotoğraflarla Atatürk ve Atatürk'ün Hususiyetleri*, İstanbul: Hayat Yayınları, s. 141.
7. Ünite kapağındaki söz: *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I*, (2006), Ankara: Atam Yayınları, s. 80.

TURKIYE HARITASI

TÜRK DÜNYASI HARİTASI

1. Türkiye Türkleri
2. Balkan Türkleri
3. Gagavuz Türkleri
4. Kazaklar
5. Özbekler
6. Kırgızlar
7. Türkmenler
8. Karakalpaklar
9. Uygurlar
10. Sarı Uygurlar ve Salırlar
11. Tatarlar
12. Çuvaşlar
13. Başkırtlar
14. Kırımçaklar
15. Ahıska Türkleri
16. Azerbaycan Türkleri
17. Dağıstan Türkleri
18. Kumuklar
19. Karacaylar
20. Balkarlar (Malkarlar)
21. Nogaylar
22. Stavropol Türkmenleri
23. Saha (Yakut) Türkleri
24. Altay Türkleri
25. Hakaslar
26. Tuva Türkleri
27. Tobol Tatarları
28. Barabalar
29. Şorlar
30. Çulım
31. Kumandı
32. Kandak
33. Karagas
34. Urahay
35. Irak Türkleri
36. Suriye Türkleri
37. Kıbrıs Türkleri
38. Kaşgaylar
39. Hamse Türkmenleri
40. Karaim Türkleri
41. Kırım Türkleri
42. Avrupa'daki Türkler
43. Kabardin-Balkar Türkleri
44. İran Türkleri